

STUDII ȘI CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE

SERIA *FILOLOGIE*

**Nr. 51
2024**

Copyright 2024, Editura Alma Mater, Bacău, România
ISSN 2559 - 3455
ISSN-L 1224 - 841X
All rights reserved

Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Facultatea de Litere

**STUDII ȘI CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE
SERIA *FILOLOGIE***

***Patrimoniu lingvistic și creativitate
Ioan Dănilă – 75***

**2024
Editura Alma Mater, Bacău**

STUDII ȘI CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE. SERIA FILOLOGIE
Revistă a Facultății de Litere,
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Redactor-șef: Vasile Spiridon

Coordonator de număr: Petronela Savin

Redactori de număr: Petronela Savin, Luminița Drugă, Violeta Popa, Florinela Floria

Comitet editorial: Nicoleta Popa Blanariu, Luminița Drugă, Florinela Floria, Adrian Jicu, Violeta Popa, Petronela Savin

Comitetul științific:

Simona Bealcovschi, Université de Montréal, Canada

Florica Bodiștean, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, România

Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Tatiana Ciocoi, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ioan Dănilă, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, România

Mircea A. Diaconu, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România

Liviu Dospinescu, Université Laval, Québec, Canada

Stelian Dumitrăcel, Institutul de Filologie „A. Philippide” Iași, Filiala Academiei Române
--

Cristina Florescu, Institutul de Filologie „A. Philippide” Iași, Filiala Academiei Române

Alexandru Gafton, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Gabriela Haja, Institutul de Filologie „A. Philippide” Iași, Filiala Academiei Române

Luminița Hoarță-Cărăușu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Till R. Kuhnle, Université de Limoges, Franța

Asun López-Varela, Universitatea Complutense Madrid, Spania

Marius Miheț, Universitatea „Comenius”, Bratislava, Slovacia; Universitatea din Oradea, România

Doris Mironescu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Antonio Patraș, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Lăcrămioara Petrescu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, România

Ștefana Pop-Curșeu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Ioan Pop-Curșeu, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Constantin Schifirneț, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, România

Eugen Simion, Academia Română

Geoffrey Sykes, University of New South Wales, “Southern Semiotic Review”, Australia

Răzvan Voncu, Universitatea din București, România

Coperta: Anca Mihăilă

Adresa redacției: Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Facultatea de Litere, str. Spiru Haret, nr. 8, Bacău, România, Tel./fax: 0234 – 588884,

e-mail: studiisicercetari3@yahoo.com

<https://studiisicercetari.ub.ro/>

Cuprins

<i>Nota editorului</i>	9
Ioan Dănilă – 75	11
Sanda Golopenția	13
<i>Alte memorii colective</i>	
Cai Qing	14
<i>Flori de primăvară și fructe de toamnă. Profesorului Ioan Dănilă, la 75 de ani</i>	
C.D. Zeletin	19
<i>Profesorul Ioan Dănilă</i>	
Veronica Balan	20
<i>Profesorul de limba română – amintire luminoasă în inima unui discipol-copil</i>	
Ioan Dănilă. Omul și opera	21
Cornel Galben	23
<i>Ioan Dănilă. Schiță biobibliografică</i>	
Recenzii ale lucrărilor științifice	27
Rodica Miron , recenzia volumului Ioan Dănilă, <i>Limba română. Algoritmii analizei gramaticale</i> , Bacău, Editura Egal, 2003.	27
Victoria Huiban , recenzia volumului Ioan Dănilă, <i>Fonetică și fonologie (note de curs; aplicații)</i> , Bacău, Editura Egal, 2003	28
Laura Anghel , recenzia volumului Ioan Dănilă, <i>Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)</i> , București, Bic All, 2005	30
Solomon Marcus , recenzia volumului Ioan Dănilă, <i>Limba română în graiul ceangăilor din Moldova</i> , București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005	32
Laura-Irina Gavriliu , recenzia volumului Ioan Dănilă, <i>Casa din cuvinte... (pro Alecsandri)</i> , Bacău, Editura Vicovia, 2018	34
Elena Simionescu , recenzia volumului Ioan Dănilă (coord.), <i>Decemianuarie. O panoramă a tradițiilor de iarnă – județul Bacău</i> , Bacău, Editura Egal, 2019	37
Sergiu Drincu , recenzia volumului Ioan Dănilă; Corina Tîrnăveanu, <i>Știință și destin – Gorge Pascu</i> , Bacău, Editura Egal, 2015	40
Ioan Dănilă: „Truda intelectualului trebuie însoțită de pasiune, adică de iubire” – interviu cu profesorul Ioan Dănilă, realizat de Petronela Savin și Ion Fercu	49
Portrete la aniversară	59
Marius Manta	61
Cuvânt de omagiere a personalității profesorului Ioan Dănilă în cadrul celei de-a patra ediții a evenimentului „Bacău – personalități ale locului”, desfășurată la data de 20 noiembrie 2024	

Petronela Savin	65
<i>Ioan Dănilă – un creator, un formator, un întemeietor</i>	
Luminița Drugă	69
<i>Ioan Dănilă și normativitatea limbii române</i>	
Florinela Floria	75
<i>Ioan Dănilă: jurnalism și cetățenie culturală activă</i>	
Imaginar și patrimoniu lingvistic	79
Victoria Fonari	81
<i>Imaginea lui Vasile Alecsandri în municipiul Chișinău</i>	
Aliona Sobol	87
<i>Exprimarea tipurilor de Aktionsart în limbile rusă și română</i>	
Doris Mironescu	93
<i>Călătoriile patriotice și sentimentale ale lui Dimitrie Bolintineanu</i>	
Gabriela Pântea (Bobu)	107
<i>Imaginea turcului în teatrul popular din Moldova</i>	
Limbaj și creativitate	115
Liviu Franga	117
<i>Intersecții lirice antice și moderne. Câteva perspective teoretice</i>	
Dorina Rotari	127
<i>Mihai Eminescu și reflexele mitizante</i>	
Virgil Răzeșu	135
<i>Cum se scrie un roman</i>	
Miscellanea	143
Amalia Drăgulănescu	145
<i>Ascensiunea de Nikos Kazantzakis – o formulă romanescă atipică</i>	
Vasile Spiridon	153
<i>Ore franceze la meridian românesc</i>	
Recenzii	161
Nadia-Nicoleta Morărașu, Floriana Popescu, <i>An English-Romanian Explanatory Dictionary of Onomastic Phrasemes/Dicționar explicativ de frazeme onomastice</i> , București, Editura Pro Universitaria, 2024, 220 p. (Luminița Drugă)	163
Aliona Sobol, <i>Echivalente românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă (studiu contrastiv)</i> , Chișinău, Editura CEP USM, 2024, 163 p. (Petronela Savin)	167
Ioan Milică, <i>Fabrica de fraze: Eminescu în lumea presei</i> , București, Editura Universității din București, 2023, 262 p. (Denisa Gherman-Zaldea)	168
Cătălina Bălinișteanu-Furdu, <i>Plant and animal metaphors as signs of proto-ecofeminism</i> , Hartung-Gorre Verlag, Konstanz/Germany, 2024, 180 p. (Mariana Tîrnăuceanu)	170

Content

<i>Foreword</i>	9
Ioan Dănilă – 75	11
Sanda Golopenția	13
<i>Other Collective Memories</i>	
Cai Qing	14
<i>Spring Flowers and Autumn Fruits. To Professor Ioan Dănilă, at 75 Years Old</i>	
C.D. Zeletin	19
<i>Professor Ioan Dănilă</i>	
Veronica Balan	20
<i>The Romanian Language Teacher - Bright Memory in the Heart of a Child - Disciple</i>	
Ioan Dănilă. The Man and The Literary Works	21
Cornel Galben	23
<i>Ioan Dănilă. Biobibliographic Sketch</i>	
Reviews of Scientific Books	27
Rodica Miron , review of the volume Ioan Dănilă, <i>Limba română. Algoritmii analizei gramaticale</i> , Bacău, Editura Egal, 2003	27
Victoria Huiban , review of the volume Ioan Dănilă, <i>Fonetică și fonologie (note de curs; aplicații)</i> , Bacău, Editura Egal, 2003	28
Laura Anghel , review of the volume Ioan Dănilă, <i>Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)</i> , București, Bic All, 2005	30
Solomon Marcus , review of the volume Ioan Dănilă, <i>Limba română în graiul ceangăilor din Moldova</i> , București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005	32
Laura-Irina Gavrilu , review of the volume Ioan Dănilă, <i>Casa din cuvinte... (pro Alecsandri)</i> , Bacău, Editura Vicovia, 2018	34
Elena Simionescu , review of the volume Ioan Dănilă (coord.), <i>Decemianuarie. O panoramă a tradițiilor de iarnă – județul Bacău</i> , Bacău, Editura Egal, 2019	37
Sergiu Drincu , review of the volume Ioan Dănilă; Corina Tîrnăveanu, <i>Știință și destin – Gorge Pascu</i> , Bacău, Editura Egal, 2015	40
Ioan Dănilă: “The labor of the intellectual must be accompanied by passion, thus love” – interview with professor Ioan Dănilă, conducted by Petronela Savin and Ion Fercu	49
Portraits at the Anniversary	59
Marius Manta	61
Tribute to the Personality of Professor Ioan Dănilă During the Fourth Edition of the Event “Bacău – Local Personalities”, Held on November 20, 2024	

Petronela Savin	65
<i>Ioan Dănilă – a Researcher, a Teacher Trainer, a Cultural Founder</i>	
Luminița Drugă	69
<i>Ioan Dănilă and the Normativity of the Romanian Language</i>	
Florinela Floria	75
<i>Ioan Dănilă: Journalism and Active Cultural Citizenship</i>	
<i>Imaginary and Linguistic Heritage</i>	79
Victoria Fonari	81
<i>The image of Vasile Alecsandri in the Municipality of Chișinău</i>	
Aliona Sobol	87
<i>Expression of Types of Aktionsart in Russian and Romanian Languages</i>	
Doris Mironescu	93
<i>Dimitrie Bolintineanu's Patriotic and Sentimental Travels</i>	
Gabriela Pânteă (Bobu)	107
<i>The Image of the Turk in the Folk Theater of Modova</i>	
<i>Language and Creativity</i>	115
Liviu Franga	117
<i>Ancient and Modern Lyrical Intersections. Some Theoretical Perspectives</i>	
Dorina Rotari	127
<i>The Reception of Mihai Eminescu's Literary Work and Mythicizing Reflexes</i>	
Virgil Răzeșu	135
<i>How to write a novel</i>	
<i>Miscellanea</i>	143
Amalia Drăgulănescu	145
<i>The Ascension of Nikos Kazantzakis – an Atypical Novel Formula</i>	
Vasile Spiridon	153
<i>French Hours at the Romanian Meridian</i>	
<i>Book Review</i>	161
Nadia-Nicoleta Morărașu, Floriana Popescu, <i>An English-Romanian Explanatory Dictionary of Onomastic Phrasemes/Dicționar explicativ de frazeme onomastice</i> , București, Editura Pro Universitaria, 2024, 220 p. (Luminița Drugă)	163
Aliona Sobol, <i>Echivalente românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă (studiu contrastiv)</i> , Chișinău, Editura CEP USM, 2024, 163 p. (Petronela Savin)	167
Ioan Miliță, <i>Fabrica de fraze: Eminescu în lumea presei</i> , București, Editura Universității din București, 2023, 262 p. (Denisa Gherman-Zaldea)	168
Cătălina Bălinișteanu-Furdu, <i>Plant and animal metaphors as signs of proto-ecofeminism</i> , Hartung-Gorre Verlag, Konstanz/Germany, 2024, 180 p. (Mariana Tîrnăuceanu)	170

Nota editorului

Numărul 51 (2024) apare sub genericul „**Patrimoniu lingvistic și creativitate. Ioan Dănilă – 75**” și este dedicat reputatului profesor al Facultății de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, la împlinirea a 75 de ani, în semn de prețuire față de contribuția domniei-sale la filologia românească și la formarea mai multor generații de cercetători și profesori. Prima parte a numărului cuprinde, așadar, o secțiune alcătuită din materiale care creionează portretul omagiatului atât din punct de vedere științific, cât și spiritual.

Profesorul Ioan Dănilă, în Aula Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău

Partea a doua a numărului reunește contribuțiile unor specialiști români din domeniul filologiei pe teme precum relația dintre reprezentarea lingvistică și mentalitatea colectivă, imaginar și cultură, identități lingvistice naționale și locale, alteritate și mituri contemporane, comparatism și interculturalism, limbaj și creativitate literară etc.

Limba rămâne, în esența ei, rezultatul memoriei colective, fiind o moștenire de la generațiile anterioare. Ea leagă oamenii, creând solidarități uimitoare dincolo de spațiu și timp. Limba este un material în care putem citi istoria culturală a poporului care o vorbește. Ca instrument de comunicare uzuală, dar și artistică, limba revelă resorturile esențiale ale omenescului, guvernate de principiul alterității și al creativității. Dacă, la nivelul vorbirii, limba pune în act mecanismele aflării împreună, la nivelul operelor literare își dezvăluie potențialitățile ca manifestare a limbajului sub semnul creației. Articolele publicate, subsumate secțiunilor *Tradiții colective și patrimoniu lingvistic* și *Limbaj și creativitate*, reprezintă, într-o manieră caleidoscopică, această relație complexă dintre limbă, cultură și creație literară.

Nădăjduim că studiile prezentate vor îndemna cititorii să reflecteze asupra legăturii cu propria limbă și cultură. Pentru a ne înțelege pe noi înșine și pe ceilalți, este nevoie să ne înțelegem moștenirea lingvistică și culturală reprezentată plenar de personalitățile creatoare.

Ioan Dănilă – 75

ALTE MEMORII COLECTIVE

*Domnului Ioan Dănilă,
cu bune urări și caldă apreciere*

Memoria colectivă a fost abordată pentru cultura noastră mai ales în mediul rural și în cel global, prin studiul unor manifestări a ceea ce am numit intermemoria de grup (vezi în acest sens volumele *Memorii colective* și *Cuvinte magice*, pe care le-am publicat recent). În cele ce urmează mă voi concentra asupra memoriei colective a revistelor de cultură, a cărei descriere e întrucâtva mai complicată.

Într-adevăr, spre deosebire de locuitorii unui sat sau, dintre ei, de ansamblul femeilor, al bărbaților și al copiilor, care sunt de fiecare dată uniți prin împărtășirea unor elemente de vorbire, istorie și viață locală și prin observarea reciprocă de zi cu zi, în cazul revistelor de cultură nu e clar din cine e constituit grupul: din cei care publică în cadrul lor, din cititori sau din cei care le cumpără? E clar că într-o asemenea revistă pot să apară, în limba locală sau într-una dintre limbile de circulație internațională, materiale scrise de autori dintr-o serie imprevizibilă de țări și că aceste materiale pot fi scrise din proprie inițiativă sau la invitația comitetului de redacție.

Specializarea autorilor e și ea supusă interpretării: o singură disciplină sau, mai degrabă, o familie de discipline mai mult sau mai puțin restrânsă, la care e oricând posibil să fie adăugată propunerea unei viziuni care se sprijină pe o selecție diferită a punctelor de plecare. Cât despre cititori, aceștia pot proveni la rândul lor dintr-o disciplină, o familie de discipline asemănătoare sau diferită de cea a autorilor sau din grupuri nespecializate, mânate de simpla curiozitate.

Nici memoria globală – să spunem a vorbitorilor de română – nu oferă un model. Să nu uităm că într-o revistă de cultură pot publica vorbitori de limbi și formații diferite, din țări și culturi diferite, iar lipsa elementului comun definește, la fel, grupul cititorilor. Întrebarea care se pune este: care ar fi liantul, elementul care asigură transparent o unitate de grup, și care ar fi grupul?

Unele reviste publică din când în când editoriale care limitează sfera de interese în care funcționează revista. Soluția e însă aparentă. Un nou editorial poate contrazice, dezvolta sau redelimita domeniul acoperit de revista respectivă. Poate că numai revistele bastion, care apără o cultură minoritară de excesele culturii majoritare, pot aspira la dezvoltarea unei memorii de grup, a unei intermemorii. Și în acest caz, care sunt revistele combatante ale unei culturi, ale culturii române, de exemplu? Și care sunt tezele lor comune?

Tot atâtea întrebări, la care e de căutat un răspuns.

Prof. em. Sanda Golopenția
Brown University, Providence RI

FLORI DE PRIMĂVARĂ ȘI FRUCTE DE TOAMNĂ

Cerul și-a schimbat peisajul,
Uscând apa de ploaie.
Aer proaspăt
Lansează o pereche de nori albi –
Nașterea munților.
Am pregătit și fulgi de zăpadă –
Repetiții pentru un mare festival
Sub cerul liber.
Munții Carpați stau înalți și
maiestuoși,
Bacăul doarme liniștit și dulce.
Toți copacii sunt energizați,
Schimbă mesaje între ei.
Ridic un pahar și cânt pentru cineva.
Nu știu de unde începe cel mai
frumos cântec,
Notele se răspândesc ușor în toate
direcțiile.

Privind la mulți, mulți copaci,
L-am auzit spunând: sporește-i, udă-i,
Dă-le soare, lumina lunii, vânt și
ploaie!
Numai atunci, indiferent unde te afli,
Toți vor deveni un copac adevărat.
Ține-ți inima sus și picioarele tari!
Numai atunci vor crește copaci înalți,
Flori vaporozăse, iarbă verde și
luxuriantă
Care acoperă munții.
Se pare că văd
Cum mândre flori de iarnă trec prin
zid.
Parfumul delicat al florilor de prun,
încet-încet,
Se împrăștie pe aleile din Bacău;
Cântă discret, în timp ce tu mergi prin
ani
Într-o zi specială,
Cu o dragoste specială.
75 de flori de primăvară, 75 de fructe
de toamnă –

Profesorului Ioan Dănilă, la 75 de ani

Ramuri pline de piersici și de flori de
prun.
Odată ca niciodată,
Cuvintele tale s-au topit în flăcările
poeziei,
Ard în limbaj pur.

Curg în venele istoriei
Celebritățile acelea din Bacău,
Strălucesc în cuvintele tale linii
artistice,
Perlele acestor culturi.
Protejată și lustruită de mâinile tale,
Cultivată și udată tăcut,
Istoria nu mai este singură,
Limba nu mai este mută.
Câte nopți ai ținut o carte în mâinile
tale,
Câte dimineți ai rămas umil și discret,
Fluxul râurilor cerebrale a desenat tot
peisajul cultural.

Fie ca stăruința să fie dedicată
Doar parfumului acestui pământ!
Indiferent față de faimă și noroc,
Nu vom lăsa izbânzile să le ia vântul,
Căci ele fac ca acest pământ
Să fie mai mănos și mai adânc prin
osârdia ta.

Rămâi gardianul tăcut
Pentru păstrarea purității limbii
române,
Păzindu-i sufletul, din Bacău.
În condeiul tău, cuvintele și expresiile
Să fie la fel de clare precum cristalul.
În privirea ta riguroasă, istoria literară
Să se arate vijelioasă ca un fluviu.
Să țeși mereu o oglindă a istoriei în
cuvinte,
Iar în fiecare silabă să se vadă
sufletul.

Limba română va scânteia
Ca prima lumină a zorilor
Spre farul etern al Bacăului.
Moștenirea culturală nu cunoaște
odihnă,
Cu grijă sculptând fiecare nervură de
frunză
În templul limbii și literaturii.

Tinerii, în oceanul cunoașterii,
flămânzi și însetați,
Caută semințele speranței.
Încurajează-i să exploreze cu
îndrăzneală,
Să audă vocea viitorului ca un ecou
între cer și pământ!
Îți vor mulțumi că le-ai aprins lumina.
Ghidează-i pentru a căuta comorile
profunde ale culturii.
În agitația lumii, fii ca briza blândă
Care se împotrivește negurilor,
Creând o atmosferă caldă și
confortabilă;
Delicat, blând, elegant, cu cuvinte
precum primăvara,
Căci liniștea caută la munți
îndepărtați și la apă dulce.

Darul timpului să fie mereu alături de
tine,
Peste cele șaptezeci și cinci de inele
anuale!
Învățătura este ca o torță care nu
poate fi stinsă.
Vom continua să iluminăm generațiile
ce vin
Și să le inspirăm cu o inimă pură și
sinceră,
Pentru a proteja acest tărâm fertil al
limbii și culturii.

生日献礼

献给Ioan Dănilă教授

—75岁华诞

天空更换了布景

晾干了雨水

清新了空气

推出一对对白云

群山列阵

还预备了雪花

为一场盛大的节日彩排

天空之下

Munții Carpați巍峨耸立

Bacău静谧甜甜酣眠

草木都抖擞起精神

他们互通消息

要为一个人举杯歌唱

我不知道最动听的歌起于何处

音符在四面八方悠悠扩散

我却看见一棵树

望着许许多多棵树

我听见他说: 给它们施肥、浇水

给它们阳光、月色、风雨兼程

但必须剪掉它们的旁枝、侧翼

唯此, 无论身在何处

它们都会成为一棵真正的树

心向上, 脚站稳

才能长成高大的乔木

茂密的灌木

蓬勃的花朵

青绿满山的劲草

我仿佛看见

傲雪的腊梅穿墙而过

点点滴滴腊梅的清香

散发在Bacău的大街小巷

岁月如歌边走边唱

特别的日子

特别的爱给特别的你

75个春华秋实

硕果累累、桃李满枝

曾几何时您的言辞化作诗的火焰

燃烧在纯洁的语言里，

流淌在历史的脉络间

那些Bacău的名人，

闪烁在您的字里诗行

那些文化的珍珠，

被您的手守护、擦亮

在您无声的耕耘浇灌中

历史不再孤独，语言不再沉寂。

多少个夜晚，您的双手捧起书卷，

笔锋流转，勾勒出文化的风景；

多少个清晨，您依旧谦和且低调，

让每一份心血只为那片土地的芬芳

。

您淡泊名利，任功绩随风远飘，

却让这片土地因为您而更加厚重深邃。

。

您是缄默的守护者

守护着罗马尼亚语的纯洁

守护着Bacău的灵魂

在您的笔端，词句犹如水晶般明晰

在您严谨的眼中，文学史如江河悠

远

您用文字编织历史的画卷

在每一个音节中都蕴藏着灵魂
罗马尼亚语因您而璀璨生辉
犹如晨曦初露……

您是Bacău的永恒明灯，
一位不知疲倦的文化传承者，
用心雕琢语言的每一片叶子，
在语言与文学的殿堂，
铺设圣洁的道路。
您教导年轻人，
在知识的海洋孜孜以求如饥似渴，
您在他们心头播撒希望的种子，
鼓励他们大胆探索，
让未来的声音在天地间回响
感谢您点燃的光
指引着学子探寻文化的深邃宝藏。

在纷繁的尘世中您如
清风拂柳，和煦温暖
宁静致远，远山淡水。
温文尔雅，言辞如春。
在这庆祝的时刻，愿您安康，
岁月的馈赠，愿您常伴身旁，
愿未来的日子，依旧充满希望。

尊敬的Ioan DĂNILĂ！
愿您在未来的岁月里，
依旧如春风般温柔，如大山般坚韧。
感谢您为孩子和他的母亲给予关怀，
我们在这诗中，满怀敬意地表达，
对您的感激，对您的祝福。
在您七十五载光辉的年轮中，

您不仅是Bacău的骄傲，
更是中罗两国友谊的桥梁。
未来如黎明般铺展开来，
在您的引领下，
罗马尼亚语言与文化的光辉，
将继续照亮后人，激励他们，
像您一样，用纯洁与真挚之心，
去守护这片语言与文化的沃土。

祝您生日快乐，Ioan DĂNILĂ！
愿您的每一个岁月，
都如夜空的星辰般璀璨，
愿您的名字，永远镌刻在我们心中，
如一颗明亮而永恒的星，
在巴科乌的夜空中闪烁不息。

第二首

致敬Dănilă 教授75岁华诞
(中国古体诗风格)

岁月如歌笔墨香，
师恩如山永不忘。
晨昏不歇勤耕耘，
桃李芬芳满四方。
春风化雨润心田，
智慧光芒照人间。
岁月流转情不变，
德艺双馨颂千篇。
教诲如炬燃不尽，
指引学子步康庄。
一生奉献无怨悔，
高风亮节永留芳。

Cai Qing

N. 1969, în Kunming, provincia Yunnan, China. A absolvit Departamentul de Istorie al Universității Yunnan (1988); profesoară de limba și literatura chineză la această universitate și responsabilă cu cercetarea științifică. Scrie poezie de la 15 ani, publicând și în reviste din România, în traducerea sinologului Constantin Lupeanu. Autoare a eseului „Eminescu și Pușkin“ (revista „Poezia”, Iași, 2022), scris în amintirea fiului ei, Yin Yuguo (2002 – 2019), și a volumului „Meridianele timpului” (Bacău, Editura Alma Mater, 2024).

PROFESORUL IOAN DĂNILĂ

Profesorul Ioan Dănilă, prietenul meu infatigabil, este unul dintre cei mai surprinzători oameni culturali pe care i-am întâlnit în peste 80 de ani de viață ai mei. Județul Bacău (așez aici și municipiul reședință) ar trebui să-i fie recunoscător pentru câte a realizat prin semnalarea averii spirituale cu care se mândrește zona mea de baștină. Mai mult decât atât: Domnia-Sa are el însuși o avere excepțională, măsurată în sute de ore de înregistrări pe bandă de magnetofon, cu personalități băcăuane în primul rând, și în nenumărate fișe de lucru, fotografiile și alte documente pentru acești oameni de seamă. Succesul vieții lui de intelectual este salvarea Casei „Vasile Alecsandri” din Bacău (pentru scriitor a fixat pentru totdeauna data și locul nașterii: 14 iunie 1818, Bacău). A strâns zeci de interviuri pe acest subiect (eu însumi i-am dat cu toată disponibilitatea unul, apărut în prestigioasa revistă „Convorbiri literare”) și a adunat obiecte pe care le va dispune în acel spațiu. Modelul de ființă culturală pe care-l oferă profesorul Ioan Dănilă ar trebui să stea în atenția generației actuale și a celor ce vin.

C.D. Zeletin

N. 1935, Burdusaci, com. Răchitoasa, jud. Bacău, d. 2020, București. Medic, biofizician, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe Medicale din România; scriitor (memorialist, poet, eseist, traducător de poezie italiană și franceză)

PROFESORUL DE LIMBA ROMÂNĂ – AMINTIRE LUMINOASĂ ÎN INIMA UNUI DISCIPOL-COPIL

Lingvist, cercetător, pedagog desăvârșit, distins om de cultură, militant entuziast pentru protejarea patrimoniului cultural material și imaterial, domnul profesor Ioan Dănilă reușește să armonizeze, cu energie inepuizabilă și neastâmpăr creator, mai multe destine excepționale într-unul singur – al său. Spiritul viu, deschis, mereu alert, pasiunea cu care împărtășește vaste cunoștințe de lingvistică română, didactică, romanistică, istorie intelectuală au condus spre lumină pașii a nenumărate generații de studenți și elevi, pentru care întruchipează un adevărat model de conduită științifică.

Bucuria întâlnirii cu domnul profesor Dănilă a venit devreme în viața mea, când abia pășisem în clasa a V-a, temătoare la gândul confruntării cu noii profesori, care îi luau locul doamnei învățătoare. Delicatețea cu care trata elevii, grija pentru buna înțelegere a conceptelor de către micii învățăței, pasiunea cu care vorbea despre limba română m-au captivat de la început și m-au determinat să încerc să descifrez caracterul special al limbii pe care o vorbesc.

Privind înapoi dintr-o epocă în care ne exprimăm, citim, vorbim în grabă, prinși într-o cursă fatală a timpului, realizez acum că domnul profesor Ioan Dănilă a reușit să ne responsabilizeze foarte devreme, făcându-ne să înțelegem că limba pe care o vorbim este – sau ar trebui să fie – o trăsătură definitorie a personalității noastre. Auzim adesea, în ultimii ani, adagiul „ești ceea ce mănânci”, dar aproape niciodată nu ne mai atrage nimeni atenția că „ești așa cum vorbești”. Dacă păcatele trupești, sufletești sunt înspăimântătoare, și cele ale limbii ar trebui să fie la fel. De la domnul profesor Ioan Dănilă am înțeles, din vreme, că nu avem dreptul să fim neștiutori în privința limbii noastre, că nu putem așterne pe hârtie orice și oricum, că sunetele și cuvintele suferă, dor atunci când sunt rostite, scrise în grabă sau folosite într-un mod impropriu.

Multe ar fi de spus despre Ioan Dănilă, despre strălucitele sale studii și cărți, despre energia inegalabilă și credința statornică cu care se implică și duce la bun sfârșit sute de proiecte și activități culturale, despre flacăra veșnic vie a cunoașterii cu care luminează calea și destinul discipolilor săi. Model de rectitudine intelectuală și morală, domnul profesor Ioan Dănilă ne-a demonstrat prin tot parcursul său importanța politeții, a bunei-cuviințe față de limba pe care o vorbim și pe care trebuie să o lăsăm moștenire celor ce vor veni după noi.

Maximas gratias tibi ago, Magister!

Veronica Balan

Profesor universitar în cadrul Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, Director al Consiliului Școlii de Studii Doctorale (CȘSD)

Ioan Dănilă. Omul și opera

IOAN DĂNILĂ Schită biobibliografică

Filolog, lingvist, istoric literar, animator cultural¹

Ioan Dănilă s-a născut la data de 16 decembrie 1949, în Târgu-Neamț, județul Neamț.

Și-a început studiile în orașul natal, urmând cursurile primare și gimnaziale la Școala Nr. 1 și Școala Nr. 5 (1956-1963), iar cele liceale la Liceul Teoretic „Ștefan cel Mare” (1963-1967). A fost admis apoi la Institutul Pedagogic din Suceava (1968-1970), la absolvire fiind repartizat învățător în satul nemțean Oglinzi, comuna Răucești (1970-1976), unde, în 1975, și-a dat definitivatul în învățământ, obținând media 10. În urma unui concurs, s-a transferat în anul școlar 1976-1977 la Școala Nr. 11 din Piatra-Neamț, dar din toamna lui 1977 a devenit student al Facultății de Filologie și Istorie din cadrul Universității Craiova, cursuri de zi, specializându-se în limba și literatura română și limba latină. Concomitent, a urmat cursurile Seminarului Pedagogic Universitar, obținând, ca și la licență, media 10 și primind recomandare pentru cercetarea științifică. A preferat însă catedra, la absolvire (1981) fiind repartizat la Școala Nr. 19 din Bacău, unde își susține examenul pentru obținerea gradului didactic al II-lea (1984) și pune bazele uneia din multele reviste școlare pe care le-a inițiat și editat de-a lungul anilor, „Mugur alb” (1982). Publicistic, debutase încă din vremea studenției, colaborând cu interviuri, informații, comentarii în cadrul emisiunilor culturale și de educație lingvistică ale Studioului de Radio Craiova, colaborări intense având apoi și la Radio București și Radio Iași. Interviuri mai publicase, de asemenea, în „Ramuri” (1978-1980), ca și în cazul radioului colaborările extinzându-se, în timp, la revistele „Ateneu”, „Limba și literatura română”, „Catedra”, „Pagini bucovinene”, „Agora”, „Confluente”, „Sinteze”, publicația de specialitate „Carpica”, săptămânalele și cotidienele băcăuane „Deșteptarea” (unde publică un căutat ciclu de teste „Din «capcanele» limbii române”), „Ultima oră”, „Ziua”, „Pur și simplu”, „Argus”, „Viața băcăuană” ori în publicațiile ocazionale „Lui Eminescu” (Brăila) și „Prietenii lui Eminescu la Florești” (județul Gorj). În 1985 se transferă, ca profesor de limba și literatura română, la Liceul Pedagogic „Ștefan cel Mare” din Bacău, ajungând în perioada 1996-1999 șef de catedră. Pentru un an e detașat la Casa Personalului Didactic „Grigore Tabacaru” din Bacău (1991-1992), unde în noua calitate de director reactivează Cercul învățătorilor, inițiază colecții, adună documente, atrage colaboratori, cu care organizează manifestări culturale și științifice, lansează seria nouă a revistei „Fântâna Blanduziei” (1990), în bună parte o și scrie. Anterior, ca membru al filialei Bacău a Societății de Științe Filologice, în fruntea căreia se va afla începând din 1990, a scos la iveală publicația anuală „Ad astra”, în paginile ei fiind făcute cunoscute, pe lângă cronicile, dezbaterile și comentariile pe marginea concursurilor de limba și literatura română, rezultatele unui inedit Campionat de ortografie, pe care l-a organizat an de an din 1989 încoace. Sub egida aceleiași societăți a mai editat buletinul de informare metodică și științifică „Pro

¹ Articol publicat în vol. Cornel Galben, *Personalități băcăuane*, vol. I, Bacău, Editura Corgal Press, 2000, pp. 83-86.

cathedra” (1991), publicația „Eterni luceferi”, ocazionată de manifestările pe care le-a inițiat la Lipova, cu prilejul Centenarului trecerii în nemurire a poetului Mihai Eminescu, precum și un util ghid referitor la „Modalități de creștere a eficienței predării-învățării limbii române în ciclul primar”. A inițiat și editat, totodată, un buletin de informare și documentare metodico-științifică și revista *ABC*, ale Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare” (1986), revista „Vis de azur”, a Taberei Naționale de Limba și Literatura Română (Bacău, 1983), publicația de informare și opinie pentru învățământul (pre)primar „Inițial” (2000), contribuții esențiale având și la apariția publicațiilor „Carusel enigmistic”, „Școala XXI”, „Astra băcăuană”, „Buletin pedagogic”.

Redactor la revistele: „Ateneu” (aprilie 2017 – în prezent), „Anuarul Asociației Învățătorilor din județul Bacău” (din 2014), „Cadran cultural” (aprilie 2018 – august 2023), „Sphinx” (din 2019).

Secretar literar la revista „13 Plus” (din 1997), redactor-șef la revista „Semn” (din 2001), editor-șef la revista „Bacoviana” (din 2011).

Membriu al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, Filiala „Marius Mircu” Bacău.

Doctor în Filologie (cu teza „Elemente românești în graiul ceangăilor din Moldova”) la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași (2004).

Lector (din 1998), conferențiar universitar (din 2006) la Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău.

Volume publicate:

- *Abecedar*. București: ALL, 2000, 112 p. (coautor)
- *Abecedar. Caietul elevului*. București: ALL, 2002, 112 p. (coautor)
- *Abecedar. Îndrumarul învățătorului*. București: ALL, 1999, 95 p. (coautor)
- *Abecedar. Manual la purtător*. Bacău: Egal, 2000, 90 p. (coautor)
- *Activitatea didactică în concepție curriculară (ciclurile preprimar și primar; studii de specialitate)*. Bacău: Egal, 2003, 301 p. (coordonator)
- *Alecsandri, băcăuanul (pledoarii documentare și jurnalistice)*. Bacău: Alma Mater, 2008, 140 p.
- *Alecsandri, băcăuanul*. Bacău: Egal, 2011, 140 p.
- *Alecsandri, din nou acasă*. Bacău: Ateneul Scriitorilor, 2017
- *Aproape totul despre compunerile școlare. Ghid metodologic, modele de texte elaborate în toate stilurile funcționale*. Craiova: Didactica Nova, 2005, 254 p. (Limba română și comunicare). (coordonator)
- *Aspecte teoretice și experimentale în studiul literaturii în școală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2000, 267 p. (coautor)
- *Casa din cuvinte... (pro Alecsandri)*. Bacău: Vicovia, 2018, 166 p.
- *Dumitru Alistar – un ilustru cărturar moldovean. Poet, lingvist, traducător*. Bacău: Egal, 2004, 190 p. (Recuperatio) (coautor)
- *Enciclopedia județului Bacău*. Bacău: Agora, 2007, 500 p.; ed. a II-a, 2008, 672 p. (colaborator)
- *File de preabecedar*. București: Erc Press, 2008. 80 p. (coautor)
- *Fonetică și fonologie. Pentru profesori, institutori, studenți, elevi*. Bacău: Egal, 2005, 114 p.
- *Identitate europeană prin muzee sătești*. Iași: PIM, 2013, 132 p. (coordonator)

- *Integrarea patrimoniului cultural băcăuan în context european = Integrating Bacău's Cultural Heritage in the European Context*. Iași: PIM, 2018, 118 p. (coautor)
- *Introducere în dialectologie (note de curs)*. Bacău: Alma Mater, 2012, 153 p. (Colecția Științe Umaniste și Științe ale Comunicării).
- *În oglinda timpului – Muncelu, Fundătura și Frumușelu de Glăvănești, județul Bacău. Documentar, sinteze, portrete*. Bacău: Egal, 2014, 694 p. (Universum Bacoviensis). (coordonator)
- *Lecția, în evenimente. Ghid de proiectare didactică*. Bacău: Egal, 2002. (coordonator)
- *Limba latină (sinteze, antologie, pledoarii)*. Iași: PIM, 2014, 222 p.
- *Limba latină (sinteze, aplicații)*. Bacău: Editura Grigore Tabacaru, 2013, 118 p.
- *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2005, 171 p.
- *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale (variante teoretică)*. Bacău: Egal, 2008, 202 p.
- *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a II-a*. București: ALL Educațional, 2001, 112 p. (coautor)
- *Metodica predării limbii și literaturii române în școala primară, gimnaziu și liceu*. Craiova: Didactica Nova, 2005, 174 p. (coordonator)
- *Modele și modelare spirituală*. Bacău: Egal, 2005, 228 p. (coordonator)
- *Monografia Oituzului dobrogean. 95 de ani de la înființare (1923-2018)*. Constanța, 2018, 182 p. (coautor)
- *Pentru limba noastră*. Bacău: Editura Bacovia, 2014
- *Pledoarie pentru alternative educaționale*. Bacău: Diagonal, 2001, 334 p. (coordonator)
- *Preabecedar. Inițiere în comunicare (educarea limbajului în grădiniță)*. Bacău: Egal, 2005, 75 p. (coautor)
- *Răchiteni. Șase veacuri de prezență catolică pe Valea Siretului*. Iași: Sapienția, 2015, 408 p. (coautor)
- *Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)*. București: Bic ALL, 2005, 254 p.
- *Sinteze didactice. File pentru „Caietul metodistului”*. Bacău: Casa Personalului Didactic „Grigore Tabacaru”, 1992, 48 p. (coordonator)
- *Sonuri și con-texte bacoviene [interviuri și discursuri]*. Bacău: Egal, 2011, 58 p.
- *Spiritualitatea românească, ieri și azi. Școala „G.M. Cancicov” – 85*. Bacău: Egal, 2004, 220 p. (coordonator)
- *Știință și destin – Gorge Pascu*. Bacău: Egal, 2015, 253 p. (Recuperatio) (coautor)
- *Tainele ortogramelor. Pitești*: Carminis, 2006, 192 p. (coordonator)
- *Vasile Alecsandri. Polimorfismul vieții și operei [Reuniunile Culturale „Alecsandriada”]*. Bacău: Ateneul Scriitorilor, 2019, 130 p. (editor)

La acestea se adaugă mai multe prefețe, postfețe, îngrijiri de ediții la lucrări didactice, științifice ori beletristice, precum și numeroase referate, comunicări și intervenții la sesiuni științifice organizate la Bacău, București, Iași, Timișoara, Suceava, Galați, Drobeta Turnu-Severin, Tecuci, Vaslui ș.a.

De numele lui Ioan Dănilă sunt legate campanii culturale de punere în evidență a valorilor spirituale ale județului Bacău, între care ridicarea în 1989 a unui bust al lui Mihai Eminescu în satul Lipova. Și-a asumat, de asemenea, un subiect

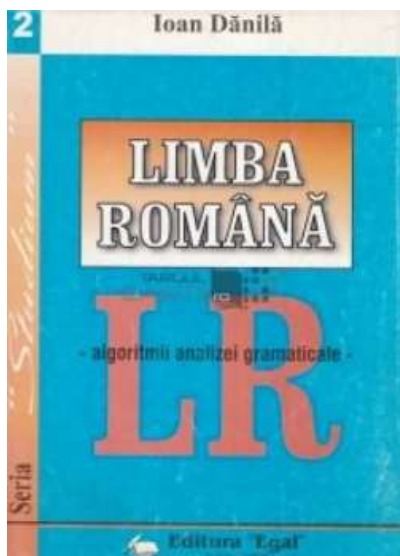
deosebit de dificil – salvarea Casei „Vasile Alecsandri” din Bacău. Pentru aceasta, și-a pus în acțiune toată energia, reușind, în urma unui proces îndelungat, să obțină din partea Înaltei Curți de Casație și Justiție decizia de recuperare a monumentului istoric de categoria A. Anterior, a construit un curent de opinie favorabil subiectului, prin propunerea ca universitatea de stat din Bacău să poarte numele lui Vasile Alecsandri, ca și prin publicarea/coordonarea de volume tematice: „Alecsandri, băcăuanul (pledoarii documentare și jurnalistice)”; „Casa din cuvinte... (Pro Alecsandri)”, „Alecsandri, din nou acasă” ș.a. Paralel cu activitatea editorială, s-a implicat, în calitate de președinte executiv al Societății Cultural-Științifice „Vasile Alecsandri” Bacău, în organizarea Reuniunilor Culturale „Alecsandriada” și, în anul 2018, a Bicentenarului Vasile Alecsandri.

În septembrie 2020, Ioan Dănilă a primit titlul de *Cetățean de onoare al județului Bacău*, „în semn de recunoștință și prețuire pentru remarcabilul rol în dezvoltarea și îmbogățirea patrimoniului educațional și cultural băcăuan”.

RECENZII ALE LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE

Rodica Miron, recenzia volumului Ioan Dănilă, *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale*, Bacău, Editura Egal, 2003, publicată în „Ateneu”, Bacău, serie nouă, an 40, nr. 3, mart. 2003, p. 18.

O lucrare de cert interes științific și didactic

În seria „Studium” a Editurii „Egal” a apărut lucrarea unui cunoscut cercetător, preocupat constant de știința limbii: Ioan Dănilă, lector la Universitatea Bacău. *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale* circulă deja în școli și facultăți, bucurându-se de aprecierea profesorilor, elevilor și studenților. Masivă (316 pagini), lucrarea ne apare ca ultimă abordare pragmatică, de mare ținută intelectuală, a limbii române contemporane. Observația din prefața semnată de prof. univ. dr. Dumitru Ivănuș: „Practic, cartea este un vademecum gramatical, scris cu inteligență și responsabilitate” se confirmă în fiecare capitol.

Partea I cuprinde morfologia și sintaxa cu unitățile lor, distribuite clasic, dar ordonate și sistematizate cu o rară minuțiozitate, cu intenție clară de a facilita înțelegerea și a asigura retenția.

Algoritmii de identificare al verbului, de exemplu, cuprind: definiție, etimologia termenului, mărci de identificare (marcă semantică, mărci logico-formale). Algoritmii de analiză detaliază: felul (după alcătuire, după capacitatea de a constitui un enunț, după criteriul predicativității, după criteriul persoanei, după criteriul tranzitivității, după valorile aspectuale, după origine, după prezența sau absența sufixului în flexiune), diateză, moduri și timpuri etc. Funcțiile sintactice sunt detaliate, încercându-se o prezentare exhaustivă: predicat (verbal, nominal), subiect, complement (necircumstanțial, circumstanțial), element predicativ suplimentar, atribut. Fiecare categorie este exemplificată concludent, într-o manieră modernă, apelându-se la structuri consacrate prin uzul curent. Conținutul informațional, atent stăpânit, este susținut de reprezentări grafice, tablouri sinoptice, tabele rezumative.

Construită în perspectiva structuralismului aplicat, cartea riscă eludarea fenomenului viu al limbii prin excesul formalizării. Autorul nu pierde însă intenția didactică a demersului, oferă variante care stimulează operațiile logice, asigură actualizarea și fixarea noțiunilor. În cazul substantivului, există o variantă A (algoritmi verticali), o variantă B (algoritmi orizontali) și o variantă C (algoritmi ramificați). Bine gândită, această formalizare presupune antrenarea atenției, asigurarea transferului și prevenirea interferențelor.

Contactul cu unitățile sintactice se produce gradual: generalități (raporturi sintactice, mijloace de exprimare a raporturilor sintactice, unitățile sintaxei), sintaxa propoziției (subiectul, predicatul etc.), sintaxa frazei (clasificarea propozițiilor, propoziții subordonate). Încercându-se o prezentare completă, apar atât

complementele circumstanțiale speciale, cât și subordonatele circumstanțiale corespunzătoare.

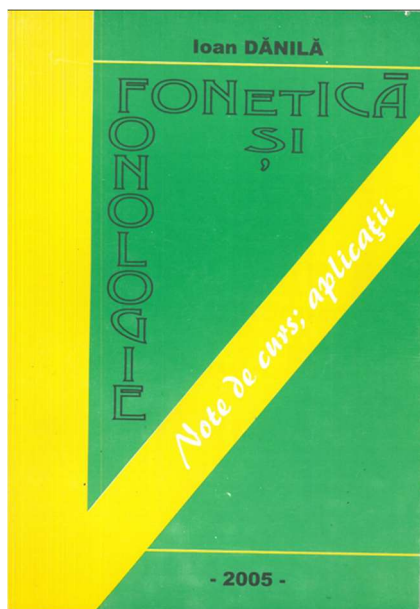
Variantele operaționale de analiză gramaticală sunt diferențiate în: variante operaționale totale (argumentele), variante deschise (performative) și variante strategice. Textele-suport pentru analize sunt selectate din autori clasici; din intenția, mărturisită, de a cuprinde toate compartimentele limbii, se formează cerințe care depășesc perimetrul gramaticii; nivelului morfologic și nivelului sintactic i se adaugă dimensiunea lexicală, fonetică (fonologică), ortografică, compozițională sau prozaică (în funcție de specific).

Partea a III-a a lucrării este consacrată unor subiecte și teste date candidaților la examene și concursuri (elevi, studenți, cadre didactice). Subiectele rezolvate sunt urmate de comentarii pertinente privind situațiile lingvistice concrete; pornindu-se de la text, se fac trimiteri la mecanismul limbii și la subtilitățile care trebuie urmărite. Se examinează riscurile și capcanele, se fac permanente referiri la consecințele unor greșeli din plan morfologic în plan sintactic și invers.

Cu admirație trebuie privite în lucrare bucuria descoperirii unor aspecte noi, care țin de intimitatea disciplinei, ambiția personalizării unei chestiuni devenite clasice, limbajul adecvat. Foarte greu de realizat științific și editorial, lucrarea *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale* reprezintă un succes. Cartea pune la îndemâna celor care instruiesc sau se instruiesc un excepțional instrument de învățare a sistemului limbii; stăpânirea acestuia poate conduce la creșterea performanțelor în comunicarea orală și scrisă.

Victoria Huiban, recenzia volumului Ioan Dănilă, *Fonetică și fonologie (note de curs; aplicații)*, Bacău, Editura Egal, 2003, publicată în „Ateneu”, Bacău, serie nouă, an 41, nr. 4, apr. 2004, p. 6.

Ioan Dănilă. *Fonetică și fonologie*

Dintre numeroasele apariții editoriale, cartea distinsului nostru coleg, profesorul Ioan Dănilă, *Fonetică și fonologie (note de curs; aplicații)*, apărută la Editura Egal (Bacău, 2001; tiraj nou, 2003), reprezintă un adevărat eveniment nu doar prin utilitatea ei, cât mai ales prin acuratețe, coerență și claritatea organizării conținutului. Concepută ca un prețios instrument metodic și de pregătire a cadrelor didactice în vederea susținerii examenelor de definitivare în învățământ și de obținere a gradului didactic al II-lea, cartea depășește chiar această sferă de interese, fiind valoroasă pentru fiecare vorbitor interesat de mecanismul complex al comunicării. De altfel, cartea propune mai mult decât o prezentare științifică a problematicii propuse; autorul tinde să demonstreze că fonetica depășește domeniul strict al unei științe,

atingând chiar o latură metafizică: „paradox – cu un inventar de sunete articulate limitat, omul conferă sunetelor valori simbolice în asocieri infinite”. Și astfel începe această incursiune în universul sunetelor, având drept călăuzitor un profesor pentru care fonetica reprezintă o pasiune de o viață.

Structura acestei lucrări pune în evidență experiența didactică a autorului, printr-o sistematizare bine realizată a conținutului. Primul capitol, dedicat foneticii, esențializează tot ceea ce este semnificativ în acest domeniu, de la definiție, la clasificarea sunetelor și a modalităților de articulare (cu o complexă descriere a aparatului fonator). Explicațiile sunt însoțite de exemple, modele ilustrative, tabele. Următorul capitol (Fonologia) pune în evidență valoarea funcțională a sunetelor printr-o descriere clară a sistemelor fonematice, cu exemple edificatoare, modele de organizare secvențială și scheme prin care conținutul informațional abstract este accesibilizat. De asemenea, prin sistemul de notație fonetică și fonologică, dar și prin prezentarea semnelor diacritice, se oferă un ajutor prețios în evitarea confuziilor care apar frecvent în transcrierile fonetice. În finalul acestui capitol, ca o dovadă în plus a experienței didactice și metodice a autorului, apar o evaluare parțială și o suită de informații cu caracter aplicativ, utilă în special studenților de la colegii. Aceste informații sunt folositoare și elevilor, studenților filologi și profesorilor de specialitate, referindu-se la alternanțele fonetice, evitarea hiatului, despărțirea cuvintelor în silabe, accent și intonație, ortografie și punctuație etc.

Din lucrarea unui specialist în metodică nu putea însă lipsi un capitol în care să se valorifice și să se consolideze aceste cunoștințe (ultimul capitol: Aplicații), prin subiecte date la concursurile de admitere în învățământul superior.

Contribuția cea mai valoroasă a autorului în acest domeniu o constituie însă clarificarea unor probleme controversate referitoare la corespondența literă-sunet. Exemplele, argumentele și explicațiile clare și pertinente sunt în măsură să înlăture orice confuzii, ceea ce conferă acestei cărți rolul unui ghid sau îndrumător pentru profesori, învățători, studenți și elevi. Mai mult decât atât, în virtutea stilului sistematizator, autorul ne oferă și un algoritm al însușirii corespondenței literă-sunet, cu un pronunțat caracter didactic, urmat de un model de analiză fonetic. Remarcăm, de asemenea, o inovație în transcrierea fonetică: propunerea „ca semnul (') pentru palatalizare să nu fie aplicat la umărul literei, ci în creștetul ei, de vreme ce caracterul palatal nu este accidental, ci organic”.

În final, după alte „aplicații, evaluări și extinderi”, în care se valorifică informațiile oferite anterior (transcrieri fonetice, despărțirea cuvintelor în silabe, scrierea corectă a consoanelor, formarea cuvintelor, test ortografic), autorul își manifestă din nou interesul pentru optimizarea activității didactice prin câteva sugestii metodice concretizate în exercițiile ortografice pentru clasele I-VI. Ultimele pagini ale cărții (Anexe) cuprind texte-suport pentru alte aplicații din scriitori clasici: Mihai Eminescu (*Luceafărul*) și Ion Creangă (un fragment din *Povestea lui Harap-Alb*).

Această carte este o nouă piatră de temelie la edificiul contribuțiilor metodico-științifice ale profesorului Ioan Dănilă. Ea ne oferă puncte de reper esențiale în descifrarea unor probleme ale foneticii și elucidarea unor aspecte controversate. Dar abia după această incursiune în universul sunetelor, prilejuită de pasiunea autorului, începi să-ți pui mai multe întrebări despre complicatul și fascinantul mecanism al limbii, pentru că niciodată nu reflectăm îndeajuns asupra acestui miracol, hărăzit doar omului, limbajului.

Laura Anghel, recenzia volumului Ioan Dănilă, *Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)*, București, Editura Bic All, 2005, publicată în „Ateneu”, Bacău, serie nouă, 2004, an 46, nr. 1, ian. 2009, p. 6.

Ioan Dănilă. *Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)*

Circulă de la o vreme în mediul studenților filologi cartea lui Ioan Dănilă, cadru didactic la Facultatea de Litere a Universității Bacău, *Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)*. Apărută la Editura Bic ALL (București, 2005), după difuzarea normelor din DOOM², are avantajul de a fi elaborată în timp (1994-1997 și 2002-2003), pe măsură ce testele au fost publicate în pagina „Cultură – învățământ” a ziarului „Deșteptarea”, dar de a fi respectat ortografia actuală (autorul operând modificările de rigoare).

Cu o sferă largă de preocupări, spre deosebire de majoritatea lucrărilor de același tip recent apărute, aceasta este gândită pentru intelectualul de orice fel care prețuiește limba română, aspiră să o cunoască și să o folosească performant și competent. Ne-a atras atenția introducerea „Norma lingvistică, între știință și convenție” (expunere de ținută universitară, dar accesibilă), care își propune elucidarea conceptelor de *normă*, *normă lingvistică*, *normă științifică*, *normă convențională*. Considerațiile se adresează, în principal, profesorilor, institutorilor, studenților, adică practicienilor, pentru ca aceștia, în demersul didactic, să aibă siguranță și, la nevoie, să ofere explicații clare celor pe care îi instruiesc. Din aceeași introducere („Româna normativă, *hic et nunc*”), reținem explicațiile privind folosirea materialului care a fost inițial obiectul rubricii „Din «capcanele» limbii române” din cotidianul băcăuan, intenție de a urma drumul „de la simplu la complex, de la cunoscut la necunoscut, de la apropiat la depărtat”, precum și responsabilitatea autorului, care are permanent în vedere sistemul limbii și legile ei.

Așa cum promite, testele sunt echilibrate, de natură să estimeze mai multe compartimente: ortoepie, ortografie, morfologie, sintaxă, lexic etc. Conțin cerințe diversificate, cele mai multe urmărind „corectitudinea și greșeala” sau „limba română, între corect și incorect”: „Alegeți forma corectă”, „Extrageți forma greșită”, „Alegeți pronunția incorectă”, „Anulați forma incorectă”, „Alegeți forma incorectă”, „Descoperiți greșeala”, „Corectați enunțurile greșite” etc. Răspunsul adecvat ar putea veni aici din partea oricui stăpânește foarte bine limba maternă.

Gradul de complexitate al problemelor crește însă dacă este vorba de analiza unei fraze cu ambiguități, de structuri sintactice complicate, enunțuri eliptice, sensul unor cuvinte livrești, ortografierea unor xenisme.

Fac obiectul întrebărilor și răspunsurilor texte de factură diferită, literare și nonliterare: poezie, proză, fragmente de editoriale din „România literară”, știri moderne din „V.I.P.”, cronici sportive, regulamente de ordine interioară, monologuri

cu scop de divertisment, texte de muzică ușoară, scrisori ale unor celebrități, dezbateri din emisiunile de radio și televiziune.

Cartea profesorului Ioan Dănilă ne-a amintit limba română din toate registrele și perioadele ei de evoluție; ne-am bucurat să revedem, pentru analize sau comentarii, texte populare sau aparținând lui Mihai Eminescu, Coșbuc, Creangă, Delavrancea, Sadoveanu, Nicolae Iorga, Camil Petrescu, Marin Preda, Nichita Stănescu etc.

Este lucrarea „Româna corectă (prin întrebări și răspunsuri)”, din câte cunoaștem, o tentativă rară de punere în discuție a unor aspecte lingvistice existente în manualele de limba și literatura română sau de alte specialități. Uneori, se simt adeziunea la propunerea autorilor și acceptarea soluțiilor, insistându-se asupra aspectului formativ al exercițiilor; alteori transpare vigilența lingvistului care semnalează interpretările plurivoce sau rezolvările greșite. Experiența didactică îl conduce pe profesorul Ioan Dănilă la o abordare pertinentă a faptelor de limbă, facilitând transferul și prevenind interferența. El explică, de exemplu, pluralele *zmei/zmeie* ale substantivului *zmeu* „personaj fantastic, din basm”; „jucărie” și arată confuzia rezolvărilor care indică pluralul **zmee*, prin analogie cu *procedeul/procedee*, ignorând istoria limbii.

Ni se pare benefică insistența asupra derivatelor de la toponime, căci nu de puține ori vorbitorul obișnuit, conștient de o posibilă eroare, evită să spună *sofiot*, *bruxellez*, *ciadian*, *napolitan*, *madrilen* (ceea ce înseamnă un vocabular mai sărac) sau nu recunoaște sensul neologismelor *monegasc*, *ivorian*, *malgaș*, *bordelez*, *levantin*, deși a auzit de Monaco, Coasta de Fildeș, Madagascar, Bordeaux, Levant.

Oportune ni s-au părut exercițiile axate pe scrierea compuselor care comportă dificultăți; complicațiile, existente oricum, cresc după modificările introduse de DOOM² (datorită unor inconveniente, semnalate de specialiști). Cel care parcurge testele are avantajul de a-și verifica cunoștințele chiar în cazul unor cuvinte neînregistrate, din păcate, în DOOM², dar care figurează în dicționarele de neologisme sau sunt nume proprii frecvent utilizate, cu forme multiple.

Se pun în discuție, bine selectate, subiectele pentru concursuri de admitere în licee și școli profesionale, conținutul probei la limba și literatura română de la Facultatea de Litere a Universității Bacău, subiecte pentru bacalaureat din Republica Moldova, rezolvarea unor cerințe din culegerile de analize gramaticale mai vechi, calitatea științifică a întrebărilor din revista „Robingo”, editată de Redacția „Jocuri și concursuri” a Televiziunii Române sau din rubrica „Ghid radiofonic de exprimare corectă” de la „România-Actualități”. Cartea face educație lingvistică, pentru că răspunsurilor care se dau la problemele controversate li se adaugă explicația, demonstrația, argumentul „autorității”, trimiterea la sursă bibliografică și invitația la... meditație (exemplu: „Legea pentru folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice”).

Lucrarea profesorului Ioan Dănilă se bucură și se va bucura de circulație și audiență, pentru că limba română trebuie exersată, iar maniera propusă este agreabilă.

Solomon Marcus, recenzia volumului Ioan Dănilă, *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005, publicată în „România literară”, an 40, nr. 38, 28 sept. 2007, p. 20.

Cât de românesc este graiul ceangăilor din Moldova?

La această întrebare își propune să răspundă Ioan Dănilă în *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova* (București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 2005, 350 p.). Această comunitate religioasă de catolici moldoveni prezintă particularități lingvistice interesante, remarcate de unii cercetători ca Nicolae Iorga, Radu Rosetti, Gustav Weigand, Dumitru Mărtinaș, Márton Gyula, Bakó Géza, Ștefan Meteș, Szabó T. Attila, Francisc Mattas, Mikecs László și alții. Atenția unora dintre aceștia a fost reținută în primul rând de rostirea siflantă observată la ceangăi. Ioan Dănilă trece în revistă opiniile lor și constată că „specialiștii maghiari și cei români au manifestat inconsecvențe în abordarea unuia sau altuia dintre aspecte, ceea ce a dus la încetinirea procesului de cunoaștere a

specificului graiului ceangău”.

În limba română vorbită de ceangăii din Moldova se recunosc atât trăsături ale unor graiuri transilvănene, cât și unele ale subdialectului moldovean. Se explică astfel de ce fenomenul ceangău a fost studiat cu precădere la Institutul „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca și la Institutul „Alexandru Philippide” din Iași. Acestea au efectuat cercetări pe teren cu instrumentarul dialectologiei, dar, constată Ioan Dănilă, aceste cercetări nu au fost publicate într-un corpus distinct, ci numai înglobate în inventarul lexical general al limbii române, cu varietățile ei regionale. Pe de altă parte, la Budapesta s-a publicat în 1991 un atlas al graiului ceangău din Moldova, în care accentul cade pe numeroase cuvinte maghiare sau apropiate acestora, în graiul respectiv.

Față de toate aceste insuficiențe și informații contradictorii, Ioan Dănilă se angajează într-o cercetare de teren, pentru realizarea unui corpus de lexeme și forme care apar în idiomul ceangăilor din 29 de localități în care se manifestă bilingvismul româno-ceangăiesc. Ceangăii sunt răspândiți pe Valea Siretului, în bazinul mijlociu al acestuia, având ca reper orașul Pașcani, în Nord, la confluența Trotușului cu Siretul, în Sud, apoi spre Est, în județul Iași și, spre Vest, în județele Neamț și Vrancea.

Problemele sociale, politice, culturale și științifice pe care le ridică această populație au căpătat o nouă viață în anii '90 ai secolului trecut și în deceniul actual odată cu apropierea de Uniunea Europeană. La 2 februarie 2002 are loc la Bacău un Simpozion Național „Romano-catolicii din Moldova și identitatea lor”, iar la 29 aprilie 2002, Academia Română organizează Seminarul Internațional „Identitatea culturală a romano-catolicilor (ceangăii) din Moldova”, la care s-au prezentat rezultatele unui sondaj pe un eșantion de 1056 ceangăi/catolici din 33 de sate, grupate

în 18 comune ale județelor Bacău, Iași, Neamț și Vrancea: 93% s-au declarat români. Un alt seminar internațional, organizat la Iași de Academia Română și Parlamentul României la 5-6 iulie 2002, „Originea, limba și cultura ceangăilor”, confirmă această situație prin raportorul pentru cultura minorității ceangăilor din Moldova.

Ioan Dănilă își propune să întreprindă o cercetare profesională a problemei cu instrumentarul lingvisticii moderne. Se înarmează cu un aparat teoretic pe măsură. Studiază, în capitole preliminare, fenomenul general al bilingvismului, cu atenție specială asupra bilingvismului dialectal; apoi prezintă influența limbii maghiare asupra limbii române și influența limbii române asupra limbii maghiare, pe baza celor mai recente cercetări.

Întreprinde o analiză migăloasă a termenului „ceangău” (istoric, etimologie, grafie). Analizează într-un întreg capitol particularitatea definitorie a graiului ceangăilor din Moldova: pronunțarea siflantă. În secțiuni succesive sunt analizate relațiile ceangăilor din Moldova cu limba română și cu limba maghiară, sunt apoi discutate critic cercetările anterioare în materie, cu accent special asupra cercetărilor lingvistice și, în particular, asupra celor dialectale. Bogăția referințelor bibliografice, nu ornamentale, ci la obiect, este semnificativă pentru seriozitatea întregii întreprinderi. La capătul acestui itinerar, Ioan Dănilă constată (p. 58): „Graiul ceangăilor din Moldova nu a avut parte de o cercetare sistematică și continuă, reperabilă în lucrări de sine stătătoare sau în periodice, date fiind apartenența declarată a acestei populații la etnia românească și similitudinile dialectale cu graiurile din Moldova, Transilvania, Banat și Oltenia”, și că (p. 81) „atlasul lingvistic românesc nu prezintă informații unitare privind graiul ceangăilor din Moldova”. O discuție critică a anchetelor dialectale anterioare și a hărților dialectale realizate pe baza lor îl conduce pe autor la modul adecvat de continuare a acestora.

Localitățile pe care le-a anchetat în perioada 2000-2004 sunt cele în număr de 29 în care încă se vorbește graiul ceangăiesc. În selectarea lor s-a ținut seama de datele din Atlasul publicat la Budapesta, în 1991. Au fost selectate 359 de unități lexicale, grupate pe câmpuri onomasiologice: casă, transport, administrație, școală, corpul uman, familie, sănătate, stări, încălțăminte, îmbrăcăminte, hrană, pasiuni, însușiri, agricultură, cerul, pădurea, animalele sălbatice, timpul. Procedând prin dialoguri înregistrate pe bandă magnetică, autorul a avut tot timpul ca reper chestionarele din atlasele lingvistice anterioare realizate la Cluj-Napoca și la București.

Cartea include în a doua jumătate a ei situația fiecărei unități lexicale și 359 de hărți dialectale. În concluzie, autorul consideră că ceangăii din Moldova folosesc limba română „la nivelul competenței lingvistice date de proprietatea termenilor, de valorizarea contextuală a acestora și de asocierea referențială adecvată”.

Apreciază că lucrarea sa este prima cercetare a componentei românești a graiului ceangăilor bilingvi din Moldova și că ea se așază în linia sugestiilor formulate chiar de dialectologii maghiari și a dezideratelor primilor cercetători ai graiului popular. Tabloul unitar care se configurează prin corelarea cu datele atlaselor lingvistice anterioare pune în evidență „vechimea, consistența și viabilitatea elementului românesc în graiul ceangăilor din Moldova”.

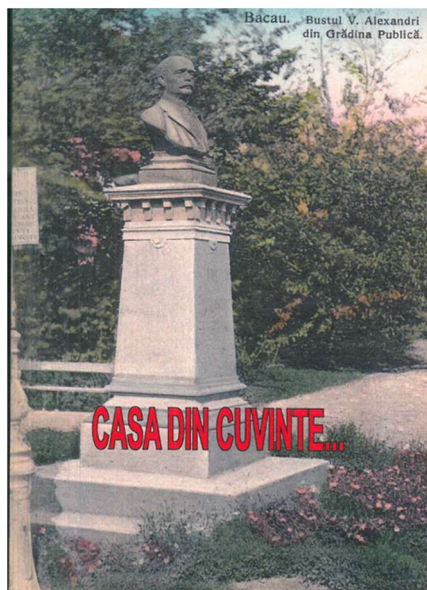
Ansamblul celor 359 de hărți poate fi considerat, crede autorul, ca un „atlas lingvistic al ceangăilor moldoveni”: acesta îndeplinește o funcție compensatorie față de cel de la Budapesta, din 1991 (care repertoriază numai componenta maghiară a idiomului în discuție). Autorul accentuează caracterul precumpănitor informativ al investigației sale, în condițiile unei „absențe cvasitotale a unor studii asemănătoare

elaborate de lingviștii români”. În ciuda bogăției bibliografiei, ceangăii continuă a fi considerați „una dintre cele mai enigmatice minorități din Europa”, cum se exprima în 2001 Tytti Isohookana-Asunmaa (Memoriu explicativ, în *Moldovai magyarsag*, XI, 6 (21), 2001, p. 7).

Autorul promite o continuare a investigațiilor sale prin extinderea ariei de cercetare, pentru obținerea unor noi progrese în elucidarea acestei „enigme istorice”, cum o numea G. Weigand. (Lucrarea de față a fost, în punctul ei de plecare, o teză de doctorat susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, sub conducerea științifică a prof. univ. dr. Vasile Arvinte. Autorul predă la Universitatea din Bacău. Volumul constituie o contribuție substanțială la problema în discuție.

Laura-Irina Gavrilu, recenzia volumului Ioan Dănilă, *Casa din cuvinte... (pro Alecsandri)*, Bacău, Editura Vicovia, 2018

Un edificiu documentar

La întrebarea „De unde ești de loc?”, Vasile Alecsandri ar fi putut răspunde astfel, citând afirmațiile tatălui său: „M-am născut în Bacău la 14 iunie 1818 și am fost botezat în legea pravoslavnică de preotul Ioan de la Biserica numită Precista din Bacău, la 22 iunie același an”. Casa care i-a asistat începuturile ființării s-a imprimat în construcția sa afectivă pentru toată viața. De ce să nu presupunem că luminozitatea sufletească a autorului, confirmată prin structurile „veselul Alecsandri” (Mihai Eminescu) și „surăzătorul Alecsandri” (Alexandru Piru), își are originea în casa pierdută a copilăriei?

Casa din cuvinte... (Bacău, 2018; cartea omagiază bicentenarul nașterii scriitorului) reconstituie diacronic povestea acestui topos printr-un discurs polifonic, ceea ce conferă textului semnificații multiple. Astfel, putem vorbi de o carte-memorie, de o carte-argument, dar și de o carte-puzzle, având ca finalitate „salvarea în ultimul ceas a Casei «Vasile Alecsandri» din Bacău” (p. 5). Prin această apariție, Ioan Dănilă încheie o trilogie – după *Alecsandri, băcăuanul* (Bacău, Editura Alma Mater, 2011) și *Alecsandri, din nou acasă* (Bacău, Editura Ateneul Scriitorilor, 2017) –, semn al îndârjirii întru statornicie a inimosului apărător al valorilor patrimoniului național. Autorul își asumă rolul de rapsod modern, de eficient transmițător al memoriei colective. Acest gest poate avea reflexe subordonate unor trebuințe fundamentale: nevoia de identitate, de apartenență, de securitate, înscrierea într-o continuitate, dar și puterea exemplului, care ar trebui să genereze entuziasm și respect.

Calitatea de *carte-memorie* este evidențiată prin componenta documentară, care susține vârsta Casei „Alecsandri”: cea mai veche construcție civilă din urbea băcăuană. Astfel, cititorul este invitat să se oprească din moara timpului devorator și

să privească în trecut ca într-o oglindă retrovizoare, spre secolul bucuriei de a trăi. Experiența poate avea efecte cathartice, blazarea, tristețea fiind transfigurate printr-un exercițiu de înseninare. Pedagogul Grigore Tabacaru (fondator, alături de George Bacovia, al Revistei „Ateneu”, în 1925) susține principiile oamenilor de cultură ai vremii, cu precădere ale generalului Dragomir Badiu, președintele Casei de Sfat și Citire „Vasile Alecsandri” (1919), cu sediul în locuința sa din str. George Apostu, nr. 9 (Casa „Alecsandri”). Aceștia doreau alcătuirea unei ample documentații privind istoria urbei băcăuane, primul act publicat fiind un zăpis din 1852 despre clădirile aparținând familiei Vasile Alecsandri. Una era chiar Casa „Alecsandri”, actualul monument istoric de categoria A, despre care Grigore Tabacaru scrie în *Vechiul Bacău* (1930), în subsolul paginii: „Azi, proprietatea generalului Dragomir Badiu”.

La împlinirea a 50 de ani de la moartea poetului (1940), generalul Badiu inițiază un exercițiu publicistic având un dublu scop: aducerea unui pios omagiu celui care a îmbogățit, prin descinderea din acest spațiu, valoarea spirituală a locului și, respectiv, o încercare de sintetizare a biografiei celui celebrat. Autorul culegerii *Casa din cuvinte...*, incitat de expresivitatea discursului emis de generalul publicist, analizează urmele enunțării, desprinzând atitudinea transmițătorului mesajului față de problema analizată, și concluzionează că Dragomir Badiu este responsabil în asumarea demersului cultural, aspect motivat și prin orgoliul de a duce mai departe memoria poetului. Acesta reproșează, în acel 1940, Academiei alegerea Mirceștiului ca punct al comemorării, minimalizându-se rolul Bacăului în biografia scriitorului. Ideea este subliniată prin gradația de tip climax „s-a născut și a trăit”, prin care se legitimează valoarea locului pentru devenirea poetului. În întărirea argumentației, se insistă pe atitudinea băcăuanilor față de memoria lui Alecsandri, care conferă străzii „unde a fost anterior casa familiei poetului” denumirea de „strada Vasile Alecsandri”. Este invocat și textul zăpisului, transcris în 1914 în litere latine de Costache Ghindar, datat „7 noiembrie 1852”. Valoarea istorică a documentului este întărită prin argumentul autorității, fiind asociat numele lui Nicolae Iorga, care „a recunoscut importanța actului”. Toate acestea sunt confirmate printr-o scrisoare trimisă Bacăului în 1982 de fiica generalului Badiu, Florica Urziceanu, care precizează că fosta locuință din strada Alexandru cel Bun 3 (azi, G. Apostu, 9) a aparținut „pe timpuri poetului Vasile Alecsandri”, în amintirea acestuia tatăl domniei-sale punând bazele unui „așezământ de cultură” numit „Casa de Sfat și Citire «Vasile Alecsandri»”. Inspirată titlatură, sugerând prin forța semantică a termenilor imaginea unui timp duios și energic. Ne întrebăm ce semne vor fi citit participanții la acele întâlniri, din cărțile răsfoite; poate semnele vremurilor, ale sufletelor omenești sau inițierea în lectura ritualică a situațiilor de viață solemnă...

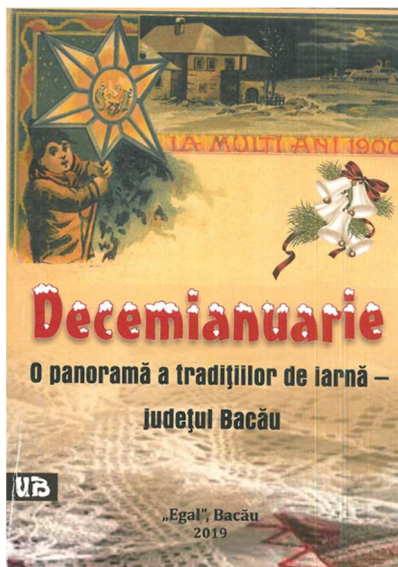
Calitatea de *carte-argument* derivă din obiectivul principal asumat de inițiatorul acestui proiect cultural de anvergură, entuziastul profesor Ioan Dănilă: salvarea memoriei acestei case, care întărește valoarea culturală a urbei băcăuane, dar și orgoliul apartenenței la un spațiu care a dat și continuă să dea umanității oameni mari. Autorul discursului poziționează argumentele în favoarea susținerii tezei sub semnul motivației, capabilă să îndemne la acțiune. Astfel, conștient că motivația subordonată nevoilor superioare necesită o mobilizare energetică mai mare, omul de cultură Ioan Dănilă pornește de la necesitatea conștientizării unei lipse, care ar trebui să genereze o dorință. Este semnificativă în acest sens parabola biblică a negustorului iubitor de mărgăritare care, aflând o piatră de mare preț, vinde toate câte are și o cumpără. Prețiozitatea perlei sau a casei mult râvnite de către membrii unei comunități

ar putea avea o dublă motivație: subiectivă (pentru că depinde de dorința negustorului, fără de care perla nu ar avea valoare) și obiectivă, deoarece mărgaritarul este foarte prețios în sine. Din familia argumentelor autorității, semnificativ este punctul de vedere al criticului și istoricului literar Alexandru Piru, de asemenea originar din această zonă, reconstituit dintr-o perspectivă diacronică. Acesta, grație autorității sale, poruncește în 1991 concitadinilor: „Ocupați-vă de Vasile Alecsandri, că și el tot în Bacău s-a născut și încă înaintea lui Bacovia!”, pledând cu argumente solide pentru recunoașterea lui 1818 ca an al nașterii scriitorului. Semnificativ în susținerea tezei este și argumentul experienței, asociat cu invocarea unor trăiri referitoare la întâlnirile cu această casă. Reținem punctul de vedere al lui Constantin Zavati (1923-2022), care printr-o buclă temporală își amintește de această casă prin prietenia cu fiul lui Dragomir Badiu, de aceeași vârstă. Reconstituirea imaginii casei reflectă frumusețea ignorată astăzi a locului, rezultat al înmagazinării unui stil: „Era o casă cu niște coloane la fațadă, cu o curte lungă în față, cu o mare de flori de toate culorile, cu o cărare ce ducea din fața casei până la porțile duble de la stradă. Mi se părea o casă foarte mare, casă boierească!” Resorturile argumentării profesorului Ioan Dănilă sunt valorile morale și estetice, fundamentate întotdeauna pe experimentarea unui exercițiu sacrificial asumat, singurul capabil să genereze un efort. Astfel de aspecte sunt trăite de domnia-sa prin tot supliciul orientat spre redarea demnității acestei case.

Așadar, cartea trebuie citită, întrucât lectorul va descoperi o perspectivă adecvată orizontului său de așteptare, derivată din acceptarea de către autor a unei atitudini echilibrate, recuperarea trecutului nefiind idealizată, ci asumată responsabil în prezent, conștient de rădăcini, fundamentat. Relevantă este și *structura de tip puzzle* a cărții (incluzând aici interviurile de susținere a proiectului), autorul având ambiția de a pune în dialog fragmentele din care se constituie arhitectura unui discurs argumentativ, subordonat intenției de a salva locuri care au dat OAMENI.

Elena Simionescu, recenzia volumului Ioan Dănilă (coord.), *Decemianuarie. O panoramă a tradițiilor de iarnă – județul Bacău*, Bacău, Editura Egal, 2019

Decemianuarie, în context contemporan

În viața culturală, folclorul tradițional se întâlnește cu folclorul de bun de consum și se influențează reciproc. În cadrul unor manifestări specifice locale, unele categorii cu un autentic limbaj popular se revigorează pe fondul schimbărilor sociale, dar și mentale din viața unei colectivități. Surprinderea unei astfel de evoluții a formelor de manifestare legate îndeosebi de sărbătoarea ciclică a Anului Nou apare și în lucrarea „*Decemianuarie. O panoramă a tradițiilor de iarnă – județul Bacău*” (Bacău, Editura Egal, 2019; seria „Universum Bacoviensis”; coordonator, Ioan Dănilă), supusă demersului nostru analitic. Faptele de folclor tradițional și modern sunt culese din județul Bacău, în special din zonele Asău, Sănduleni, Bârsănești, Valea Zeletinului, Moinești, Comănești. Lucrarea de față

are o însemnătate aparte în contextul cultural băcăuan, dar și național, din mai multe considerente:

- *Este un act editorial justițiar*, deoarece prezintă o radiografie a celor mai importante obiceiuri și tradiții de iarnă din județ, cu rolul și funcția lor în contemporaneitate. Inexplicabil, s-a omis studiul acestor fapte de folclor din județul Bacău într-o culegere de specialitate, „Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor” (de Steluța Popa, București, Editura Muzicală, 1981). Din acest punct de vedere, antologia studiată are o *valoare etnologică* incontestabilă.

- *Constituie un act pedagogic și lingvistic*. Inițiind studenții în anchetele folclorice pentru a culege texte de colindă, plugușor, sorcovă, aceștia se familiarizează cu unele medii mai conservatoare din arealul băcăuan, cu anumite fapte de limbă locale, cu metode de cercetare.

- *Este un model de sincretism*. Culegerea textelor folclorice este însoțită de fundal muzical (cartea conține un DVD cu colindele cântate, urături de plugușor, care întregesc atmosfera de bună dispoziție în cadrul colectivității).

- *Informează* concis cititorul avizat, dar și pe cel de rând atât prin textele culese, cât și prin articolele de la sfârșitul cărții: cel despre Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Bacău, comentarii lingvistice referitoare la anumite cuvinte, sintagme folosite în contextul tradițional al sărbătorilor de iarnă: colindă, Moș Crăciun etc. Acestea sunt extrase din articolele apărute în cotidianul băcăuan *Deșteptarea*, la rubrica „Româna pentru toți”. Din această perspectivă – a pasiunii și a efortului de a propaga limba română corectă –, profesorul Ioan Dănilă poate fi considerat un Alexandru Graur al zilelor noastre.

- *Are un caracter transdisciplinar și interdisciplinar.* Materialul cules și publicat în lucrare poate fi aplicat atât la diverse discipline din domeniul umanist, cât și la alte discipline.

În rândurile următoare ne propunem să ne îndreptăm atenția asupra valorii etnologice a cărții prezentate. Am făcut o lectură atât pe plan orizontal, formal, cât și pe plan vertical, pentru a decodifica elemente arhaice, de substrat religios (creștin), alături de elemente de substrat laic, pentru a înțelege valoarea simbolică, magică dintr-o perspectivă holistică, analizând textele de colindă, plugușor, sorcovă ca părți ale unui ansamblu.

Titlul sintetic, novator, realizat prin compunere parțială ca rezultat al contaminării, face trimitere către latura ciclică a sărbătorii Anului Nou, orientând atât cronologic (obiceiurile tradiționale din 24-31 decembrie și 1 ianuarie), cât și tematic (colinde, plugușoare, sorcove).

Colindatul rămâne unul dintre cele mai reprezentative obiceiuri tradiționale românești de Crăciun și de Anul Nou. Se remarcă aici prezența *colindelor esențial creștine*: colindele de stea (*Steaua sus răsare, Nașterea ta, Hristoase, Astăzi s-a născut Hristos*) și abundența *colindelor păgâne, lumești* (colindele de Crăciun cântate la fereastră, și nu în camera de protocol religios, numite astfel de etnologul Petru Ursache, în *Etnosofia – Cluj-Napoca*, Editura Eikon, 2013). Din această categorie amintim colindele *Noi, ciobanii din Cașin și Mii de colinzi* (din Cașin, respectiv Somușca). Prima, creată de un grup de ciobani, deține un refren în care s-a păstrat o variantă verbală arhaică (*să colindim*), însoțită la refren de o bătaie din băte. Acest gest pare o reminiscență din rolul apotropaic al colindei străvechi, și anume acela de a proteja, de a înlătura răul sau de a stăvili agresiunea unor forțe malefice.

Colindele culese au păstrat multe dintre funcțiile lor arhaice: funcția de adorație (colinda creștină), funcția augurală, apotropaică (de inițiere în muncile productive, în familie, în colectivitate), funcția de bună dispoziție (reiese din nota de umor a versurilor create de colindătorul contemporan, ca rezultat al transformărilor socioculturale actuale). Textele culese se înscriu în obiceiul de colindat al copiilor (*Steaua, Sorcova*) și au un conținut laic, precreștin, cu elemente din substratul arhaic al folclorului românesc, care coexistă armonios. La nivel stilistic se remarcă elemente de factură populară: fonetisme: *ceastă* („Ceastă noapte”), *Vișlaem*, diminutive (*umerei, luceferei, brățele* – colinda *Maria mică*), repetiții („Rază-aici și răză-n vârfuri”; „Dumnezeu cu noi la masă”). Alteori, versurile abundă în figuri de stil și de limbă (epitete, metafore, interogații retorice), fapt care atestă influența cultă: „Ei gălesc în sărăcie / Un Copil în iesle dulce și frumos”; „Te-adorăm pe tine, Care / Ești sub chipul pâinii și a vinului” (*În tăcerea nopții*). În colinda *În noaptea sfântă de Crăciun*, jocul interogațiilor retorice și al metaforelor reflectă capacitatea de adaptare a textului la viața actuală: „De unde vin? Cum se numesc? / Ce doruri îi frământă?”.

Dacă în colindă se păstrează mai bine substratul arhaic, creștin, în *Plugușor*, latura păgână, lumească, hâtră predomină, deseori urăturile fiind mult așteptate în cadrul spectacolelor de folclor. Acest aspect este ilustrat în *Plugușorul moldovenesc*, bogat metaforic, spre deosebire de cel ardelenesc, care se spune la jocul cu *Turca* și care este considerat de specialiști „un mic tratat de agrotehnică primitivă” (Mihai Pop, *Folclor românesc*, II, București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 1998). *Plugușorul*, considerat cel mai de seamă obicei agrar al poporului nostru, cuprinde datini și ceremonialuri folclorice legate de fertilitatea solului, practici magico-rituale cu scop de purificare a plugarului și a boilor de la jug (afumat, stropit cu apă sfințită

etc.). Este un colindat propriu-zis al cetelor de flăcăi. Astăzi, prin *Plugușor* se creează în sensul vechi atmosfera de bună dispoziție, de bun augur, care ne permite să intrăm în viitor cu mai mult curaj. Se urează sănătate, prosperitate (bani, animale multe).

Textele culese de studenți ai Facultății de Litere băcăuane atestă caracterul agrar al creației (prezintă etapele muncii câmpului și ale transformării grâului în pâine, colaci), dar și latura ludică, estetică, preponderentă astăzi. În unele zone ale județului Bacău, variantele de *Plugușor* cunosc o laicizare mai pronunțată. De exemplu, textele din cartierul Hanganii (Moinești), din Dealu Morii, Glăvănești ori din Valea Seacă și Prăjești conțin secvențe picante de umor și elemente moderne: „Suntem de la Vatra Veche, / Unde mâța streche, / Și motanul, bată-l focul, / Mi-a făcut zdrențe cojocul. / Și mămliga-i cât nuca, / De-o poți bate cu leuca” (p. 137); „La urători, un kil de vin; / Vin de cel american, / De care mi-ai dat și an. / Aho!” (p. 99). Ca și la colindă, în cazul plugușorului se încearcă o valorificare a laturii de spectacol, de divertisment. Un exemplu este varianta culeasă de la un grup de colindători (studenți și profesori, cu vârste între 23 și 35 de ani) din municipiul Bacău. Textul este metaforic, stilizat, reflectând multă intervenție la nivel stilistic, formal, față de variantele arhaice. Refrenul este sugestiv: „Prin nămeți și ger, / Cu papuci de fier, / Cu toc oțelit, / Am venit / Să facem urare / Pentru fiecare: / La mulți ani!” Sub aspect stilistic se remarcă o preponderență a elementelor populare, a dialogului care dinamizează atmosfera: forma populară a pronumelui personal de politețe *nevoastră*, interjecții (*aho!*, *aho!*, *hăis!*, *hăi! hăi!*, *trî!*, *na!*), cuvinte populare (*dismierdările*, *plămădea*, *dospea*), dativul etic („Pe lopată *mi-i* culca” – p. 136), prezența versurilor scurte, de 7-8 silabe. Uneori, elemente de baladă populară și de basm popular fantastic apar în structura variantelor de *Plugușor* culese din zone precum Răchitoasa (apar personaje ca Ileana Cosânzeana, Făt-Frumos), Glăvănești (eroi de baladă: Traian, Novac, Niță).

Plasarea unor variante vechi de colindă și de plugușor (*Colinda* și *Plugușorul*, ambele culese de Mihai Eminescu, sau varianta de *Plug*, din volumul *Poezii populare ale românilor*, culese și îndreptate de Vasile Alecsandri, 1866; ediție de Gheorghe Vrăbie – București, Editura pentru Literatură, seria *Ediții critice de folclor – culegători*, 1965, vol. I, pp. 447-454) din arhiva națională, alături de texte culese din perioada contemporană reflectă evoluția celor două obiceiuri în timp atât la nivelul conținutului, cât și sub aspect formal și conferă o notă originală acestei antologii. Variantele vechi culese păstrează mai puternic substratul religios, arhaic și nu se remarcă intervenția culegătorului în text („Grâu de vară semănarăm – / Dee Domnul să răsară” – p. 168).

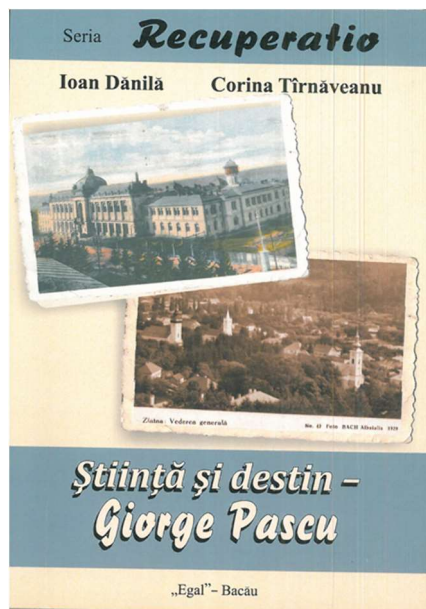
Ultima parte a cărții cuprinde câteva texte de sorcovă. Fiind un obicei mai conservator, la nivelul variantelor culese apare o anumită stereotipie în formă, dar și în conținut. Primele șase versuri sunt identice în majoritatea variantelor prezentate: „Sorcovă, / Vesela, / Să trăiți, / Să înfloriți: / Ca merii, / Ca perii”. Uneori versului „Să înfloriți” îi ia locul antitetical „Să-mbătrâniți”. *Sorcova copiilor*, atât de sugestiv intitulată, este originală prin conținut și prin diversitatea antitezelor, apropiindu-se de o rugăciune pentru cei mici: „Sorcovă de sorcovit, / Fă-l pe omul săracit / De îndată-mbogătit. / Pe fricos, fă-l curajos, / [...] Pe cel mic, fă-l voinic!” (p. 178).

Așadar, statutul folclorului de bun de consum nu se definește decât în ansamblul culturii contemporane. Din această perspectivă așteptăm cu interes celelalte ediții ale antologiei *Decemianuarie*, cu includerea altor obiceiuri și tradiții de iarnă (*Ursul*, *Capra*, *Căiușii*, *Jianul* etc.). În concluzie, cartea *Decemianuarie* (ediția I) devine un proiect etnocultural ambițios al județului Bacău și se adresează

atât ruralilor (performeri din anchetele folclorice realizate de studenți, publicului de la țară, în general), cât și mediului intelectual (specialiști, învățători, educatori). Ruralii deveniți urbani o pot gusta din plin; pentru ei folclorul face parte din sfera culturii inițiale, iar limbajul folcloric le este familiar și îl pot înțelege în plinătatea lui.

Sergiu Drincu, recenzia volumului Ioan Dănilă; Corina Tîrnăveanu, *Știință și destin – Gorge Pascu*, Bacău, Editura Egal, 2015, publicată în „Philologica Banatica”, Timișoara, nr. 1/2022, pp. 194-208.

Ioan Dănilă, Corina Tîrnăveanu, Știință și destin – Gorge Pascu, Bacău, Editura Egal, 2015

Contrar uzanțelor recenziabile, când concluziile se păstrează pentru finalul analizei, îmi asum „abaterea” afirmând de la bun început că lucrarea de față va fi una de referință în istoriografia lingvisticii românești. În afara calităților pe care le vom evidenția la locul potrivit, cartea mai prezintă și avantajul de a fi dedicată unei personalități controversate atât în plan științific, cât și social. Spun aceasta, în bună măsură în nume personal, pentru că în perioada noviciatului în munca științifică, ocupându-mă, alături de colegii din cadrul Colectivului de lingvistică de la Baza de Cercetări Științifice din Timișoara a Academiei, de formarea cuvintelor în limba română, eram în situația, în care ni se atrăgea mereu atenția, la modul general, asupra abordării cu mare circumspecție a operei lingvistului ieșean. Cum segmentul ce urma să-l cercetez era derivarea cu

prefixe, nu am venit decât tangențial în contact cu principala operă lexicologică a lui Gorge Pascu (1882-1951), *Sufixe românești* (Editura Academiei Române, București, 1916), operă premiată cu Premiul Năsturel de Academia Română, ceea ce a făcut ca în lectura cărții să fiu extrem de atent atât la documentarea biografică, cât și la abordarea critică a operei „fondatorului sufixologiei românești”, cum îl consideră autorul (p. 21).

Revenind la uzanțele de care aminteam, vom detalia structura volumului. Este vorba, înainte de toate, de cele patru ample secțiuni: I. *Cărturarul*, II. *Gorge Pascu, în triunghiul Bacău – Iași – Zlatna*, III. *Omagiu postum*, IV. *În loc de încheiere*. Nu vom trece cu vederea *Cuvântul de deschidere*, în care Ioan Dănilă evocă acei ani în care s-a „descoperit posedat de subiectul «Gorge Pascu»”, prilej cu care se referă la acele persoane care i-au facilitat munca de documentare. În special trebuie amintită dna Corina Tîrnăveanu, fiica lui Gorge Pascu, pe care a reușit să o întâlnească după asidue căutări și care, finalmente, i-a „pus la îndemână materialele trebuincioase pentru a întocmi o lucrare informativă de care filologia românească sigur are nevoie”. Tot aici autorul atrage atenția că „lucrarea de față este o primă formă a unui demers pe care băcăuanii, târgumureșenii, zlătnenii l-au proiectat în urmă cu câțiva ani și are

rostul de a provoca reconsiderarea unei personalități a culturii române în ceea ce are cu adevărat reprezentativ opera sa științifică” (p. 6).

Prima secțiune, *Cărturarul*, cuprinde trei părți, în raport cu direcțiile de activitate: profesională, didactică și culturală. În preambulul acestei secțiuni este inclus un articol al autorului, *Giorge Pascu sau zidirea prin cuvânt*, publicat în „Studii și cercetări științifice. Seria *Filologie*”, vol. 30, Bacău, Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, Editura „Alma Mater”, 2013, pp. 93-100, cu o versiune în limba franceză, *Giorge Pascu ou la parole qui bâtit*, în vol. *Contemporary Perspectives on European Integration between Tradition and Modernity* (Ed. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean), Târgu Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2013, și pe internet, în care sunt discutate articolele și studiile dedicate personalității lui Giorge Pascu și activității sale științifice. Cu acest prilej am avut și explicația amintitelor atenționări asupra personalității și operei filologului ieșean și ea se regăsește în broșura *Un caz nenorocit și trist: Cazul Giorge Pascu*, apărută la Tipografia „Lumea”, 1937, 146 pagini + indice de nume și anexe, „în care sunt expuse reproșuri severe din partea unui grup de [13] intelectuali ieșeni” (p. 10). Nu am avut, din păcate, acces la această broșură, dar ecouri ale celor cuprinse în ea am întâlnit în binecunoscutul *Dicționar de lingviști și filologi români*, redactat de Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu, Editura Albatros, București, 1978: „Autor al unor nedrepte și injurioase critici aduse mai tuturor specialiștilor vremii, **G.P.** nu s-a bucurat de un bun renume în lumea științifică. În ceea ce privește activitatea științifică, celor mai multe din lucrările sale – atât de lingvistică, cât și de istorie literară – li s-a[u] imputat caracterul factologic, absența unei metode riguroase, sărăcia interpretării” (p. 197). Ioan Dănilă face o referire succintă la această lucrare, remarcând faptul că „autoarele [...] acordă aproape o treime din spațiul medalionului zonei negre din biografia lui Giorge Pascu, chiar cu unele nejustificate îngroșări” (pp. 13-14). Plasată în „contextul social-politic al interbelicului de la noi, [cu] inerentele inimizității consemnate în mediul academic din capitala Moldovei”, activitatea lui Giorge Pascu „are dreptul – consideră pe bună dreptate autorul – la o reconsiderare *sine ira et studio*” (p. 19).

Din secțiunea întâi (v. *supra*) vom scoate în relief doar acele informații și fapte care prezintă o importanță semnificativă pentru profilul științific al filologului ieșean. Nu vom insista asupra *Sufixelor românești*, apărută în 1916, întrucât valoarea ei a fost certificată de Academia Română prin acordarea premiului „Năsturel”, opul premiat devenind „repede o vedetă a tipăriturilor în domeniul științelor limbii, încât cele mai multe lucrări ale filologilor români de ieri și de azi o citează ca suport informativ indispensabil” (p. 23). Urmărind modul în care contribuția lui Giorge Pascu a fost valorificată în studiile de formarea cuvintelor, autorului îi scapă, datorită unei formulări ușor confuze, un anacronism: „Un adevărat eveniment [...] este publicarea între 1959 și 1969 a cinci volume de «Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română», pe baza cărora este preconizată elaborarea unui tratat asupra temei respective. În volumul I. din 1970 (subl. n.), la bibliografie, apare sigla „PASCU, S.” [...]. Volumul al II-lea [1978, indicat în nota 46], rezervat prefixelor, comunică sigla „PASCU, C.” [...], iar volumul al III-lea (1969?!), deși se ocupă preponderent de sufixe, nu-l citează pe Giorge Pascu [...]” (p. 25). Pe baza valorii operei, a priorității ei în lexicologia românească (teza de doctorat a lui Sextil Pușcariu despre sufixele diminutive, *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, Leipzig, 1908, acoperind doar o parte din inventarul de sufixe al limbii române), stabilite în

urma unei riguroase investigații bibliografice, Ioan Dănilă se consideră îndreptățit a-l numi pe Giorge Pascu „fondatorul sufixologiei românești” (p. 21).

Celelalte capitole ale primei secțiuni cuprind inventarul citărilor din opera lui Giorge Pascu. În domeniul *istoriei limbii române*, cel care a recurs destul de frecvent la datele din *Sufixele românești* a fost Al. Rosetti. Acesta recunoaște valoarea lucrării lui Giorge Pascu, mai ales prin „materialul bogat”, dar „ia o anumită distanță față de conținut («de consultat cu prudență»)” (p. 26). Surprinzătoare, la prima vedere, este lipsa oricărei referiri la cartea lui Giorge Pascu în *Istoria limbii române* a lui A. Philippide, al cărui doctorand a fost, apărută abia în 2011, la Editura Polirom [Ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu]. „Misterul – spune Ioan Dănilă – este dezlegat de o tânără lingvistă ieșeană”, Roxana Vieru, care susține că „motivația este simplă: G. Pascu și-a elaborat lucrarea de doctorat *Sufixele românești* sub conducerea lui A. Philippide și odată ce ea a fost terminată (și premiată de Academia Română cu Premiul Năsturel) și tipărită, maestrul trebuie să fi resimțit ca inutilă prezentarea unui material succint la curs atâta timp cât studenții aveau la dispoziție o variantă scrisă, bine structurată, magistral prezentată și avizată de către chiar profesorul lor” (p. 28). În singura ediție în care a apărut cursul universitar al lui A. Philippide, cea amintită mai sus, există totuși o amplă secțiune de formare a cuvintelor, incluzând și derivarea cu sufixe, anume *Sufixe derivative* (p. 561-573), dovadă că ilustrul profesor ieșean a predat și acest segment al vocabularului. Acest fapt este confirmat în *Nota asupra ediției*, unde se dă și lista studenților ale căror note de curs au stat la baza definitivării textului, alături de un manuscris autograf al lui Philippide (pp. XL-XLI). În acest context, ipoteza susținută de Roxana Vieru (valabilă numai pentru derivarea cu sufixe) devine oarecum relativă, mai cu seamă că la secțiunea derivării cu sufixe, îngrijitoarele ediției fac o precizare semnificativă: „Acest capitol i-a servit, desigur, lui G. Pascu, doctorand al lui Philippide, la elaborarea volumului *Sufixele românești*, București, 1916, apreciat de specialiști până în zilele noastre [...]” (p. 561, nota 218).

Citări mai consistente apar în lucrări de etimologie, toponimie și onomastică. Toate aceste domenii sunt reluate independent pentru a se evidenția contribuțiile lingvistului ieșean în cadrul fiecăreia dintre ele. În special *dialectologia* ocupă un loc aparte: „Își susține, în 1913, docența în filologie română, «cu specială privire la dialectologia românească», iar în 1921 este titularul primei catedre de istoria literaturii române vechi și dialectologie de la Universitatea din Iași” (p. 40). Sunt apoi evidențiate aprecierile specialiștilor, în special în raport cu contribuția sa la cunoașterea dialectelor macedoromân și meglenoromân, materializată prin cele două volume din *Dictionnaire étymologique macédo-roumain*, apărute la Iași, în 1925, dar și prin anterioarele *Sufixele macedo- și megleno-române de origine neogreacă și Elementele romanice din dialectele macedo- și meglenoromâne* (ambele în „Analele Academiei Române”, 1913), la care se poate adăuga studiul *Éléments néo-grecs dans le dialecte megleno-roumain*, în „Revue de Dialectologie Romane” (1913) și cel publicat în 1924: *Rumänische Elemente in den Balkansprachen* (Genève, Éd. Leo S. Olschki).

Activitatea de etimolog s-a concretizat mai ales în broșura *Etimologii românești* (1910), cuprinzând „elemente autohtone (Mehadia, Mehedinți), latine, grecești, germane, turcești și românești” și care a fost luată în considerare în sinteza academică *Istoria limbii române*, vol. II, și de Alexandru Ciorănescu în al său *Dicționar etimologic al limbii române*, alături de *Lateinische Elemente im*

Rumänischen. O parte din etimologiile propuse de el, incluzând și câteva toponime, au fost comentate de Vasile Bogrea, care-l „completează/corectează” pe lingvistul ieșean. În lexicografie este de reținut studiul *Limba comună și Dicționarul nostru*, în care sunt expuse „punctele sale de vedere în legătură cu cauzele întreruperii lucrului de către A. Philippide la *Dicționar*” [ul] Academiei, emițând „câteva opinii de surprinzător curaj și de remarcabilă erudiție”. Între altele, el respinge reproșul care i s-a adus lui A. Philippide „legat de exagerata cantitate de «citații» (azi, contexte)”. Din aceste citate, eruditul lingvist a extras „toate cuvintele *Dicționarului*”, iar acestea „au fost nu numai bine, ci *foarte bine alese*, adică așa cum ele s-au desprins din organismul viu al limbii noastre” (p. 59; 61).

Giorge Pascu s-a implicat activ în discuțiile privitoare la reformele ortografice din 1904 și 1932. În 1932 publică în „Revista critică” (anul 6, nr. 4, oct.-dec.) studiul *Ortografia Academiei*, pronunțându-se împotriva regulilor stabilite de forul academic în 1904, cu referire la *â/i, i și u* consonant, *s/z*, scrierea cuvintelor compuse și folosirea apostrofului și cratimei (p. 65). A participat la Congresul Profesorilor de Limba Română din Învățământul Secundar (București, 5-6 iunie 1938), unde a prezentat referatul *Ortografia românească*. Fiind un adversar al „convențiilor și compromisurilor”, s-a pronunțat tranșant și împotriva recomandărilor Academiei din 1932, diferitele erori constatate fiind urmarea faptului că „la Academie se lucrează ortografia cu poeți și militari, numismați și astronomi și apoi se votează” (p. 66, în textul lui Ioan Dănilă).

Ca gramatician, a fost interesat de prima gramatică românească scrisă în limba română, aceea a lui Ienăchiță Văcărescu, *Observări sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielilor gramaticii românești*, căreia îi face o recenzie în „Convorbiri literare”. După cum spune Ioan Dănilă, „Giorge Pascu nu a fost un gramatician în înțelesul de azi al termenului, ci poate în sensul primar de structurare a unei limbi pe nivelurile știute: fonologic, lexical, morfologic, sintactic și semantic” (p. 67).

Un alt domeniu în care Giorge Pascu s-a ilustrat este folcloristica, prin lucrarea sa de doctorat dedicată cimiliturilor, elaborată sub îndrumarea lui A. Philippide și conturată în studiul de specialitate *Despre cimilituri* (3 volume, 1909, 1911), într-o perioadă în care – cum spune însuși folcloristul Giorge Pascu – „în folcloristica noastră băntuie diletantismul cel mai enervant” (p. 75). Ca în secțiunea anterioară, Ioan Dănilă urmărește receptarea acestei contribuții în dicționarele generale ori de specialitate și constată că „în primele lucrări de acest tip, din 1940, 1965, 1986, 2004 [...], folcloristul Giorge Pascu este aproape invizibil” (pp. 69-70). Situația este identică în dicționarele literare sau cu ținută filologică, cu o excepție pe care îmi face plăcere să o menționez, întrucât este vorba de regretatul meu coleg Dumitru Vlăduț: „Se detașează medalionul semnat de Dumitru Vlăduț, în *Dicționarul* din 2006 [*Dicționarul general al literaturii române. P-R*, Editura Univers Enciclopedic, București], care demonstrează că acesta a citit, atent, studiul lui G. Pascu” (p. 72). Apar însă și aprecierile unor folcloriști de marcă. Astfel, Ovidiu Bîrlea, în *Istoria folcloristicii românești* (1974), după câteva observații care nu vizează calitatea lucrării, inclusiv aceea că semnează „cu obstinație Giorge”, în loc de *George*, constată, finalmente, că „studiul este remarcabil” (p. 74).

Având în vedere profilul personalității sale, conturat deja de autorul monografiei, nu ne surprinde numele său într-un alt domeniu, e adevărat contingent celor anterioare, anume *istoria literaturii române*. Încă în 1921, cu prilejul împlinirii

a patru secole de la apariția *Scrisorii lui Neacșu*, Gorge Pascu publică *Istoria literaturii și limbii române în secolul XVI*, urmată, un an mai târziu, de *Istoria literaturii române din secolul XVII*, renunțând în titlu la „componenta lingvistică”. Tenace, profesorul ieșean elaborează și o *Istorie a literaturii române din secolul XVIII*, concepută în 4 volume, dintre care primul, dedicat cronicarilor moldoveni și munteni, a apărut în 1926; al doilea, *Viața și operele lui Dimitrie Cantemir*, fusese publicat în anul 1923; al treilea, *Epoca lui Clain, Șincai și Maior*, rămas în manuscris definitivat; al patrulea, *Scriitori bisericești și romanele populare*, având și o introducere despre *istoria tiparului* (în Moldova și Muntenia) și *culturile străine*, rămas și el în manuscris redactat parțial (p. 79). Am dat *in extenso* proiectul acestei opere întrucât el indică o viziune amplă, integratoare a fenomenului numit, în general, „istoria literaturii”. De data aceasta aprecierile unor personalități ca George Călinescu și Mircea Zăciu au fost pozitive, fără însă ca un anumit destin să-l ferească de cele negative, unde întâlnim numele lui Marin Bucur, Al. Piru, I. Șiadbei „ș.a.” În acest domeniu al istoriei literare a mai publicat „micromonografia de opere și autori”, o atenție deosebită acordându-i, după cum am mai văzut, lui Dimitrie Cantemir.

Gorge Pascu a fost implicat și în diverse cercetări *filologice* sau *textologice*, cum consideră Ioan Dănilă că se mai pot numi asemenea investigații. Vom aminti doar câteva, mai semnificative. Într-un șir lung de specialiști care s-au pronunțat asupra autorului *Cronicii anonime a Moldovei – 1661-1709* de Pseudo-Nicolae Costin, un rol important l-au avut datele din două lucrări ale lui Gorge Pascu: *Axinte Uricariul și Neculai Costin* („Arhiva”, Iași, XXIX, 1922) și amintita *Istorie a literaturii române din secolul XVIII* (p. 88). Profesorul ieșean s-a apropiat și de domeniul sensibil al examenului filigranologic al textelor vechi, opinând (mai apoi și Al. Rosetti) că localizarea traducerii *Tetraevangelului* slavo-român (tipărit de Filip Moldoveanu în 1551-1553) trebuie circumscrisă ariei nord-transilvănene. A prevalat soluția propusă de Emil Petrovici, Moldova (p. 89). Mai aproape de adevăr a fost localizarea propusă pentru manuscrisul transilvănean *Codex Sturdzanus*, anume zona rotacizantă. În cele din urmă, cercetările lui Ion Gheție și Gheorghe Chivu au identificat județul Alba ca „zonă în care trebuie să se fi produs traducerea” (p. 90).

Este aproape firesc, având în vedere multiplele preocupări amintite, să-l găsim pe Gorge Pascu și ca editor. El s-a decis „să editeze opera lui Ion Creangă într-o formă care să respecte pe cât posibil integral proiectul autorului”, știut fiind „că cea mai vie dorință a lui Creangă era să-și vadă operele tipărite întocmai așa cum le «scrisesse el, fără nici cea mai mică modificare»” (p. 92, 95). Dintre cele două ediții, din 1933 și din 1939, ultima prezintă o importanță aparte. În primul rând are un titlu cu totul original: I. Creangă, *Amintiri din copilărie (și de mai târziu)*, ediție adevărată de Gorge Pascu, profesor la Universitatea din Iași, București, Monitorul Oficial al Imprimeriilor Statului, 1939. În al doilea rând, această ediție respectă anumite rigori filologice: redactarea unui *Vocabular și un Indice de nume proprii*, în care „sunt așezate, alfabetic, cuvintele rare (regionalisme, termeni populari și arhaisme), cu indicații morfologice (partea de vorbire, numărul, categoria de verb etc.) și numele proprii (antroponime și toponime). Totodată sunt reproduse secvențele în care apar cuvintele respective, cu indicarea paginilor și a rândului. În interior, materialul tipografic este structurat pe unități de câte cinci rânduri, ceea ce dă lucrării aspectul de ediție critică” (p. 93).

În prima parte a studenției sale, ne informează autorul monografiei, Gorge Pascu a urmat limbile clasice: latina și greaca. Aceasta explică și competența pe care

o avea spre a traduce în română importanta lucrare a lui Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, alăturându-se altor versiuni dedicate acestei opere. Valoarea traducerii rezidă în faptul că ea a fost preferată altora de către G. Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române* și de către autorii *Istoriei limbii române literare*, Al. Rosetti, Boris Cazacu și Liviu Onu, care reproduc în lucrarea lor integral capitolul *Despre limba moldovenilor*. Mai mult, traducerea a avut ecou și în lumea romanică, ea stând la baza traducerii în italiană realizată de Carlo Tagliavini. În acest context nu putea lipsi implicarea în istorie, ceea ce s-a și produs prin *Călători străini în Moldova și Muntenia în secolul XVIII*.

Această prodigioasă activitate științifică s-a corelat, firește, cu una *publicistică*. Nu vom enumera revistele la care a colaborat sau, pur și simplu, a publicat eminentul profesor „articole, studii, recenzii [...], cu riscul declanșării de polemici furtunoase – polemici filologice îndeosebi” (p. 106), dar vom face câteva trimiteri la „Revista critică” (1927-1940), „publicație de cercetări filologice, lingvistice și literare”, pe care a condus-o alături de ceilalți doi inițiatori, I.M. Marinescu și I. Minea. Sunt relevante câteva orientări programatice: eliminarea cenzurii, dezbateră subiectelor sensibile în comitet și deschiderea revistei către străinătate. În esență, „ceea ce o distinge de alte perioade din epocă – precizează Ioan Dănilă – este dinamica opiniilor exprimate, citeriu pentru a fi găsită drept «singura publicație care stârnește discuțiile cele mai vii»” (pp. 106-107).

Activitatea *profesorului* Gorge Pascu „a coincis cu începuturile învățământului filologic românesc în general și cu cele ale școlii academice ieșene în special”, iar pentru „meritele profesionale etalate, a primit titlul de doctor docent în filologia română” (p. 107, 110). A ținut „tot timpul” două cursuri: de istorie a literaturii române vechi și de dialectologie.

Energia dovedită în atâtea domenii ale științelor umaniste s-a prelungit, cum era de așteptat, spre instituțiile care deservește aceste domenii. Îl întâlnim, astfel, director al Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași (1 febr. 1914 – 1 sept. 1922), fiind primul director care inițiază un proiect de lege prin care această bibliotecă publică să treacă în subordinea Universității, demers reluat mai târziu de Dimitrie Gusti. Mai importantă este însă participarea activă, alături de A. Philippide, la înființarea Institutului de Filologie Română (1927), al cărui director a fost până în 1932, propus de A. Philippide. L-a urmat în funcție Iorgu Iordan, iar după moartea „directorului” său spiritual, A. Philippide, Institutul a primit numele acestuia. Dar nu e totul, pentru că, în calitate de *profesor*, trimite Curții de Jurați din Iași la 14 oct. 1930 o scrisoare, paradoxal, de strictă actualitate, care începe în felul următor: „Domnule Președinte, știm că, încă de mai mulți ani, se lucrează la un nou cod civil și cod penal, dar noi, profesorii, nu știm nici ce cuprind cele două proiecte și nici când vor deveni legi. În consecință, în calitate de jurați, adică de reprezentanți ai societății, ne permitem să vă aducem la cunoștință următoarele deziderate”, printre care probleme sociale (avortul), penale (gradarea pedepselor), administrative (remunerarea juraților [...]) și de conduita lingvistică: «La apelul nominal al juraților, onoratul domn grefier să binevoiască a preceda numele persoanelor de cuvântul politicos *domnul*»”. Scrisoarea este semnată de 16 jurați. Pe același palier juridic, este cooptat membru al Societății de Patronaj de pe lângă Curtea de Apel Iași. În plan social, a fost membru al Asociației „Prietenii Universității”, care „în anii '30 era o formă de coagulare a forțelor locale pentru ridicarea prestigiului Iașului” (pp. 114-115).

Din secțiunea a III-a, *Omul, în triumful Bacău-Iași-Zlatna*, vom scoate în evidență câteva aspecte mai relevante, nu înainte însă de a remarca efortul deosebit al autorului de a aduna documente sau mărturii doveditoare. Gorge Pascu s-a născut la Bacău în 1 decembrie 1882 și era primul dintre cei șapte copii, între care și Corina Tîrnăveanu, despre care am vorbit la începutul recenziei. Mezinul familiei, Neculai, avocat, a fost membru marcant al Partidului Național Țărănesc, fiind obligat după instaurarea regimului comunist „să stea ascuns circa paisprezece ani la o familie din București”. A fost descoperit și arestat, ajungându-se la așa-numitul proces politic „Nicolae Pascu și alții” (1956-1957), în care au fost implicați și frații Iulius, Jean și Marie. Toți au fost condamnați și închiși (p. 119). Gorge a urmat studiile secundare la Liceul Internat, unde l-a avut ca profesor pe Garabet Ibrăileanu. Semnificativ, pentru viitoarea lui orientare, este contactul cu lucrarea definitorie a lui A. Philippide *Principii de istoria limbii*. După absolvire, a intrat de îndată „în anul preparator” al Facultății de Litere și Filozofie, urmat de trei ani de specializare. Și-a luat licența de-abia în 1907, „când toți colegii mei erau de mult licențiați”, cum însuși preciza într-o „Notă biografică”, datorită faptului că s-a „surmenat grav”, neputând da niciun examen în primii doi ani de facultate. În 1909 s-a prezentat la doctorat, pe care l-a finalizat cu lucrarea *Despre cimilituri – studio filologic și folcloric (v. supra)*, obținând titlul de „licențiat în filologia modernă magna cum laude”, el fiind „primul doctor în filologie între cadrele didactice ale Facultății ieșene”. În 1918, A. Philippide l-a propus ca membru corespondent al Academiei Române, dar a căzut la concurența cu Onisifor Ghibu (p. 130).

Ioan Dănilă, evocând o mărturie a lui Gorge Pascu, îl consideră „autorul moral al nașterii publicației «Viața românească» (1906), la care a colaborat constant până în 1916, când, „din motive politice, revista și-a suspendat apariția” (p. 123). În 1913 obține docența în „filologia română, cu specială privire la dialectologia românească”.

Gorge Pascu se implică în turbulențele din viața universitară a Iașului, scriind, între altele, un „text fulminant”, *Universitatea din Iași grav bolnavă*, alături de altele, la fel de incitante: *Canibalismul francmasonilor de la Facultatea de Litere din Iași ori Oligarhia universitară*, „utile și pentru a stabili adevărul în legătură cu statutul unor profesori ieșeni” (p. 129). În perioada interbelică a susținut „cursuri speciale extraordinare” de istoria literaturii române la Facultatea de Teologie din Chișinău, „pendentă” de Universitatea din Iași (p.131). „Cât privește orientarea politică a lui Gorge Pascu – ne asigură foarte succint Ioan Dănilă –, menționăm că acesta nu figurează printre cadrele didactice extremiste” (p. 131).

„Zlatna – ultimul popas”, cum își intitulează Ioan Dănilă, ușor funebru, un capitol din această secțiune, beneficiază, ca localitate, de un lung excurs toponimic, istoric și cultural (pp. 132-154). Autorul constată că Zlatna dispunea „de o bogată tradiție socială, economică și culturală”, un loc în care „stăruie parcă ceva din duhul Școlii Ardelene” [...] și „se continuă campania de resuscitare a românismului, în primul rând prin susținerea latinității noastre” (p. 163), și trece de îndată la detalierea acestor realități (pp. 163-171). Zlatna, alături de Alba Iulia, este unul dintre locurile de refugiu ale Universității din Iași, în 1944. Când s-a pus problema întoarcerii la Iași, Gorge Pascu a optat pentru rămânerea la Zlatna, încercând fără succes să ocupe catedra de Istoria limbii și literaturii române de la Universitatea din Cluj – Sibiu, devenită vacantă după pensionarea lui Sextil Pușcariu. Viața și activitatea științifică în cei șapte ani petrecuți la Zlatna este prezentată de Ioan Dănilă urmând însemnările

din jurnalul ținut de Giorge Pascu în acea perioadă. Împrejurimile nu i-au fost deloc favorabile. Astfel, în decembrie 1947, toți funcționarii din Zlatna au fost „vârâți în cofa comunistă”. El era un cetățean liber. „Liber, dar pecetluit cu epitetul infam de mare reacționar și spionat din zori și până-n zori, doar-doar m-or prinde cu vreo propagandă și vreo conspirație. Totodată, «șefii» comuniști – colhari, golani și marțafoi – și ungurii, șefi-neșefi, se uitau la mine chiorâș și toți căutau să mă vâre în sperieți și să mă izoleze de toată lumea, ca un ciumat” (p. 173). În iulie 1947 face un drum la Cluj cu scopul de a întreprinde cercetări dialectale în localități din ținutul Clujului, ceea ce a și realizat, parțial, urmând să le reia cât de curând. „Dar abia întors acasă, am și primit un număr dintr-o gazetă comunistă de Cluj, cu un articol în contra mea. Pe lângă insultele de rigoare, articolul cuprindea și anumite insinuări menite să aibă urmări grave pentru mine.” În aceste condiții, amintitele cercetări dialectale au încetat, mai ales sesizat fiindcă „onorata poliție din Cluj mă aștepta la gară cu... mare pompă. Din cauza asta m-am simțit ca având în Zlatna domiciliu forțat [...]” (p. 174). În data de 14 dec. 1948 notează: „Împlinesc 66 de ani... Mă gândesc la Iași, la Moldova mea oropsită, la frați și la surori, la fata mea studentă la Cluj și la toți prietenii de odinioară împrăștiați care pe unde au putut...” (p. 176).

Cum remarcă și autorul monografiei, „[...] pentru Giorge Pascu singurul remediu pentru a ignora tribulațiile vieții [a fost] munca intelectuală” (p. 177). Este relevantă, în acest sens, corespondența cu G. Ivănescu, care-i solicita părerea în legătură cu proaspăta-i teză de doctorat despre limba română literară veche. Ioan Dănilă reproduce observațiile lui Giorge Pascu, „în spiritul dintotdeauna al său, franc”, punând astfel în circulație fragmente de istorie a filologiei românești, în cazul de față, momente din elaborarea uneia dintre lucrările fundamentale ale lui G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare* (p. 177-187). De altfel, rămâne impresionantă diversitatea preocupărilor lui Giorge Pascu, așa cum rezultă din „fondul de manuscrise” prezentat generos de autorul monografiei. La 16 aprilie 1951, Giorge Pascu a ieșit din acest coșmar al ultimei părți dintr-o viață zbuciumată.

Pornind la realizarea acestei necesare monografii, Ioan Dănilă a fost conștient de numeroasele dificultăți ce-l așteptau și, în bună măsură, le-a depășit. Exigența sa s-a îndreptat întâi spre propria-i muncă documentară și, totodată, spre exprimarea lingvistică a acesteia. Se poate constata un adevărat avânt stilistic în redarea datelor și a ideilor, ale sale, ale preopinenților, ale lui Giorge Pascu, elan asociat unei severe acribii filologice ce nu a întârziat să se exercite și asupra surselor. Între obiectivele vizate se numără semnele de punctuație. O primă intervenție, în legătură cu poezia *Într-o grădină* a lui Ienachi Văcărescu, îl vizează pe G. Călinescu: „Oscilațiile ortografice și de punctuație (ediția din 1941 și cea din 1982 ale «Istoriei...») lui G. Călinescu diferă în special sub raportul utilizării virgulei) – constată autorul – ne-au determinat să propunem semnul punct-și-virgulă după antepenultimul vers și să eliminăm virgula dinaintea completivelor indirecte din final”. Așadar, după corectură, poezia se prezintă astfel: „Într-o grădină, / Lâng-o tulpină, / Zării o floare ca o lumină. // S-o tai, să strică [:] / S-o las, mi-e frică [] / Că vine altul și mi-o rădică.” (pp. 85-86). În alt loc, se introduce în textul lui Dumitru Velciu semnul „două-puncte”, invocându-se fluența în lectură. Deci: „Dumitru Velciu încheie într-un ton conciliant [:] cei doi cronicari au conlucrat [...]”. „(Am preferat – spune Ioan Dănilă – înlocuirea virgulei de după cuvântul «neamului» cu semnul două-puncte, pentru mai multă fluență în lectură.)” (p. 89, nota 313). Nu scapă nici *Introducerea în filologia română* a lui Ion Gheție și Al. Mareș, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, din

aceiași motiv: „(Am înlocuit virgula de după cuvântul «straturi» cu două-puncte, pentru cursivitate.)” (p. 91, nota 323).

Acribia filologică și editorială a autorului monografiei se manifestă și în lămurirea unor chestiuni din aceste domenii, cum s-a întâmplat cu afirmația lui I. D. Lăudat referitoare la lucrarea lui Gorge Pascu *Viața și operele lui D. Cantemir*, care indică Editura „Cultura Națională”, când, „de fapt, doar tiparul a fost asigurat de societatea bucureșteană, nu și serviciul editorial. Confuzia apare și în bibliografia unei teze de doctorat din anii 2000, precum și într-o lucrare de biblioteconomie: *Literatura română. Ghid bibliografic*, București, 1982” (p. 84, nota 291). În acord cu efortul de documentare, Ioan Dănilă identifică ediția din 1909 a *Descrierii Moldovei*, cu prefața de Miron Nicolescu, „după îndelungi căutări”, în Biblioteca „George Bacovia” a Colegiului Național „Ferdinand I” Bacău. Această descoperire i-a permis să facă distincție între Miron Nicolescu, matematician, și Miron Niculescu, publicist, literat, al cărui nume apare însă cu o pe coperta și la sfârșitul ediției din 1909. „Pentru că a schimbat titlul – conchide autorul – (din „Scrisoarea Moldovei”, în 1925), a semnat o cuprinzătoare «Notiță biografică și bibliografică» [...] și a adăugat un portret și harta Moldovei, considerăm că înregistrarea corectă este «ediție de Miron Nicolescu»” (p. 99, nota 352). În alt loc este corectată localitatea de naștere a doctorului în Drept Victor Șuiaga, personalitate notorie a Clujului, trecut Teiu în *Enciclopedia* lui Lucian Predescu, când, de fapt, este vorba de Lăpugiu (p. 201, nota 624). La fel în cazul frunțașului național-țărănist dr. Ioan C. Pop, „organizator al Adunărilor Naționale de la Alba Iulia din 1 dec. 1918”, al cărui loc de naștere este Bucerdea, nu Becerdea, ca, din nou, în aceeași *Enciclopedie* a lui Lucian Predescu (p. 215, nota 646).

Dacă întoarcem privirea mai atent spre textul lui Ioan Dănilă, vom constata o serie de „scăpări” sau, mai cu seamă, greșeli de tipar, peste care cititorul poate trece cu înțelegere, fenomenul fiind aproape general în universul tipăriturilor de după 1990. Cei avizați însă nu vor putea ocoli erori cum este redarea titlului bine cunoscutei lucrări a lui Theodor Capidan, *Die nominalen suffixe im armonischen*, Leipzig, 1908.

S-a scris destul de mult despre Gorge Pascu, cărți, articole, consemnări ocazionale, analizate atent de Ioan Dănilă, din ele rezultând imaginea unei personalități energice și voluntare, având conștiința și orgoliul valorii sale intelectuale, pe care o considera plurivalentă, dovadă impresionanta listă manuscrisă cu obiectivele de cercetare din variate domenii, reprodus la p. 211-212. Se pare că această dispersare a forței sale creatoare i-a fost cel mai perfid dușman în a atinge o valoare științifică unanim acceptată. Citind acum, în urmă, articolul omagial al lui Ilie Dan, dedicat lui Gorge Pascu la comemorarea a 90 de ani de la naștere („Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași”, tomul XX, anul 1974, pp. 159-162), în care se invocă „violența limbajului, jignirea, insinuarea, desconsiderarea mai tuturor învățaților români și străini”, făcând „din omul Pascu un caz al vieții culturale din Iași”, constatăm că Ioan Dănilă a tratat cu multă circumspecție, cu respect chiar, această „zonă neagră” a personalității lingvistului ieșean, lăsând-o aceleiași vechi și inflexibile interpretări. Au existat în cultura românească polemici și mai vehemente decât aceasta. Multe dintre ele au fost analizate în studii aparte prin care s-au limpezit, cum se spune, apele. Ioan Dănilă are la dispoziție toate instrumentele, inclusiv capacitatea unei analize obiective, oneste, de a realiza, în plus, o asemenea operă recuperatoare.

INTERVIU

*

IOAN DĂNILĂ: „TRUDA INTELECTUALULUI TREBUIE ÎNSOȚITĂ DE PASIUNE, ADICĂ DE IUBIRE”

P.S.: – Stimate Domnule Profesor, sunteți unul dintre cei mai avizați cunoscători ai istoriei Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău. Puțini cititori știu că denumirea, din 2009, a universității noastre vi se datorează. Vă rugăm să ne prezentați în câteva cuvinte traseul devenirii acestei instituții și felul în care destinul Dvs., de peste 30 de ani, s-a împletit cu cel al Universității.

– Este o deprindere mai veche aceea de „a ști pe ce lume trăiesc”, după vorba plină de înțelepciune a românului. Suntem datori tuturor generațiilor care s-au scurs până la ivirea noastră pe pământ și prin urmare cea dintâi obligație e să ne cunoaștem trecutul. O primă șansă a carierei de dascăl s-a numit Școala Nr. 19 (azi, „Al. I. Cuza”) Bacău, unde am ajuns în 1981, prin repartizie guvernamentală. E fosta Școală de Băieți Nr. 2, înființată în 1859, al cărei act de naștere l-am descoperit la Arhivele Statului din Capitală. Atunci „am dat mâna” cu Al. I. Cuza și cu Mihail Kogălniceanu, care semnau/contrasemnau ordinul de fondare a instituției. Abia mi-am stăpânit tulburarea de a fi trecut cu degetele norocoase peste scrisul celor doi întemeietori de istorie. Am inaugurat o revistă școlară, „Mugur alb”, în care am publicat respectivul act, precum și articole (semnate de elevi și coordonate de mine) despre foști elevi ai acestei vechi școli: Radu Beligan, Constantin Arseni, Solomon Marcus, Marius Mircu și mulți alții. Pe câțiva dintre ei i-am intervievat, iar înregistrările audio au fost transcrise de elevi. Îmi apărea un act de egoism să ascult doar eu voci de celebrități, nemaispunând că pentru gimnaziști era un foarte productiv mod de a-și evalua deprinderile ortografice și de punctuație. La Liceul Pedagogic „Ștefan cel Mare”, am ținut să merg la rădăcinile instituției și am stabilit, cu sprijinul lui Constantin Moscu, monograf al școlii, că învățământul pedagogic băcăuan datează din 1860, și nu din 1919. Cu viitori educatori am chestionat foști elevi ai lui Grigore Tabacaru din județ și din afară, iar interviurile au fost publicate de Tiberiu Căliman (primul rector al Universității din Bacău) în 1993, sub titlul „Grigore Tabacaru, în memoria contemporanilor săi”. A fost încă un prilej de a mă apropia de trecutul băcăuan (nu doar al școlilor, ci și al culturii, de vreme ce am cules mărturii prețioase despre George Bacovia, coleg de cancelarie – și rudă – cu Tabacaru). De altfel, în acei ani, am demarat preparativele înscrierii la doctorat cu o temă despre Grigore Tabacaru, însă decesul intempestiv al lui Tiberiu Căliman, coordonator, mi-a frânt visul. Am reușit, ca director al Casei Corpului Didactic (1991-1992), doar să botez instituția cu numele celui care a întemeiat, împreună cu George Bacovia, revista „Ateneu”, în 1925.

Din 1993, când am predat primele seminare la Filologia băcăuană, mi-am centrat obișnuințele de arheolog cultural și pe Universitatea „de Stat”, cum i se mai spunea, pentru a nu crea confuzia cu Universitatea „George Bacovia”, nou înființată. Când s-a lansat propunerea de a primi numele lui George Emil Palade, primul român deținător al Premiului Nobel, am avut două observații: savantul nu are origini băcăuane directe (bunicul omului de știință, preotul Gheorghe Palade, s-a născut în satul Făghieni, din comuna Izvoru Berheciului), iar perechea potrivită pentru numele

universității private am considerat că este Vasile Alecsandri, născut la 14 iunie 1818 în urbea Bacău, ca și George Bacovia. Senatul a aprobat, îngemănând la nivel local pe „tristul Bacovia” cu „veselul Alecsandri”. Dator, de această dată, instituției de învățământ superior, am organizat în anul 2012 Centenarul „Gheorghe Hasan”, primul rector al Institutului Pedagogic din Bacău, între 1961 și 1972, și am realizat, în Capitală, un interviu cu cel care a fost prorector al aceluiași institut: Virgiliu Radulian, cândva și președinte al UNICEF. Acesta a avut prilejul să măsoare statutul Universității „Vasile Alecsandri” cu al altor centre universitare de aceeași vârstă și să constate că Bacăul și-a făcut datoria exemplar. În toți acești ani am adunat nume (și date) ale absolvenților de Bacău, pentru Gruparea Alumni „Vasile Alecsandri”, și ale dascălilor de aici, pentru a conchide că tradiția este una fertilă pentru mediul academic de azi.

– Eu însămi, ca fostă studentă a Dvs. și apoi ca asistent universitar care a avut șansa să predea unele dintre seminarele cursurilor Dvs., am beneficiat, la fel ca generații de studenți, de o formare filologică cu o dimensiune didactică importantă. Mereu ați considerat că educatorul, învățătorul, profesorul de limba și literatura română au misiunea de a echipa (pre)școlarul cu instrumentele fundamentale ale muncii intelectuale. În consecință, ați imaginat un parcurs de activități universitare menite a realiza acest lucru. Vă rugăm să detaliați acest capitol al activității Dvs.

– Dintotdeauna învățământul superior a făcut eforturi pentru a concilia menirea eminentamente științifică (de propagare a adevărului obiectiv cuprins în tratate și studii, sistematizat în cursul universitar și difuzat prin mijlocirea prelegerii înalte) cu cea didactică, de evaluare continuă, cu instrumentul numit seminar. Dilema abia aici începe; dacă un student cunoaște teoria părții de vorbire numite adverb, să zicem, dar în textul dat spre analiză o confundă cu adjectivul, ce facem? Dăm nota maximă pentru primul punct și zero pentru al doilea, încât să rezulte acel 5 salvator? Un robot așa ar proceda, dar un profesor-om, nu. Formal, suntem descoperiți, așa cum am încercat să răspund la o întrebare pe care eu însumi mi-am pus-o în titlul unui articol publicat în „Convorbiri literare”: Didactică în învățământul superior? Afirmam cu tărie că în facultăți se practică prea multă evaluare (prin examene/colocvii/verificări) și aproape deloc învățare, miezul (și la propriu, și la figurat) triumphiului predare-învățare-evaluare. Chestiunea l-a preocupat pe universitarul băcăuan Tiberiu Căliman, provocându-și confrății cu un articol ca acesta: „Modalități de optimizare a relației seminar-examen în primii ani de studenție”, iar textul meu din revista ieșeană se încheia tot cu o provocare: „Profesorul nu este un simplu constatator; acțiunile remediale sunt perfect aplicabile și în învățământul superior”. Ar mai fi un aspect: universitarul ar trebui să combine erudiția cu practica formativă. Nu pot uita replica unei eleve de gimnaziu, nemulțumită de „manualul vorbitor” pe care-l avea în față: „Doamnă profesoară, ce ne spuneți dv. este și în carte”. Nu e ușor, dar e absolut necesar ca profesorul să proceseze informația, să o sistematizeze, după ce i-a antrenat pe elevi/studenți să-i descopere articulațiile. Suferințele școlii românești („rănilor deschise”, cum le numea Solomon Marcus, analizând starea învățământului nostru după anul 2000) când vine vorba de limba și literatura română sunt cel puțin două, combinate: cititul și scrisul (aproape ca în eseul lui Nicolae Manolescu). Nu se practică aproape deloc lectura unui text (la clasele mici se face... comunicare, ceea ce privilegiază dialogul, excluzând citirea sau subțind-o prin selectarea de cuvinte-cheie; în facultate, lipsește cu desăvârșire), în condițiile în care un poet de talia lui Lucian Blaga ne avertiza că acela care citește atent (și cu voce tare) un text, acesta

își relevă cel puțin jumătate din sensuri. Realist vorbind, aici se află rețeta pentru prevenirea/eliminarea analfabetismului funcțional. Studenților de la PIPP (viitori educatori și învățători) și celor de la Filologie le-am pretins/le pretind să se înregistreze citind texte literare și să mi le trimită pe internet pentru a-i evalua, nu înainte de a lua contact cu modele de lectură didactică ori artistică. Scrisul cunoaște o și mai mare suferință, încât o probă de examen privește evaluarea competențelor instrumentale/lingvistice (clasica dictare).

– În domeniul formării inițiale, la nivelul ciclului de licență, ați ținut cursurile de fonetică și de dialectologie românească. Ați publicat volumele „Fonetică și fonologie. Note de curs, aplicații; pentru profesori, institutori, studenți, elevi” (Bacău, Egal, 2001), „Introducere în dialectologie” (Bacău, Alma Mater, 2012), „Limba română în graiul ceangăilor din Moldova” (București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005) ș.a. Activitatea științifică a Dvs. s-a fundamentat pe acțiuni complexe de cercetare în care au fost implicați și studenții, în special în ceea ce privește graiul comunităților romano-catolice din județele Bacău, Iași, Neamț, Vrancea și Vaslui. Ce înseamnă cercetarea de teren pentru un filolog?

– *Cele două ramuri lingvistice au făcut dintotdeauna casă bună, dovadă fiind reunirea lor în specificul publicației „Fonetică și dialectologie”, care apare din 1958 sub egida Academiei Române. Dacă prima dintre ele este o disciplină de interior și deci oarecum abstractă (deși o predau cât pot de expresiv-demonstrativ, încât studenții ies din sala de curs cu lecția însușită), dialectologia impune confruntarea cu fenomenul viu al varietăților limbii. Aceasta nu se poate face decât prin ieșiri în teren. Am organizat, în buna tradiție a acestor forme de lucru practicate de alte centre universitare, tabere studențești (cea mai productivă, în 2007, la Arini, com. Găiceana, jud. Bacău), cu binecuvântarea episcopului de Iași, Petru Gherghel, și am stimulat cercetarea graiului romano-catolicilor din Moldova prin lucrări de licență/absolvire/disertații elaborate de studenți și masteranzi. Le-am pus la dispoziție experiența topită în teza mea de doctorat („Elemente românești în graiul ceangăilor din Moldova”, 2004), care prelucrează o anchetă dialectală complexă, în 29 de localități din județele amintite. Rezultatul este unul singur: romano-catolicii bilingvi din Moldova vorbesc și (subl. mea) românește. Cu acest semiadverb din două litere am susținut un adevăr pus uneori la îndoială. Concluzia e tot una singură: cercetătorii ad-hoc (studenți, masteranzi, candidați la gradul didactic I) solicitați să aplice rigorile științelor limbii au manifestat un sincer atașament față de această ipostază, mărturisind că s-au simțit realmente ca făcând parte din familia homo sapiens și mi-au mulțumit pentru oportunitate. La finele anului universitar 2024-2025, o studentă va susține lucrarea de licență cu privire la graiul romano-catolicilor din localitatea Dumbrăveni (apărută după 1990), comuna Răcăciuni. Sunt întrebat ce mă face să mă aplec cu atâta ardoare asupra foneticii, dintre toate compartimentele limbii, și am găsit o fericită coincidență: data mea de naștere, 16 decembrie, este aceeași cu data trecerii în eternitate a părintelui foneticii experimentale, abatele Rousselot (14 oct. 1846 – 16 dec. 1924). Cercetătorul francez și-a dedicat viața stabilirii parametrilor și condițiilor de producere a sunetelor vorbirii.*

– De asemenea, ați predat cursuri de limba română contemporană, limbă română normativă, textologie. Ați ținut rubrici de limba română în publicații băcăuane, la radio și TV, timp de decenii. Volumele publicate: „Limba română (variante teoretică). Algoritmii analizei gramaticale” (Bacău, Egal, 2001), „Româna corectă, prin întrebări, răspunsuri și comentarii” (București, BIC All, 2005) au reprezentat cărți de

căpătăi pentru generații de studenți și profesori. Cum au luat naștere aceste cărți și care este părerea Dvs. legată de studierea fenomenului gramatical în universitate și în școală?

– *Habent sua fata libelli, nu? Vârsta primei cărți ar atinge, ca gestație, peste patru decenii. La Școala Nr. 19, într-un climat propice inovației și eficienței (șef de catedră, Sergiu Șerban, didactician desăvârșit, autor de manuale), am probat câteva rețete de predare a gramaticii prin tehnica algoritmizării. La Liceul Pedagogic le-am perfecționat, iar la Universitate le-am instituționalizat. Am remarcat că un elev/student reține spontan o informație lingvistică dacă aceasta se sprijină pe un câmp logic. Parcursul e simplu: descoperim un fapt de limbă (cu algoritmul de identificare), îi prezentăm caracteristicile (cu algoritmul de analiză/descriere) și îl reconstituim în absență (cu algoritmul de creație). O așa-zisă noutate este apelul la etimologia latină a termenilor, care substituie orice definiție (de pildă, pronume e alcătuit din pro „pentru; în loc de” și nume, care în gramatică este substantivul). A doua carte s-a născut, embrionar, în 1994, când am deschis în cotidianul „Deșteptarea” rubrica de azi „Româna pentru toți”. Săptămânal, miercurea, propuneam un test ale cărui rezolvări le prezentam în ediția următoare. Calificativul „corectă” din titlul cărții se raportează la exactitatea analizei lingvistice, dar mai ales (fiind vorba de un ziar care se adresa publicului larg, interesat de relația corect-greșit) la respectarea normei lingvistice. La posturile de radio și la TV am susținut rubrici similare (de ex., la TV Bacău: Merge șiașa?), multe ediții realizând-le cu studenți filologi. Modelul de lucru de la seminar a fost transferat de actualii profesori la clasă, cu bune rezultate.*

– *Conducând Cercul științific și cultural „Traian Cantemir” al Facultății de Litere, ați inițiat diferite proiecte care s-au concretizat în publicarea de monografii, articole sau studii. Volume precum „Știință și destin – Gorge Pascu” (Bacău, Egal, 2015), „Vasile Alecsandri. Polimorfismul vieții și operei” (Bacău, Ateneul Scriitorilor, 2019) sunt o dovadă a interesului Dvs. de a crea o școală de cercetare a operei personalităților locului. Începând cu anul 1990, ați declanșat o campanie națională de salvare a Casei „Vasile Alecsandri” din municipiul Bacău, locul de naștere, în 1818, al scriitorului. Cum arată proiectul complex de valorizare a moștenirii culturale băcăuane?*

– *Traian Cantemir a fost profesorul complet din punctul de vedere al competențelor intelectuale (doctor în dialectologie cu un serios studiu al dialectului istroromân, a predat istoria literaturii române) și pedagogice: a instaurat între studenți o atitudine de respect pentru valorile culturale, așa cum procedau Dumitru Alistar, Ioan Grigoriu, Leon Levițchi ori, mai aproape de noi, Constantin Călin. Membrii cercului amintit, dar și alții, au reparat o eroare editorială: din antologia „Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor”, de Steluța Popa (București, Editura Muzicală, 1981) lipsește județul Bacău. Filologii, mânăniți de trista poveste, au adunat sorcove, colinde și plugușoare, care au apărut, însoțite de un DVD, sub titlul „Decemianuarie. O panoramă a tradițiilor de iarnă – județul Bacău” (Bacău, Egal, 2020). (Paralel cu acest cerc, studenții au acceptat să facă parte și din Grupul „Româna corectă”, răspunzând solicitărilor unor edituri sau ale coordonatorilor revistelor studențești de a realiza corectura manuscriselor înainte de a fi încredințate tiparului.) Cartea despre Gorge Pascu (1882, Bacău – 1951, Zlatna) reconsideră opera științifică a unui reputat filolog, iar cea a Ligiei Bârgu-Georgescu, „Semnul, în basmul fantastic” (Bacău, Egal, 2020), este teza de doctorat a folcloristei nonagenare. Alte două evenimente în care au fost antrenati studenții sunt înființarea*

în 2010 a Societății Cultural-Științifice „Vasile Alecsandri”, respectiv Bicențenarul „Vasile Alecsandri” în chiar ziua de 14 iunie 2018. Academicianul Eugen Simion a dezvelit atunci, împreună cu Gheorghe Geo Popa, secretar de stat în Ministerul Culturii și Identității Naționale, bustul poetului, în holul Facultății de Litere.

– Pe parcursul celor peste 30 de ani petrecuți în mediul universitar ați predat disciplina didactica limbii și literaturii române și ați condus activitatea de practică pedagogică pentru studenții filologi și cei de la pedagogia învățământului primar și preșcolar, ați coordonat zeci de lucrări pentru obținerea gradului didactic I etc. Sunteți coautorul (cu Ioan Surdu) unor manuale (preabecedar, la Editura Didactică și Pedagogică; abecedar și manual de limba și literatura română pentru clasa a II-a, la Editura All) considerate etalon de științificitate și abordare metodică. Ați coordonat (cu Elena Țarălungă) un volum canonic: „Lecția – activitatea-lecție, în evenimente: ghid de proiectare didactică” (Bacău, Egal, 2020). Care credeți că este misiunea cadrului didactic astăzi?

– Trebuie să încep cu relatarea unei experiențe profesionale din tumultuoșii ani '90. Conduceam Casa Corpului Didactic, iar Nicu Aur, Inspectoratul Școlar al județului. A venit vremea să instruiesc metodic mai întâi pe responsabilii din cercurile pedagogice, convocați în sala mare a Casei de Cultură a Sindicatelor „Vasile Alecsandri” din Bacău. Mi-am propus – și am aflat ulterior că am reușit – să le transmit o grilă general valabilă pentru proiectarea unei lecții de la grădiniță (aici am instituit sintagma activitate-lecție) la liceu, întemeiată pe un acronim cu care operam la Liceul Pedagogic: CEAPDOFERT, corespunzător celor zece evenimente instructionale. Am solicitat apoi cadrelor didactice de diverse specializări și vârste proiecte de lecție realizate după canonul transmis de pedagogii occidentali încă din anii '80 și a ieșit cartea de care amintiți. Regula care derivă de aici este previzibilă: lecția este reușită dacă se bizuie pe un plan.

– Câțiva ani ați predat în cadrul anului pregătitor de limba română pentru cetățeni străini. Ce a însemnat pentru Dvs. această experiență?

– Una cu totul inedită pentru întreg peisajul meu profesional. Era după 2014, când aveam ceva timp liber și de aceea am acceptat provocarea. Când am realizat că nu cunosc o limbă străină (latina e limbă clasică) și că m-am grăbit spunând „Da”, era prea târziu. În locul atacului de panică am pus aptitudinile mele de învățător. Am xerografiat în 20 de exemplare cărțile mele: abecedarul și manualul pentru clasa a II-a și am lucrat cât se poate de natural, topind aici și cursurile mele de fonetică. Colegii mei care completau cursurile respective aveau grijă să converseze cu ei în engleză sau franceză, și totul decurgea firesc. Pata de culoare a întâlnirilor a fost Yin Yuguo, cursantul chinez de 16 ani, care în trei luni ale anului 2018 (oct.-dec.) și două decade din ianuarie 2019 a acumulat atâta limbă română cât alții în doi ani întregi. După deplasarea sa din 30 nov.-1 dec. 2018 la Alba Iulia, i-am cerut o cronică a acelei călătorii, pe care i-am publicat-o într-o pagină distinctă a revistei „Ateneu”. Pe 7 ianuarie 2019, a fost singurul cursant prezent la prima întâlnire de după minivacanța de Anul Nou. Între orele 8 și 12, în sala C 6, cu o pauză de 15 minute, am conversat pe o singură temă: George Bacovia. Tocmai fusese, din proprie inițiativă, la Casa Memorială din Bacău, încât dialogul a fost de 1:1. Pe 26 ianuarie a venit tragedia. Resemnată, mama lui, Cai Qing, s-a refugiat în scris: Editura Alma Mater (a Universității „Vasile Alecsandri”) i-a publicat volumul „Meridianele timpului” (Bacău, 2024).

– În încheiere, vă rugăm să ne transmiteți un gând legat de misiunea universitarilor din domeniul umanist, astăzi.

– *Aproape că lipsește coordonata afectivă în cele expuse de mine până aici, așa că rostesc un truism, dar care rămâne adânc: truda intelectualului trebuie însoțită de pasiune, adică de iubire. Vă invit să vă întoarceți cu două decenii în urmă, când în clasa a XII-a, la ora noastră de literatură română din Liceul Pedagogic Bacău, v-am predat Sonetul 183 (CLXXXIII) al lui Vasile Voiculescu și nu m-am lăsat până nu ați citit în cor și apoi individual, logic și expresiv, traducerea imaginară a poemului shakespearean închipuit: Mereu cerșim Vieții ani mulți, așa,-n neștire, / Ne răzvrătim, ne plângem de piericiunea noastră, / Și încă nu-nțelegem că fără de Iubire / Se veștejește Timpul în noi ca floarea-n glastră; / Rupt din eternitate, el vrea tărâm asemeni / Din care-altoiu șubred să-și tragă seva nouă; / Noi îl primim cu gheață și-l răsădim în cremeni, / Când Dragostea-i unica vecie dată nouă. / Ci-n van acum te mării pe mine și m-arunci, / Minunile iubirii n-au stavile pe lume; / Ca Lazăr la auzul duioaselor porunci, / Oricând și orideunde mă vei striga pe nume, / Chiar de-aș zăcea în groapă cu lepedea pe mine, / Tot m-aș scula din moarte ca să alerg la tine. Iubire de divinitate, de adevăr, bine și frumos, iubire de aproapele/celălalt, de familie, de natură, de istorie și deloc în cele din urmă, de meserie.*

* *
*

I.F.: – Privind către dicționare, înțelegem că patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și a obligațiilor cu valoare economică, precum și a bunurilor materiale la care se referă aceste drepturi, care aparțin unei persoane (fizice sau juridice). Firește, dicționarele trimit și către patrimoniul înțeles ca bunuri spirituale care aparțin unui popor (fiind transmise de la strămoși); moștenire culturală. Atunci când gândul îmi aleargă cu bucurie/respect către personalitatea profesorului Ioan Dănilă, îmi amintesc mereu de o seducătoare mărturisire a lui Octavian Goga: „Un patrimoniu literar și artistic este suprema avuție a unui neam”. Mai mult, înțeleg faptul că, dincolo de dicționare, aplecarea către valorificarea virtuților patrimoniului și apărarea valorilor acestuia reprezintă una dintre cele mai frumoase povești de dragoste pe care omul le-a zămislit. În *O mie și una de nopți*, Șeherezada a tors firul unor fascinante povești din Orientul Mijlociu, cu eroi precum Aladin și Ali Baba, pentru a-și salva viața. Unele spirite dedică mii și mii de nopți și zile pentru a salva viața patrimoniului unei comunități, povestind, repovestind, argumentând științific, istoric și persuasiv. Profesorul Ioan Dănilă este un asemenea Spirit.

– *Binevenită actualizarea înțelesurilor unui termen în primul rând din sfera juridicului: patrimoniul se poate converti în sintagme precum avere părintească sau posesiune ereditară. Aceleași dicționare vorbesc de „totalitatea bunurilor materiale care aparțin întregului popor”, recunoscută în sintagma bun public. Impulsul filologic mă determină să merg la etimologie și să constat că latinescul patrimonium își are izvorul în familia părinților (patrie, ca adverb, însemna „părintește”, iar adjectivul patrius, -a, -um, „părintesc”). Deducem că patrimoniul este legătura organică cu toți cei care ne-au precedat pe aceeași bucată de pământ, iar datoria noastră față de o astfel de avuție ar trebui mai explicit marcată de forurile administrative. Mă consider un astfel de datornic și nimic mai mult.*

– Un cunoscut arhitect, Șerban Sturdza, mereu cu sufletul lipit de esența spiritului românesc, îmi spune că „patrimoniul cultural din România este o chestiune de siguranță națională”. Îmi imaginez mereu că în același registru al ființării cugetați/trudiți și dumneavoastră. Mă înșel?

– *Șerban Sturdza a rostit acest adevăr la emisiunea „Dincolo de ziduri”, de la Radio-România Actualități, dedicată apărării patrimoniului cultural național. Realizatorul ei, Gabriel Bassarabescu, este un prieten al Casei „Alecsandri”: de 4-5 ori m-a invitat să intervin în direct pentru a susține cauza băcăuanilor. Dacă amintesc că imobilul din strada George Apostu nr. 9 este monument istoric de categoria A, adică de importanță națională și universală, iar Vasile Alecsandri a fost poetul național al românilor de până la ivirea lui Mihai Eminescu, am răspuns la întrebare.*

– „Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tânăr și ferice”... Nu v-ați odihnit niciodată în zicerea aceasta eminesciană de poveste. Sunteți cea mai autorizată voce națională contemporană care a menținut proaspătă memoria patrimoniului material și spiritual al lui Alecsandri. Între argumentele acordării titlului de *Cetățean de onoare al județului Bacău*, pe lângă competența dumneavoastră didactică, a fost remarcată „îndârjirea” dovedită în „salvarea Casei «Vasile Alecsandri» din Bacău, un obiectiv aflat pe lista de patrimoniu, care datează din secolul al XVIII-lea, devastat, incendiat și lăsat în paragină sub privirea autorităților”.

– *Mă urmărește un număr: 29. Atâtea localități am străbătut în cinci județe pentru a aplica chestionarul Academiei Române în cercetarea graiului romano-catolicilor din Moldova. Tot atâtea ani (1990-2018) mi-au trebuit pentru a aduce Casa „Alecsandri” în proprietate publică. La puțin timp de la predarea acesteia către Consiliul Județean Bacău, am primit un telefon de la Direcția Juridică a Ministerului Culturii și Identității Naționale. „Ce mai faceți?”, m-a întrebat vocea feminină binevoitoare. „Bine, răspund. Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!, vorba lui Alecsandri.” „Nu spuneți așa! Mai aveți treabă. V-ați obligat în documentația depusă la noi că veți procura viitoarele exponate ale Casei-Muzeu și nu doar pentru Alecsandri, ci pentru personalitățile băcăuane”, m-a atenționat înalta funcționară. De atunci trăiesc neliniștea de a aduna informații, obiecte, bunuri culturale, proces în care încerc să-i cooptez pe toți cei din jurul meu.*

– Ziarul „Deșteptarea” a publicat în 2021 răspunsurile la un chestionar aplicat mai multor oameni de vază ai județului. La punctul 7 figura această întrebare: „Ce personalitate din istorie sau din lumea contemporană v-a fost model?” Răspunsul dat de Ana-Maria Egarmin, inspectorul școlar general, a fost „Profesorul băcăuan de limba și literatura română Ioan Dănilă”. Alții au ales scriitori, filozofi, domnitori, din țară și din lume. Pe dv. v-a sedus modelul eminescian.

– *Sunt unul dintre admiratorii fără de număr ai geniului creator românesc. Și aici ne întâlnim cu cele două cifre de mai înainte: la 29 aprilie 1876, revizorul-poet a vizitat Școala Primară din Lipova, singura localitate băcăuană atinsă de pasul eminescian. La centenarul trecerii în eternitate – iunie 1989 –, am izbutit să-i ridicăm un bust (autor, Gheorghe Zărnescu) în piațeta din centrul comunei și să botezăm apoi școala cu numele lui. Am dorit să scriem pe soclu un fragment din procesul-verbal încheiat de inspectorul-scriitor: „Gramatica trebuie învățată nu pe de rost, ci prin dese exerciții orale și în scris”, dar nu ni s-a permis. Experiența mi-a fost utilă pentru ceea ce s-a petrecut peste un an: Centenarul „Vasile Alecsandri”.*

– Am fost împreună în Basarabia, la Cubolta și Bălți, pe urmele profesorului filolog Mihail Andrei, pentru a pregăti riguros Centenarul nașterii acestuia. La Universitatea

din Bălți, dar și prin primăria, școala, cimitirul și biserica din Cubolta am realizat că sunteți un veritabil vânător de amănunte. Mi s-a părut că vreți să scrieți câte o istorie despre orice detaliu. Atunci am înțeles și mai bine ceea ce ne sugera Ralph Waldo Emerson, când spunea că frumusețea vieții stă de multe ori ascunsă în niște amănunte pe care, din cauza grabei, nu ne premiem cu răgazul de a le admira.

– *Nu cred că am făcut altceva decât să mă comport ca acela pe care-l vizitam la el acasă. Mihail Andrei era filologul total, de la planul minimal la cel maximal. O fostă elevă a sa de la Pedagogicul băcăuan, juristă și secretar al Primăriei Dărmănești, îmi spunea că profesorului ei de română i se potrivea apelativul Tot. Și cel mai neînsemnat detaliu căpăta în atitudinea sa rostul unei rotițe indispensabile pentru ca un angrenaj să funcționeze la parametrii optimi.*

– Recent, evenimentul Centenar „Ion Rotaru” v-a găsit din nou în postura de prim-solist al valorificării patrimoniului spiritual al istoricului literar.

– *După cum se vede, plonjăm dintr-un eveniment în altul, nu întâmplător. Am convingerea că instituția centenarului este insuficient prelucrată, dar la nivelul județului nostru se pare că funcționează. Ați fost managerul local al omagierii de la Valea lui Ion: Ion Rotaru merită un eveniment anual care să fructifice vasta sa contribuție la fenomenul numit comentariu literar. (Cărțile lui de analize literare și stilistice lipsesc din unele biblioteci nu din vina personalului de acolo, ci pentru că fiind atât de „obosite”, au fost casate. Verificați, vă rog, „supraviețuitoarele” dintr-o bibliotecă de liceu și chiar din cele universitare.)*

– Giacomo Leopardi spune ceva memorabil: „Un dicționar poate să conțină doar o mică parte a patrimoniului unei limbi”. Cealaltă parte este scrisă de personalități ca dumneavoastră. Nu mă refer doar la Strigățul elevat pe care l-ați trimis în lumea academică și în cea ministerială, pentru a restabili rolul LIMBII ROMÂNE în educația viitorilor învățători. Se spune despre Ioan Dănilă că *simte enorm și vede monstruos* atunci când limba cea dulce ca un fagure de miere se află în pericol... punctual. Cerculă pe seama dumneavoastră tot felul de „legende”. Pe directorul unui liceu l-ați determinat, se zice, să dea jos, în regim de urgență, firma instituției și să facă îndreptările ortografice necesare. Într-un cimitir, ați insistat ca pe crucea mormântului unei personalități literare naționale să fie operate alte îndreptări...

– *Vorbim și aici de patrimoniu (cu sermo patrius numeau romanii „limba națională”), iar mai aproape de subiect, de norma lingvistică. După 1990 s-a instaurat cu nejustificată îndrăzneală libertatea de a ne exprima oral și în scris. Dacă toți vorbim aceeași limbă, ne erijăm în diriguitorii ei cu aerul că nu (mai) avem nevoie de învățători. Din păcate, încălcăm adevărul din remarcă lui Eminescu: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră”. Până și corectura pe care o realizăm la „Ateneu” se cere nuanțată: „Ziarul e mai mult făcut, revista fiind mai mult SCRISĂ. [...] Materialele de revistă cer niște răgaz și o masă pentru coate, dacă nu și pentru scris cumva” (Tudor Arghezi). Sper să reluăm Campionatul de ortografie, deschis la 16 decembrie 1989, tot sub semn eminescian.*

– Am cunoscut personalități care au oferit interviului o aură specială: profesorul Constantin Călin, scriitoarea Rodica Lăzărescu, profesorul Marius Manta, critic literar, scriitorul Cornel Galben, jurnalistul cultural Gheorghe Bălțătescu. Interviurile pe care le realizați au, prin abordarea celor aflați în amurgul clipei „cea repede / Ce ni s-a dat”, o notă aparte. Sunt mărturii-sinteză despre istoria patrimoniului spiritului acestora. Un volum în care ar fi adunate aceste interviuri ar fi o bucurie editorială rară. Putem spera?...

- *Dialogurile înregistrate pe bandă magnetică de prin 1978 nu-mi aparțin; sunt „viață la puterea a doua”, după Tudor Arghezi, și trebuie restituite auditoriului public. „Sonuri și con-texte bacoviene” (Bacău, Egal, 2011) e doar un început. Mai trebuie nu ani, ci timp...*
- *Ce alte preocupări dedicate patrimoniului ați putea evidenția?*
- *Pe rol e un proiect cultural-educational al Universității, în asociere cu Consiliul Județean Bacău: „De la Casa Alecsandri, la Casa Zeletinilor”, localizat în satul Burdusaci, comuna Răchitoasa.*
- *Să ne imaginăm că un student de-al dumneavoastră v-ar solicita să-i oferiți o definiție a patrimoniului pe care n-o găsim prin dicționare și tratate academice. Care ar fi aceasta?*
- *Fărâma de cer oglindită pe pământ.*

Dialoguri de Petronela Savin și Ion Fercu

Portrete la aniversară

**Cuvânt de omagiere a personalității profesorului Ioan Dănilă,
în cadrul celei de-a patra ediții a evenimentului
„Bacău – personalități ale locului”,
desfășurată la data de 20 noiembrie 2024**

Doamnă Președintă a Consiliului Județean Bacău,
Stimate oficialități,
Doamnelor și domnilor profesori,
Dragi studenți și invitați,

Trebuie să recunosc că postura în care mă aflu este una de-a dreptul onorantă, aducând totodată și bucuria reîntoarcerii în amfiteatrul Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău după mulți ani; evident, acum într-o altă postură. Sunt produsul acestei universități, care m-a creat și m-a trimis în lume cu o misiune de la care sper să nu mă fi abătut nepermis de mult. În orice caz, sentimentul este că nu m-am înstrăinat întru totul și că încă port ceva din spiritul acelor ani, din spiritul mediului universitar băcăuan.

Deloc conjunctural, îmi permit să vă asigur că de-a lungul timpului am încercat să mențin și să prețuiesc legăturile cu foștii mei profesori. Uneori am reușit, în și mai multe situații am fost restant, realitate în fața căreia simt nevoia să fac în clipe de răgaz un bilanț de etapă, să înțeleg cu mai multă claritate stângăciile venite din partea mea, felul în care aș fi putut întoarce un gest, o atitudine, chiar o informație dată la momentul oportun.

Nu ascund faptul că mă încercă o sumă de emoții, înțelegând festivitatea de astăzi și sub forma unui gest simbolic de a circumscrie ducând spre excelență creația

¹ Revista „Ateneu”

și activitatea unei și unor personalități băcăuane care a/au demonstrat încă o dată ideea că plusul de valoare nu ține seamă de binomul centru/periferie, și prea puțin de conjuncturi sociale ori politice.

Ajuns la Facultatea de Filologie după o aventură prealabilă în ținuturile matematicii, urma să mă bucur de întâlnirea cu profesori, scriitori și personaje de excepție, aveam să le simt modul de a gândi lumea în care trăiesc, de a-i înțelege în cele mai specifice registre – compartimente ale limbii, iar asemenea descoperiri/achiziții – cu un cuvânt de azi – au fost facilitate de oameni pe care, cum altfel, îi port în suflet. Unul dintre aceștia este profesorul de limba română Ioan Dănilă, cel alături de care am parcurs cursuri și seminare, cel care a reușit să mă învețe argumentat că o limbă corect însușită constituie primul deziderat pentru instituirea unui orizont cultural autentic.

Rolul de față l-am acceptat cu ceva teamă, fiind conștient că o fișă biobibliografică menită să construiască cu fidelitate un portret Ioan Dănilă rămâne în arealul utopiilor: activitatea domniei-sale a cunoscut multe etape, s-a desfășurat într-un ritm cu totul susținut, a însemnat multă muncă, voință, dar și disponibilitatea de a o lua în unele situații de la capăt, o capacitate de invidiat de a se automotiva, dar mai ales atenție, energie cheltuită dintr-un un atașament total față de limba română. Voi încerca să decupez câteva elemente. În ceea ce privește stagiile de formare, consemnez o primă etapă, între 1968 și 1970, care se suprapune peste Institutul Pedagogic de 2 Ani din cadrul Liceului Pedagogic Suceava (curs de zi), așadar învățător, dar și peste Comitetul pentru Cultură și Artă al județului Suceava, Școala Populară de Artă, având calitatea de instructor în specialitatea actorie – regie teatru. Apoi, între 1977 și 1981, Ioan Dănilă urmează cursurile Facultății de Filologie și Istorie a Universității din Craiova, specializarea limba și literatura română – limba și literatura latină (curs de zi), obținând licența cu media 10, rezultat de excepție, dublat de o recomandare de cercetare ce se va împlini în 2004, odată cu obținerea doctoratului în filologie în cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași, cu o teză intitulată „Elemente românești în graiul ceangăilor din Moldova”, coordonată de prof. univ. dr. Vasile Arvinte. Activitatea propriu-zisă a început și a continuat pentru o bună perioadă în ținuturi nemțene, mai precis: 1967 – 1968, Școala cu Clasele I-VIII Nr. 4 Târgu-Neamț, jud. Neamț; 1970 – 1976, Școala cu Clasele I-VIII Nr. 1 Oglinzi, com. Răucești, jud. Neamț; 1976 – 1977, Școala cu Clasele I-VIII Nr. 11 Piatra-Neamț, jud. Neamț. Între 1981 și 1985 domnul profesor Ioan Dănilă va profesa la Școala cu Clasele I-VIII Nr. 19 („Alexandru Ioan Cuza”) Bacău, apoi între 1985 și 1998 va activa în cadrul Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare” Bacău. Trebuie menționat că în anii 1991 – 1992 este director la Casa Corpului Didactic „Grigore Tabacaru” Bacău, coordonând activitatea de perfecționare a cadrelor didactice. Din 1993 devine lector universitar asociat la Universitatea „Vasile Alecsandri”, de care rămâne atașat până în prezent.

Este autor al unor volume de specialitate importante, dintre care câteva sunt cu titlu de obligativitate pentru oricine cercetează domeniul limbii române. Amintesc: „Limba română – algoritmiile analizei gramaticale”, Bacău, Editura Egal, 2001; „Fonetică și fonologie. Note de curs, aplicații”, Bacău, Editura Egal, 2001; „Limba română în graiul ceangăilor din Moldova”, București, Editura Didactică și Pedagogică-R.A., 2005; „Româna corectă, prin întrebări, răspunsuri și comentarii”, București, Editura BIC All, 2005; „Sonuri și con-texte bacoviene”, Bacău, Editura Egal, 2011; „Alecsandri, băcăuanul (pledoarii documentare și jurnalistice)”, Bacău, Editura Alma Mater, 2008; „Alecsandri, din nou acasă”, Bacău, Editura Ateneul

Scriitorilor, 2017; „*Casa din cuvinte... (Pro Alecsandri)*”, Bacău, Editura Vicovia, 2018. Aceștia li se adaugă alte volume din postura de coautor, apoi cursuri, manuale școlare, autor al unor programe școlare, varii materiale didactice publicate în reviste de specialitate, participări la conferințe, simpozioane naționale și internaționale ș.a.m.d. Conduce proiecte și granturi de cercetare: „Glasul locului”, proiect de cercetare științifică în domeniul antropologiei culturale și lingvistice, în parteneriat cu Consiliul Județean Bacău; „Alecsandri, băcăuanul”, în parteneriat cu Consiliul Local al municipiului Bacău, 2008; „*Oameni și locuri. Secvențe monografice băcăuane*”, în parteneriat cu Consiliul Județean Bacău, 2008; „Obiceiuri de iarnă”, în parteneriat cu Consiliul Județean Bacău, prin Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2011, ș.a.m.d. Semnatar de prefete, postfete, membru al unor societăți culturale, științifice de primă importanță, nu în ultimul rând, redactor/redactor-șef/membru în colective/colegii de redacție.

În calitate de colegi în cadrul redacției Revistei „Ateneu”, am avut bucuria să cunosc și cealaltă latură a profesorului Ioan Dănilă. Mă refer la omul Ioan Dănilă, cel care în toate situațiile a demonstrat un caracter deosebit de sociabil, dublat de dorința constantă de investigare și răspândire a valorilor spirituale în care crede. Tehnic vorbind, domnia-sa are certe abilități de organizare a materialului publicistic și editorial, precum și o mare capacitate de prelucrare a înregistrărilor audio realizate. E bine cunoscut faptul că profesorul Ioan Dănilă a publicat și deține în continuare o serie bogată de interviuri cu personalități de primă mână, publicarea acestora conținând pentru redefinirea sau clarificarea unor aspecte ce țin de istoria literară. Deși uneori prea intransigent cu ceea ce face, trecând de posibile reproșuri și tensiuni inerente, merge mai departe, are aceeași energie de-a lungul drumului, fuge de marasmul inactivității.

Membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, e prezent la activități, motivează demersuri culturale, susține inițiative valoroase și mărturisește, acolo unde întâlnește, frumosul, binele, cred eu – și adevărul! Ioan Dănilă dovedește prin ceea ce întreprinde vocația unui animator cultural: de multe ori, înspre și dinspre domnia-sa aglutinează știri și fapte culturale...

Am avut intenția de a mă gândi la ce i-ar plăcea profesorului meu să audă în această primă parte a zilei de 20 noiembrie; nu cred că i-am fost pe plac, întrucât nu am organizat informația după criterii solide și nu am punctat tot ceea ce ar fi meritat să fie purtat prin fața ochilor dumneavoastră. Știu însă că am fost sincer, știu că îmi doresc pe mai departe să am parte de sfaturile domniei-sale atunci când fac corectura unui text, sunt convins că mi se va răspunde complet, cu nuanțe, de multe ori intuindu-mi „nedumeririle”.

Deși o asemenea întrunire are un caracter oficial, sobru, îmi permiteți un zâmbet poate nelalocul său: DOOM Dănilă, vă doresc să rămâneți sănătos, să aveți aceeași putere de muncă, să fiți în continuare un reper pentru cei ce vin din urmă, să duceți până la capăt tot ce v-ați propus, să pășim (pe o axă temporală undeva cât mai aproape) pragul Muzeului Casei „Vasile Alecsandri”!

IOAN DĂNILĂ – UN CERCETĂTOR, UN FORMATOR, UN ÎNTEMEIETOR

Ioan Dănilă – a Researcher, a Teacher Trainer, a Cultural Founder

The portrait below retains the essential lines that outline the scientific personality and the human dimension of the researcher Ioan Dănilă, linguist, professor, cultural animator, coordinator, mentor and trainer, honored here by his colleagues from the Faculty of Letters of the “Vasile Alecsandri” University of Bacău, and also by other specialists in the philological field.

Key-words: *researcher, portrait from the inside, tribute, scientific and human dimension.*

Realizarea unui portret al omagiatului de astăzi, profesorul Ioan Dănilă, din interiorul Facultății de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, este o mare provocare, întrucât în ipostaza de conferențiar universitar se întâlnesc lingvistul de vocație, cercetătorul de teren, didacticianul, dar și animatorul cultural, om al cetății și al lumii în care trăim.

Eu însămi, ca fostă studentă a profesorului și apoi ca asistent universitar care a avut șansa să predea unele dintre seminarele cursurilor la care era domnia-sa era titular, am beneficiat, la fel ca generații de studenți, de o formare pe care aveam să o definesc mult mai târziu ca una de tip clepsidră (metoda clepsidrei este numele unei metode didactice de receptare de text pe care a inventat-o profesorul Ioan Dănilă). La scara formării unei persoane, modelul de tip clepsidră s-ar traduce prin confruntarea studentului cu realitatea vie a comunicării prin extragerea dintr-un context de viață a unui conținut de limbă sau cultură care, analizat științific, este operaționalizat sub forma a unui algoritm creat împreună, intens interogată din perspectiva realității comunicării, motivat și așezat în lumina unei atitudini profund umaniste. Rămâneai după o oră de gramatică cu profesorul Ioan Dănilă cu un instrument de muncă intelectuală dublat de o atitudine care-l făcea operațional pe viață. Am auzit enunțul „cum zicea dl Dănilă” și am văzut momente de instrucție după modelul profesorului Dănilă la mai toți profesorii care l-au avut profesor. M-am întrebat multă vreme cum s-ar motiva impactul pe care concepția profesorului despre limbă și știința predării ei îl are asupra studenților. Aș putea răspunde că e vorba despre punerea în act a unei competențe filologice în sensul pe care Eugeniu Coșeriu îl dădea filologiei ca știință integrală de studiere a vieții prin limbaj.

În consecință, cursurile domniei-sale au stat la baza unui parcurs de activități universitare menite a realiza acest lucru. În domeniul formării inițiale, la nivelul ciclului de licență, profesorul Ioan Dănilă a ținut cursurile de fonetică și de dialectologie românească. A publicat volumul *Fonetică și fonologie. Pentru profesori, institutori, studenți, elevi* (Bacău, Editura Egal, 2005), prin care a operaționalizat un algoritm de analiză fonetică, generalizat în învățământul preuniversitar.

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

O contribuție științifică fundamentală în domeniul dialectologiei a reprezentat-o publicarea cărții *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005), care a avut la bază cercetări de teren ale graiurilor a 29 de localități în care se manifestă bilingvismul româno-ceangăiesc din județele Bacău, Iași și Neamț și care reprezintă o contribuție unică în lingvistica românească.

Aceste volume au fost parte dintr-un demers științifico-didactic complex, care s-a fundamentat pe acțiuni de cercetare în care au fost implicați și studenții, și masteranzii. Din acest punct de vedere, formarea studenților filologi a avut întotdeauna o componentă practică ghidată de principiul promovării cercetării de teren drept condiție pentru un filolog.

De asemenea, cursurile de limbă română contemporană, limbă română normativă, textologie au însemnat pentru noi, foștii studenți, adevărate formule de asumare a diferitelor direcții actuale de studiere a limbajului în acord cu exigențele unei meserii pentru care ne pregăteam, anume aceea de profesor.

Rubricile de cultivare a limbii române ținute de profesorul Ioan Dănilă în diverse publicații au fost pentru generații de elevi, studenți și profesori prilejuri de confruntare cu „capcane” ale limbii în acțiune. Volumele publicate, *Limba română (varianta teoretică). Algoritmii analizei gramaticale*, Bacău, Egal, 2005, *Româna corectă, prin întrebări, răspunsuri și comentarii* (Craiova, Scrisul Românesc, 2014) au reprezentat cărți care au cuantificat, pe de o parte, interesul profesorului pentru analiza sistemului limbii, pe de altă parte, preocuparea pentru probleme de educație lingvistică atât de importante în condițiile erei în care trăim.

O altă direcție a cercetărilor profesorului Ioan Dănilă au reprezentat-o studiile culturale. Conducând Cercul științific și cultural „Traian Cantemir” al Facultății de Litere, a inițiat diferite proiecte care au avut ca scop cercetarea moștenirii culturale locale. Acest tip de demers s-a concretizat prin dedicarea față de cercetarea vieții și operei unor personalități ale județului Bacău. A publicat monografiile, articole sau studii, dintre care amintim *Știință și destin – Gorge Pascu*, (Bacău, Editura Egal, 2015, coautor), *Vasile Alecsandri. Polimorfismul vieții și operei* (Bacău, Ateneul Scriitorilor, 2019, editor). Începând cu anul 1990, profesorul Ioan Dănilă a declanșat o campanie națională de salvare a Casei „Vasile Alecsandri” din municipiul Bacău, locul de naștere al scriitorului. Această misiune este aproape de împlinire în condițiile în care autoritățile locale au intrat în posesia imobilului și au pornit demersurile pentru transformarea acestuia în casă memorială. Această dimensiune de întemeietor a personalității profesorului este una care se așază firesc pe profilul omului cetății, cu care s-a identificat toată viața.

Pe parcursul celor peste 30 de ani petrecuți în mediul universitar băcăuan, profesorul Ioan Dănilă a predat disciplina didactica limbii și literaturii române, conducând activitatea de practică pedagogică pentru studenții filologi și cei de la pedagogia învățământului primar și preșcolar. A coordonat zeci de lucrări pentru obținerea gradului didactic I. Este coautorul unuia dintre cele mai bune abecedare aproape de MEN, pe care au învățat generații de elevi, și coordonatorul unui volum canonic pentru profesori: *Lección, în evenimente. Ghid de proiectare didactică* (Bacău, Editura Egal, 2002). Putem spune că este unul dintre universitarii cei mai ancorați în realitatea învățământului românesc, fiind o voce neobosită care clamează problemele cu care se confruntă limba și literatura română în școală. Profesorul Ioan Dănilă este

convins că misiunea universității și a universitarilor din domeniul umanist, astăzi, este aceea de a transforma cercetarea în instrument de intervenție educațională.

Mereu alături de noi, profesorul Ioan Dănilă a ținut la transformarea mai tinerilor săi colegi în performeri ai științei vii, modelatoare de oameni și de locuri. Neobosit cercetător al faptului de limbă și de cultură, îl extrage din viața de zi cu zi și îl scoate la lumina științei puse în slujba educării. Activitatea sa publicistică vie ca fost redactor-șef al revistei de față, *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie*, redactor al revistei *Ateneu* și contributor la multe alte publicații își are sursa în cercetarea comunicării cotidiene cu ajutorul instrumentelor filologului care educă. Iar miza ultimă a activității sale este punerea științei în slujba comunității. Nu întâmplător, un regretat coleg al său, criticul Constantin Călin, îl numea „profesorul de gramatică al băcăuanilor”².

Manifestând un interes generos pentru lucrările colegilor de breaslă, a scris mult pe marginea acestora, editând volume ale unor cercetători de prestigiu din domeniul limbii și culturii române. A considerat întotdeauna că educația adevărată este rodul cercetării, fie și ca demers de redescoperire cu uneltele propriei formări a unor mari adevăruri.

Profesorul Ioan Dănilă se caracterizează însă și prin severitatea omului de știință autentic. Caracterul categoric al opiniilor sale este însă întotdeauna ponderat prin nuanțări formulate pe un ton constructiv, încurajând la implicare și transformare prin puterea modelului propriu. Dacă în scris e livresc, erudit, tranșant și, deseori, combatant, în expresia orală este convingător, cu o retorică servindu-se de detaliul aparent nesemnificativ ca prilej de digresiuni revelatoare care cuceresc auditoriul. Când povestește despre o personalitate, despre un loc sau despre un document face excursuri bogate și provoacă discuții conduse maieutic cu discipolii pe care îi ia părtași la descoperire. Componenta umanistă a ființei sale transpare din pasiunea cu care schițează portretului vreunui profesor de acum jumătate de secol sau evocă întâmplări semnificative, memorabile cu personalitățile pe care le-a întâlnit și intervievat, conștient pe deplin de misiunea pe care o are, de a sluji arhivei culturale pe care a întemeiat-o.

În încheierea acestui text, nu pot decât să adresez profesorului nostru un mesaj pe care-l rostesc cu încrederea în forța magică a unei urări din inimă: „La împlinirea unei frumoase vârste, pe care energia i-o dezmente, îi urăm sărbătoritului: Să ne trăiți mulți ani, Onorat Magistru, cu sănătate și rodnicie!”

BIBLIOGRAFIE

- Bălțătescu, Gheorghe, *Ioan Dănilă, profesorul de gramatică al băcăuanilor, a împlinit 70 de ani*, „Deșteptarea”, nr. 8546, 17 dec. 2019, p. 3.
- Dănilă, Ioan, *Fonetică și fonologie. Pentru profesori, institutori, studenți, elevi*, Bacău, Egal, 2005
- Dănilă, Ioan, *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005
- Dănilă, Ioan, *Limba română (variante teoretică). Algoritmii analizei gramaticale*, Bacău, Egal, 2005

² Gheorghe Bălțătescu, *Ioan Dănilă, profesorul de gramatică al băcăuanilor, a împlinit 70 de ani*, „Deșteptarea”, nr. 8546, 17 dec. 2019, p. 3.

- Dănilă, Ioan, *Româna corectă, prin întrebări, răspunsuri și comentarii*, Craiova, Scrisul Românesc, 2014
- Dănilă, Ioan; Tîrnăveanu Corina, *Știință și destin – Gorge Pascu*, Bacău, Egal, 2015
- Dănilă, Ioan (editor), *Vasile Alecsandri. Polimorfismul vieții și operei*, Bacău, Ateneul Scriitorilor, 2019
- Dănilă, Ioan; Țarălungă, Elena, *Lecția, în evenimente. Ghid de proiectare didactică*, Bacău, Egal, 2002
- Surdu, Ioan; Dănilă, Ioan, *Abecedar*, București, ALL, 2000

IOAN DĂNILĂ ȘI NORMATIVITATEA LIMBII ROMÂNE

Ioan Dănilă and the Normativity of the Romanian Language

It is often said that ‘a good farmer makes a good farm’ and that our most important achievements are those that remain after us and find a place in ‘a corner of the mind’ (Eminescu) or, as Tudor Arghezi stated, ‘a name inside a book’. This article proposes a brief exploration of the scientific work of Ioan Dănilă, a complex personality in the academic, cultural, editorial, and journalistic life of Bacău. With a complete teaching career, having gone through all levels of the Romanian education system, from primary to university, Ioan Dănilă also had a complex scientific activity with contributions in the fields of didactics, contemporary Romanian language, and dialectology, the field in which he defended his doctoral thesis. However, Ioan Dănilă gained scientific notoriety through the extraordinary passion he dedicated to serving the norms of the Romanian language and implicitly defending correct writing and speaking alongside the algorithmization of Romanian morphosyntax. Generations of students have ‘drunk’ from the fountain of linguistic knowledge provided by Professor Ioan Dănilă.

Key-words: *researcher, portrait from scientific activity, tribute, norms of the Romanian language*

„Nu știu alții cum sunt...”, ar spune cunoscutul humuleștean, dar, pentru filologii băcăuani, numele profesorului Ioan Dănilă, născut pe aceleași meleaguri nemțene, este, fără doar și poate, legat de destinul limbii române, de didactica limbii și literaturii române, de scrierea și vorbirea corectă, de respectarea **normei** limbii literare. Despre toate acestea, au primit învățătură de la domnia-sa generații întregi de învățăcei, de la elevii din învățământul primar (învățător la Școala cu Clasele I-VIII Nr. 1 Oglinzi, comuna Răucești, județul Neamț, Școala cu Clasele I-VIII Nr. 11 Piatra-Neamț), gimnazial (profesor de limba și literatura română la Școala cu Clasele I-VIII Nr. 19 „Al. I. Cuza” Bacău), liceal (Colegiul Național Pedagogic „Ștefan cel Mare” din Bacău) și, nu în ultimul rând, învățământul superior (Facultatea de Litere, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău).

Contribuțiile științifice ale lui Ioan Dănilă sunt oglinda și expresia preocupărilor sale lingvistice și didactice, iar anii de experiență la catedră și-au spus cuvântul. Pentru toate nivelurile educaționale din care profesorul Ioan Dănilă a făcut parte, a identificat probleme de ameliorat și îndreptat, de la abecedare (*Preabecedar*, Editura Egal, Bacău, 2000, *Îndrumarul învățătorului. Abecedar*, Ioan Dănilă, Ioan Surdu, Editura All, 2000), la cursuri universitare.

Trecerea de la învățământul liceal cu profil pedagogic, unde a contribuit la formarea de cadre didactice pentru învățământul preșcolar și primar, învățători și educatori, bazându-se pe suporturi curriculare deja existente, la cel superior, prin

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

ocuparea postului de lector la Facultatea de Litere a Universității din Bacău, devenită apoi, la sugestia și prin strădania profesorului Dănilă, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, îi va oferi calitatea de a forma profesori de limba și literatura română după materiale proprii, a căror sevă a fost extrasă din experiența preuniversitară. Certificarea, după zeci de ani, a recomandării „speciale pentru cercetarea filologică”, obținută în 1981, anul absolvirii facultății, este demonstrată de Ioan Dănilă, autor al unei teze de doctorat, *Elemente românești în graiul ceangăilor din Moldova*, realizată sub coordonarea științifică a profesorului Vasile Arvinte, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, teză care a văzut apoi lumina tiparului la o prestigioasă editură: *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*. Acum, la ceas aniversar, ca fostă studentă a domniei-sale, cu același coordonator științific al tezei de doctorat, mărturisesc că am pus prima pietricică la baza tezei despre graiul ceangăilor atunci când, întrebată fiind de către profesorul Vasile Arvinte dacă m-ar interesa un asemenea subiect, am răspuns, fără nicio ezitare, înțelegând amploarea, complexitatea și dificultatea subiectului, dar și preocupările colegului meu de catedră, că singura persoană pe care aş vedea-o capabilă să ducă la bun sfârșit o asemenea cercetare este, fără doar și poate, profesorul Ioan Dănilă.

Latinist prin formație, Ioan Dănilă are căderea științifică și pasiunea de a contribui la clarificarea etimologiilor și identificarea primelor atestări, căci mai toate „de la Râm se trag”. În *Româna corectă prin întrebări și răspunsuri* (Editura BIC ALL, București 2005), deși o lucrare cu caracter practic-aplicativ, autorul își definește „crezul gramatical” realizând o clasificare a conceptului de *normă*. Plecând de la distincția coșeriană între norma lingvistică („cum se spune”) și norma literară („cum ar trebui să se spună”), autorul își pune amprenta și „divide” norma lingvistică în *norma științifică* (cea „larg obiectivă; are în vedere caracterul exclusiv teoretic și coincide cu norma particulară”, Dănilă: 2005, p. 4) și *norma convențională*, adică *uzajul*, pe care îl regăsim în special în planul fonetic și este verificabil prin „consultarea dicționarilor/îndreptarelor ortografice, ortoepice și de punctuație” (*idem*, p. 4). Din această perspectivă, **norma** apare într-o dublă ipostază: „una abstractă, obiectivă, reperabilă în unități lingvistice ideale (foneme, morfeme, lexeme, semanteme), și o alta concretă, subiectivă, [...] desprinsă din mobilitatea regulilor ortografice, ortoepice și uneori, morfologice” (*op. cit.*, p. 5).

Norma didactică universitară se regăsește în manualele și articolele științifice ale profesorului Ioan Dănilă: *Fonetica și fonologie. Note de curs; aplicații*, Editura Egal, Bacău, 2001; *Limba română contemporană, curs universitar*, Centrul pentru Învățământ Deschis la Distanță, secția Filologie, Facultatea de Litere și Științe, Bacău, 2000; *Introducere în dialectologie*, Bacău, Editura Alma Mater, 2012, *Limba latină (sinteze, aplicații)*, Editura Grigore Tabacaru, Bacău, 2012; *Limba latină (sinteze, antologie, pledoarii)*, Editura PIM, Iași, 2014; *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale*, Editura Egal, Bacău, 2001.

Pentru profesorul Ioan Dănilă, în relația cu gramatica limbii române, pentru toate nivelurile lingvistice, principiul care a stat la baza organizării materialelor concepute a fost mereu guvernat de „configurația examenelor pentru absolvenții filologi” (Dănilă: 2001, p. 3), iar structurarea conținutului a fost făcută în acord cu teme și subtemele prevăzute în programele examenelor naționale. Scopul principal al cărților domniei-sale a fost mereu acela al identificării unei „utilități imediate”, așa cum observa unul dintre gramaticienii de marcă, profesor al lui Ioan Dănilă, prof. univ. dr. Dumitru Ivănuș, în prefața unei lucrări apărute în anul 2001: *Limba română*.

Algoritmii analizei gramaticale, Editura Egal, Bacău, 2001, cu un tiraj nou în anul 2004. Lucrarea, se poate spune, a făcut „carieră” și a marcat destinul multor studenți absolvenți ai filologiei băcăuane. Caracterizată de rigoare și pragmatism, cu o abordare din „perspectiva structuralismului aplicat”, morfosintaxa limbii române este algoritmizată impecabil, devenind un instrument de lucru accesibilizat atât pentru elevi/studenți, cât și pentru profesori. *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale* se transformă pentru autor, mereu preocupat de găsirea unei formule, a unei „scurtături lexicale” în *AAG*, iar în argoul studentesc, „cearșaful”. Algoritmii ramificați, orizontali și-au împlinit menirea: au ajutat generații succesive de studenți filologi băcăuani să-și însușească noțiunile de morfosintaxă conform acestui model aproape matematic al demersului lingvistic, pe care profesorul Dănilă îl propune. Odată deprins algoritmul, descrierea propriu-zisă a unei unități gramaticale urmează reperele esențiale atât ale structurii generale, cât și ale celei aplicate. Utilizatorul înțelege astfel că prin utilizarea „cearșafului” demonstrează o bună cunoaștere a elementelor teoretice, care apar clar și precis puse într-o schemă menită să-i faciliteze identificarea și analiza unității morfologice.

Modelul de analiză algoritmică „dănilescian” a devenit „marcă înregistrată” alături de nu mai puțin celebrul model de „analiză fonetică totală”: *Gheorghiuță, barcagiu* sau *geamgiu*, ori sonantele „l, m, n, r”, alias „lumânare” din cursul de fonetică (*Fonetică și fonologie. Note de curs; aplicații*, Editura Egal, Bacău, 2001). Fie că a fost vorba de discipline din trunchiul principal sau cel secundar al limbii române contemporane, lingvistul Ioan Dănilă a predat studenților săi de la diferite forme de studii (profesori, institutori, educatori) o gramatică corectă și imparțială, care a îmbinat puncte de vedere ale școlilor de lingvistică de prestigiu din universitățile din țară.

Ioan Dănilă este și mai cunoscut prin rolul proactiv pe care îl are în combaterea derapajelor lingvistice din româna contemporană, datorită intervențiilor săptămânale (încă din anul 1994), cu o vastă adresabilitate, conform numelui *Româna pentru toți* din cotidianul *Deșteptarea*². Cu autoritatea dată de laborioasa și îndelungata slujire a limbii române, completată de curajul de a lua atitudine și a combate superficialitatea, profesorul le reamintește băcăuanilor în „pastila de limbă corectă”, greu de înghițit câteodată, că norma consfințită prin lucrările de specialitate editate de forurile competente este mai presus de orice.

O străveche zicere românească spune că „omul sfințește locul”. Una dintre prepozițiile care s-au „bucurat” de atenția lingvistică a lui Ioan Dănilă este prepoziția *de*. Un fenomen des întâlnit în româna contemporană se referă la nerespectarea regimului de folosire a prepozițiilor, astfel încât nu puține sunt situațiile de înlocuire, incorectă, a unei prepoziții cu alta, iar prepoziția *de* capătă teren în detrimentul altora: *pahar de apă, sticlă de vin, sticlă de lapte, teme de casă*. Ioan Dănilă nu a putut rămâne nepăsător la modul de folosire în spațiul public, în denumirea unor instituții care îl au pe „de” în prim plan. *Prepoziția* este una dintre cele mai importante părți de vorbire neflexibile în limba română și facilitează stabilirea unor relații sintactice, exprimând raporturi sintactice de dependență a atributului față de substantiv (sau pronume, numeral) și a complementului față de verb (sau adjectiv, adverb, interjecție). În gramatica limbii române, *de* este o „prepoziție tipic atributivă, specializată pentru exprimarea, în grupul nominal, a relației sintactice dintre substantivul-centru și

² <https://www.desteptarea.ro/category/opinii/romana-pentru-toti/>

adjuncții săi” (GALR: 2008, p. 98) și, spre deosebire de alte prepoziții, are capacitatea de a intra, mai frecvent decât alte prepoziții, în structura adjuncțiilor nominale ternare (*casă de lemn, rochie de seară, sala de concerte, ramă de tablou, felie de pizza, carte de colorat*). Una dintre structurile care au devenit clasice cu prepoziția în discuție este structura *casă de cultură*, denumire sub care sunt regăsite pe tot cuprinsul României instituțiile desemnate de această sintagmă, dar care dă și numele unui cartier din municipiul Constanța³. Structura este unanim acceptată și folosită pentru a desemna „o instituție publică, având personalitate juridică, care poate funcționa în orașe și municipii, precum și în sectoarele municipiului București, sub autoritatea consiliului local”, iar „atribuirea denumirii se face conform legislației în vigoare, la propunerea conducerii instituției, cu avizul direcției județene pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național, respectiv a municipiului București”⁴: *Casa de Cultură Bacău, Casa de Cultură a Studenților din Iași, Casa de Cultură a Sindicatelor Onești, Casa de Cultură*. Profesorul de limba română Ioan Dănilă consideră că în această situație avem de-a face cu o structură în genitiv care are semnificația generală de caz al posesiei, exprimând posesorul unui obiect (*cartea elevului, nota studentului, privirea mamei*). Domnia-sa apreciază astfel la nivel semantic un raport de posesie și atunci corectă ar fi structura în care substantivul *cultură* trebuie să aibă formă de genitiv: *casa culturii*. Prezența în limbă a unor altor structuri similare de tipul: *sală de concerte, casă de vacanță, tăbliță de ceară, rochie de seară, față de masă, tichet de vacanță* demonstrează teoria dănilesciană, întrucât în aceste structuri „de” poate fi substituit cu „pentru” și indică destinația sau compoziția. Recunoașterea și prețuirea de care se bucură în urbea natală l-au ajutat să schimbe numele instituției nemțene care astăzi nu numai că poartă numele povestitorului humuleștean, dar, din câte am cercetat, este singura instituție din țară care și-a modificat astfel denumirea. Ea poartă și amprenta lingvistică a profesorului de limba și literatura română, născut la Târgu-Neamț, Ioan Dănilă.

Casa Culturii „Ion Creangă” Târgu-Neamț

Cele peste unsprezece pagini de *Curriculum vitae* al lui Ioan Dănilă stau mărturie pentru activitatea științifică a acestuia: participare la congrese și conferințe naționale și internaționale, publicarea de articole științifice în reviste cotate BDI, inițiator al unor manifestări culturale, personalitate activă a vieții urbei bacoviene în care viețuiește și pe care o „servește” cultural și didactic cu mare credință. Deși

³ [https://ro.wikipedia.org/wiki/Casa_de_Cultur%C4%83_\(cartier_din_Constan%C8%9Ba](https://ro.wikipedia.org/wiki/Casa_de_Cultur%C4%83_(cartier_din_Constan%C8%9Ba)

⁴ <https://lege5.ro/gratuit/gq2tqmjq/casa-de-cultura-lege-292-2003?dp=giztmnryg4ydo>

profesorul Ioan Dănilă are statutul de „pensionat”, totuși domnia-sa, asemenea preoților care nu renunță la a-și împlini misiunea odată ce au atins o anumită vârstă, continuă să slujească, cu același aprig devotament care i-a caracterizat întreaga carieră, limba română.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2008
- Dănilă, Ioan, *Limba română contemporană. Curs universitar*, Bacău, Centrul pentru Învățământ Deschis la Distanță, secția Filologie, Facultatea de Litere și Științe, 2000
- Dănilă, Ioan, *Limba română. Algoritmii analizei gramaticale*, Bacău, Editura Egal, 2001
- Dănilă, Ioan, *Fonetică și fonologie: note de curs, aplicații*, Bacău, Editura Egal, 2001
- Dănilă, Ioan, *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2005
- Dănilă, Ioan, *Româna corectă, prin întrebări și răspunsuri*, București, Editura BIC ALL, 2005
- Dănilă, Ioan, *Introducere în dialectologie*, Bacău, Editura Alma Mater, 2012
- Dănilă Ioan, *Limba latină (sinteze, antologie, pledoarii)*, Iași, Editura PIM, 2014

IOAN DĂNILĂ: JURNALISM ȘI CETĂȚENIE CULTURALĂ ACTIVĂ

Ioan Dănilă: Journalism and Active Cultural Citizenship

Our paper proposes a presentation of the activity of Professor Ioan Dănilă from the perspective of his involvement in community life, for the safeguarding of the local cultural heritage and cultural memory of Bacău region. His publications can be grouped into two broad categories: philological and linguistic, on the one hand, and active cultural citizenship, on the other. Ioan Dănilă is the initiator and main actor of some PR campaigns to support the local cultural heritage, which the local press promoted. We will refer to some of these campaigns that earned Ioan Dănilă the title of honorary citizen of Bacău county.

Key-words: *journalism, cultural heritage, cultural memory, active cultural citizenship, Bacău*

„Filolog, lingvist, istoric literar, animator cultural”, astfel este portretizat, succint, într-un articol din ziarul local *Deșteptarea*, profesorul Ioan Dănilă². Presa locală din Bacău are încă un erou al său, subiect, dar și autor a numeroase materiale publicistice cu tematică filologică și lingvistică sau dedicate patrimoniului cultural local. Ne vom referi, în continuare, la câteva dintre elementele care conturează ceea ce s-ar putea numi „cetățenie activă culturală” profesată de Ioan Dănilă, reflectată prin implicarea și promovarea unor cauze culturale locale. Propulsate în agenda media, campaniile dedicate caselor memoriale – *Casa Alecsandri*, mai nou *Casa Zeletin*³ – au intrat în orizontul de interes al autorităților locale, demonstrând că harta patrimoniului cultural local se conturează pe jaloanele acestor repere de habitat al memoriei.

Un cetățean activ pentru Bacău

În anul 2014, opinia publică din Bacău a fost provocată să voteze cel mai activ cetățean al urbei. Printre nominalizați se afla și profesorul Ioan Dănilă,

„cel care luptă de ani de zile pentru restaurarea unuia dintre cele mai importante monumente culturale ale orașului nostru – Casa «Vasile Alecsandri». Consider că merită acest titlu datorită perseverenței sale și speranței continue că lucrurile vor intra, la un moment dat, în normalitate. Ioan Dănilă este cel care a făcut

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

² „Băcăuani cu care ne mândrim: Ioan Dănilă – filolog, lingvist, istoric literar, animator cultural”, *Deșteptarea*, 18 decembrie 2023, <https://www.desteptarea.ro/bacauani-cu-care-ne-mandrim-ioan-danila-filolog-lingvist-istoric-literar-animator-cultural/>, accesare din 30.09.2024.

³ Campania „De la Casa *Alecsandri* la Casa *Zeletinilor* (Bacău – Răchitoasa, județul Bacău), octombrie – decembrie 2024”, proiect cultural-educațional realizat în colaborare cu Consiliul Județean Bacău

numeroase campanii și demersuri către autoritățile locale, rămase însă fără răspuns din partea celor cărora nu le pasă de cultura băcăuană”⁴.

Pe site-ul proiectului „Cetățeni activi pentru Bacău”, nominalizarea profesorului Ioan Dănilă a generat multe reacții de simpatie față de cauza Casei *Alecsandri*. De remarcat faptul că acest proiect a fost inițiat de organizații nonguvernamentale care susțin activismul și implicarea civică: „Romanian Youth Movement for Democracy” (RYMD) și „Un Zâmbet”. Cetățenia activă presupune participare la viața comunității pe baza unui sistem de valori și norme care permit interacțiunea cu membrii societății, cu instituțiile ei. Participarea socială are o dimensiune subiectivă, implicarea, bazată pe „atitudini, aspirații, cunoștințe, convingeri, anticipări, angajări”, și o dimensiune obiectivă, integrarea, manifestată prin „acțiuni și interacțiuni”⁵.

Candidatura profesorului Ioan Dănilă s-a clasat pe locul secund în competiția amintită, însă epopeea Casei *Alecsandri* a avut o continuare fericită în urma implicării autorităților locale. Consiliul Județean Bacău cumpără, în anul 2019, acest imobil, care intră, astfel, în proprietate publică, pentru a deveni muzeu. Iar profesorul Ioan Dănilă devine *Cetățean de onoare al județului Bacău*, la inițiativa Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, filiala Bacău⁶.

Povestea studentului chinez în eternitate bacoviană

Profesorul Ioan Dănilă consideră că subiectele culturale se găsesc peste tot în jurul nostru. Trebuie să existe doar curiozitatea de a le descoperi și dorința de a le face cunoscute. Acest îndemn publicistic intră în paradigma jurnalismului cetățenesc, bazat pe contribuția publicului la crearea de conținut publicistic sau jurnalistic. În definiția sa „clasică”, jurnalismul cetățenesc este asociat noilor tehnologii de comunicare și exploziei social-media. Considerăm însă că, în sfera faptelor de cultură, căutarea și difuzarea colaborativă de date culturale sunt o expresie a caracterului social al patrimoniului cultural, care dobândește, astfel, o dimensiune „cetățenească”.

O întâmplare tragică de la începutul anului 2019, a cărei mediatizare este simptomatică pentru mecanismul colaborativ pe care l-am descris, devine un liant între culturi. Destinul studentului chinez venit la studii în România, la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, a impresionat puternic întreaga țară. Articolul „Moartea chinezului nostru”, publicat de *Recorder*, include o descriere a profilului studentului chinez, care urma să intre în eternitate în circumstanțe dramatice, descriere care îi aparține profesorului său, Ioan Dănilă:

„Era fascinat de Eminescu! [...] Yin Yuguo avea 16 ani. A ajuns la noi, la universitate, în toamna lui 2018, ca student la cursul pregătitor. Avem un astfel de program pentru viitorii studenți străini. El absolvise liceul în țara lui și plănuia să stea patru ani în Bacău, timp în care să învețe limba și să termine Facultatea de Litere. A colaborat cu Institutul Cultural Român din Beijing, iar dragostea lui pentru România a început după ce l-a citit pe Eminescu în chineză. Era singurul

⁴ <https://bacaulactiv.ro/ioan-danila/>, consultat pe 10.09.2024.

⁵ Iuliana Precupeț, „Participare socială, capital social și sărăcie”, în *Calitatea vieții*, XIV, nr. 3-4, 2003, p. 319.

⁶ Florentin Radu, „Ioan Dănilă, membru al UZPR, *Cetățean de onoare al județului Bacău*”, 3.10.2020, <https://uzpr.ro/03/10/2020/ioan-danila-membru-al-uzpr-cetatean-de-onoare-al-judetului-bacau/>, consultat pe 1.09.2024.

copil al unei familii de intelectuali: mama sa e profesoară universitară de limba și literatura chineză, iar tatăl e profesor de cultură și civilizație indiană. Visul lui Yuguo era să învețe limba română și să traducă literatură românească în limba chineză. Acum două săptămâni, pe 15 ianuarie, de ziua lui Eminescu, a mers, fără să-l fi trimis cineva, să recite din Eminescu, în chineză, la o manifestare culturală de la Galeriile *Alfa*, din Bacău. Era un aventurier; lua trenul să viziteze case memoriale de scriitori, muzee, încerca să înțeleagă țara în care ajunsese. Era o excepție. Am avut mulți studenți străini, dar niciunul atât de pasionat de cultura românească.”⁷

Yin Yuguo este „un prieten, peste timp, al limbii și culturii române”⁸. Iar mijlocitorul acestei prietenii a fost profesorul Ioan Dănilă. La inițiativa sa, Yin Yuguo a primit titlul de *Cetățean de onoare, post-mortem, al municipiului Bacău* pe 15 martie 2019, dată la care Yin Yuguo ar fi împlinit 17 ani. Povestea tânărului student a inspirat un film documentar, „Bucuriile și suferințele tânărului Yuguo”, regizat de Ilinca Călugăreanu și difuzat la televiziune, pe canalul Netflix. Filmul a inclus și cadre de la universitatea băcăuană, printre protagoniști numărându-se și persoane reale din viața lui Yuguo, din Bacău și din China. Filmul a fost proiectat și la Universitatea „Vasile Alecsandri” în cadrul unor evenimente complexe, inițiate de profesorul Ioan Dănilă, care au prilejuit întâlnirea publicului cu realizatorii filmului și, la distanță, cu ajutorul tehnologiei, chiar cu familia lui Yuguo. Mesajul profund al tânărului Yuguo către Bacău și către România este văzut de Ioan Dănilă astfel:

„Este unul explicit, adică unul direct, și acela este cel exprimat și la Alba Iulia, și la evenimentele din Bacău: a fost realmente îndrăgostit de Bacău. Atunci când i-am propus ecuația *A-ul și B-ul literaturii române s-au ivit în Bacău*, a fost atât de vrăjit de această relație încât nu mai puteam scăpa de el, să-i spun de ce merită să îl asociem pe *A*, ca primă literă a alfabetului, cu Alecsandri, și pe *B* cu Bacovia. Atunci m-a însoțit peste tot: la Biblioteca Județeană *Costache Sturdza*, la Centrul de Cultură *George Apostu* ș.a.m.d. Era cel care dorea să cunoască totul; nu o parte din întreg, ci întregul, dacă se poate. Un al doilea mesaj este cel implicit, adică cel pe care îl deducem noi din film și din ceea ce parcurgem pe internet, pentru că oricine deschide internetul și caută *Yin Yuguo* va găsi acolo elemente pentru o telenovelă. Mesajul implicit, cum spun, este acela că trebuie să ne prețuim cultura, să ne prețuim literatura, să ne prețuim valorile, pentru că ele există și sunt puternice, au o bătaie lungă. Întregul parcurs atât de scurt al vieții lui este, până la urmă, și un act pedagogic: el ne învață, ne-a învățat și continuă să ne învețe, dovadă că acum l-am omagiat. Deci Yuguo ne-a învățat să iubim frumosul, adevărul, binele, această veșnică triadă.”⁹

Angajamentul cultural și civic al profesorului Ioan Dănilă, transmis către lume și prin mediere publicistică, ar putea fi descris similar sistemului în care va fi putut fi receptat Yin Yuguo între aceste coordonate. La nivel explicit, acțional, integrator, regăsim pasiunea pentru patrimoniul cultural al Bacăului – locul și personalitățile sale;

⁷ Cristian Delcea, „Moartea chinezului nostru”, *Recorder*, 29.01.2019, <https://recorder.ro/moartea-chinezului-nostru/>, accesare din 10.09.2024.

⁸ Ioan Dănilă, „Un prieten, peste timp, al limbii și culturii române – Yin Yuguo”, *Deșteptarea*, 15.03.2019, <https://www.desteptarea.ro/un-prieten-pestetimp-al-limbii-si-culturii-romane-yin-yuguo>, accesat pe 20.09.2024.

⁹ Interviu realizat de Anastasia Ungureanu, elevă la Cercul de Jurnalism al Palatului Copiilor Bacău, în Laura Huiban, „The Joys and Sorrows of Young Yuguo”, *Deșteptarea*, 19.12.2022, <https://www.desteptarea.ro/the-joys-and-sorrows-of-young-yuguo/>, accesat pe 20.09.2024.

la nivel implicit, profund, al valorilor, al credințelor, se situează prețuirea pentru limba și cultura română, promovate în comunitate, integrate în spiritul unei cetățenii culturale active.

BIBLIOGRAFIE

- *** „Bacăuani cu care ne mândrim: Ioan Dănilă – filolog, lingvist, istoric literar, animator cultural”, *Deșteptarea*, 18 decembrie 2023, <https://www.desteptarea.ro/bacauani-cu-care-ne-mandrim-ioan-danila-filolog-lingvist-istoric-literar-animator-cultural/>
- Dănilă, Ioan, „Un prieten, peste timp, al limbii și culturii române – Yin Yuguo”, *Deșteptarea*, 15.03.2019
- Delcea, Cristian, „Moartea chinezului nostru”, *Recorder*, 29.01.2019, <https://recorder.ro/moartea-chinezului-nostru/>, accesare din 10.09.2024
- Radu, Florentin, „Ioan Dănilă, membru al UZPR, *Cetățean de onoare al județului Bacău*”, 3.10.2020, <https://uzpr.ro/03/10/2020/ioan-danila-membru-al-uzpr-cetatean-de-onoare-al-judetului-bacau/>
- Huiban, Laura, „The Joys and Sorrows of Young Yuguo”, *Deșteptarea*, 19 decembrie 2022, <https://www.desteptarea.ro/the-joys-and-sorrows-of-young-yuguo/>
- Precupeț, Iuliana, „Participare socială, capital social și sărăcie”, *Calitatea vieții*, XIV, nr. 3-4, 2003, pp. 319-337.

<https://bacaulactiv.ro/ioan-danila/>

Imaginar și patrimoniu lingvistic

IMAGINEA LUI VASILE ALECSANDRI ÎN MUNICIPIUL CHIȘINĂU

The Image of Vasile Alecsandri in the Municipality of Chișinău

In this article we investigate how the image of Vasile Alecsandri, politician, minister, diplomat, founding member of the Romanian Academy, creator of the Romanian Theater and dramatic literature in Romania, prominent personality of the Principality of Moldova and then of modern Romania after 1859, whose portrait is present in every pre-university institution in the Republic of Moldova.

During post-war period, the creation of Vasile Alecsandri was similar to Mihai Eminescu's, both being banned. In 1948, the commission was created to determine the membership of culture and art personalities in the following categories: Moldovan writers, Moldovan and Romanian writers, and Romanian writers.

In 1950, the leadership of the republic reviewed some of the banned names and they were declassified. Accordingly, the publication in 1951-1952 of the creation of M. Eminescu and Vasile Alecsandri was reinstated. Vasile Alecsandri was rehabilitated for the following reasons that I selected from the *Encyclopedia of Chisinau* from 1984. I presented the street that in the Soviet period bore the writer's name. During the period of independence, it was renamed one of the main arteries of the city of Chisinau.

In 1997, the matte bronze monument of Vasile Alecsandri was installed in front of the National Library. The sculpture was created by Ion Zderciuc (b. 1957) who is an admirer of the illustrious playwright's creation, part of an art exhibition named "Vasile Alecsandri in small plastic".

Key-words: *classification of literature, Soviet censorship, Chisinau city history, Vasile Alecsandri Street.*

Introducere

Tematica acestui articol se datorează pasiunii universitarului Ioan Dănilă, care activează de ani buni la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, pentru tot ce ține de viața, activitatea, creația lui Vasile Alecsandri. Spiritul didactic, implicat, a contribuit ca instituția în care slujește să poarte numele „acelui rege al poeziei”, vorba lui Eminescu. Am fost invitată la mai multe activități unde în centrul atenției este acest scriitor diplomat, cum ar fi „Alecsandriada”. Am sesizat că spiritul său de colecționar i-a făcut și pe alți colegi, prieteni să contribuie la o înfrățire de Alecsandri. Astfel, președintele filialei Bacău a Uniunii Scriitorilor din România, Dumitru Brăneanu, atunci când ajunge în Chișinău, neapărat trece pe la Instituția Publică Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri”.

Fiind din municipiul Chișinău, consider că este curios de descoperit cum imaginea lui Vasile Alecsandri a fost implicată pe hartă, din ce în ce mai insistent. Înainte de a traversa labirintul cercetării, vreau să menționez că istoria orașului

¹ Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău conține multe aspecte neașteptate. Unele dintre ele au fost elucidate în interviuri, poezii, câteva cărți artistice pentru copii, cum ar fi *Jurnalul micului călător din Chișinău* (Pontos, 2022), *Pe spinarea unui leu în orașul Chișinău* (Lyceum, 2023).

Și pentru că acest articol apare în Bacău, specific faptul că există o strada Bacău în sectorul Buiucani al Chișinăului. Orașul Chișinău a suferit multe schimbări, fiind ars în 1688, 1739, 1755, 1788, 1941, 1944.

1. Cenzura sovietică

În acest articol vom atenționa cum apare imaginea poetului, dramaturgului Vasile Alecsandri începând cu anii '40 ai secolului trecut. În perioada imediat postbelică, creația lui Vasile Alecsandri, similar celei a lui Mihai Eminescu, era interzisă. În anul 1948 a fost creată comisia care trebuia să stabilească apartenența personalităților de cultură și artă la următoarele categorii: scriitori moldoveni, scriitori moldoveni și români și scriitori români. Prima categorie – cei născuți în Principatul Moldovei – o constituie toți cei care au creat până la 1859. A doua categorie, *scriitori moldoveni și români* care s-au născut pe teritoriul Principatului Moldova până la 1859 (până la momentul unirii Moldovei și Munteniei într-un stat România) și după unirea principatelor au rămas să creze pe același teritoriu. Evident că trebuia să fie cunoscut pe teritoriul între Prut și Nistru. Interdicția pentru operele lui M. Eminescu și V. Alecsandri, pe lângă sigla de moșier, a fost determinată de faptul că ei au realizat principalele lucrări după Unirea din 1859. Această decizie a fost luată după ce au fost consultați savanții din Baza Moldovenească (termenul perioadei 1946-1949, care ulterior se transformă în Filiala Moldovenească) a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. A treia categorie, *scriitori români*, e constituită din cei care s-au născut pe teritoriul statului unitar România. Aceștia nu erau acceptați, erau numiți burghezi (Nicolae Iorga era numit istoric burghez naționalist, Mihail Kogălniceanu era eliminat pentru cariera sa politică).

Această trecere în revistă explică perioada complicată în care activau scriitorii George Meniuc, absolvent al Universității din București; Aureliu Busuioc, al colegiului militar din Sibiu, care în romanul *Local – ploi de scurtă durată* organizează o întâlnire a personajelor „sub chelia luminoasă a lui V. Alecsandri”; Liviu Deleanu, venit din Iași. Ani în care au loc foametea, deportările și suspectarea tuturor celor repatriați.

2. Revizuirea și reabilitarea lui Vasile Alecsandri în perioada RSSM

În 1950 s-au revizuit de către conducerea republicii câteva nume din cele interzise și au fost desecretizate. Respectiv, se permite publicarea în 1951-1952 a creației lui M. Eminescu și a lui V. Alecsandri. V. Alecsandri a fost reabilitat din următoarele considerente, pe care le-am selectat din *Enciclopedia Chișinău* din 1984, publicată în limba rusă²:

1. Colabora cu mai multe *reviste progresiste* (astfel erau calificate revistele de stânga);
2. Este unul din conducătorii mișcării revoluționare din 1848;
3. Unul dintre primii culegători de folclor și primul editor al folclorului moldovenesc;

² Александрни Василе Кишинев. Энциклопедия. Редакционная коллегия: А.И.Тимуш и др. Кишинев: Издательство Молдавской Советской Энциклопедии, 1984, p. 119.

4. În 1873, în perioada ocupației țariste, trupa teatrală de amatori din Gimnaziul de Băieți din Chișinău a montat mai multe spectacole semnate de V. Alecsandri.

Pe unda cercetării repertoriului din istoria Teatrului Național „M. Eminescu”, regizorul Petru Hadârcă, în investigația sa, observă că actorul „Eugeniu Ureche (1917-2005) a asigurat continuitatea tradiției teatrului dramatic românesc în contextul istoric al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești prin interpretarea rolurilor lui Ovidiu din drama omonimă, Horațiu din *Fântâna Blanduziei* de Vasile Alecsandri”³. Așadar, repertoriul dat făcea parte din rezistența împotriva rusificării, care era atât de promovată ideologic în acele timpuri.

Ideea Aleii Clasicilor în Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt”, care pe atunci se numea Parcul „Al. Pușkin”, a apărut în 1954. Pe alee au fost incluși 12 scriitori. Bustul lui Vasile Alecsandri se află între busturile lui Alecu Russo și Ion Creangă. Bustul lui V. Alecsandri a fost realizat în 1957 de Lazăr Dubinovschi (1910-1982), același sculptor care a realizat bustul lui M. Eminescu și monumentul lui Gr. Kotovski, considerat una dintre cele mai frumoase sculpturi ecvestre din Europa.

3. Istoria străzii Vasile Alecsandri în orașul Chișinău

Acum vă invit să descoperim harta orașului Chișinău. Pentru prima dată, denumirea străzii în cinstea lui Vasile Alecsandri apare în 1924⁴. Anterior, în perioada țaristă, avea denumirea „Колодезный переулок” (un echivalent ar fi Stradela Fântâniei). În 1944, când vine armata sovietică, se revine la denumirea țaristă, ceea ce era mai mult o excepție. Nu se agreea alegerea denumirilor din perioada menționată. Cu toate acestea, anume acest titlu a fost acceptat până în 1958, când, odată cu apariția Aleii Clasicilor, despre care am menționat, are loc transformarea din stradă în strada ce poartă numele lui Alecsandri. Așa va fi figura pe harta orașului Chișinău până în 1992. Actualmente, aceasta se numește Anatol Corobceanu⁵.

Timp de doi ani nicio stradă nu-i poartă numele, dar prin decizia Primăriei or. Chișinău nr. 13/10 din 5 mai 1994⁶, denumirea Vasile Alecsandri va fi atribuită altei străzi (relevăm succint denumirile acesteia: la momentul apariției, 1834-1924, str. Kupeceskaia (Negustorilor); 1924-1944, str. Generalul Ernest Broșteanu, în 1944 se unește cu str. Sprâncenoaia și se numește Kotovski; 1990-1994, str. Hâncești) care este cu mult mai mare (are o lungime de 3320 m)⁷.

³ Ion Hadârcă. *Istoria teatrului național românesc din Chișinău* (memoriile teatrului românesc – locuri, reprezentări, actori). Rezumatul tezei de doctorat, p. 8. Sursa online: https://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/Petru-Hadarca_rezumat_RO.pdf

⁴ Vezi Ruslan ȘEVCENCO, dr. *История кишиневских улиц. Улица Василе Александри* (în română: Istoria străzilor or. Chișinău: Strada Vasile Alecsandri). În: Молдавские ведомости, 2003, 15 noiembrie. Sursa online:

http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/06/blog-post_88.html (Accesat: 5 decembrie 2021).

⁵ Vezi *idem*, dr. *История кишиневских улиц. Улица Анатола Коробчану* (în română: Istoria străzilor or. Chișinău: Strada Anatol Corobceanu). Sursa online: http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/06/blog-post_4038.html

⁶ *Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri. Ghid enciclopedic*. Ediție îngrijită de dr. M. Harjevschi. Coordonatori: conf. univ. L. Kulikovski, A. Răileanu. Chișinău: 2017, p. 25.

⁷ Vezi Ruslan ȘEVCENCO, dr. *История кишиневских улиц. Улица Василе Александри* (în română: Istoria străzilor or. Chișinău: Strada Vasile Alecsandri), în Молдавские ведомости,

Strada respectivă unește sectorul Centru cu Râșcani și intersectează următoarele străzi: str. Al. Mateevici, str. Al. Bernardazzi, str. M. Kogălniceanu, str. Al. Sciusev, str. București, str. 31 august 1989, str. Veronica Micle, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, str. Mitropolit Varlaam, str. Columna, str. Alexandru cel Bun, str. Octavian Goga, str. Al. Hâjdău, str. Gr. Ureche, str. Cahul, str. Romană, str. Albișoara.

Este interesant că această stradă, care trece prin orașul vechi, are ceva inedit, care individualizează harta orașului Chișinău. În partea clădirilor pare, cu nr. 2-8, este montată o altă stradă, Habad Liubavici, unde se păstrează până în prezent ruinele Leșiva, construite între anii 1809 și 1812, care păstrează pereții uneia dintre cele mai vechi clădiri din Chișinău. Sunt amprente de instituție evreiești de învățământ superior religios. Este curios că edificiile din partea impară sunt plasate pe str. V. Alecsandri.

4. Imaginea lui Vasile Alecsandri în perioada de după independență

Revenind la capitolul sculptură, menționăm că în 1997 este instalat monumentul din bronz fără luciu al lui Vasile Alecsandri în fața Bibliotecii Naționale. Sculptura a fost realizată de Ion Zderciuc (n. 1957), care este un admirator al creației ilustrului dramaturg, având o expoziție tematică *Vasile Alecsandri în plastica mică*. V. Alecsandri, plasat pe un soclu, se sprijină ușor pe baston de parcă ar face o promenadă, ieșind din bibliotecă, gata să discute cu trecătorii. Totuși, păstrând distanța de superioritate omniscientă a celui care a editat cea mai cunoscută variantă a baladei *Miorița*, se află după cortina pieselor care motivează și în prezent regizorii să-i monteze spectacolele, păstrează din actualitate și rămâne a fi sensibil la transformările orașului după anotimpuri și ale trecătorilor pentru care acest monument rămâne o fațetă a eleganței secolului al XIX-lea.

În contextul titlurilor, menționăm că în Chișinău se află Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri”, primul liceu clasic din Republica Moldova, fondat la 28 mai 1990, cu peste 6000 de absolvenți. În 1994 mi-am realizat aici prima practică pedagogică la disciplina limba și literatura română.

Concluzii

În perioada sovietică, creația lui Vasile Alecsandri permite să fie scos de sub semnul interzis a ceea ce înseamnă tradiție, etnic, devenind filonul de deschidere într-o comuniune cu literatura română. Este perioada când se caută argumente pentru a îndepărta limba moldovenească de limba română prin introducerea alfabetului chirilic, interzicerea mai multor autori (L. Rebreanu, L. Blaga, O. Goga s.a.), cenzurarea poeziilor lui Mihai Eminescu, excluderea strofelor din unele poeme ale lui Vasile Alecsandri și Alexei Mateevici, prin denaturarea istoriei, permisiunea de a realiza traduceri doar prin intermediul limbii ruse, interdicția de a vinde pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești a dicționarelor, a cărților din România. Toate conexiunile între aceste două state mutilate ideologic, indiferent de așezarea geografică, se realizează prin intermediul Moscovei.

Spectacolele montate după piesele lui Vasile Alecsandri erau acea oază de românitate care valorificau rădăcinile latine ale limbii îmbrăcate în acele timpuri cu veșmântul impropriu, trecând prin tentaculele rusificării.

2003, 15 ноября. Sursa online: http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/06/blog-post_88.html (Accesat: 5 decembrie 2021).

Independența a permis să fie redenumite străzile. Astfel, dacă în timpul sovietic, strada Vasile Alecsandri era într-o zonă neînsemnată a orașului Chișinău, în perioada independenței este una dintre străzile principale, fiind paralelă cu strada Mihai Eminescu.

În acest mod, orașul Chișinău îl valorifică pe Vasile Alecsandri: om politic, ministru, diplomat, membru fondator al Academiei Române, creator al Teatrului Românesc și al literaturii dramatice în România, personalitate marcantă a Principatului Moldovei și apoi a României moderne după 1859, portretul acestuia aflându-se în fiecare instituție preuniversitară din Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

- Kulikovski, L.; Răileanu, A. (coord.), *Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri. Ghid enciclopedic*, ediție îngrijită de dr. M. Harjevschi, Chișinău, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Departamentul „Memoria Chișinăului”, 2017
- Hadârcă, Ion, *Istoria teatrului național românesc din Chișinău (memoriile teatrului românesc – locuri, reprezentări, actori)*. Rezumatul tezei de doctorat. P. 8. Sursa online: https://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/Petru-Hadarca_rezumat_RO.pdf (accesat: 20 martie 2024).
- Șevcenco, Ruslan, *История кишиневских улиц. Улица Анатол Коробчану* (în română: Istoria străzilor or. Chișinău: Strada Anatol Corobceanu). 2003. Sursa online: http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/06/blog-post_4038.html (accesat: 5 decembrie 2021).
- Șevcenco, Ruslan, *История кишиневских улиц. Улица Василе Александри* (în română: Istoria străzilor or. Chișinău: Strada Vasile Alecsandri). În: Молдавские ведомости, 2003, 15 ноября. Sursa online: http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/06/blog-post_88.html (accesat: 5 decembrie 2021).

EXPRIMAREA TIPURILOR DE AKTIONSPORT ÎN LIMBILE RUSĂ ȘI ROMÂNĂ

Expression of Types of Aktionsart in Russian and Romanian Languages

The lexical category of Aktionsart belongs to the universal category of aspectuality. It encompasses semantic groups of verbs and, to some extent, word formation, demarcated through the commonality of the type of action unfolding. To express various types of Aktionsart, the Russian language typically employs prefixes, which, in Slavic languages, have two meanings: lexical and grammatical. These aspects determine two functions: derivational and perfective (which changes the grammatical category of the verbal aspect from imperfective to perfective).

The Romanian language expresses numerous types of Aktionsart, most often through lexico-grammatical means (such as adverbs, adverbial phrases, prepositions, adjectives, etc.). This difference arises from the predominantly synthetic structure of Russian and the analytic-synthetic structure of Romanian. Consequently, in most cases, a Russian verb with a prefix has two or more corresponding Romanian lexemes. **Key-words:** *Aktionsart, aspectuality, verbal aspect, Romanian equivalent, Russian, prefix, structure, prefixal verb.*

Categoria funcțional-semantică a aspectualității vizează modul de desfășurare a acțiunii, iar expresia acesteia cuprinde mijloace de natură morfologică, derivațională, lexicală sau sintactică. Categoriile funcțional-semantice (numite și *conceptuale* sau *noționale*) se deosebesc de cele morfologice prin faptul că primele cuprind o sferă mai largă, pe când cele din urmă se referă la nivelul morfologic al limbii. Nucleul acestei categorii este o anumită categorie morfologică (cum ar fi aspectul verbal în cazul aspectualității, timpul – în cazul temporalității, modul – în cazul modalității etc.), care conține mijloace specializate de redare a valorilor categoriei respective (de exemplu, opoziția *perfectiv/imperfectiv* pentru aspectul verbal).

Pe lângă aspectul verbal exprimat morfologic, ce ocupă un loc central în sistemul gramatical al verbului, îndeosebi al celui slav, aspectualitatea cuprinde categoria lexicală *Aktionsart* (de proveniență germană, *Aktionsarten*), care, spre deosebire de aspectul verbal, este considerată universală. În aspectologia rusă, termenul a avut mai multe echivalente: „подвид” (subcategorie a aspectului), „видовые оттенки” (nuanțe aspectuale)², cel acceptat de majoritatea slaviștilor fiind *способы действия* (moduri ale acțiunii).

În literatura de specialitate, în limbile romanice au circulat câteva corespondente ale termenului *Aktionsart*: în franceză: „l'ordre du procès”, introdus de

¹ Universitatea de Stat din Moldova

² Apud Angela Savin-Zgardan, *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic. Categoriile Aktionsart și Terminativitate: Aterminativitate*, Chișinău, Bons Offices, 2001, p. 60.

J. Brunel³, în italiană: „azione”, utilizat de V. Pisani⁴; în spaniolă: „modo de acción”. Pentru conceptul *Aktionsart* sunt cunoscuți și termenii: „aspect obiectiv”, în raport cu „aspect subiectiv” (aspectul verbal, pentru care momentul decisiv îl reprezintă perceperea subiectivă a vorbitorului) sau „mod al procesului”⁵, preferat, în descrierea conceptului, de către autorii *NDEȘL*.

În tradiția lingvistică românească, pentru termenul *Aktionsart* sunt cunoscute mai multe echivalente: A. Philippide utilizează „durata în timp”, G. Ivănescu – „durata acțiunii”⁶ etc. Dintre cele mai recente menționăm: „aspecte lexicale”⁷, folosit de I. Evseev; A. Savin-Zgardan preia lexemul *Aktionsart* din limba germană.

*Aktionsart*ul, deși interacționează cu aspectul verbal, trebuie să se examineze separat de acesta, întrucât diferă ca natură și funcții, nu formează opoziții paradigmatiche clare la nivel gramatical, rămânând în limitele deosebirilor lexicale între verbe. Totodată, vizează funcțiile semantice ale verbelor prefixale (și ale unor verbe neprefixale, ale construcțiilor sufixale), care precizează cum se desfășoară acțiunea, indică modul de realizare a ei.

S. Agrell a fost primul cercetător care a delimitat, în anul 1908, noțiunile *Aktionsart* și *aspect verbal*. În prezent, această distincție o fac majoritatea aspectologilor. C. Cemârțan, de asemenea, interpretează noțiunile *aspect* și *Aktionsart* drept două categorii distincte. Confirmând natura gramaticală (morfologică) a categoriei aspectului verbal, lingvista subliniază că aceasta are caracter flexionar, cuprinzând tot lexicul verbal, întrucât orice lexem verbal aparține unui aspect (perfectiv sau imperfectiv). *Aktionsart*ul este apreciat, în acest context, drept „o categorie lexicală clasificatoare, bazată pe semantica intrinsecă a verbului care reunește lexicul verbal în diverse grupuri cu semantică aspectuală, fără a realiza opoziții.”⁸.

În opinia aspectologului rus I.S. Maslov, *Aktionsart*ul constituie niște „particularități comune (exprimate deseori, dar nu obligatoriu, prin mijloace de formare a cuvintelor) ale sensului lexical al unor verbe, ce se referă la desfășurarea în timp a acțiunii acestor verbe”⁹. Din punct de vedere istoric, categoria *Aktionsart* este considerată de unii specialiști în materie „mai veche decât cea a aspectului”¹⁰. S. Agrell a fost primul cercetător care a delimitat, în anul 1908, noțiunile *Aktionsart* și *aspect verbal*. Studiind verbele prefixale din limba polonă, lingvistul deosebește două categorii de morfeme prefixale: 1. ce atribuie verbelor un conținut absolut nou; 2. ce nu modifică sensul lexemului verbal. A doua categorie cuprinde două tipuri de

³Theofil Simenschy, Gheorghe Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981, p. 331.

⁴ Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 60.

⁵ Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996, p. 445.

⁶ Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 60.

⁷ Ivan Evseev, *Semantica verbului. Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Facla, 1974, p. 88.

⁸ Claudia Cemârțan, *Aspectul verbal în limba română: o reconsiderare*, Chișinău, Bons Offices, 2016, p. 60.

⁹ Юрий Сергеевич Маслов, *Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание*, Сост. и ред. А.В. Бондарко и др., Москва, Языки славянской культуры, 2004, p. 31.

¹⁰ Apud Angela Savin-Zgardan, *op. cit.*, p. 61.

prefixe: 1. ce modifică aspectul din imperfectiv în perfectiv; 2. ce concretizează cum se desfășoară acțiunea.

S. Agrell definește categoria Aktionsart drept „funcții semantice ale verbelor prefixale, ale unor verbe neprefixale, ale construcțiilor sufixale, care precizează cum se desfășoară acțiunea, denotă modul de realizare a ei”¹¹, iar prefixele (numite *Aktionsartbildend*) indică doar modul de evoluție a acțiunii, fără a modifica esențial semnificația.

Pentru a exprima diverse tipuri de Aktionsart, limba rusă dispune, de obicei, de prefixe, întrucât, în limbile de origine slavă, acestea cumulează două valori: lexicală și gramaticală, ce determină cele două funcții: derivațională și de perfectivare (de schimbare a categoriei gramaticale a aspectului verbal din imperfectiv în perfectiv). Drept urmare, verbele din limba rusă formează clase care se referă la aspectualitatea lexico-gramaticală.

Limba română redă numeroase tipuri de Aktionsart, de cele mai multe ori prin mijloace lexico-gramaticale (adverbe, locuțiuni adverbiale, prepoziții, adjective etc.). Asemenea diferență este cauzată de structura preponderent sintetică a limbii ruse și cea analitico-sintetică a celei române. Astfel, în majoritatea cazurilor, unui verb prefixal din limba rusă îi corespund două sau mai multe lexeme românești.

Prefixele, de obicei, „determină, precizează acțiunea exprimată de verbul la care sunt adăugate, din perspectivă spațială, temporală, cantitativă, calitativă, rezultativă, sau pot modifica complet sensul verbului”¹². Analizând modul de prefixare verbală, Z. Skoumalova precizează că, la analiza unui derivat prefixal, trebuie să se ia în considerare două aspecte: „valența temelor” și „valența prefixelor”¹³.

Valența temelor se referă la capacitatea acestora de a se îmbina cu anumite prefixe, fiind determinată de particularitățile semantice ale verbelor, iar *valența prefixelor* sugerează potențialul de a se asocia cu un anumit număr de teme verbale, în funcție de semnificațiile morfemelor prefixale. Valența temelor poate fi minimă (temele verbale se îmbină cu 1-2 prefixe), joasă – 3-4, medie – 5-10 și polivalentă – 12-18.

Elaborând o tipologie a echivalentelor românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu unele prefixe uzuale (*воз-/вос-*, *до-*, *за-*, *на-*, *от-*, *непе-*, *но-*, *под-*, *при-*, *про-*), am identificat 20 de tipuri de Aktionsart. Am remarcat astfel că valența scăzută a unor morfeme prefixale, printre care *воз-/вос-*, *за-*, *от-*, motivează cauza pentru care verbele formate cu asemenea prefixe exprimă puține tipuri de Aktionsart și, dimpotrivă, polisemantismul unor afixe, printre care *но-*, *под-*, *при-*, *непе-*, generează multiple tipuri de Aktionsart.

Am atestat următoarele tipuri ale categoriei în discuție:

¹¹ Сигурд Агрель, „О способах действия польского глагола”, în: *Вопросы глагольного вида*, Москва, Издательство иностранной литературы, 1962, p. 36.

¹² Aliona Sobol, „Echivalente românești ale verbelor aspectuale din limba rusă cu prefixul *до-*”, în: *Limba română. Revistă de știință și cultură*, Chișinău, anul XXIII, 2013, nr. 9-12, p. 114.

¹³ Apud С.А. Лебедь, „Видовое формобразование и внутриглагольное словообразование в сфере глаголов с заимствованной основой в чешском языке”, în: *Исследования по славянскому языкознанию*, Москва, Издательство московского университета, 1984, pp. 92-93.

1. Aktionsart incoativ, ce indică începutul acțiunii cu o trecere treptată într-o stare anumită (specific pentru verbele derivate cu *воз-/вос-, за-, ом-, но-*);
2. Aktionsart cumulativ (sativ), ce exprimă o acțiune suplimentară, de adăugare, sporire (*до-, на-, под-, при-*);
3. Aktionsart iterativ, ce denotă reluarea în timp a acțiunii (*воз-/вос-, до-, на-, непе-, но-*);
4. Aktionsart finitiv, cu semnificația de acțiune terminată sau de adăugare la ceva (*до-, ом-, но-*);
5. Aktionsart finitiv-negativ, cu sensul de aducere a acțiunii până la un rezultat negativ (*до-*);
6. Aktionsart intensiv, ce semnifică o acțiune, stare ieșită din limitele obișnuitului sau permisului care, uneori, poate duce la o stare de epuizare a subiectului (*воз-/вос-, за-, на-, ом-, непе-, но-, про-*);
7. Aktionsart excesiv-durativ sau intensiv-durativ, ce marchează o manifestare excesivă a duratei sau, mai rar, a intensității unei acțiuni monosecvențiale (*за-*);
8. Aktionsart intensiv-rezultativ, ce dezvăluie sensul de plinătate a acțiunii și epuizare a rezultatului acțiunii (*до-*);
9. Aktionsart orientat, cu semnificația de acțiune motorică, îndreptată spre o anumită direcție (*до-, на-, ом-, непе-, под-, при-, про-*);
10. Aktionsart neorientat, cu valoarea de acțiune motorică, ce nu este îndreptată spre o anumită direcție, care se desfășoară o anumită perioadă (*непе-, но-, под-*);
11. Aktionsart atenuativ, cu semnificația de acțiune atenuată, micșorată din plinătatea ei (*ом-, непе-, но-, под-, при-*);
12. Aktionsart intermitent-atenuativ, cu sensul de acțiune atenuată ce se derulează cu întreruperi (*но-, под-*);
13. Aktionsart durativ-atenuativ, ce evidențiază sensul de acțiune durativă și, totodată, atenuată (*на-, при-*);
14. Aktionsart limitativ, ce are valoarea de acțiune limitată în timp și în deplinătatea desfășurării ei (*но-, при-, про-*);
15. Aktionsart durativ-monosecvențial, ce include lexemele verbale cu semnificația de acțiuni de producere a sunetelor (*про-*);
16. Aktionsart durativ-amplificativ, ce denotă sensul de acțiune adusă până la rezultatul dorit, depunând, timp îndelungat, efort intensiv (*до-*);
17. Aktionsart amplificativ, cu semnificația de acțiune ajunsă la o putere, intensitate deosebită (*на-, под-, при-, про-*);
18. Aktionsart distributiv, cu sensul de ansamblu de acțiuni care se extind asupra unui șir de obiecte sau provin de la un șir de subiecte (*непе-, но-, про-*);
19. Aktionsart reciproc, ce indică acțiuni reciproce (*непе-*);
20. Aktionsart prospectiv, ce denotă sensul de acțiune al cărei rezultat se referă la viitor (*за-*).

Varietatea tipurilor de Aktionsart este condiționată de polisemantismul prefixelor. Astfel, dintre prefixele analizate, *но-* exprimă cele mai multe tipuri de Aktionsart (nouă), după care urmează, în ordine descrescătoare: *непе-* și *до-* (câte șapte), *на-, под-, при-* și *про-* (câte șase), *ом-* (cinci), *за-* (patru), *воз-/вос-* (trei).

Analiza lexico-gramaticală a echivalentelor românești ale verbelor prefixale din limba rusă dovedește o structură variată, ce include diverse elemente: substantive,

adjective (la gradul pozitiv sau superlativ), verbe aspectuale, locuțiuni verbale, adverbe de mod, de timp, cantitative, locuțiuni adverbiale (de mod, de durată, de loc), uneori – pronume nehotărâte, participii substantivizate, prepoziții simple sau compuse, subordonate (completive, de mod și de timp), expresii etc.

De exemplu:

- „*воссоединиться*”, pf. – a se uni din nou, a se reuni, a se realipi¹⁴;
- „*дозвониться*”, pf. – a suna până răspunde cineva¹⁵;
- „*захвалить*”, pf. (fam.) – 1. a lăuda peste măsură, a copleși cu laude, a ridica în slăvi. 2. a încere a lăuda¹⁶;
- „*насвистывать*”, ipf. – 2. a fluiera (încet), a șuiera (încet)¹⁷;
- „*отзвенеть*”, pf. – a înceta să sune, a nu mai suna, a nu mai răsună¹⁸;
- „*перемокнуть*”, pf. – a se uda leoarcă, a se uda până la piele. 2. a se uda mai mult decât trebuie¹⁹;
- „*посвистывать*”, ipf. – a fluiera din când în când, încet²⁰;
- „*подкорректировать*”, pf. (fam.) – a corecta puțin, superficial sau suplimentar²¹;
- „*приоткрыть*”, pf. – a întredeschide, a deschide puțin²²;
- „*пропечь*”, pf. – 1. a coace bine/cât trebuie. 2. a coace (un timp oarecare)²³.

Astfel, valorile redată de prefixele din componența lexemelor verbale din limba rusă sunt exprimate, în limba română, prin intermediul unor elemente variate. Verbelor analizate din limba rusă, derivate cu un prefix, le pot corespunde de la opt la 61 de mijloace de expresie în limba română. Cel mai bine reprezentate, din acest punct de vedere, sunt verbele cu prefixul *непе-* cu 61 de elemente; urmează, în ordine descrescătoare, *за-* – 55, *на-* – 54, *до-* – 47, *но-* – 43, *под-* – 40, *про-* – 32, *от-* – 24, *при-* – 23 și *воз-/вос-* – 8.

Cele mai frecvente elemente structurale sunt locuțiunile adverbiale (îndeosebi cele de mod) și adverbele, majoritatea fiind cele de mod; urmează verbe aspectuale, pronume nehotărâte, verbe prefixale, prepoziții, substantive, expresii etc.

Astfel, unui verb prefixal din limba rusă îi pot corespunde în limba română, de cele mai multe ori, două și mai multe lexeme, ceea ce confirmă, o dată în plus, caracterul analitico-sintetic al limbii române față de cel, preponderent, sintetic al limbii ruse.

BIBLIOGRAFIE

Cemârțan, Claudia, *Aspectul verbal în limba română: o reconsiderare*, Chișinău, Bons Offices, 2016

¹⁴Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Tatiana Voronțova, *Dicționar rus-român* (coord. ed. A. Zgardan-Crudu), ed. a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Gunivas, Arc, 2002, p. 168.

¹⁵*Ibidem*, p. 297.

¹⁶*Ibidem*, p. 400.

¹⁷*Ibidem*, p. 659.

¹⁸*Ibidem*, p. 839.

¹⁹*Ibidem*, p. 918.

²⁰*Ibidem*, p. 1044.

²¹*Ibidem*, p. 979.

²²*Ibidem*, p. 1102.

²³*Ibidem*, p. 1119.

- Bolocan, Gheorghe; Șodolescu-Silvestru, Elena; Voronțova, Tatiana, *Dicționar rus-român* (coord. ed. A. Zgardan-Crudu), ed. a II-a revăzută și adăugită, Chișinău, Gunivas, Arc, 2002
- Ducrot, Oswald; Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Editura Babel, 1996
- Evseev, Ivan, *Semantica verbului: Categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Facla, 1974
- Savin-Zgardan, Angela, *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic. Categoriile Aktionsart și Terminativitate: Aterminativitate*, Chișinău, Bons Offices, 2001
- Simenschy, Theofil; Ivănescu, Gheorghe, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, 1981
- Sobol, Aliona, „Echivalente românești ale verbelor aspectuale din limba rusă cu prefixul *do-*”, în *Limba română. Revistă de știință și cultură*, anul XXIII, Chișinău, 2013, nr. 9-12, p. 114.
- Агрель, Сигурд, „О способах действия польского глагола”, în *Вопросы глагольного вида*, Москва, Издательство иностранной литературы, 1962
- Лебедь, С.А. „Видовое формобразование и внутриглагольное словообразование в сфере глаголов с заимствованной основой в чешском языке”, în *Исследования по славянскому языкознанию*, Москва, Издательство московского университета, 1984
- Маслов, Юрий Сергеевич, *Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание*, Сост. и ред. А.В. Бондарко и др., Москва, Языки славянской культуры, 2004

CĂLĂTORIILE PATRIOTICE ȘI SENTIMENTALE ALE LUI DIMITRIE BOLINTINEANU

Dimitrie Bolintineanu's Patriotic and Sentimental Travels

Dimitrie Bolintineanu's travel memoirs are one of the largest bodies of work of its kind in the 1848 generation in Romania. During his extended, nine years-long exile abroad, he visited especially the Eastern Mediterranean, always on a quest for culturally and artistically meaningful experiences, but also fulfilling several political or diplomatic missions. His travels are those of a romantic and of an exile, and the mournful and elegiac tone of his prose is to be attributed to his longing for home. The goals which may be identified in his memoirs, and which this article explores, are to describe artistically interesting territories and to operate an advantageous comparison between his native country and those of the places he visits. There is a patriotic atmosphere to his writing, and also a desire to educate and inform his reader, which makes his memoirs sometimes a hard read. However, his writing is always very expressive, although sometimes this is due to the old and picturesque expressions from an obsolete form of the literary language this romantic writer uses exuberantly.

Key-words: *Dimitrie Bolintineanu, travel writing, romantic literature, 1848 generation, artistic travels, political memoirs.*

Semnificațiile călătoriilor lui Dimitrie Bolintineanu

Memorialistica de călătorie a lui Dimitrie Bolintineanu interesează, pe de o parte, ca al treilea segment major al creației acestuia, după poezie și roman, deci în virtutea obligativității de a reciti, ritual, clasicii unei literaturi spre verificarea legăturilor și raporturilor stabilite de critica mai veche, iar pe de alta ca unul dintre cele mai bogate corpusuri de acest gen din generația pașoptistă, demn de a fi parcurs pentru a verifica felul în care respectă sau dejoacă regulile genului acestuia foarte important în istoria literară a începutului modernității românești. Opera unui scriitor proeminent și a unui revoluționar cu un destin politic consistent după dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, aceasta îndeplinește scopurile așteptate de la însemnările de călătorie ale epocii, și anume pe cel de a descrie cu competență și gust teritorii interesante, dar mai ales de a facilita, printr-o comparație culturală avantajoasă, poziționarea geografică și simbolică a țării pe harta lumii². În fundalul lor, o pulsivitate patriotică este prezentă mereu, justificând încadrarea memorialisticii de călătorie ca „memorii «plurale», amintiri scrise în numele unui eu colectiv”³, narațiune a unor pelerinaje culturale și naționale importante. De asemenea, nu putem neglija

¹ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română – filiala Iași

² Doris Mironescu, *Memoriile unui anarhist: Zamfir C. Arbore și memorialistica secolului al XIX-lea*, în „Transilvania”, nr. 10, p. 20.

³ *Idem, Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 23.

expresivitatea estetică, parțial involuntară, datorată atât noutății introducerii în limbă a unui lexic necesar pentru a desemna numeroasele realități politice, științifice sau tehnice cu care un călător în străinătate se întâlnește la tot pasul, cât și învechirii ulterioare a vocabularului românei „culte”, pe care Bolintineanu și alți scriitori din generația lui îl introduseseră.

Călătoriile lui Bolintineanu sunt, în cea mai mare parte, cele ale unui exilat. Din septembrie 1848 până în septembrie 1857, scriitorul a călătorit de la București la Paris, de acolo la Constantinopol, în Asia Mică și Egipt, în arhipelagul grecesc, așteptând mereu permisiunea de a se întoarce în țară și petrecând uneori mult timp în vecinătatea granițelor pentru șansa de a-și întâlni familia. El împărtășește condiția eroului său Conrad, din poemul epic cu același nume pe care îl va publica în 1867. Rătăcirile sale prin teritorii învecinate, în spații de însemnătate culturală majoră și în pustii pitorești au patetismul revoluționarului patriot, care suferă din cauza neputinței de a-și vedea țara. Ele sunt excursii romantice tipice, călătorii în necunoscut sau voiaje pe urmele prestigioase ale unor mari umbre.

Scrierile sale memorialistice servesc și scopul de informare pe care cărțile de călătorie îl au în această perioadă, ca o formă de geografie experimentală, trăită „pe viu”. Lipsa unui stil consolidat în proză la nivelul literaturii naționale se resimte încă. Narațiunea călătoriei este spartă nu doar des, dar subit și inoportun, de numeroase pagini de explicații științifice, din ceea ce puteau oferi cărțile de turism, geografie, istorie și științe ale epocii. Partea informativă domină adesea, mergând uneori până la depersonalizarea paginii de însemnări din cauza excesului de material enciclopedic, adunat de peste tot și păcătuind uneori, după părerea lui N. Iorga, printr-o „erudiție ieftină”. Întinderea pasajelor expozitive contrariază la un călător care, deși poet, cedează anecdotei sau chiar paginii de enciclopedie atunci când e vorba să descrie ceea ce privește. Nu putem judeca însă opțiunea compozițională a lui Bolintineanu doar sub raportul unei insuficiențe a gustului estetic, într-o cultură cum e aceea românească din perioada anterioară unirii Principatelor. Decizia de a scrie informativ, aproape științific, compilând izvoare multiple și realizând, uneori, o critică îndreptățită a surselor folosite este una benefică unui public amplu, care caută utilul în lectură, și nu doar plăcutul. Călătorul arată că nu este egoist în relatarea sa, refuză să se concentreze doar pe isprăvile și emoțiile personale și îi transmite cititorului său un cuprins cât mai informativ, într-o epocă în care cuprinsul lumii părea încă nesfârșit de vast și de divers, necesitând glose culturale greu de obținut în afara unui efort enorm. Nu trebuie să uităm că Bolintineanu este, de pildă, primul român care călătorește îndelung în Orientul Apropiat, căruia îi apreciază vasta istorie culturală și scrie despre călătoria sa.

Nu putem deci renunța la „balastul digresiunii romantice sau istorice”⁴, așa cum recomandă Tudor Vianu, pentru a identifica ceea ce este „viu” aici. Dar nici valoarea estetică a contribuției sale nu trebuie neglijată. Vianu constata că scriitorul romantic „vibrează mai viu la aspectele misterioase sau deznădăjduite, la spectacolele dezolării și ale morții, în care constituția lui afectivă găsește locul capabil să-l adăpostească”⁵, în timp ce Mircea Anghelescu identifică în călătoria egipteană a lui

⁴ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 118.

⁵ *Ibidem*, p. 119.

Bolintineanu un colorism premergător parnasianului Macedonski⁶. Pe de altă parte, I. Negoïtescu vede în el un „prodigios antecesor” al filiației balcanice din proza românească: „acel univers balcanic fabulos, cu haiduci, cu pătimiri senzuale atroce, cu licăriri fastuoase printr-o neperdeluită mizerie umană”⁷. Memoriile de călător ale scriitorului sunt exemplare pentru felul în care este înțeles genul în cultura noastră în secolul al XIX-lea prin spațiul cartografiat, prin tipul scrierii și prin elanul romantic.

Canonizare memorială a Revoluției de la 1848 și pitoresc balcanic: Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria

Prima călătorie înregistrată în memorialistica lui Bolintineanu este cea pe Dunăre din noiembrie 1851, de la Orșova la Ruse și apoi prin Bulgaria, către Varna, dar în cursul acestei scrieri este recapitulată și memorabila călătorie pe Dunăre a revoluționarilor arestați de către turci în septembrie 1848, după înfrângerea Revoluției din Țara Românească. *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria* a fost publicată de autor în 1858, poate și ca parte a muncii de reclamare a calității canonice și chiar iconice a Revoluției din 1848, după întoarcerea acasă a revoluționarilor exilați, o muncă ce avea să conteze atât de mult în realizarea Unirii Principatelor. Cartea evocă încheierea Revoluției prin arestarea conducătorilor acesteia pe 13 septembrie 1848, după venirea armatei lui Fuad-Pașa și după bătălia în care au fost implicați pompierii bucureșteni din Dealul Spirii, socotită de Bolintineanu rezultatul unei neînțelegeri.

Închiși în tabăra de la Cotroceni, cei 14 revoluționari sunt apoi trimiși pe diferite căi către Giurgiu și acolo îmbarcați pe două „gimii”, mici corăbii de transport, care, vremea fiind bună, le dă tinerilor oameni politici un sentiment romantic: „Era pentru noi mare plăcere să zburăm pe fața Dunărei într-un chip ce ne fusese strein până atunci. Totul ni se părea un vis misterios, căci nouă nu ne spunea nimeni unde ne ducem, ci ne ducea, și toate lucrurile erau așa de necombinate între ele, încât cădeam din mister în mister”⁸ (Bolintineanu 2006: 591). Încetând vântul favorabil, gimiiile vor fi trase de pe uscat de soldații turci, așa încât călătoria va dura treizeci de zile. Arestații sunt primiți cu onoruri militare la Vidin și la Fetișlan, se confruntă cu țărani dezinformați pe malul bulgăresc sau au parte de mici întâmplări uimitoare: la un repaos, poetul C. Aristia declamă pe corabie din tragedia lui V. Alfieri *Saul* (tradusă de el în românește) cu atâta pasiune, încât „un soldat turc, plin de mirare, într-un moment de exaltație, îi strigă în turcește «Ai nebunit, tu, dragomane!»”⁹, făcându-l pe poet să scape cartea în apă. La Ada-Kaleh, unde se termina autoritatea turcilor asupra Dunării, revoluționarii urmau să fie îmbarcați de o companie de transport austriacă pentru destinația lor, o fortăreață din Bosnia. Însă Maria Rosetti, soția revoluționarului C.A. Rosetti, care urmase pe malul românesc corăbiile cu arestații, reușește să-i mituiască pe soldații turci, așa încât călătorii debarcă imediat după Orșova, plecând apoi către Franța și Anglia. Trebuie spus că aceasta este, probabil, prima scriere românească în care rolul soției lui C.A. Rosetti este scos în evidență, lucru care se întâmplă ulterior apariției lucrării lui Jules Michelet *Légendes*

⁶ Mircea Angheliescu, *Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română*, București, Cartea Românească, 2015, p. 133.

⁷ I. Negoïtescu, *Istoria literaturii române*, I, București, Minerva, 1991, p. 79.

⁸ Dimitrie Bolintineanu, *Opere*, II, *Romane. Însemnări de călătorie*, ed. îngr. de Teodor Vârgolici, București, Editura Muzeului Literaturii Române, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 591.

⁹ *Ibidem*, p. 593.

démocratiques du Nord, apărută în 1854, unde aceeași figură feminină este eroizată, ca rezultat al eforturilor propagandei românești din cercurile franceze.

A doua călătorie pe Dunăre relatată, cea care dă ocazia însemnărilor, are loc în noiembrie 1851, atunci când Bolintineanu se întoarce de la Paris, sperând să poată intra în țară sau măcar să-și revadă sora. De la Orșova, unde se desparte de mai norocosul Alecsandri, care revenea în Moldova ieșită din zodia lui Mihail Sturdza și deschisă pentru revoluționarii fugiți, Bolintineanu trece la Cladova și trebuie să aștepte acolo, pe puntea goală a unei bărci, patru zile până la venirea unui vapor spre Giurgiu. Alături de un doctor german, Franț, un turist englez, un literat francez și o englezoaică bătrână, călătorul își trece timpul ascultând poveștile tovarășilor; de altfel, întreaga călătorie va fi punctată de poveștile senzaționale ale acestui personaj, duelist în Germania, prizonier al tâlharilor greci lângă Salonic și medic de harem la Constantinopol. Narațiunea cuprinde și ample digresiuni monografice despre istoria Bulgariei, a Serbiei sau a Daciei antice (Bolintineanu contrazicând teza lui Engel despre retragerea întregii populații romanice la sud de Dunăre în 271 d. H.), și totodată explorează enciclopedic geografia Dunării, „acest râu mare, acest geniu binefăcător al României, ce pentru a lui importanță trăim încă politicește”¹⁰. Reușind să ajungă la Rusciuc, călătorul își așteaptă o lună sora în zadar, împiedicată să-l întâlnească, după care decide să porceadă spre Constantinople. Întâmplările drumului prin Bulgaria turcească sunt senzaționale, cu înfruntări cu bandiți, mirări în fața „necurăteniei și a adâncii mizerii”¹¹ din locandele turcești sau a ignoranței țăranilor: o bulgăroaică, aflând că tovarășul de călătorie e doctor, îi cere să-i spună numele celui care i-a furat vițelul acum patru luni. Înnoptând într-o pădure, călătorii sunt nevoiți să țină la distanță lupii cu ajutorul focului. Într-un han de lângă Șumla, se luptă cu tâlhari turci și îi alungă. În pădure, găsesc o turcoaică înghețată de frig și o transportă în satul învecinat, înfruntând tabuurile musulmane ale pudorii feminine. Până la Varna, călătorii mai au o confruntare norocoasă cu tâlharii. Memoriile acestei călătorii sunt, într-adevăr, palpitate, cu o energie tinerească în relatarea nepăsătoare a vicisitudinilor întâmpinate, poate cea mai reușită dintre scrierile de acest gen ale autorului.

Călătoriile artistului

Cronologic, urmează *Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Paștelui și în Egipt*, cu o expediție întreprinsă în 1854, pe când poetul se stabilise la Constantinopol; cartea a fost publicată într-o primă ediție în 1856, la Iași, sub îngrijirea lui G. Sion, iar în a doua ediție, revizuită de autor, în 1867. Este cea mai plină de informații carte de călătorii a lui Bolintineanu, care citează istorici antici, călători moderni, egiptologi, teologi și exploratori (Tacit, Strabon, Polibiu, Pliniu, Herodot, Diodor din Sicilia, Sf. Ieronim, Procopiu, Abd al-Latif, Volney, Chateaubriand, Texier, Gibbon, Denon, Champollion, Poujolat, Bruce) cu o deosebită aplicație, denotând studiu și emițând opinii calificate, ce-i permit să compare cu profit surse divergente. Este, totodată, cartea unui pelerinaj cultural și artistic, călătorul peregrinând printre ruine ilustre și evocând mituri culturale la fiecare pas; în plus, autorul este conștient de latura de *loisir* turistic a călătoriilor de acest fel, pe care o respinge: „plecarăm asemenea și nu ca să ne scaldăm în Iordan, cum fac unii; nici să vizităm urmele cetăților biblice, cum fac

¹⁰ *Ibidem*, p. 599.

¹¹ *Ibidem*, p. 625.

turiștii Europei, nici ca să spargem splinul, cum fac englezii, dar ca să vedem această mare procesie, atât de curioasă și impozantă” (Bolintineanu 2006: 752).

Alături de alți doi compatrioți, între care unul este revoluționarul Marin Serghiescu-Naționalul, de un lord și de fiica acestuia, grațioasa miss Lia, călătorul părăsește Constantinopolul. Vasul trece pe lângă insulele Prinkipo, remarcate cu imagini valabile: „semănate în fața mării, păreau că înoată sub cununele lor de scânteii, în apă, în umbră și în tăcere”¹². Este injust verdictul sever al lui Șerban Cioculescu, care mărturisește o dezamăgire în fața „puținei lui vibrații în fața peisajelor luminoase, a tonurilor vii și variate, ca aspectul Bosforului”¹³; inflamările lirice, nu întotdeauna norocoase sub raport estetic, sunt destul de numeroase în această carte, deși sunt înecate într-o bogată informație enciclopedică. În plus, temperatura lirică a călătoriei este indicată de faptul că, mai des decât în orice altă scriere, autorul recurge la autocitare, iar zecile de versuri din *Conrad* exprimă un florilegiu de emoții.

În continuare, vasul trece prin strâmtoarea Dardanele și nimereste într-o furtună care înspăimântă toți călătorii, grăbiți să învinuiască pentru nenoroc un tovarăș „iezid sau închinător către Satan”¹⁴, ancorând după aceea la Smirna. Autorul se folosește de fiecare ocazie pentru a se lansa în lungi dizertații despre vechiul Helespont, cu Hero, Leandru și Byron, despre Smirna și cartierul stanbuliot Pera, despre neamul yazidiților și despre alte „populații curioase”, printre care „sekiisbekii, ce se închină la câni negri, nestorienii, iunisii, șiisii, gebrii sau închinătorii la foc, manișeenii ce se închină la soare; apoi adoratorii părții femeiești”¹⁵. Drumul vaporului continuă pe lângă Chios, Samos și coasta lidiană a Asiei, Rhodos, Kos, cu ancorări în porturile Mersin, Latakia, Tripoli, Beirut și Yaffa, cu tot atâtea prilejuri de a glosa asupra frumuseții locurilor, faptelor istorice și legendelor legate de ele: despre colosul din Rhodos, despre iubirea lui Gaudefroid (Jaufre) Rudel față de frumoasa „comitesă” de Tripoli, despre semințiile arabe și mahomedanism, despre inventarea jocului de șah, despre creștinii din Peninsula Arabă ș.a.

La Yaffa, călătorii sunt acceptați în schitul ortodox grecesc, unde găsesc mulți purici și, fiind în postul Paștelui, văd „mai mulți oameni ce ne serveau, decât feluri de bucate pe masă”¹⁶. Românii sunt luați drept ruși; în general, pe călător îl irită ignoranța cu privire la români a călugărilor greci întâlniți în cale, în condițiile existenței în țările române a unui mare număr de mănăstiri „închinată”, care își trimit venitul bisericii ortodoxe din Palestina, condusă de greci. Constatările călătorilor români, cu roluri proeminente în politica românească după 1859, se poate să fi avut un rol, mai târziu, în promovarea reformei lui Alexandru Ioan Cuza din 1873, prin care averile mănăstirilor „închinată” au fost „secularizate”, adică naționalizate. De la Yaffa, călătorii pornesc spre Ierusalim, în care intră pe poarta Betleemului. Vizitează biserica Sfântului Mormânt, „grădina măslinilor”, valea lui Iosafat și geamia lui Omar, mănăstirile creștine ale diferitelor confesiuni, menționând din nou reaua primire a pelerinilor, chiar și atunci când provin din Principatele atât de darnice față de biserica Sfântului Mormânt. Călătorii vizitează Iordanul și Marea Moartă, pe un drum cu

¹² *Ibidem*, p. 661.

¹³ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura pentru Literatură, vol. I, 1971, p. 109.

¹⁴ Bolintineanu, *op. cit.*, p. 672.

¹⁵ *Ibidem*, p. 674.

¹⁶ *Ibidem*, p. 713.

primejdii (beduinii „nu sunt tâlhari de meserie, dar sunt toți tâlhari de întâmplare”¹⁷), apoi se întorc la Ierusalim pentru a petrece sărbătorile Paștelui. O reîntâlnesc pe grațioasa miss Lia, de care se despărțiseră în Beirut, și, plănuiind să plece spre Nazaret, nu se înțeleg cu arabii transportatori de cai, așa că se decid să pornească spre Egipt. Prin astfel de observații caustice, călătorul își subliniază distanța față de tonul rapsodic al însemnărilor de călătorie generice și conformiste prin aceste locuri turistice. Bolintineanu face parte astfel din vârsta matură, critică și autoironică a călătoriei romantice, „amiaza lucidității” pe care o sesizează Florin Faifer¹⁸.

După o călătorie furtunoasă de câteva zile, debarcă la Alexandria, unde vizitează coloana lui Pompei, băile Cleopatrei, insula Pharos, cu vestitul far; vizitează orașul Cairo călare pe asin și urcă piramidele după sistemul practicat în epocă, tras și împins de șase ajutoare: „Dacă niscariva oameni cu minte și cari nu se află sub înfrăurirea maniei călătoriilor ne-ar fi văzut agățându-ne ca mâțele din piatră în piatră, pe astfel de mare căldură, ne-ar fi crezut nebuni”¹⁹. Multe curiozități ale continentului îi rețin atenția: incubatorul public de ouă de la Giza, „Nilometrul” de pe insula Rudah, pădurea împietrită de la Mocatan. El cumpără chiar un cap mumificat, dar este silit să-l arunce „pentru degustul ce-mi pricinuia a lui vedere”²⁰, explicând totuși printr-un lung citat din Herodot tehnica îmbălsămării. Studiază originile epidemiilor de ciumă egiptene și constată că ele nu vin din vreun blestem al locurilor, ci peste tot pe unde se ivesc, ele se datorează necurăteniei pe care igiena modernă o alungă. Discută metodic clima Egiptului, fauna și vegetația locului, toate cu particularitățile lor deosebite, religia Egiptului antic și hieroglifele, dar și cutumele epocii moderne: practici religioase precum crimele de onoare sau circumcizia, doliul, cimitirul.

În chip liric, meditează pe ruine la Memfis, în tonalități pe care le va valorifica și în poemul *Conrad*: „Tristă și sfâșietoare vedere în adevăr, și cu atât mai mult căci ne spune cât de mizeră este ursita omenească, cum piere fără urmă orice a viețuit, ce a strălucit”²¹. Vecinătatea antichității îl impresionează pe Bolintineanu, care își exprimă dorul de țară într-o formă îndatorată, cum susține Mircea Anghelescu²², poemei patriotice a lui Alecu Russo, publicată cu puțin înainte: „O, patria mea! Țară frumoasă și întristată! Pot eu vorbi de o mare suferință fără să-mi aduc aminte de tine?”²³ Mai ales Nilul îi reține totuși atenția, descris cu o dezinvoltură coloristică ieșită din comun, care se poate să-i fi fost transmisă și tânărului Eminescu în realizarea poemului *Egiptul*; Bolintineanu se apropie aici de vizionarismul romantic, pe care în poezie nu-l frecventează niciodată: „Aceste maluri, pe ici pe colo, au o fizionomie răpitoare. Satele, semănate pe amândouă malurile, înălțate pe movile, unde se scapă de înecăciunea apei, și încongiurate de păduri de curmali apăreau ici colo și semănau, ca printr-un efect magic, că ies din pământ sau din apa râului încolăcit. Pe ici pe colo, aceste maluri ne dezmierdau ochii, prin părțile verzi și voioase; printre aceste părți

¹⁷ *Ibidem*, p. 758.

¹⁸ Florin Faifer, *Semnele lui Hermes. Memorialistica de călătorie (până la 1900) între real și imaginar*, București, Minerva, 1993, p. 254.

¹⁹ Bolintineanu, *op. cit.*, p. 852.

²⁰ *Ibidem*, p. 871.

²¹ *Ibidem*, p. 886.

²² Anghelescu, *Lâna de aur*, p. 131.

²³ Bolintineanu, *op. cit.*, p. 856.

înverzite, pline de tinerețe și de viață, se arătau părți albe sau galbene de nisipuri arzătoare, ca niște valuri sau torente, curgeau din sânul deșertelor”²⁴.

Memorii de călătorie politice și pledante

Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora (scrisă în 1858 și publicată în 1863, după amintiri ale unei expediții din 1854) este a treia carte de călătorii a autorului. Ea începe cu reflecții romantice asupra naționalității ca formă „naturală” de existență a omenirii, ce derivă din „cauza întâietoare a efectelor”²⁵ naționale, adică Dumnezeu, dar și ca mod de a lega individul de eternitate: durata existenței unui popor face ca omul singur să poată învinge timpul, așa cum ruina exprimă forța maiestății de a învinge timpul („timpul a dărâmat, dar nu a învins; timpul a dărâmat, dar timpul singur este învins; ruinele, până se vor rade dupe fața pământului, vor rămâne învingătoare”²⁶). În același spirit este formulată partea pledantă a acestei cărți de călătorie, căci vizitarea spațiului locuit de românii macedoneni este menită să recupereze o fărâamă a geniului latin: „Un milion de români este un popor; este o fărâmătură mărită din acele legiuni romane neînvinse de oameni, neînvinse însuși de secolii; este o idee, este geniul, este civilizațiunea lumii vechi, doborâtă dar neînvinșă; este ruina antică a unui monument ce reclamă geniul omenesc”²⁷.

Într-adevăr, după memoriile exilului propriu și memoriile călătoriilor artistului, acest volum are scopul de explorare a unei realități patriotice, existența (amenințată de propaganda asimilatoare grecească și de neglijența administrativă otomană) minorității aromâne din nordul Greciei și din Balcani. Inițiativa era sprijinită de mai mulți pașoptiști și fusese emisă, se pare, de N. Bălcescu. Poetul din Bolintin trebuia să călătorească în părțile aromânilor și să ia contact cu preoțimea locală pentru o acțiune politică comună care să contribuie la combaterea deznaționalizării acestor comunități de către greci, pe care îi învinuiește de „egoism național”: „ei vor libertatea numai pentru ei, patria numai pentru ei”²⁸, dar îi dă drept exemplu românilor, prea lipsiți de sentimente naționale. Ostilitatea față de greci (de pildă, față de călugării de la Muntele Athos, beneficiari ai veniturilor mănăstirilor „închinat” din Principate) este motivată nu doar prin ștergerea identității aromânilor, ci și prin nepăsarea lor față de mișcarea națională a lui Tudor Vladimirescu din 1821.

Pornind din Constantinopol la 11 iunie 1854, Bolintineanu are surpriza să-l întâlnească într-un caic pe Bosfor pe I. Heliade-Rădulescu îmbrăcat în uniformă de ofițer otoman, o întâlnire plină de consecințe pentru reputația autorului poemului *Zburătorul*; chiar dacă exprimă multe rezerve cu privire la scopul pentru care era astfel îmbrăcat, conchide că „Eliade nu va trăi în viitor prin laurii săi politici; cu toate acestea, va trăi ca om de litere”²⁹. Cunoaște modul de viață aromânesc mai întâi la Salonic, în familia unui negustor, Cosmad, care poartă același nume ca tatăl poetului. Constată că naționalitatea aromânilor se păstrează prin femei: află „că femeile române nu știu grecește și nu vor să învețe; că bărbații sunt siliți a învăța acea limbă, având nevoie în comerț, că șerbii din casă toți sunt români, ca să învețe copiii lor

²⁴ *Ibidem*, p. 818.

²⁵ *Ibidem*, p. 904.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 906.

²⁹ *Ibidem*, p. 907.

românește, că pă băieți îi învață grecește, dar pe fete nu; că ei nu mărită fetele după greci sau bulgari, nici pe băieți după grece sau bulgare”³⁰. Ca de obicei, relatarea este plină de referințe istorice, iar autorul folosește orice ocazie pentru a o dilata enciclopedic: rezumă istoria Tesaliei și a Epirului, pe muntele Olimp i se povestește istoria lui pașa Ali Telepeni de la Ianina, la Pella înfățișează destinul lui Filip al II-lea, la Edesa se lasă cucerit de decorul natural: „Aici natura pare că a decis a face să se aprețuiască toate frumusețile sale”³¹, salutând în grecește orașul la despărțire, ca un bun călător romantic: „Trebuie a saluta în limba zeilor aceste locuri clasice”³².

Dar mai ales cartea abundă în date istorice și geografice (folosind și câteva lucrări de geografie disponibile), în considerații lingvistice și etnologice, în extrase de folclor și tabele comparate de cuvinte. Bolintineanu călătorește la Monastir (Bitola), în satele Vodena, Ostrovul și Florina, fiind însă împiedicat de un episod de friguri de la expediții mai lungi. În satul Vodena se întâlnește cu un grup de aromâni cărora le explică existența unei țări armânești libere la nord. În satul Ostrov o apostrofează pe fata gazdei în aromână, surprinzând-o: „Ce ai, lea feată mușată, de pleci ochii lai și dulci?”³³ În satul Florina realizează veritabile anchete etnografice, consemnând ritualuri de nuntă complicate și credințe fantastice în strigoi, comparabile cu cele ale grecilor din insule. După informațiile adunate, românii balcanici ar fi în număr de 1,2 milioane, deși sunt ascunși în statisticile autorităților și trecuți drept greci. Deși nu a apucat să le viziteze, Bolintineanu descrie în capitole separate mai multe localități cu mare densitate de aromâni: Castoria, Mezovo, Berat, Elbasan, Cavaia, Tirana, Avlona, Agrafa, Petragic, dar și amplele teritorii cu păstori aromâni nomazi. Alături de efortul statistic și de rezumatul etnografic și lingvistic, această parte cuprinde considerații politice cu privire la destinul aromânilor, dar și al românilor. Lipsa de destin politic al poporului român este o consecință a „caracterului ființei”, crede autorul, într-o notă cioraniană *avant la lettre*. Neamul român „a voit să fie supus la streini: este ceea ce a voit. O singură zi să fi voit să fie mare, și s-ar fi făcut. [...] Popolii slabi iubesc să trăiască în slăbiciune, precum minciuna iubește întunerecul. Dar atunci unde este misiunea lor? Pentru popoare, ca și pentru indivizi, viața are un scop; popoarele, indivizii au o misiune. A trăi pentru a trăi nu este nici misiunea națiunilor, nici a indivizilor. Misiunea lor este mai nobilă. Viața are îndatoririle sale: *viața îndatorează*. Cel ce nu înțelege această îndatorire înșală pe creatorul zilelor sale”³⁴. Nota pesimistă a cărții vine și din experiența tristă a revoluționarului întors din exil, care se refugiază în iluzie pentru a ocoli realitatea dezamăgitoare: „Patria este ca un tablou în ulei. De aproape se vede lutul culorilor; de departe acel lut dispare. Ochiul nu mai vede decât ceea ce este frumos. Ceea ce iubea exilații nu era țara astfel cum este; era portretul ei ieșit de sub penelul lui Rafael, era fantasma sa; era o idee. [...] O, iluzie! Tu ești virtutea sufletelor alese!”³⁵

Călătorii în Asia Mică (publicată în 1866 în revista „Trompeta Carpaților”, iar anul următor în volum) consemnează amintiri din vara anului 1856, când autorul locuia în Samos, insulă guvernată de Ion Ghica. Pentru a se lecuia de urât, poetul a făcut mai multe excursii în această perioadă, două dintre ele fiind cuprinse în acest

³⁰ *Ibidem*, p. 921.

³¹ *Ibidem*, p. 939.

³² *Ibidem*, p. 943.

³³ *Ibidem*, p. 950.

³⁴ *Ibidem*, pp. 978-979.

³⁵ *Ibidem*, p. 909.

volum. Bolintineanu călătorește mai întâi împreună cu prietenul său, cu vaporul de război al acestuia, însoțit de jandarmul lui Ghica, fost căpitan de clefți, și înconjurați de soldați din toate părțile.

Prima călătorie se face în vechea Ionie grecească, către ruinele Miletului, ale Halicarnasului și în insula Kos, mărturisind de la început, cu mândrie, sentimentul de a-și fi epuizat entuziasmul în descrierea lirică a locurilor din poemul *Conrad*, publicat în același an, 1867: „Nicio călătorie nu poate să aibe o mai mare parte de descrițiuni poetice și de reflecțiuni filosofice ca aceea ce ar face cineva în Ionia. Am cântat și am filosofat atât de mult în *Ionienile*, încât orice aș mai zice aici de felul acesta ar fi o repetițiune”³⁶. Călătorii coboară la gura râului Meandru pentru a vedea ruinele Miletului, descriind templul după autorii antici. La Halicarnas îl întâlnesc pe consulul englez Newton, care superviza săpăturile pentru descoperirea Mausoleului. Apoi merg la Kos, „insulă verde ce pare o nimfă care se rădică asupra mării și ține pe brațele sale grădini dezmiertătoare”³⁷.

O a doua călătorie o face Bolintineanu singur, către Smirna, Efes, Pergamon, Assos și în câmpia unde a fost cândva Troia. Din Samos pleacă pe 1 iulie la Smirna cu un caic care e prins de furtună și luptă dramatic cu valurile până noaptea, când eșuează pe o stâncă: „Veni un moment când pilotul își perdu capul, când un matroz începu să plângă, când vasul făcu mice salturi ce semănau a răsturnare, când în fine ne așteptam pe tot minutul să vizităm imperiul întunecos al lui Pluton. [...] Pentru întâia oară în viață-mi văzui murind și avui un simțământ penibil”³⁸. Salvat și ajuns la țarm, poetul pleacă spre Smirna pe jos, însoțit de un călugăr și de un soldat turc, tocmit anume să-l însoțească pe poet în expediția sa la ruine, care „aveau pentru dânsle meritul arții”³⁹. Ochiul imaginației este adesea mai important decât ceea ce se poate vedea din vechea glorie a orașelor ioniene, dar imaginația este concurată de informația istorică, disponibilă din abundență, motiv pentru care relatarea are aspectul unei compilații de cărți de istorie și lucrări de călătorie. Descrierile sunt adesea plate: „Munți, dealuri, văi desfătătoare, râulețe limpezi, păduri se arată ochilor și, din când în când, dupe înălțimi, se zărește în depărtare marea, ca o imagine a cerului pe pământ, cu mii de frumuseți variate”⁴⁰. Bolintineanu înfățișează ruinele cetății Sarda din provincia antică Lidia, pe care o vizitase, dar, fidel modelului enciclopedic, descrie și Filadelfia și Trales, pe care nu le văzuse. Pitorescul etnografic îl interesează mai curând aleatoriu: el descrie uniforma militarilor zeibeci (greci islamizați), dar trece netulburat peste exotismul dervișilor: „Trecurăm seara în acest han cu niște derviși călători cari făceau tot felul de profeții”⁴¹. Vizitând Assosul, evocă trecerea pe aici a lui Aristotel, a evanghelistului Luca și a apostolului Pavel. În regiunea Misia vizitează câmpia Troadei, însă înainte de excavațiile revelatorii ale lui Frank Calvert și Heinrich Schliemann. Finalul lucrării expune considerațiile lui Bolintineanu de amator în ale istoriei cu privire la posibila înrudire între troienii din Misia și dacii (diferiți de geți, după părerea lui) din Moesia. Astfel, relatarea se încheie cu o dizertație speculativă despre vocabularul limbii române și posibilele înrudiri preistorice ale dacilor.

³⁶ *Ibidem*, p. 1046.

³⁷ *Ibidem*, p. 1047.

³⁸ *Ibidem*, p. 1058.

³⁹ *Ibidem*, p. 1060.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 1071.

⁴¹ *Ibidem*, p. 1083.

Din aceeași vară a lui 1856 datează călătoria relatată într-un fragment publicat în „Calendar istoric și literar” în 1859, *Insola Tenedos și Canaris*. În vizita pe Tenedos, impresia dată de insulari este dezolantă și semnaleză decăderea națiunilor împilate, ceea ce constituie un semnal pentru publicul românesc: „Locuitorii de azi cu fesuri și cecșiri abia știu că sunt oameni. Sclavi ai streinilor și mai sclavi încă ai ignorenței lor, rătăcesc în sânul acestor stânci, turburați toată viața cu singura ocupațiune a trage din inima rece a pietrelor hrana lor și a tiranilor lor. Cu toate acestea, natura este încă frumoasă, deși a pierdut cununa strălucitoare ce numai civilizațiunea știe să împletească. Muzele, deși mute, deși cu vesmânt de doliu, vin încă pe marginea râpelor, cu ochii plini de lacrimi și visează la vechea prosperitate”⁴². În cursul recapitulării istoriei insulei, un spațiu extins capătă povestea lui Konstantinos Kanaris, amiral și politician grec celebru, erou care a dat foc flotei otomane de la Tenedos, în 1822.

Întoarcerea în țară. Misiuni diplomatice

În 1857, căpătând în sfârșit permisiunea de a se reîntoarce în țară, Bolintineanu face un ocol prin Moldova pentru a-și revedea buni prieteni, dar și pentru a asista la lucrările divanului ad-hoc de la Iași. *Călătorii în Moldova* va apărea în revista „Calendar istoric și literar” în 1859. Scopul publicării acestor memorii unioniste e patriotic, iar sentimentul care le animă este de bună dispoziție. Pornind la 20 septembrie 1857 din Constantinopol, pe Bosfor, vaporul său întâlnește furtuna în Marea Neagră, ceea ce face ca a doua zi damele să aibă „figuri mult mai interesante: suferința le dase o peliță plăcută”⁴³. La Sulina, călătorul observă dispariția soldaților ruși de veghe, înlocuiți cu turci ca urmare a înfrângerii Rusiei în Războiul Crimeei. Întoarcerea acasă are și momentele ei de melancolie, atunci când cel întors se teme că a fost uitat de ai săi: „Se uită cel ce lipsește. Locul său la banchetul amicitiei se perde, numele său se șterge; și când se înturnă, se află strein între ai săi, și de multe ori întoarcerea lui este privită ca o indiscreție”⁴⁴. Bolintineanu coboară de pe vapor la Brăila, unde vizitează prieteni, apoi revine la Galați și pornește cu trăsura de poștă spre Iași, prin Tecuci și Vaslui. Tonul sărbătoresc al călătoriei este marcat de evocarea bătăliilor lui Ștefan: la Vaslui „moldavii s-au încununat odată cu o glorie mai strălucitoare decât gloria luptei de la Termopile”, visând la o nouă generație de români pentru care „istoria faptelor române va fi cartea noastră de predilecție”⁴⁵. Aceste comparații sunt lămuritoare pentru felul în care generația romantică de la 1848 a conceput munca de canonizare a trecutului național, având de multe ori în vedere paralele istorice mai ilustre ale unor națiuni europene, cu care, de altfel, se vor fi simțit adesea în competiție, atunci când revoluționarii exilați trebuia să lămurească unor călători străini ignoranți din ce țară vin.

Pentru a descrie Iașiul, memorialistul împrumută un imaginar aflat deja la îndemână, în scrierile lui Alecsandri, Negruzzi și Russo: de pe dealul Repedea „văzurăm capitala Moldovei culcată cu lene pe o coastă lină, spre nord-vest, ca un călător obosit de cale și de suferințe, ce se culcă în mijlocul câmpului verde și visează la trecutul său”⁴⁶. Descrierea capitalei Moldovei pare desprinsă din fiziologiile anilor

⁴² *Ibidem*, p. 1107.

⁴³ *Ibidem*, p. 1118.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1124.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 1128.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 1129.

1840: sunt menționate Strada Mare, Podul Verde, grădina de la Socola; Bolintineanu constată că ieșenii, ca și bucureștenii, „au mare fală să umble în trăsurii”⁴⁷; detectează o tendință de germanomanie la tânăra generație (peste doar un deceniu „germanofili” de la Junimea vor domina viața culturală a orașului) și e mâhnit de frecvența divorțurilor, ce duce la pierderea respectului pentru familie și la „poligamie” prin frecventarea de către soții despărțiți a aceleiași societăți înalte puțin numeroase. Consideră că boierii ieșeni au inițiativa lucrărilor politice și fac sacrificii pentru țară, chiar dacă „multe din ele par a fi interesate”⁴⁸, în timp ce clasa de mijloc pare împuținată de preeminența comercială a evreilor. Din cauza numărului mare al evreilor, spune el, sâmbăta a devenit sărbătoare obligatorie pentru toți moldovenii, de vreme ce nu au de unde cumpăra pâine proaspătă. Călătorul trage la hotelul Binder, dar întâlnește imediat numeroși prieteni care se oferă să-l găzduiască și își explică popularitatea de aici spunându-și că „nimeni nu este profet în țara lui” sau afirmând, pilduitor, că „moldovenii sunt foarte ospitalieri. Această virtute străbună ei o păstrează mai mult decât noi muntenii: noi ne-am civilizat prea mult!”⁴⁹ Se întâlnește cu D. Ralet (care îl găzduiește), cu M. Serghiescu, M. Kogălniceanu, C. Hurmuzachi, C. Negri, P. Mavrogheni, C. Rolla, „toți deputații divanului ad-hoc”, care dezbat între ei în particular ca să prezinte un front unitar la lucrări. În ședința solemnă a Divanului din 19 octombrie 1857, doar doi deputați sunt împotriva unirii: latifundiarul Alexandru Balș și preotul Hermenziu, însă victoria unioniștilor este zdrobitoare, entuziasmând poporul, ca și pe memorialist: „Moldova își aduse aminte de vechea ei mărire. De mulți secolii nu se arătase o zi atât de frumoasă pentru această țară, căci într-aceia zi sufletul lui Ștefan trecuse în sufletul deputaților”⁵⁰.

A doua zi, călătorul pleacă spre mănăstiri, vizitând schitul de la Războieni, mănăstirile Văratec, Agapia și Neamț, dar și cetățile Neamț și Baia. Îi apreciază pe boierii moldoveni pentru că petrec mult timp din an la țară, ceea ce îi învață „să simță, să gândească, să se exprime românește”⁵¹ și, în general, admiră unele stări de lucruri moldovene pe care le-ar vrea repetate în Valahia, de pildă starea bună a șoselelor, datorată felului de a fi „mai pozitivi, mai serioși, mai practici decât muntenii”⁵²; însă situația țăranilor de aici i se pare mai rea decât în sud. Mănăstirile de maici sunt populate de călugărițe de familie bună, educate, culte și patriote, pe care le elogiază în mai multe rânduri: „putem încă a ne fâli că în epoca noastră se află o femeie română”⁵³. În schimb, la mănăstirea Neamțului, de călugări, observă cu neplăcere proasta gospodărire, biblioteca în părăsire, aude cântările în limba rusă, vizitează spitalul neigienic și „închisoarea nebunilor” în stare la fel de rea, amintindu-și mănăstirile călugărilor din Palestina, pline de purici. Împreună cu un amic vizitează ruina Cetății Neamțului, pe care o imaginase în *Muma lui Ștefan cel Mare*. Evocă luptele lui Ștefan cel Mare la Războieni și la Baia, inflammat de importanța patriotică a împrejurărilor, și se îndreaptă apoi spre casă, pregătit de noi lupte.

Ultima călătorie înregistrată este *Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinople*, care a avut loc în septembrie 1860 și a fost relatată într-o broșură

⁴⁷ *Ibidem*, p. 1131.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 1131.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 1132.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1136.

⁵¹ *Ibidem*, p. 1138.

⁵² *Ibidem*, p. 1146.

⁵³ *Ibidem*, p. 1149.

apărută la sfârșitul anului. Deși se află în misiune oficială, ca membru în Comisiunea Europeană a Dunării din partea Țării Românești și consilier personal al domnitorului, cartea nu este un memorial diplomatic propriu-zis. Fiind scriitor, autorul nu poate să nu dea relatării sale un aer literar, deși este mai puțin personal în prezentare, dat fiind contextul oficial al deplasării. În centrul relatării este mereu Alexandru Ioan Cuza, ale cărui gesturi sunt înregistrate și glosate. Astfel, la Galați, Cuza înnoptează în „mica și modesta locuință a maicii sale, astfel precum ar fi făcut-o când nu era decât un simplu pâcălab”, iar memorialistul subliniază semnificația gestului exemplar: „Vom ști oare a profita [de această lecție]?”⁵⁴ Nepotrivite cu o scriere oficială, obișnuitele remarci de turist își fac loc, Bolintineanu observând numărul mare de evrei și din acest oraș moldovenesc: „Moldovenii se temeau să nu-i conchiză turcii, rușii, austriacii, și nu se gândeau că se conchid de evrei! A vedea atâta evreime pe aici, crezi că te afli într-o țară evreească!”⁵⁵ La intrarea în Delta Dunării turcească, memorialistul este preocupat de latura de protocol, sensibilă la un stat tânăr: delegația română este întâmpinată de corvete de război otomane care fac „focuri de Bengal”, iar Cuza îl primește pe guvernatorul turc al Deltei cu „demnitatea cuvenită suveranilor români independenți”⁵⁶. La Varna, constată că apar tot mai mulți emigranți tătari în Bulgaria, fără a spune însă că acest lucru se datora violentei prigoane țariste a nogailor din Crimeea.

La Constantinopole, domnitorul și suita sa sunt acomodați în palatul Emirgian pe Bosfor, în timp ce Bolintineanu stă la prietenul său Negri, ambasadorul român la Istanbul, în satul Buiukdere. Cheltuielile cu găzduirea și masa, asumate de guvernul otoman, au ajuns la peste un milion pentru cele 12 zile petrecute în capitala imperială. În replică, delegația română face daruri întregului personal de serviciu de sute de persoane și face numeroase opere de binefacere pentru a spori renumele țării. Protocolul implică numeroase vizite, ale miniștrilor, secretarilor sultanului, ale ambasadorilor străini, baluri, spectacole de teatru. Sultanul primește delegația română îmbrăcată „ca pentru nuntă, cu decorațiuni, cravate și mănuși albe”⁵⁷, la palatul Dolmabahce, stabilind de la început o foarte bună relație cu domnitorul român. La o vizită ulterioară, același sultan (este vorba de reformatorul Abdulmejid I, cel care a implementat Tanzimat-ul) îl primește pe Cuza pentru o lungă consfătuire, de față doar cu Negri, apoi îi arată „toți tezaurii saraiului său (negreșit, afară de tezaurii din haremlâc)” și grădina palatului cu „aruncături artificiale de ape”⁵⁸; cu toate acestea, îi sugerează domnitorului să fie econom. Aceeași simpatie face ca sultanul să invite delegația română la opera italiană și, pentru că vremea rea îi împiedicase pe români să facă deplasarea pe Bosfor pentru reprezentația stabilită, trupa este oprită să cânte în oraș trei zile, până la refacerea vizitei, pentru a nu risipi efectul premierei. Teatrul este luxos, dar reprezentația durează prea mult, așa că la întoarcere „ne puserăm a mâncă cu o foame foarte pronunțată”⁵⁹. Delegația română face o vizită oficială și guvernului, la palatul Topkapî, unde „domnitorul, în costumul său grațios, înspira admirațiunea privitorilor otomani și creștini care socotiseră să vadă un domn cu fesul pe cap și perdut și închinat între două epoletе de tinichea galbenă, cum poartă ofițerii

⁵⁴ *Ibidem*, p. 1162.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 1163.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 1166.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 1177.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 1181.

musulmani”. Cafeaua protocolară are aici o dimensiune pur simbolică, notează malițios Bolintineanu: „La unii abia erau negrite de cafea felegeanele. Mie însă îmi prezintă felegeanul cu totul deșert”, în timp ce fanfara otomană „sună sub ferestre aere române”⁶⁰. Sultanul îi dăruiește lui Cuza „cordonul cel mare și o sabie îmbogățită cu diamante”. La întoarcere, pe Marea Neagră, vremea rea îi „abate” pe toți călătorii, afară de cei încercați, între care se numără domnitorul și memorialistul. Profilul domnitorului rămâne unul statuar, inclusiv prin luciditatea cu care privește manifestările de simpatie ale mulțimii, la Galați: „Știu cum se fac acestea. Nu-mi plac comediile”⁶¹. Memorialul se încheie cu considerațiile autorului asupra dificultăților momentului, provenind nu atât din ostilitatea externă, cât din dezbinarea internă pe care activitatea politică vie a tânărului stat o scoate în evidență: „Credința mea este că cel mai bun lucru ce avem a face este deocamdată să fim, adică să ne armăm și, când vom fi tare, să proclamăm unirea țărilor noi înșine, rămânând ca Europa să o recunoască. [...] Vai! Fără unire între inimi nu vom avea niciodată unirea între țări!”⁶²

BIBLIOGRAFIE

- Angheliescu, Mircea, *Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română*, București, Cartea Românească, 2015
- Bolintineanu, Dimitrie, *Opere*, II, *Romane. Însemnări de călătorie*, ed. îngr. de Teodor Vârgolici, București, Editura Muzeului Literaturii Române, Editura Univers Enciclopedic, 2006
- Cioculescu, Șerban; Streinu, Vladimir; Vianu, Tudor, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura pentru Literatură, 1971
- Faifer, Florin, *Semnele lui Hermes. Memorialistica de călătorie (până la 1900) între real și imaginar*, București, Minerva, 1993
- Mironescu, Doris, *Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016
- Mironescu, Doris, *Memoriile unui anarhist: Zamfir C. Arbore și memorialistica secolului al XIX-lea*, în „Transilvania”, nr. 10, 2023, pp. 19-26.
- Negoïtescu, I., *Istoria literaturii române*, I, București, Minerva, 1991
- Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1966

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1173.

⁶¹ *Ibidem*, p. 1186.

⁶² *Ibidem*, p. 1184.

IMAGINEA TURCULUI ÎN TEATRUL POPULAR DIN MOLDOVA

The Image of the Turk in the Folk Theater of Moldova

In this article we want to analyze the way in which the substrate of the authentic folk theatre specific to the winter holidays, illustrates its relationship with the ritual drama, by analyzing the opinion of Romanians about other peoples and also by the representation of other ethnicities as folk theater characters. We come to present the concept of otherness in the texts of the folk theater from Moldova, by following the role of the Turkish in popular phraseology, in folk dramatic manifestations and in dramatic dialogue.

Key-words: *nation, ethnicity, alterity, dramatic conflict, linguistic imaginary, ritual drama, popular theater.*

Societatea rurală, mai statornică decât cea urbană, a manifestat un comportament care presupune respectarea, din punct de vedere social, a unor legi nescrise, iar, din punct de vedere moral, credința în anumite superstiții, dar și o viziune magică asupra vieții. Profanul, prin influența orașului, prin schimbările politice, prin industrializare sau prin introducerea învățământului în mediului rural, a atenuat treptat caracterul magic al anumitor manifestări, care au căpătat o altă formă. Jocul cu măști și formele teatrului popular „păstrează reminiscentele imaginilor teatrale originale și apar indiciile formării noilor imagini”².

Jocurile cu măști, întâlnite mai ales în Moldova, sunt obiceiuri arhaice, agrare și pastorale, manifestate în perioada Anului Nou. În Antichitate se organizau la 1 martie, când începeau muncile agricole, dar, după reforma din anul 46 î. H. s-au mutat la 1 ianuarie. Pierre Francastel, vorbind în general despre măști, afirmă: „Măștile sunt arhivele unui popor care, ignorând scrisul, n-a putut să-și înregistreze istoria în bibliotecă [...]. Societatea măștilor rămâne cartea înțelepciunii popoarelor”³. Tematica jocurilor cu măști a evoluat de la faza ritual-spectaculară spre spectacolul axat spre creația mimodramatică și apoi spre cea fonodramatică, prin limbajul specific. Mircea Eliade le consideră „probe ale supraviețuirii moștenirii păgâne, adică geto-dacice și daco-romane, la români”⁴, fiind legate de cultul morților. Practicile magice legate de sărbătoarea Anului Nou se întemeiază pe credința că în timpul celor 12 zile de iarnă, între Crăciun și Bobotează, se deschid mormintele și ies strigoii și duhurile morților

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

² G. Oprescu (ed.), *Istoria teatrului în România*, vol. I, *De la începuturi până în 1848*, București, Editura Academiei, 1965, p. 47.

³ Pierre Francastel, *Realitatea figurativă*, București, Editura Meridiane, 1972, p. 146.

⁴ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 76.

în lume⁵. În Moldova, în zona Iașilor, distrugerea și alungarea măștilor în seara de Anul Nou erau legate de această practică⁶.

Conceptul de identitate este în strânsă legătură cu sinele. Relația identitate-alteritate a fost investigată îndelung în disciplinele umaniste. Identitatea culturală se referă la identificarea cu un anumit grup sau la apartenența la acesta pe baza mai multor criterii: etnia, naționalitatea, rasa, sexul și religia. Diferența dintre noi și ceilalți se manifestă sub forma unui sistem de alterități⁷. Alteritatea, în ansamblul ei, reprezintă o componentă esențială în definirea conceptului de imaginar lingvistic. Tzvetan Todorov clasifică raportarea la alteritate în trei categorii. *Raportarea axiologică* permite emiterea unor judecăți de valoare referitoare la celălalt. Celălalt este bun sau rău, demn de respect sau de dispreț. *Raportarea praxiologică* are în vedere relația aproape-departe, în cadrul căreia individul poate alege să se identifice cu valorile lui sau să rămână neutru, iar *raportarea epistemică* are în vedere conceptul de cunoaștere a celuilalt (credițe, adevăruri, obiceiuri)⁸.

Limba are un dublu rol în clarificarea, stabilirea și punerea în circulație a stereotipurilor întâlnite în mentalitatea populară: în ea se oglindește imaginarul cultural legat de anumite etnii și, în aceeași măsură, ea este utilizată pentru a răspândi acest imaginar popular. Este atât personaj reflector, cât și actant al mentalității populare.

Gabriela Haja, urmărind etapele identificate de Paolo Toschi în evoluția teatrului, de la drama ritualică, la jocul cu măști și apoi la teatrul propriu-zis, clasifică manifestările folclorice în două categorii: prima categorie implică prezența elementelor ritualice și coregrafice, în timp ce a doua categorie implică și prezența dialogului, conflictului și a acțiunii. Preluând ideea lui Vasile Adăscăliței⁹, autoarea clasifică alaiurile în trei categorii¹⁰. Prima categorie prezintă alaiurile în jurul unui joc dramatic cu măști de animale: a) măști mai vechi: *Capra* (sau *Malanca*, în nordul Moldovei), *Cerbul*, *Ursul*, *Berbecul*, *Țapul*, *Calul*, *Boul* și b) măști mai noi, precum *Cocostârcul*, *Struțul*, *Pămul*. A doua categorie are în vedere jocurile concentrate în jurul reprezentărilor umane, grupate după profesii (*Căldărari*, *Ursari*, *Sitari*, *Mocănași*, *Arnăuți*, *Bumbieri*, *Roșiori*, *Artiști*), după etnie (*Harapi*, *Turci*, *Jidani*) sau după criteriul alegoric sau al vârstei (*Anul Nou și Anul Vechi*, *Moșnegii*, *Babele*). A treia categorie provine din evoluția unor datini și practici ritualice (*Cârdul*, *Cucii*, *Jocurile*, *Hora*, *Nunta*)¹¹.

⁵ Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa bună”, 1931, pp. 70-71.

⁶ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977, p. 92.

⁷ Constantin Dehelean, „Despre alteritate”, în revista *Secolul 21*, 1-7, 2002, p. 17.

⁸ Tzvetan Todorov, *Cucerirea Americii. Problemele celuilalt*, traducere de Magda Jeanrenaud, Institutul European, Iași, 1994, apud Balaban, Maria-Zoica-Eugenia, „Expresia alterității”, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coordonator general), vol II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Polirom, 2020, p. 279.

⁹ Vasile Adăscăliței, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, volumul I, Studiu (teză de doctorat), 1970, publicată în vol. Vasile Adăscăliței, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, ediție îngrijită, cu prefața de Lucian-Valeriu Lefter, Iași, PIM, 2015, pp. 21-22.

¹⁰ Gabriela Haja, *Structuri dramatice în folclorul românesc*, Iași, Editura Alfa, 2003, p. 27.

¹¹ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 27.

Cea de a doua categorie, a reprezentărilor umane, a dat naștere unor stereotipuri născute în cultura românească. Acestea s-au dovedit rezistente la schimbare, au o anumită structură, dar și o dinamică bine stabilită. Ele au luat naștere din dorința de a verbaliza opinia despre celălalt, dar și de a se elibera de opiniile negative păstrate în memoria populară ca urmare a conflictelor sau războaielor duse cu alte popoare. Diferența dintre român și celălalt neam se construiește pe baza unei matrițe¹² determinate cultural (european, occidental, răsăritean, balcanic), social și istoric.

În ceea ce privește străinul, societatea românească a proiectat asupra turcului o imagine complexă la care au contribuit relațiile politice, diferențele de rasă, religie, cultură, vestimentație, mâncare. Întâlnit în multe manifestări folclorice, turcul este descris ca fiind adesea simbolul conducătorului, al autorității. Dacă la nivel facial sunt apreciate simetria și păstrarea proporțiilor ca semne ale normalității, în mod firesc, Celălalt va avea un semn fizic distinctiv. În expresii, *față turcească*¹³ înseamnă față încruntată, *a fi ca o babă turcească*¹⁴ sau *cu obraz de babă turcească*¹⁵, se spune despre bărbați spâni și cu zbârcituri. Dacă cineva acționează fără să aibă răbdare, se folosește, pentru a-l tempera, expresia *că doar nu dau turcii*¹⁶, care face trimitere la vremurile în care turcii atacau, iar românii erau nevoiți să fugă din calea lor, pentru a scăpa cu viață. Din punct de vedere moral, este menționată gelozia acestora (*a fi gelos ca un turc*¹⁷), încăpățănarea (expresia *a fi turc*¹⁸ fiind sinonimă cu „a fi încăpățânat”). Obiceiul de a sta cu picioarele încrucișate sub corp este ilustrat în expresia *a sta turcește sau grecește*¹⁹. Expresia *Cum e turcul, și pistolul*²⁰ a avut forma originară *Cum e tocul, așa-i și pistolul*²¹. În mod obișnuit, tocul copiază conturul armei pe care o poartă; nu este nevoie să fie scoasă arma din toc, deoarece din aspectul tocului se poate intui cum arată aceasta. Expresia se folosește atunci când se apreciază caracterul unei persoane din faptele sale sau atunci când se constată că o trăsătură negativă se găsește și la tată, și la fiu. *Turcul te bate, turcul te judecă*²² este sinonimă cu „a nu aștepta să ți se facă dreptate pentru că te judecă cel în cauză”. *A mânca cât un turc din cei calici*²³ și *parcă se bat turcii la gura lui*²⁴ înseamnă „a mânca lacom”. *Boala turcilor*²⁵ era considerată ciuma, aceasta fiind întâlnită de multe ori după cotozirile

¹² Lavinia-Iunia Vasiliu, *Alteritate negativă, evreul și romul în memoria limbii române*, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coordonator general), vol. II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Polirom, 2020, p. 317.

¹³ *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă. Tomul XI. Partea a 3-a. *Litera T: Tocăna–Twist*, 1983, p. 727.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 726.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 727.

²⁰ *Ibidem*, p. 726.

²¹ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 981.

²² Petru Cărare, *Punctul de reper*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003, p. 73.

²³ *Dicționarul limbii române*, XI/3, p. 726.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Valentin Arapu, „Ciuma – boala turcilor: o percepție tradițională românească (aspecte istorice, teologice, etnologice și epidemiologice)”, *Revista de etnologie și culturologie*, volumul XXX, Chișinău, 2021, p. 6.

turcești. În folclorul maramureșean întâlnim o legendă în care ciurma este văzută ca pedeapsă din voia lui Dumnezeu. Firulina, răpită de turci, a refuzat să devină soția unuia dintre ei: „Decât nora turcilor, / Mai bine mâncare peștilor / Și cotloane racilor, / Tot mulul să mă mulească, / Nime să nu mă cunoască / Că-s copilă românească / Și-am scăpat din mâna voastră”²⁶. Sinuciderea fetei care se aruncă în apă atrage asupra turcilor pedeapsa divină: „Dumnezeu s-o supărat, / Între turci ciurm-o lăsat / Și mulți turci că și-o picat; / Turcii tare s-o rărit / Și de-atuncea și-au slăbit”²⁷. „Că Domnul i-o pedepsit / Că mult rău au isprăvit”²⁸. În poveștile românești întâlnim multiple fațete ale imaginii turcilor, majoritatea fiind negative. De exemplu, căpcăunii, acești monștri antropofagi „cu cap de câine, cu un ochi în frunte și cu altul în ceafă [...] care mâncau oamenii după ce îi jupuiau de piele și le sugeau sângele”²⁹, erau asociați cu tătarii și turcii³⁰.

În teatrul popular legat de Anul Nou, turcul reprezintă unul dintre personajele importante. Într-un manuscris trimis în 1936 de Constantin Pâslaru, învățător în suburbia Vâlcele, Târgu Ocna, Arhivei de Folclor a Academiei, prezentarea obiceiului *Capra* prilejuiește ilustrarea următorului dialog între personaje:

„1. Împaratul – îmbrăcat într-o haină neagră, asemănătoare cu o pelerină, acoperită cu hârtie tăiată, de diferite culori. În cap are coif, iar în mână, sabie.
2. Turcul – îmbrăcat în pantaloni negri, cu dungă roșie, o cămașă sau o flanea tot roșie, iar în cap, fes. La brâu poartă pistoale, iar în mână, buzdugan (o măciucă de lemn).

Împaratul (trecând în fața Turcului): – Măi, Turcule din Turcia, ce ai căutat în a mea împărăție?

Turcul: – Am venit cu acest buzdugan turcesc să sfărâm capul tău împărătesc.

Împaratul: – Cum tu, negru și buzat, ai îndrăzneală să sai la un așa tânăr împarat?

Turcul: – Da, pentru că sunt arnăut!

Împaratul (amenințându-l cu sabia): – Retrage-te, păgâne, că vâr sabia în tine de un cot și mai bine.

Turcul (cu frică): – Iartă-mă, înalțate împarate, că ce-am făcut nu voi mai face.

Împaratul: – Acum, măi Turcule, ce vrei? În luptă să ne luptăm, în sabie să ne tăiem sau o sârbă să jucăm?

Turcul: – Mai bine o sârbă să jucăm”.³¹

În *Iancu Jianu*, vitejia personajului eponim este evidențiată în raport cu personajele negative, reprezentate aici de Turcul 1 și Turcul 2. Căpitanul Iancu Jianu îi avertizează pe turci despre faptele sale de vitejie: „Eu sunt Jianu cel vestit / Care mii de turci ca tine am omorât, / [...] Unde sunt tufele mai mari / Zac în sânge ai tăi

²⁶ Dumitru Iuga, *Maramureș, Țară Veche. Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei* (1672–1908), Baia Mare, Editura Cybela, 2008, p. 103.

²⁷ Maria-Zoica-Eugenia Balaban, *op. cit.*, p. 981.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Constantin Dehelean, „Despre identitate vs. alteritate”, în *Arca*, Arad, nr. 4-5-6, 2018, p. 68.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Petronela Savin, Cosmina Timocea-Mocanu (coord.), Adrian Jicu, Maria Cuceu, *Aceea era... Puterea colacilor! Sărbători trăite, sărbători povestite*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017, p. 55.

cricserdari”³². Căpitanul răspunde amenințării de a fi arestat de turc, devenit astfel simbol al autorității: „Cum, mă câine cricserdar / Chiar de la prima întâlnire / Vrei să mă pui la oprire?” Turcul 1 răspunde, la rândul său: „Ia, Ghimpur, de mă desparte / Că m-a prins fior de moarte”³³. Găsit legat de turc, Jianu este apostrofat de Florea pentru că s-a lăsat legat de „Un amarnic de spurcat / Și-un pârlit de vânător / Ce stă noaptea-n foișor”³⁴. Finalul capătă forma unei amenințări directe adresate turcilor de către Jianu, care vrea să răzbune suferința îndurată de popor: „Vai, lifte spurcate, ce ați supt sânge din compatrioții mei, în furia ce mă găsec, / Creierii vi-i risipesc”³⁵. Corul aduce un omagiu lui Iancu Jianu pentru că l-a ucis pe „păgân”. În ambele reprezentări teatrale exemplificate, turcul apare în ipostaza de personaj negativ, purtând toate însemnele celuilalt asupra: violent, dar fricos; „spurcat”, dar cu autoritate.

În varianta *Caprei* culeasă de Aurel Burghea, din Godinești, județul Bacău, turcul apare în jocul caprei alături de alte personaje într-o ipostază pozitivă, făcând parte din alaiul protector: „Foaie verde, foi de nuc / Dă guriță și la turc. / Foaie verde, foaie lată / Dă guriță și la fată”³⁶.

În unele zone, precum comuna Balcani, județul Bacău, în jocul numit *Badanarii*³⁷, Turcul impune respect și se comportă cu multă eleganță. El poartă o ținută militară, ornată pe piept cu multe șiraguri de mărgele. Este liderul primei cete, din cele două care merg împreună, și are alături tineri îmbrăcați ca două cucoane și doi ofițeri. De obicei, onoarea de a fi turc este acordată unui tânăr apreciat în sat, aceasta fiind o formă prin care el își afirmă reputația. De multe ori, după încheierea sărbătorilor, tânărul care a interpretat rolul turcului se căsătorește cu fata care l-a ajutat să realizeze costumul. Gazda primește întâi prima ceată, formată din Turc, cucoane și ofițeri. Ei dansează o horă la care participă și fata gazdei, dacă este necăsătorită, precum și alte fete din sat. Turcul primește plata pentru horă, fapt care-i confirmă calitatea de lider. El este cel care se va ocupa cu împărțirea banilor după ce se termină sărbătorile. Gazda primește apoi ceata badanarilor, pentru care trebuie să pregătească o altă sumă de bani. Aceștia au un comandant ales din grupul celor douăzeci de flăcăi, iar dansul lor este dinamic. Se grupează în perechi, pe două rânduri, stând față în față. Uneori, în spirit de glumă, în hora inițială, condusă de Turc, intră și personajele Baba și Moșneagul, care dansează în centrul horei și improvizează conflicte domestice, spre amuzamentul spectatorilor, însă ei aparțin celei de-a doua cete, a badanarilor sau bulibașilor. În ceata din Balcani, nu există text care să fie rostit în afară de îndemnurile militare care anunță întrunirea cetei, însă atunci când sunt primiți la biserică, pregătesc

³²*Ibidem*, text cules de membrii cercului de folclor de la Școala Generală Gutinaș, com. Ștefan cel Mare, p. 78.

³³*Ibidem*, p. 79.

³⁴*Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 81.

³⁶Traian Cantemir (coord. științific), *Brăduleț de pe cărare, culegere de folclor literar din județul Bacău*, ediție îngrijită de Pompiliu Stan, Bacău, Consiliul Județean Bacău al Organizației Pionierilor, 1979, p. 68.

³⁷ Interviu cu Lilișoara Găbureanu, satul Balcani, comuna Balcani, județul Bacău, cercetător Petronela Savin, 22 august 2017, în vol. Petronela Savin, Cosmina Timoțe-Mocanu (coord.), Adrian Jicu, Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 149.

o urătură pentru întâmpinarea noului an. Badanarii rostesc în timpul dansului formula „I-auzi! I-auzi! I-auzi! Ia!”³⁸

Un moment important este cel al balului din seara zilei Sfântului Vasile. Atunci se „sparge” ceata și se hotărăște cine va conduce ceata în anul următor. Dacă Turcul și-a făcut treaba în mod responsabil, poate rămâne mai mult timp în acest rol. Singura condiție este să nu se căsătorească. Acest rol implică și o responsabilitate financiară. Această asumare a plății poate fi corelată cu expresia românească *turcul plătește*: „se spune despre cineva care este silit să plătească, vrând-nevrând, paguba făcută de alții”.³⁹

Temut și respectat deopotrivă, Turcul, în teatrul popular, reprezintă imaginea dușmanului, dar și a liderului. În *Iancu Jianu* sau unele variante de *Capră* Turcul este „păgânul” cotropitor, diprețuit și ucis de protagonist. El poate fi „salvat” doar dacă devine creștin sau acceptă să trăiască asemenea românilor. În aceste reprezentări sunt limpezi reflexe ale trecutului nostru zbuciumat în ceea ce privește relațiile cu turcii. Însă în alaiuri precum *Badanarii* din Balcani, avem ipostaza Turcului lider care organizează și conduce, asumându-și câștigul și pierderile unei astfel de responsabilități.

Așadar, modul omului de a privi lumea, felul în care acesta se vede pe sine și îl vede pe celălalt, toate acestea se reflectă în cuvânt și, mai mult, în actul de creație dramatică populară. Chipul etnic pe care îl iau personajele constituie o ipostază a relației pe o stabilește omul cu istoria, acționând de o manieră complexă. Ajută la perceperea lumii din jurul nostru, la decodificarea sensului, însă, în același timp, îmbogățește realitatea pe care o trăim.

BIBLIOGRAFIE

- Adăscăliței, Vasile, *Teatrul popular de Anul Nou în Moldova*, ediție îngrijită, cu prefață de Lucian-Valeriu Lefter, Iași, PIM, 2015
- Arapu, Valentin, „Ciuma – boala turcilor: o percepție tradițională românească (aspecte istorice, teologice, etnologice și epidemiologice)”, *Revista de etnologie și culturologie*, volumul XXX, 2021, p. 6.
- Balaban, Maria-Zoica-Eugenia, „Expresia alterității”, *Enciclopedia imaginariilor din România* (coord. Corin Braga), vol. II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Iași, Editura Polirom, 2020, pp. 277-295.
- Burada, Teodor T., *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefaniu & Comp, 1915
- Cantemir, Traian (coord. științific), *Brăduț de pe cărare*. Culegere de folclor literar din județul Bacău, ediție îngrijită de Pompiliu Stan, Bacău, Consiliul Județean Bacău al Organizației Pionierilor, Bacău, 1979
- Caraman, Petru, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa bună”, 1931
- Cărare, Petru, *Punctul de reper*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2003
- Coșeriu, Eugeniu, *Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1999
- Dehelean, Constantin, „Despre alteritate”, în *Secolul 21*, 1-7, 2002, p. 17.
- Dehelean, Constantin, „Despre identitate vs. alteritate”, în *Arca*, Arad, nr. 4-5-6, 2018, p. 68.

³⁸ https://www.youtube.com/watch?v=f_9x_uKklUI.

³⁹ *Dicționarul limbii române*, XI/3, s.v.

- DLR: [Academia Română], Iorgu Iordan, Al. Graur, Ion Coteanu (redactori responsabili), *Dicționarul limbii române (serie nouă)*, București, Editura Academiei Române, t. XI/3, *Litera T: Tocăna–Twist*, 1983
- Francastel, Pierre, *Realitatea figurativă*, București, Editura Meridiane, 1972
- Groza, Liviu, *De pe vremea lui Pazvante. Imagini ale vieții din trecut în expresii românești*, București, Editura Vremea, 2022
- Haja, Gabriela, *Structuri dramatice în folclorul românesc*, Iași, Editura Alfa, 2003
- Herseni, Traian, *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Iuga, Dumitru, *Maramureș, Țară Veche. Antologie de folclor de pe Cursul Superior al Tisei (1672–1908)*, Baia Mare, Editura Cybela, 2008
- Mihail, Zamfira, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978
- Opreșcu, G. (ed.), *Istoria teatrului în România*, vol. I, *De la începuturi până în 1848*, București, Editura Academiei R.S.R., 1965
- Oprîșan, Horia-Barbu, *Teatru fără scenă. Evocări ale unor spectacole, personaje și interpreți ai teatrului popular românesc*, cu o prefață de Ovidiu Papadima, București, Editura Meridiane, 1981
- Pop, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989
- Sadoveanu, Mihail, *Hanu-Ancuței. Baltagul*, Editura Litera Internațional, 2003
- Savin, Petronela, „Formes du théâtre populaire d’origine orientale dans quelques termes et expressions figées du roumain”, în *Philologica Jassyensia*, an VI, nr. 1, 2010, pp. 225-230.
- Savin, Petronela; Timoce-Mocanu, Cosmina (coord.); Jicu, Adrian; Cuceu, Maria, *Aceea era... Puterea colacilor! Sărbători trăite, sărbători povestite*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2017
- Todorov, Tzvetan, *Cucerirea Americii. Problemele celuilalt*, traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Institutul European, 1994
- Vasiu, Lavinia-Iunia, „Alteritate negativă, evreul și romul în memoria limbii române”, în *Enciclopedia imaginariilor din România* (Corin Braga, coord.), vol II, *Patrimoniul și imaginarul lingvistic*, Editura Polirom, 2020, pp. 296-318.

Site-uri

https://www.youtube.com/watch?v=f_9x_u

Limbaș și creativitate

INTERSECȚII LIRICE ANTICE ȘI MODERNE. CÂTEVA PERSPECTIVE TEORETICE

Ancient and Modern Lyrical Intersections. Some Theoretical Perspectives

In Classical Antiquity there was no theory regarding the general or particular forms of literature, in this case a theory of genres or species. The distinction was made through current literary practice, certified by tradition. In the present analysis, the author proposes to delimit the basic meanings of the modern concept of literary genre starting from the hypothesis of an indistinct primordial “poetic genre” (Edgar Papu). The lyrical poetry of Classical Antiquity served to Papu as an illustration of the general space of affection. From here, the second hypothesis: the existence of an “emotional” or “expressive” genre (René Martin, Jacques Gaillard), from which later developed the particular forms of lyrical species, belonging to the literature of Greco-Latin classicism.

Key-words: *literary genre, affective genre, expressive genre, archaic civilization, primordial poetic*

1. Fenomenul liric în abordarea unei teorii a genurilor

În cercetarea de față, am pornit de la premisa, sugerată de criticul și teoreticianul francez Charles Mauron², că studiul literaturilor antice nu este gratuit și nu prezintă un interes pur istoric, ci, dimpotrivă, este indispensabil unei reflecții analitice și comparative asupra realității literar-estetice moderne și chiar contemporane. Astfel încât se poate vorbi de remanența și permanența, în cultura europeană, de peste două milenii, a unor structuri psihosociologice care pot explica – dacă nu numai, în orice caz preponderent ele – fenomenul preluării și al prelucrării tematice, constatabil la nivelul realităților literare, din Antichitate până în zilele noastre. Charles Mauron dă ca exemplu analogia tematică și structurală care se poate observa între comedia modernă și – global – cea antică, greco-latină: o astfel de analogie ne permite abordări unitare, simultan descriptive, structurale și diacronice, ale fenomenului comic.³

Structurile psihosociologice reprezintă **tipare formale generale**, din perspectiva cărora pot fi analizate, deopotrivă, atât fenomenul liric, în ansamblul său, cât și cel dramatic, fapt care constituie un bun prilej de confruntare, contrastivă și

¹ Universitatea din București

² Autorul unui, între altele, reputat studiu (la care facem doar o trimitere generală), intitulat *La psychocritique du genre comique*, Paris, Éditions José Corti, 1964; ed. a II-a, Paris, 1969.

³ Câteva repere din bibliografia românească de specialitate în zona propusă de Mauron, aceea a literaturii comice, din perspectiva paralelei antic-modern: Claudiu T. Arieșan, *Hermeneutica umorului simpatetic. Repere pentru o comicologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999; *id.*, *Între sutras și rugăciune. Modele culturale din comicologia clasică și patristică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2003; *Geneza comicului în cultura română*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2010.

simultan complementară, între literatura antică clasică, greco-latină în speță, și cea modernă, respectiv contemporană.

Lirismul antic – pentru a ne referi, în continuare, numai la el – se impune a fi studiat dintr-o perspectivă cât mai apropiată de aceea a anticilor înșiși. Pentru aceștia, distincția între ceea ce numim noi, astăzi, **genuri/specii literare** se realiza de la sine, implicit⁴, prin însăși practica literară. De aceea, o teorie special destinată studierii originilor și formelor generale, respectiv particulare, ale literaturii, nu există nici la greci, nici la romani.

În privința literaturii latine, dispunem de o clasificare elaborată, după posibile modele grecești, chiar de către scriitorii latini, la o dată care, practic, nu poate fi precizată, dar care a fost preluată și discutată pentru prima oară într-un mod relativ sistematic de către Marcus Fabius Quintilianus, în celebra carte a X-a a „Formării oratorice” (*Institutio oratoria*).

Aici, Quintilianus trece în revistă, odată cu operele celor mai remarcabili scriitori greci și latini, cu meritele și defectele lor, și principalele clase sau genuri ilustrate de creația scriitorilor respectivi. Sprijinindu-se pe tradiția antică, autorul consideră că aceste clase tipologice sunt în număr de 9, una dintre ele fiind, din perspectiva teoreticianului educației oratorice, specifică, adică exclusiv latină. Iată aceste genuri, în ordinea oferită de Quintilianus:

1. <i>epopeea</i> (sau genul epic)	5. <i>poezia dramatică</i>
2. <i>poezia elegiacă</i>	6. <i>istoriografia</i> (sau genul istoric)
3. <i>poezia iambică</i>	7. <i>elocința</i> (sau genul retoric)
4. <i>poezia lirică</i>	8. <i>filosofia</i>
	9. <i>satira</i>

Trebuie să remarcăm următorul fapt.

Pentru Quintilianus, ultimul gen, satira, este un produs specific, exclusiv roman, așa cum atestă faimoasele cuvinte care îi aparțin: *Satura quidem tota nostra est.* (X, 1, 93).⁵ În plus, după cum se vede din clasificarea de mai sus, satira apare distinctă la Quintilianus în raport cu poezia iambică, în primul rând pe baza criteriului formal, de vreme ce ea utiliza, încă de la întemeietorul ei, Gaius Lucilius – exceptând o infimă parte a operei acestuia –, în exclusivitate hexametru dactilic. După opinia curentă la acea dată, deci în Antichitatea clasică, în faza ei de apogeu – și, desigur, până la sfârșitul ei –, toate genurile literare se născuseră în Grecia, mai puțin, cel deja amintit, satira.

Dar lista lui Quintilianus ne apare totuși în mod manifest lacunară, dacă o raportăm nu doar la creația literară modernă, ci chiar și la aceea a Antichității clasice.

Lipsește din ea, de exemplu, ceea ce ulterior, în epoca modernă, s-a numit genul *epistolar*, pentru a nu mai aminti de *roman*, pentru care nici în latină, nici în greacă nu există un termen echivalent absolut exact. Dar, cum au arătat autorii mai înainte citați (*ibid.*; vezi, *supra*, n. 3), absența romanului și a epistolografiei nu trebuie

⁴ Este și opinia autorilor singurului studiu exhaustiv apărut până acum și consacrat teoriei literare a genurilor din Antichitatea romană – cu largi referințe și la cea greacă –, studiu aparținând lui René Martin și Jacques Gaillard, *Les genres littéraires à Rome*. I-II. Scodel, Paris, 1981, aici vol. I, p. 10.

⁵ C. A. van Rooy, ”Quintilian X 1, 93 once more”, *Mnemosyne*. Fourth Series, vol. 8, fasc. 4, 1955, pp. 305-310.

să ne surprindă. Este vorba de genuri a căror „naștere”, cel puțin pentru literatura latină, era fie aproximativ contemporană cu opera însăși a lui Quintilianus, fie cu relativ puțină vreme înainte. Pentru epistolografie (ne referim aici exclusiv la cea în proză, epistolele poetice alcătuiind, în spațiul latin, în materie de conținut, un *mixtum* aparte, de ficțiune pură și de realitate biografică directă: *Heroides* ovidiene vs. *Epistulae ex Ponto* ale aceluiași), este vorba – dacă lăsăm deoparte finalitățile diverse, nu doar literare, ale corespondenței unui Cicero, Caesar sau (incert) Sallustius – despre opera lui Plinius cel Tânăr, grație căruia scrisoarea-misivă este, definitiv, ridicată la rang de text literar.⁶ Cât despre romanul lui Petronius, Quintilianus nu amintește nimic.

Mult mai surprinzătoare este absența *poeziei didactice*, ilustrată de mari poeți greci și latini. Faptul se poate explica numai dacă admitem că, pentru teoreticienii latini ai secolului I imperial (dacă nu cumva și pentru cei greci, încă de mai multă vreme), poezia didactică nu era altceva decât o ramură a poeziei epice. Într-adevăr, marile poeme didactice latine prezintă o serie de trăsături care le conferă un profund caracter epic.⁷

Observăm, totodată, că lipsește *tratatul științific* și/sau *tehnic*, pe care anticii nu l-au considerat niciodată a fi situat în afara unei perspective estetice, dacă nu cumva chiar literare. Cei doi autori francezi deja citați consideră, în mod judicios, tratatul drept corespondentul sau echivalentul în proză al poemului didactic, susținând, totodată, că, din perspectiva lui Quintilianus, tratatul era văzut, foarte probabil, ca un caz particular al literaturii numite de el filosofice, întrucât, în Antichitate, știința și filosofia erau indistincte ca domenii ale cunoașterii generale, toate operele tehnice sau științifico-tehnice posedând (indiferent că era vorba de arhitectură, agronomie, agrimensură, medicină umană și veterinară, astronomie, gastronomie sau de altceva) un fundament sau un fundal („arrière-plan”, după Martin-Gaillard, *ibid.*), un „background” (în termenii actuali) filosofic.

Vom utiliza, în cele ce urmează, o semnificație clar delimitată în ceea ce privește conceptul de **gen literar**, preluând concluziile unei analize complexe, elaborate – pentru domeniul teoriei literare aferente Antichității clasice – de renumiți cercetători ai ultimelor decenii.

Astfel, pe de o parte, vom admite, împreună cu profesorul Alain Michel⁸, că noțiunea de gen literar trebuie gândită și elaborată în mod necesar din perspectivă istorică, astfel încât o abordare formalist-structuralistă, așadar, una foarte „tehnică”, să nu conducă la „negarea spiritului istoric” (*ibid.*).

⁶ O perspectivă istorică generală asupra genului epistolografic antic, cu referire specială la poezia ovidiană, oferă, sintetic, Ioana Costa, „Epistolografie poetică”, în Dorin Popescu, *Răzbușarea barbarilor. 2000 de ani fără Ovidiu la Tomis*, ed. Dorin Popescu, Liviu Franga, Ideea Europeană, București, 2017, pp. 289-294. Monografia cea mai amplă, destinată urmării traseului comunicării epistolografice din Antichitate până în prezent – lucrare alcătuită de armătura bibliografică de bază a studiului amintit imediat mai sus –, o reprezintă culegerea de studii semnată de Carol Poster și Linda C. Mitchell (eds.), *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographic Studies. Studies in Rhetoric / Communication*, The University of South Carolina Press, Columbia SC, 2007.

⁷ René Martin, Jacques Gaillard, *ibidem*.

⁸ Contributor în cadrul volumului colectiv *Qu' est-ce qu'un texte?*, Librairie José Corti, Paris, 1975, p. 93 sqq.

Pe de altă parte, considerăm valabilă și eficace în analiza globală a literaturilor clasice ale Antichității modelul propus de autorii deja menționați în mai multe rânduri, René Martin și Jacques Gaillard, singurii specialiști care au oferit o teorie completă a genurilor literare latine, din perspectivă simultan istorică și descriptivă. Astfel, pentru Martin și Gaillard, genul literar reprezintă „o structurare empirică a producției literare”⁹, capabilă să limiteze în cel mai înalt grad posibil numărul subdiviziunilor și să lase deoparte, netrecute prin filtrul teoretic și neîncadrabile în casele fișierului, decât un foarte mic (de fapt, cât mai mic) număr posibil de opere literare, „reziduu” inevitabil și ignorabil (*ibid.*).

În conformitate cu acest model, ale cărui concepte și a cărui terminologie le-am preluat, se pot distinge 4 macro-diviziuni sau, tradițional vorbind, genuri ale producției literare antice (ne referim, evident, numai la Antichitatea clasică): „dramaticul”, „narativul”, „demonstrativul” și „afectivul”. Aceste macrodiviziuni se subîmpart, la rândul lor, în specii sau „forme” (ultimul termen aparține autorilor menționați, *ibid.*). Dar facem precizarea că, atât pentru „genuri”, cât și pentru „forme” sau „specii”, criteriile de clasificare rămân aceleași: fie conținutul operei literare, în sensul de natură a mesajului, fie „scriitura” ei, altfel spus tiparele expresiv-formale, fie, în sfârșit, ambele criterii simultan. În orice caz, în pofida complexității perspectivelor de abordare a fenomenului literar ca structurare de gen sau genologică, Martin și Gaillard însuși recunosc faptul că o „coerență totală (*id est*, absolută: n. n.) nu este posibil a fi atinsă”¹⁰.

2. Genul afectiv și formele sale

În mod cu totul întemeiat, René Martin și Jacques Gaillard¹¹ consideră că genul de care ne ocupăm ar putea fi denumit, ca alternativă la propria lor terminologie, și „expresiv”. Iată argumentele.

Operele aparținând acestui gen nu „descriu” o realitate materială sau conceptuală oarecare, nici nu înfățișează suita unor evenimente, reale ori fictive, întotdeauna desfășurate însă pe axa timpului. Acest tip de opere și-a propus altceva: și anume, să exprime afectivitatea. Autorul lor urmărește, prin însuși actul scrierii, să dea glas propriei afectivități, lumii sentimentelor sau pasiunilor *lui*. Operele genului afectiv sau, altfel spus, expresiv nu aparțin, cum subtil observă autorii menționați (*ibid.*), nici temporalității, nici atemporalității, în sensul că astfel de opere nu decupează – să spunem așa – felii de timp, epuizându-le narativ într-un interval dat, dar nici nu se situează deasupra sau în afara timpului. Operele genului afectiv aparțin, din unghi cronologic, instantaneului, clipei. Exprimând sentimentul care îl „locuiește”, scriitorul unei astfel de opere își fixează prin și în scris, deci prin și în operă – ca produs al actului de a scrie –, o „stare de suflet”¹², așa cum s-a ivit ea odată, cum l-a străbătut pe scriitor într-un moment dat.

Drept consecință, operele genului afectiv se vor înfățișa ca posedând o suprafață redusă, dar o adâncime invers proporțională. Formal vorbind, modul de exprimare a afectivității s-a cristalizat, în creații exclusiv poetice, în spațiul literar al Antichității clasice. Indiscutabil, pentru acel spațiu – iar motivația acestei constatări

⁹ René Martin, Jacques Gaillard, *op. cit.*, p. 11.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, p. 13.

¹² *Ibid.*

nu este aici locul cel mai potrivit spre a o lua în discuție –, afectivitatea s-a exprimat în modul cel mai deplin, plenar am spune, prin poezie, și numai prin ea. Iar formele afectivității s-au tradus, în plan literar, prin tot atâtea specii, respectiv prin tot atâtea modalități de exprimare formală a afectivității: poezia lirică propriu-zisă (sau, cu un termen generic, „cântecul”), elegia, poezia bucolică, satira, epigrama. Indiferent însă de aceste „forme” sau „specii”, poetul – și aceasta este trăsătura fundamentală a genului afectiv, care unește formele în cauză – se înfățișează cititorului său câtuși de puțin „voalat” sau „ascuns” înapoia personajelor sale. Autorul, în cazul de față poetul, **se exprimă** pe sine însuși în opere prin excelență subiective, personalizate, dominate net de o categorie gramaticală verbală care deține, practic, exclusivitatea: aceea a persoanei I (singular). René Martin și Jacques Gaillard le numesc „opere-portret”¹³. Noi le-am denumi, mai curând, opere-autoportret sau, în terminologie germană, „*ich-Poesie*”, „poezia eului” (după modelul faimoasei sintagme „*ich-Erzählung*”, „povestire la persoana I”).

Trebuie să mai facem însă două precizări, înainte de a ne ocupa separat de tipologia genului afectiv.

Mai întâi, să constatăm că între clasificarea formelor genului afectiv, efectuată de Martin și Gaillard, și aceea datorată lui Pierre Grimal¹⁴, există notabile diferențe. La acesta din urmă nu există denumirea de „gen afectiv”, denumire care, așa cum am subliniat deja, aparține descoperitorilor și utilizatorilor ei ulteriori, profesorii René Martin și Jacques Gaillard. Grimal utilizează pentru întregul gen denumirea de „poezie lirică” sau de „lirism”.

În al doilea rând, Martin și Gaillard exclud dintre formele genului afectiv poezia lirică sau (lirismul) practicat în operele dramatice, așadar componenta lirică a operelor dramatice, lirismul teatral, pe care îl discută, marginal, numai în cadrele genului dramatic.

În al treilea rând, aceiași autori exclud și fabula din cadrele genului afectiv, fabulă pe care, din rațiuni nu într-o totalitate întemeiate, Grimal o inclusese printre formele poeziei lirice.

În sfârșit, este meritul și rându-l cuplului Martin-Gaillard să inoveze în ceea ce privește îmbogățirea genului afectiv cu satira propriu-zisă, așa cum atât Horatius și Persius – pe urmele întemeietorului speciei, Lucilius –, cât și, mai ales, Iuvenalis, ultimul mare creator al seriei, i-au trasat, definitiv pentru literatura europeană postantică, tiparele. Mai ales la Iuvenalis, arată autorii citați (*ibid.*), sentimentul care domină universul afectiv și imaginar al operei satirice este cel al mâniei care stârnește indignare (*facit indignatio uersus*, Sat. I, 1).¹⁵

Dar oricare clasificare își are, în chip firesc, inconvenientul și discutabilul ei. Martin și Gaillard au subliniat acest lucru, cu referire la propria lor clasificare. De aceea, se impune să facem a doua precizare.

Fiecare tip de discurs literar are o funcție predominantă, în raport cu finalitatea fundamentală urmărită de scriitorul însuși, din momentul în care începe, până când își

¹³ *Ibid.*, p. 14.

¹⁴ *Le lyrisme à Rome*. Presses Universitaires de France, Paris, 1978, în special capitolul *Introduction*, pp. 7-30.

¹⁵ Cf. Alexandra Ciocârlie, *Iuvenal*. Editura Academiei Române, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București, 2002. A se vedea și Liviu Franga, „De la noi la ei”, în *România literară*, 13, anul XXXVI (2003), 2-8 aprilie, p. 21 și 31 (în rubrica *Semnal clasic*).

încheie opera în cauză. Când își propune să (re)prezinte o acțiune în toate detaliile ei de mișcare și dialog verbal, scriitorul creează, de regulă, o operă aparținând genului dramatic. Atunci când urmărește să relateze o întâmplare ori o succesiune de întâmplări, prezentând faptele, cumva, din „spatele” acțiunii propriu-zise, avem de-a face cu genul narativ. Expunând un sistem (în primul rând, filosofic), scriitorul abordează genul demonstrativ. Exprimându-și trăirile sufletești (conjugate sau nu cu acelea ale unui protagonist ori interlocutor fictiv), el configurează o operă aparținând genului afectiv.

Dar aceste funcții nu sunt, evident, și singurele care permit – arată Martin și Gaillard (*ibid.*) – o structurare a faptului literar. Ar putea fi luate în calcul și alte opoziții, de pildă aceea între finalitatea primordială estetică și finalitatea utilitar-practică sau aceea dintre textele având ca bază referențială realitatea și cele care au imaginarul ca referent etc. În plus, ar putea fi luate în considerare trăsăturile sau funcțiile secundare ale operelor, respectiv ale formelor sau speciilor aferente unui gen anume. De exemplu, în epoca sa clasică antică (fie greacă, fie latină), teatrul posedă, exact ca și epopeea sau, mai târziu, ca romanul, o intrigă; originea sa lirică, provenită din lirismul coral, este dovedită prin exprimarea muzicală, tocmai de aceea numită „lirică”, a afectelor personajelor care populează teatrul. În ceea ce privește romanul, acesta s-a născut, la Roma cel puțin, ca o sinteză admirabilă, efervescentă am spune, a unor forme diverse, alăturând procedee specifice poeziei epice, mimului, satirei, diatribei cinico-stoice și chiar elegiei. Unii poeți au utilizat (este cazul lui Ovidius, în special, în *Fastorum libri*, și nu numai) distihul elegiac în redactarea unor poeme didactice, încalcând, astfel, tradiția hesiodică, respectată de un Lucretius sau Vergilius, de pildă.

René Martin și Jacques Gaillard oferă, în detaliu, încă alte suficiente exemple.¹⁶

Reținem, prin urmare, concluzia autorilor, care au preferat, în această situație, să reproducă o formulare, deosebit de sugestivă, aparținând lui Jacques Perret¹⁷: „Fiecare gen literar este oarecum deschis către celelalte, și nu e mai puțin folositor să avem în vedere conexiunile, ca și diferențele dintre ele [...]. În orice muncă de interpretare, în orice activitate de lectură, trebuie [...] să știi să privești pe deasupra zidurilor” (trad. n.).

Nu există forme literare pure, indiferent dacă este vorba de genuri sau de specii. Și unele, și altele confluează, se combină, se întrepătrund. Pentru a ne referi la formele genului afectiv, s-a arătat¹⁸ cum satira, de pildă, se afla la mijloc de drum între genul demonstrativ, „oratoric”, și cel afectiv. Elegia și epigrama pot deveni, și ele, eminentamente descriptive, putând, în plus, exprima și altceva decât sentimentele proprii poetului. Bucolica este un produs liric și dramatic totodată. Nu mai vorbim de formele altor genuri, precum romanul, situat „au carrefour de tous les genres”(*ibid.*). În consecință, nu se poate vorbi niciodată de caracterul absolut al „închiderii” sau autonomiei genurilor. Acestea ne apar, cum s-a spus¹⁹, ca realități în mișcare, ca „organisme vii și susceptibile de a fi grefate unele asupra celorlalte”, „unindu-se” în mariaje nu întotdeauna dintre cele mai reușite.

¹⁶ René Martin, Jacques Gaillard, *op. cit.*, p. 16.

¹⁷ În volumul citat, al contributorilor multipli, intitulat *Qu'est-ce qu'un texte?*, pp. 13-14.

¹⁸ Toate exemplele de mai sus aparțin lui René Martin și Jacques Gaillard, *op. cit.*, vol. II, p. 235.

¹⁹ *Ibid.*

Un ultim aspect se impune a fi adus în discuție, alături de celelalte forme care configurează structura genului afectiv.

În afara satirei, și alte specii, aparținând unor genuri diferite – specii care au deținut o importanță remarcabilă în câmpul de forțe al literaturii latine –, au reprezentat o creație a Romei culturale: romanul, autobiografia, scrisoarea în proză și scrisoarea în versuri. Pe de altă parte, marea majoritate a formelor literare de origine greacă au fost profund modificate, uneori chiar re-create, din momentul în care au început a fi practicate, pe scară largă, de către scriitorii latini. Rezultatul l-au reprezentat, după legitima opinie a lui Martin și Gaillard²⁰, tipuri literare noi greco-latine, în orice caz, în egală măsură latine și grecești: comedia muzicală plautină este, pe drept cuvânt, considerată, azi, ca fiind rezultatul unei sinteze între *nea* „noua (comedie ateniană)” și vechea *satura* latină (dramatică); tragedia istorică ([*fabula praetexta*]) nu a avut niciodată în Grecia un antecedent efectiv; elegia erotică latină s-a născut din „subiectivizarea” elegiei impersonale grecești; bucolica „arcadiană” a lui Vergilius se deosebește radical de modelul ei îndepărtat, cel sicilian; numai datorită strădaniilor latine, fabula a sfârșit prin a deveni un gen de sine stătător; epopeea istorică nu a avut, nici ea, un echivalent exact și durabil în poezia epică greacă.

Prin urmare, se impune, în această ultimă privință, următoarea concluzie. Deși născute, cele mai multe, în Grecia, toate aceste forme sau specii ale literaturii latine au căpătat numai la Roma trăsături specifice, devenind, mai ales ele, și nu arhetipurile grecești, modele pentru literaturile europene ulterioare Antichității clasice.

3. Poezia lirică – formă fundamentală a afectivității în literatura și arta începuturilor

Una dintre problemele în același timp de primă însemnătate și totuși rămase încă obscure o reprezintă, din perspectivă istorică, aceea a genului poetic numit îndeobște *primordial* sau *originar*.

Asemenea fenomenelor naturale, care au cunoscut trecerea de la omogen la heterogen, de la nediferențiat la diferențiat, și cele ale vieții spirituale au parcurs, de-a lungul mileniilor, un traseu asemănător. Admițând ca premisă existența, în cele mai îndepărtate faze ale ființării umane, a unui fapt sau dat poetic omogen, aflat într-o stare de magmă, așadar în asociere cu arte diverse, străine ca substanță și expresie de arta cuvântului²¹, diverși cercetători, specialiști în antropologie culturală diacronică, au demonstrat în mod peremptoriu că însăși conștiința umană era constituită – la cel mai general nivel antropologic și în faza celor mai îndepărtate origini – dintr-un conglomerat difuz de valori spirituale, de ordin etic, religios, politic, economic,

²⁰ *Ibid.*, p. 236. Exemplele noastre de mai sus le urmează pe cele aparținând cercetătorilor francezi menționați în repetate rânduri.

²¹ Pentru detalii, a se vedea Edgar Papu, *Evoluția și formele genului liric*, Editura Albatros, București, 1972, pp. 11-15; Herwig Goergemanns, *Zum Ursprung des Begriffs "Lyrik"*, în *Musik und Dichtung*, Neue Forschungsbeiträge, Viktor Pöschl zum 80. Geburtstag gewidmet, herausgegeben von Michael von Albrecht und Werner Schubert, Lang, Frankfurt, 1990, pp. 51-61; de asemenea, pot fi consultate, orientativ, în ansamblu, următoarele volume: *Lirica greca e latina*, Atti del Convegno di studi polacco-italiano, Poznan, 2-5 maggio 1990, Napoli, 1990; Otto Knörrich, *Lexicon lyrischer Formen*, Kröner, Stuttgart, 1992; Paul Allen Miller, *Lyric Texts and Lyric Consciousness. The Birth of a Genre from Archaic Greece to Augustan Rome*, Routledge, London, 1994.

estetic, valori care, la nivelul de bază al individului, alcătuiau o structură unică, nediferențiată, comună.

Omogenitatea vieții psihice, în cazul tipului uman al fazelor inițiale de civilizație, s-a datorat, cum au arătat specialiștii în domeniu (unii deja menționați, cf., *supra*, n. 20), lipsei de diferențiere, de disociere a impulsului spontan. Neexistând o diferențiere a vieții psihice, a funcțiilor primordiale, nici funcția practică nu s-a diferențiat de cea estetică, și cu atât mai puțin esteticul nu s-a diferențiat în diversele forme ale artei. O astfel de alcătuire difuză, nediferențiată, a zonei esteticului, în faza cea mai îndepărtată a existenței și psihologiei umane, a fost denumită de specialiști conglomeratul poetic inițial²², conferindu-se termenului „poetic” o accepțiune mult mai largă decât cea curentă, și anume valoarea semantică echivalentă termenului de „artistic”.

Poeticul sau artisticul inițial s-a caracterizat printr-o dominanță absolută a senzațiilor violente, a emoțiilor adesea contradictorii, dar situate la cea mai înaltă intensitate. Este meritul lui Giambattista Vico, autorul faimosului tratat *Scienza nuova*²³, de a fi demonstrat, în urmă cu mai bine de trei veacuri, o atare realitate. Omul începuturilor a folosit, pe orice meridian s-ar fi situat, un limbaj puternic afectiv, bazat pe experiența unor pronunțate stări emotive. Opiniile lui Vico au fost confirmate de către cercetători moderni. La începutul secolului trecut, mai exact în 1907, Wilhelm Worringer²⁴ atribuia, ca și Vico, umanității primordiale afecte preponderent violente, între care „frica” – arată autorul – ocupa locul central în universul afectivității umane primitive, situate „în mijlocul necunoscutului”, într-un neant de întrebări, am spune.

O trăire, așadar, obscură, irațională, bazată pe funcționarea instinctului, a celui de apărare și de autoapărare mai presus de celelalte. Dar, în acea lume primitivă, așa cum s-a arătat²⁵, afectul fricii nu acționa izolat, pentru că ea coexistă cu alte impulsuri și stări emotive, pe care le antrenau, odată declanșate, resorturile vieții afective. S-a născut, astfel (pe o cale absolut spontană, desigur), o gamă bogată de reacții psihice, care au produs un conglomerat de efecte artistice, nediferențiate inițial, ca și stările psihice care le generaseră.

Teza fundamentală, pe care școala modernă și contemporană de antropologie o îmbrățișează, în general, fără rezerve majore, este aceea că arta începuturilor existenței umane a deținut o componentă lirică, poate, mai exact spus, afectiv-lirică, predominantă în mod absolut.²⁶ Această componentă lirică a avut un caracter prin excelență colectiv, de grup: de pildă, se știe că, în comunitățile umane primitive – fapt verificat antropologic și astăzi –, moartea unui membru al colectivității afecta infinit mai mult decât în comunitățile constituite ulterior integritatea aceleia, pentru că moartea unui membru al grupului însemna diminuarea capacității de apărare a lui, de procurare a hranei, de înmulțire și perpetuare ș.a.m.d. O atare dimensiune lirică, în sensul cel mai larg, nediferențiat, al termenului, echivalent aici cu afectivul generic, se poate percepe în monumentele literare cele mai reprezentative pentru umanitatea

²² Edgar Papu, *op. cit.*, p. 12.

²³ A se vedea ediția Giambattista Vico, *La scienza nuova*, col. Letteratura italiana Einaudi, Edizione di riferimento: *Principj di scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni... Corretta, Schiarita, e notabilmente Accresciuta*, in *Opere*, a cura di Paolo Rossi, Rizzoli, Milano, 1959.

²⁴ În studiul intitulat *Abstraktion und Einfühlung*, Piper Ed., München, 1963, în special pp. 23-25.

²⁵ Edgar Papu, *op. cit.* p. 13.

²⁶ A se vedea, în special, concluziile lui Edgar Papu, *op. cit.* p. 14.

începuturilor, cum au fost – păstrate, din fericire, și ajunse până la noi – epopeea babiloniană a lui *Ghilgamesh* și cea homerică, *Iliada* în speță. Ele oglindesc, fragmentar, reminiscențe ale mentalităților primelor faze din istoria spiritualității umane, chiar dacă, strict literar vorbind, aparțin unui „gen” anume, cel narativ. Moartea lui Enkidu sau moartea lui Hector, ca și aceea a lui Patrocle, deși încadrate în opere epice, reproduc, în ansamblul lor, „ceva din inițiala nediferențiere a genurilor”²⁷, totul fiind supus, subordonat unei patetice trăiri lirice, afective, a vieții. Acele nuclee de tensiune lirică anticipează, indiscutabil, viitorul registru sau „gen” liric din poezia epocilor istorice.

În concluzie, putem afirma, odată cu Edgar Papu și cu alți cercetători moderni ai fenomenului liric²⁸, că așa numitul *gen poetic primordial*, în măsura în care poate fi reconstituit ca matrice sau matcă a tuturor formelor poetice ulterioare, nu numai a celor aparținând genului afectiv, s-a caracterizat printr-o substanță profund lirică. Genul poetic primordial poate fi echivalat – este și ipoteza lui Edgar Papu²⁹ – cu un *lirism generic*, „plural” sau colectiv, născut din sentimentul cvasi-instinctiv al solidarității și coeziunii grupului etnic, chiar mai înainte ca această „pluralitate solidară” (cum o numește același Edgar Papu, *ibid.*) să se obiectiveze literar în forma epică a epopeii.

Lirismul, ca mod și formă fundamentală de expresie a afectivului, s-a confundat, prin urmare, cu Poezia originară a umanității. Din acea confuzie estetică originară, inițială, prima formă, prin excelență poetică, a artei cuvântului, care s-a desprins de celelalte forme de expresie artistică, a fost lirismul. Nu însă al lui „eu”, ci al lui „noi”, dar la aceiași parametri ai subiectivității, adică ai afectivității. Altfel spus, lirismul colectiv sau plural, pe care îl putem urmări în diversele sale manifestări categoricale și specifice desprinse în cursul evoluției milenare a literaturii europene, pornind de la literatura și cultura literară ale Antichității clasice.

BIBLIOGRAFIE

- *** *Lirica greca e latina*, Atti del Convegno di studi polacco-italiano, Poznan, 2-5 maggio 1990, Napoli, 1990
- Arieșan, Claudiu T., *Hermeneutica umorului simpatetic. Repere pentru o comicologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999
- Arieșan, Claudiu T., *Între sutras și rugăciune. Modele culturale din comicologia clasică și patristică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2003
- Arieșan, Claudiu T., *Geneza comicului în cultura română*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2010

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Din operele cărora menționăm doar cele mai reprezentative contribuții, ca repere esențiale: Richard Müller-Freienfels, *Psychologie der Kunst. Psychologie des kunstschaffens und ästhetischen Wertung*. Zweite Auflage, Teubner, Leipzig, 1923; Fritz Graebner, *Das Weltbild der Primitiven. Eine Untersuchung der Urformen weltanschaulichen Denkens bei Naturvölkern*, Reinhardt, München, 1924; Benedetto Croce, *La poesia. Introduzione alla critica e storia della poesia e della letteratura*, Laterza, Bari, 1936; Al. Dima, *Conceptul de artă populară*. Fundația pentru Literatură și Artă „Carol II”, Editura Fundațiilor Regale, col. „Biblioteca de filosofie românească”, București, 1939; Ovidiu Papadima, *Poezie și cunoaștere etnică*, Col. „Lucaefărul”, București, 1944.

²⁹ Edgar Papu, *op. cit.*, p. 15.

- Ciocârlie, Alexandra, *Iuvenal*, București, Editura Academiei Române, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, 2002
- Costa, Ioana, „Epistolografie poetică”, în Dorin Popescu, *Răzbunarea barbarilor. 2000 de ani fără Ovidiu la Tomis*, ed. Dorin Popescu, Liviu Franga, București, Ideea Europeană, 2017, pp. 289-294.
- Franga, Liviu, „De la noi la ei”, în *România literară*, 13, anul XXXVI (2003), 2-8 aprilie, p. 21 și 31 (rubrica *Semnal clasic*).
- Goergemanns, Herwig, *Zum Ursprung des Begriffs "Lyrik"*, în *Musik und Dichtung, Neue Forschungsbeiträge, Viktor Pöschl zum 80. Geburtstag gewidmet*, herausgegeben von Michael von Albrecht und Werner Schubert, Frankfurt, Lang, 1990, pp. 51-61.
- Grimal, Pierre, *Le lyrisme à Rome*, Paris, Presses Universitaires de France, 1978
- Knorrich, Otto, *Lexicon lyrischer Formen*, Stuttgart, Kroner, 1992
- Martin, René; Gaillard, Jacques, *Les genres littéraires à Rome*, I-II, Paris, Scodel, 1981
- Mauron, Charles, *La psychocritique du genre comique*, Paris, Éditions José Corti, 1964; ed. a II-a, Paris, 1969
- Miller, Paul Allen, *Lyric Texts and Lyric Consciousness. The Birth of a Genre from Archaic Greece to Augustan Rome*, London, Routledge, 1994
- Papu, Edgar, *Evoluția și formele genului liric*, București, Editura Albatros, 1972
- Poster, Carol; Mitchell, Linda C. (eds.), *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographic Studies. Studies in Rhetoric/Communication*, Columbia SC, The University of South Carolina Press, 2007
- van Rooy, C. A., „Quintilian X 1, 93 once more”, in *Mnemosyne*, Fourth Series, vol. 8, fasc. 4, 1955, pp. 305-310.
- Giambattista Vico, La scienza nuova*, col. Letteratura italiana Einaudi, Edizione di riferimento: *Principj di scienza nuova d'intorno alla comune natura delle nazioni... Corretta, Schiarita, e notabilmente Accresciuta*, in *Opere*, a cura di Paolo Rossi, Milano, Rizzoli, 1959
- Worringer, Wilhelm, *Abstraktion und Einfühlung*, München, Piper Ed., 1963

RECEPTAREA LUI MIHAI EMINESCU ȘI REFLEXELE MITIZANTE

The Reception of Mihai Eminescu's Literary Work and Mythicizing Reflexes

The present article discusses the problem of receiving Mihai Eminescu's literary work on two basic coordinates: exegetical, having as a benchmark the aesthetic value of the poet's work, and mentalistic, focused on the tragic biography of the author, correlated with the image of the genius creator, who gave birth to the Eminescu Myth. The evolution of the Eminescu Myth was investigated, from the status of a community myth, configured in the era of the poet's affirmation (the last decades of the 19th century), to that of a cultural myth, the mutation being determined by a complex of social and cultural factors that reveal the tendency of self-identification of our nation through/in Eminescu. The subsequent evolution of the Eminescu Myth took place along identity, paradigmatic, axiological and ideological lines, periodically being situated between an abstract mythification and an aggressive demythization, which indicates the axiological mutations in the cultural field.

Key-words: *reception, waiting horizon, exegesis, community myth, cultural myth, demystification.*

O abordare diacronică a operei eminesciene pune în evidență faptul că, într-o primă fază de afirmare (ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, primele decenii ale secolului XX), aceasta se situa la interferența a două tipuri de receptare: *exegetică*, care punea accent pe valoarea estetică și impactul creației lui Eminescu asupra poezilor contemporani, și *mentalitară*, axată pe biografia scriitorului și motivată afectiv. Drept urmare, în perioada vizată, eminescologia era în corelație cu Mitul Eminescu, care prindea contur la nivelul câmpului mentalitar. Ulterior, acestea capătă o existență cvasiautonomă, în sensul în care granița dintre spațiul literar și cel extraliterar este superfluă, între ele existând numeroase analogii, paralelisme, reflexe directe și indirecte. Cert este că modelul Eminescu transcende paradigma pur literară, revendicându-și o valoare simbolică, mitografică. Imaginea scriitorului care stă în „centrul” culturii devine un construct identitar, un prototip al eroului național în care se reflectă și se recunosc românii de ieri și de azi.

Relevant este contextul genezei acestui mit, circumscris intervalului reprezentativ 1870-1900, marcat de mai multe momente semnificative: consacrarea maioresciană a lui Eminescu drept „om al timpului modern”, situat în imediata vecinătate a lui Vasile Alecsandri, fapt ce a declanșat o polemică acerbă între adulatori și detractori; accidentul biografic (1883), devenit prilej pentru speculațiile de presă; moartea tragică a poetului (1889) și valul liric omagial care i-a urmat etc. Definit de Mihai Zamfir ca o etapă „misterioasă și pasionată”, „fertilă în legende”², acest context

¹ Universitatea de Stat din Moldova

² Mihai Zamfir, *Constituirea mitului eminescian: glose despre un mit modern*, în *Eminescu după Eminescu*, Iași, Junimea, 1978, p. 97.

a favorizat fixarea, în mentalul colectiv, a imaginii geniului nefericit sacrificat pe altarul operei, în consens cu destinul tragic, excepțional al geniului romantic, ca temei pentru configurarea Mitului Eminescu. Mai mult, biografia poetului, susceptibilă de mistificări, a stimulat forța creatoare a imaginarului colectiv. Din această perspectivă, afinitățile dintre biografia eminesciană și mitul romantic al „Tânărului Geniu”, surprinse de cercetătorul Mihai Zamfir (viața scurtă, finalul vieții marcat de „pierderea facultății primordiale a creatorului – inteligența”, „ imaginea fizică angelică”, universalitatea și „proteismul preocupărilor”, fascinația pentru „construcțiile universale totalizante”, adică ocultism și esoterism, lipsa de succes în timpul vieții și postumitatea idolatră, „o iubire extraordinară”³), certifică mecanismul mitogenic în cazul Eminescu, chiar dacă suprapunerea lor vădește o „calchiere aparentă”, cum remarcă exegetul.

În aceeași ordine de idei, *Prefața* maioreșciană la prima ediție a volumului *Poesii* (1883) și însăși structura volumului, fixată între cele două texte reprezentative (*Singurătate și Criticilor mei*), proiecta imaginea tânărului geniu, prea impersonal și prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, dezvoltată ulterior în studiul *Eminescu și poeziile lui* (1889), consfințind și/sau orientând receptarea. Pe de altă parte, intervențiile parodice/contestatate – foiletonul *O familie de poeți* publicat de Barbu Delavrancea, pamfletul *Portret* de N. Xenopol, regretabila epigramă a lui Alexandru Macedonski etc. – au constituit factori ce au întreținut mecanismul mitogenetic, în sensul în care denigrările au, de cele mai multe ori, funcție catalitică în procesul mitizării, acționând în sens invers. Ioana Bot opinează că însăși „dificultatea comprehensiunii” eminesciene în epoca de afirmare (trădată de reacția detractorilor poetului) este un factor stimulator în crearea Mitului Eminescu⁴, deoarece, se știe, esența mitului este de natură explicativă și compensativă, mentalul colectiv completând spațiile albe din biografia/opera poetului și creând, în cele din urmă, o imagine eminesciană distinctă de prototipul biografic real.

Manifestarea *Curentului Eminescu* (ca o alternativă a modelului, satisfăcând nevoia publicului de Eminescu) și valul liric omagial au generat un sentiment de vină și compasiune față de poetul cu destin tragic, influențând receptarea operei lui printr-o grilă specifică, în consens cu traiectoria biografică. Dominanta emoțională care însoțea receptarea eminesciană a antrenat un proces de impersonalizare a creatorului, acesta fiind „dublat”, conform lui Iulian Costache, „de o imagine simbolică, percepută ca atare de public, iar opera va căpăta, și ea, virtuți simbolice speciale”⁵, fapt care întreține mecanismul mitogenetic. Momentele sus-consemnate certifică, pe de o parte, substratul biografic al mitului, iar, pe de altă parte, rolul esențial al comunității în investirea mitică; or, mentalul colectiv, aplicând o grilă specifică de receptare, a configurat, după principiul afectivității, un construct imaginar care s-a îndepărtat treptat de referențialul real – biografia poetului Eminescu –, dând naștere Mitului Eminescu.

Acest nucleu primar al mitului, cristalizat în epocă, parcurge ulterior un traseu de consolidare, fiind contextualizat diferit pe parcursul evoluției sale. Momentul esențial este transformarea lui în mit cultural, ale cărui trăsături defnitorii sunt, după

³ *Ibidem*, pp. 103-110.

⁴ Ioana Bot (coordonator), *Mihai Eminescu, poet național român. Istoria și anatomia unui mit cultural*, Cluj-Napoca, Dacia, 2002, p. 43.

⁵ Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, București, Cartea Românească, 2008, p. 184.

Lucian Boia, „degajarea unui *adevăr esențial*”, „un sens profund *simbolic*”, „un sistem de interpretare și un cod etic sau un model de comportament”, adevărul comunicat fiind „înțeles ca adevăr călăuzitor”⁶ [4, p. 56]. Obiectivând o relație a unui subiect (fie el individual sau colectiv) cu sine însuși, Mitul cultural Eminescu favorizează explicarea atitudinilor și ideologiilor unei societăți, fiind o modalitate de cunoaștere a sinelui, o proiecție despre noi înșine.

Pentru a surprinde această mutație în sistemul conceptual al Mitului Eminescu, trebuie luate în calcul reflexele și rațiunile mitizante care au alimentat, latent sau manifest, procesul investiției lui cu o nouă semnificație, care a devenit dominantă pentru întreținerea mitului în câmpul de valori al culturii române. Lucian Boia invocă, în acest sens, „obsesia” identitară la români), iar Ioana Bot susține că Mitul Eminescu are „un suport cultural-identitar legitimat ontologic prin afirmarea, în opera poetului, a celor două componente esențiale ale imaginarului istoric românesc: *autohtonismul și mesianismul*”⁷. Și pentru Iulian Costache, ivirea Mitului Eminescu are explicațiile „consolidării istoriei unei comunități”, argumentul exegetului fiind că poetul s-a suprapus, „biografic” și „tipologic”, peste o perioadă de efervescență național-identitară: gândirea și opera eminesciană conțineau supozițiile explicate și implicite pentru legitimarea unui uriaș proiect istoric identitar, iar Mitul Eminescu a servit deplin acestui proiect și a fost, prin urmare, selectat ca „*image centrală și centripetă a unei identități naționale*”⁸.

Astfel, componenta identitară constituie noul suport al afirmării Mitului Eminescu. Demersurile eminescologice, în traiectoria lor evolutivă, conturează această schimbare de perspectivă, *imagea* maioresciană a *geniului* (cu resorturi biografice relevante și confirmări din opera poetului), întreținută în prima fază de afirmare a mitului prin efortul critic al lui Titu Maiorescu, Nicolae Petrașcu, Mihail Dragomirescu, fiind înlocuită, în primele decenii ale secolului al XX-lea, cu *imagea* unui Eminescu reprezentativ pentru etnie (la Nicolae Iorga, Ilarie Chendi ș.a.). Consacrările exegetice notorii – „un titan al spiritualității românești” (George Călinescu), „omul deplin al culturii românești” (Constantin Noica) etc. – au întreținut acest mecanism al mitizării lui Eminescu, mereu prezent în câmpul de valori al culturii române ca figură emblematică.

Relevantă, în ordinea dată, este și interpretarea lui Constantin Noica, care, definind matricea spirituală românească, descoperă în creația lui Eminescu vocația de universalizare a spiritului românesc și modelul Ființei, prin deschiderea către întreg (univers, filozofie, cultură). Pe linie heideggeriană, filozoful demonstrează că viziunea românească despre Ființă și diversele ei manifestări, exprimate de graiul românesc (în contextul valorii ontologice a limbii, care păstrează manifestările Ființei, fiind „organul ființării”), se află condensate în *arheii* eminescieni – „principiile de ființare, suflările, dihăniile acelea bune [...] care «institue» ființa în lume, atunci când lumea le poate oferi prilejuri favorabile”⁹. Dând substanță poetică acestor identități neschimbătoare prin care ființa noastră ajunge la propria sa esență, Eminescu însuși, ca poet-gânditor, devine, după Noica, arheul graiului și al culturii noastre.

⁶ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, ediția a II-a, București, Humanitas, 2011, p. 56.

⁷ Ioana Bot (coordonator), *op. cit.*, p. 19.

⁸ Iulian Costache, *op. cit.*, p. 11.

⁹ Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Humanitas, 1996, p. 150.

Cum s-a putut observa, procesul de afirmare a Mitului Eminescu a cunoscut două etape: prima (circumscrisă epocii de creație a poetului – ultimele decenii ale secolului al XIX-lea) a marcat configurarea mitului cu resorturi biografice și afective identificabile în contextul care l-a generat (destinul tragic al poetului de geniu, „carantina thanatică”, moartea învăluită în mister); a doua (demarând la începutul secolului al XX-a) a asigurat investirea lui cu o nouă dimensiune, definitorie (cea identitară), consacându-l drept mit cultural. Mutația a fost determinată de tendința de autoidentificare a națiunii noastre prin/întru Eminescu, trădând, pe de o parte, permanența crizei identitare, iar, pe de alta, nevoia de „poetul național”, ca model compensativ.

Evoluția Mitului Eminescu (din perspectivă identitară, paradigmatică, ideologică) pune în evidență restructurări axiologice profunde în câmpul său semantic. El se afirmă organic, dialectic sau este modelat artificial în funcție de anumite finalități, procesul mitizării (în sensul de întreținere a mitului în câmpul cultural) fiind în corelație cu demitizarea și remitizarea, ca mecanisme complementare. Acest aspect a fost elucidat, din perspectiva istoriei mentalităților, de exegetul Lucian Boia, care, în volumul *Eminescu, românul absolut*, realizează o radiografie a mai multor realități cultural-istorice, relevând mecanismele de „construcție”/„deconstrucție” a *Mitului Eminescu* de-a lungul timpului. Autorul identifică, mai întâi, „ingredientele care, fuzionând, au declanșat, în acest caz, procesul mitologic” (inteligibilitatea și muzicalitatea poeziei, „accidentul biografic”)¹⁰, urmărind ulterior manifestările acestui mit până la începutul secolului al XXI-lea.

Rezistența Mitului Eminescu în sistemul de valori autohtone a fost explicată și de cercetătoarea Ioana Bot, prin corelarea lui cu tipurile de criză specifice societății românești: o *criză de identitate*, tot mai acutizată în condițiile globalizării; o *criză a valorilor*, marcată de „convulsiile unui orizont cultural aflat într-o dramatică restructurare”; o *criză a domeniilor științei literaturii* (între care și eminescologia cunoaște simptomul „deja-spusului”, operând o „concretizare mai evidentă a unor probleme și redefiniri teoretice generale”); și o *criză a receptării*, mediatizării operei poetului sub semnul interogației *Cum se mai citește azi Eminescu?*¹¹ Și pentru Eugen Negrici, reactivarea periodică a miturilor compensatorii este generată de anumite stări de conștiință. În opinia exegetului, tentat să spulbere „iluziile literaturii române”, *Mitul Eminescu* a supraviețuit și s-a fortificat în virtutea unor „angoase colective”, având o valoare „protectoare și compensatorie”, alternativă pentru frustrările colective: „Psihoza fortificării idolilor în vremuri de primejdie a înghețat cursul receptării și a reîncărcat cu energie mitul pentru mulți ani. [...] Să nu mai vorbim despre ceea ce a reprezentat și ce reprezintă poetul pentru populația românească din afara granițelor – unde numele *Eminescu* a ajuns să fie simbol identitar și strigăt de îmbărbătare și de luptă”¹².

Complementară acestei idei este afirmația lui Petru Creția: „Eminescu nu este reprezentativ pentru etnie în nici una dintre trăsăturile lui și ale ei. Ne recunoaștem în el pentru că este mare și pentru că este atipic într-un fel compensator”¹³). Aparent șocantă, aserțiunea dată este pertinentă ca substanță, pentru că relevă raportarea la

¹⁰ Lucian Boia, *Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea și desfacerea unui mit*, București, Humanitas, 2015, p. 15.

¹¹ Ioana Bot (coordonator), *op. cit.*, pp. 15-16.

¹² Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, Cartea Românească, 2008, pp. 72-73.

¹³ Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, București, Humanitas, 1998, p. 236.

Eminescu din rațiuni „compensatorii”, ca la un model ideal al spiritului autohton, inexistent, cu regret, în societatea românească de ieri și de azi.

Tăgăduind omniprezența obsesiei identitare și goana după mituri, drept premise ale procesului mitizării, cercetătorul Marin Mincu le contrapune acestora „filtrul selectiv mai riguros”, susținând că „nu se poate mitiza orice”, deoarece mecanismul mitizant este în corelație cu „procesul imanent al constituirii sistemului axiologic”¹⁴. Prin urmare, Mitul Eminescu nu poate fi expresia unei obsesii identitare în sine. El a fost selectat ca mit cultural-identitar în virtutea exprimării unui fond ideatic adecvat sensibilității și viziunii ontologice a poporului român, dar și în consens cu sistemul axiologic, în plină configurare, a acestuia.

Demnă de atenție este și teza lui Eugen Negrici despre existența unor „cicluri de efervescență a miturilor”¹⁵, când se produce activarea unor mituri latente (Mitul Eminescu, în cazul dat), indisolubil legate de climatul sociocultural. O dovadă este contextul cultural basarabean postbelic, la care, cel mai probabil, face referință exegetul când invocă „situația din afara granițelor”. Ruptura cu spațiul general românesc, interzicerea lui Eminescu timp de un deceniu (1944-1954), precum și oferta trunchiată, ajustată ideologic, de mai târziu au generat o receptare aparte a *eminescianismului* (ca model poetic fertilizator) și a Mitului Eminescu (exponențial pentru spiritul național, alimentând efortul „întoarcerii” la izvoarele românității). De aici tendința de idolatrizare și evocare apoteotică a poetului, ca expresie a efortului de autoidentificare ca grup etnic. Nu este îndreptățit faptul că unii cercetători în domeniu neglijează acest aspect, evocând, cu evidente note de ironie, „podurile de flori” și „discursurile lacrimogene” din exegeza basarabeană. Evident, receptarea specifică a modelului/Mitului Eminescu în această „margine” a românismului are nu doar resorturi afective, ci și axiologice, identitare.

Pe linie paradigmatică, *Mitul Eminescu* este circumscris statutului de centru al canonului românesc, instituit prin demersul călinescian. Astfel, Mitul „poetului național” este în corelație cu Mitul „poetului nepereche”, sugerând exponențialitatea autorului și esența proteică a creației sale. Acest moment poate fi explicat, *ab origine*, prin faptul că Eminescu a aparținut unui secol în care literatura noastră și-a aflat paradigma naturală, poetul Eminescu fiind receptat, în continuare, ca un reper dominant în conștiința literară românească.

Deschizând lista marilor autori (naționali, în cazul dat) și intrând, obligatoriu, în uzul didactic (acestea fiind reperatele definirii canonului), Eminescu pare sustras schimbărilor canonice, fapt care nu este scutit de reacții demitizante, tăgăduindu-se însăși existența canonului estetic național, care, de altfel, nu este un corpus de opere intangibil, imuabil, ci supus, periodic, schimbării, revizuirii. Criticul Nicolae Manolescu susține, în acest sens, că statutul poetului „paradigmatic și anistoric, neschimbător și pururi exemplar pentru toată suflarea românească”, ca orice formulă de cult, „este mortificantă”¹⁶. În replică, se poate afirma că, în perimetrul literaturii române, Eminescu nu face decât să confirme ideea că un scriitor canonic este întotdeauna viu, stimulând gândirea și trăirea estetică, creația eminesciană rezistând diverselor grile interpretative propuse de multe generații de critici (a căror opinie este

¹⁴ Marin Mincu, *Paradigma eminesciană*, Constanța, Pontica, 2000, p. 295.

¹⁵ Eugen Negrici, *op. cit.*, p. 17.

¹⁶ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45, 2008, pp. 377-378.

decisivă în învestirea canonică) și a mai multor generații de cititori, creatori, care pot influența, prin receptare, această învestire. Tendințele decanonizante nu au făcut decât să semnaleze criza hermeneutică și acumulările encomiastice excesive în abordarea creației poetului, centralitatea canonică nefiind însă anulată; or, în ciuda fluctuațiilor și mutațiilor afirmate într-un climat estetic instabil și determinate de schimbarea mentalității (testul generațiilor), nucleul dur al canonului nu este afectat, certificând viabilitatea estetică a valorilor consacrate și, prin urmare, însăși existența canonului.

Mitul Eminescu a fost exploatat intens și la nivel ideologic, în condițiile în care „mitul poate servi – și servește [...] – la transmiterea unei ideologii, tot astfel cum ideologia se poate servi de miturile importante ale unei comunități”¹⁷. Justificând o pretenție de legitimitate, mitul dat a fost utilizat ca limbaj al argumentării, constituind un obiect de manipulație și sprijinind cauza mai tuturor intereselor sociale și politice ale posterității. El intră în categoria „miturilor de protecție”, ce servesc finalităților ideologice ale momentului, iar reactivarea lui continuă, mai evidentă în anumite contexte social-politice, se explică, în parte, prin faptul că este asociat cu ideologia naționalistă, conservatoare, desprinsă din publicistica scriitorului, fiind, prin urmare, folosit ca stindard de toate mișcărilor naționaliste românești, de extremă dreaptă (din perioada interbelică), de către comuniști, înainte de/și după 1989 etc.

O primă fază de efervescență a Mitului Eminescu pe tipare naționaliste este semnalată imediat după 1900, când apar sămănătorismul și poporanismul, ca expresii ale unor tendințe naționaliste articulate în ideologii literare. În acest context sunt actualizate tezele eminesciene despre „geniul poporului” și este relansat Mitul Eminescu ca expresie a unui mesianism național. Acesta e reactivat și în perioada interbelică, consfințind, cum observă Ioana Bot, câteva trăsături definitorii lui: „utilizarea politică” și „asocierea definitivă a «problemei Eminescu» aceleia a identității naționale românești”¹⁸. O contribuție majoră la acest capitol și-o revendică Nicolae Iorga, care proiectează imaginea unui Eminescu exponent exemplar al spiritualității românești, promotor al unei ideologii naționaliste și autohtoniste.

Un alt context propice iradierii Mitului Eminescu pe coordonate naționaliste a fost perioada comunistă, care, „prin asumarea «moștenirii culturale», a urmărit propria legitimitate, chiar cu prețul și, în primul rând, cu prețul deformării fondului autentic al culturii naționale”¹⁹. În ordinea dată de idei, se impune precizarea că abordarea problemei naționalismului eminescian se cere realizată doar în rama contextuală a României de la sfârșitul secolului al XIX-lea și nu prin prisma imperativelor ideologice ale perioadelor ulterioare.

Societatea românească s-a confruntat și se mai confruntă cu un proces de tămâiere oficială a lui Eminescu, prezența spirituală a poetului în viața românilor fiind un pretext de speculații și consumându-se la nivelul unor aprecieri puternic colorate afectiv. Discursurile cu un vădit caracter demagogic, implicând emfază aniversară, festivismul politic, abordările idolatrizante, au ca miză realizarea unui acord cu publicul pe care încearcă să-l manipuleze, în virtutea afecțiunii generale față de fondul axiologic valorizat. Paradoxal, Mitul Eminescu se situează între doi poli: cel al acuzațiilor de antiromânism și cel al românismului excesiv, pretext pentru speculații naționaliste, și chiar impediment în calea integrării europene.

¹⁷ Ioana Bot (coordonator), *op. cit.*, p. 27.

¹⁸ *Ibidem*, p. 55.

¹⁹ Lucian Boia, *op. cit.* p. 130.

Regretabil este și faptul că, la nivelul mentalității colective, valoarea de circulație a Mitului Eminescu cunoaște deformări sau excese socializante. „Avalanșa de clișee” intrinseci figurii mitice a lui Eminescu trădează, potrivit Ioanei Bot, „persistența unei probleme de raportare a noastră, a culturii românești în genere, la modelul său dominant”²⁰. Tiparele afective, evidente în discursurile omagiale, în poeziile dedicate poetului și chiar în unele (pseudo)cercetări, denaturează receptarea firească a operei poetului, fapt care, inevitabil, provoacă reacții demitizante, conturând, împreună, câmpul dezbaterilor eminescofile și eminescofobe. Manifestate periodic, în funcție de contextul receptării (climatul sociocultural, schimbarea de paradigmă, mode, preferințele publicului etc.), acestea reflectă însuși mecanismul evoluției literare/culturale, semnalând momentele de criză ale unei culturi și etalând schimbările din câmpul literar și mentalitar.

După „negocierea imaginii” eminesciene în epoca de afirmare a poetului (surprinsă în toată complexitatea ei de către cercetătorul Iulian Costache în *Eminescu. Negocierea unei imagini*), *Momentul Dilema* (numărul 265 al revistei, 27 februarie – 5 martie 1998) constituie un alt exemplu edificator al bătăliei canonice, situată la un alt sfârșit de secol (sec. XX), dovadă a faptului că tentativele de reconsiderare a autorilor canonici, iar în speță a *Mitului Eminescu*, se manifestă periodic, râvnind a stabili corespondența dintre valoarea lui intrinsecă și valoarea de circulație. Polemicile și atitudinile din *Dilema*, ce vizează, în aprecierea lui Cezar Paul-Bădescu, nu valoarea lui Eminescu, ci „perceperea lui, felul în care acesta a devenit monedă de schimb și *loc comun* al limbajului de lemn”²¹, pretind a se înscrie în campania de asanare culturală prin renunțarea la cultul primitiv al lui Eminescu, întreținut prin elogiile convenționale, care i-au făcut un deserviciu poetului, transformându-l într-un obiect de cult. Atitudinile demitizante, fără a fi novatoare și fără a fi întotdeauna fondate critic (unele operând cu argumentul forte „nu-mi place” sau „mă lasă rece” – Răzvan Rădulescu, T.O. Bobe, Cristian Preda), s-au impus, mai cu seamă, prin caracterul radical, atrăgând în mod fireesc un val de reacții, uneori prea agresive, în apărarea lui Eminescu (Leonida Lari, George Alboiu, I.T. Lazăr), care s-au dovedit a fi nu în favoarea obiectului discuției. Și într-o tabără, și în alta, intenția de a înlătura exagerările din *Cazul Eminescu* sfârșește prin adoptarea lor ca metodă de lucru.

Chiar dacă are ca obiectiv afișat revitalizarea spiritului critic în materie de Eminescu, mai mulți cercetători, între care și Marin Mincu, întrevăd „sub eticheta pașnică a demitizării firești”, „un gest demolator premeditat”, prin care „s-a forțat perfid schimbarea orizontului de receptare a lui Eminescu [9, pp. 299-300]. Indiferent de modul în care este receptat *Momentul Dilema* – ca expresie a demitizării sau ca o rediscutare a Mitului Eminescu și o revitalizare a spiritului critic în receptarea poetului –, ecoul imens pe care acesta l-a avut se explică prin modul radical de a pune problema revizuirii mitului, prin faptul că a dat un nou impuls în eminescologie, și, nu în ultimul rând, prin notorietatea poetului discutat.

Cercetarea evoluției Mitului Eminescu în cultura română pune în evidență faptul că adularea excesivă deformează imaginea creatorului român și alterează probitatea exegetică, atrăgând, implicit, atitudinea demitizantă, ca proces de asanare culturală. Incontestabil, „dilemele” de genul celor sus-consemnate sunt inerente evoluției literare, indicând procesul actualizării/revizuirii periodice a valorilor, prin

²⁰ Ioana Bot (coordonator), *op. cit.*, p. 11.

²¹ *Cazul Eminescu*. Antologie de Cezar Paul-Bădescu, Pitești, Paralela 45, 1999

activizarea mecanismelor mitizante/demitizante, manifestate cu diferită intensitate în anumite momente cultural-istorice și aflate în relație directă cu schimbările sociale și mentalitare. Rezistența Mitului Eminescu în confruntarea cu aceste momente „dilematice” nu face decât să confirme faptul că el răspunde, în plan axiologic, identitar și paradigmatic, tendințelor actuale ale scării de valori.

BIBLIOGRAFIE

- Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, ediția a II-a, București, Humanitas, 2011
- Boia, Lucian, *Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea și desfacerea unui mit*, București, Humanitas, 2015
- Bot, Ioana (coordonator), *Mihai Eminescu, poet național român. Istoria și anatomia unui mit cultural*, Cluj-Napoca, Dacia, 2002
- ****Cazul Eminescu*. Antologie de Cezar Paul-Bădescu, Pitești, Paralela 45, 1999
- Costache, Iulian, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, București, Cartea Românească, 2008
- Creția, Petru, *Testamentul unui eminescolog*, București, Humanitas, 1998
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Paralela 45, 2008
- Mincu, Marin, *Paradigma eminesciană*, Constanța, Pontica, 2000
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Cartea Românească, 2008
- Noica, Constantin, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Humanitas, 1996
- Zamfir, Mihai, *Constituirea mitului eminescian: glose despre un mit modern*, în *Eminescu după Eminescu*, Iași, Junimea, 1978

CUM SE SCRIE UN ROMAN

How to Write a Novel

The author, surgeon, writer, publicist, translator and editor, author of six novels, evokes his own experience and that of others in the genesis of this genre of writing and concludes that anyone can write a novel, provided they have something to pass on to their peers and, above all, the courage to approach it.

Key-words: *novel, authors, techniques*

Abordarea acestei teme este departe de a fi originală. Mulți scriitori s-au oprit asupra ei, se află în dezbaterile cenaclurilor și a revistelor literare, a unor târguri de carte sau a altor evenimente și marchează un vârf în derularea lor. Eseul de față poate fi privit sub două aspecte: fie ca întrebare, firească de altfel, dar la care răspunsul este foarte greu de conturat și probabil nu va fi dat niciodată, fie ca sfat, îndrumar sau metodologie, modalitate în care românul se antrenează mult mai ușor, așa cum se petrec lucrurile și în alte domenii de activitate.

Nu ascund că m-am întrebat în ce măsură sunt îndreptățit să abordez o asemenea temă, dacă nu mă expun unor judecăți partizane și nu mai puțin pertinente, dacă nu nedrepte. Pe de altă parte, nu pot nega dramul de experiență căpătată din cele 6-7 romane publicate. Mărturisesc că dacă o fac este, pe de o parte, pentru a redeschide, ca și alții, calea unor discuții, iar pe de alta, pentru a suscita interesul celor care doresc să scrie, dar nu au suficientă motivație sau curaj pentru a porni la drum, cu atât mai mult cu cât convingerea mea este că elementul capital în geneza unui roman este *dorința*, dacă nu chiar *nevoia* de a-l scrie.

În anul 2008, un distins om de teatru, autor al unor volume de versuri și memorialistică, îmi spunea că a citit și i-a plăcut romanul meu, *Prin vămile vieții*, și mă ruga să-i ofer și lui *schema*, *modelul* sau *rețeta* folosite pentru alcătuirea lui. Am negat că aș fi în posesia vreunui asemenea instrument și mărturisesc că a fost destul de greu să-l conving (dacă l-am convins ?!) că nu m-am condus după așa ceva. În schimb, solicitarea respectivă m-a incitat și m-am întrebat dacă nu există, într-adevăr, asemenea scheme, tipare sau rețete care să faciliteze încheierea unui roman, așa cum există pentru majoritatea ocupațiilor omenești. Drept care am încercat să văd cum gândesc și ce spun alții și, bineînțeles, scriitorii cu experiență.

Internetul și-a demonstrat virtuțile, oferindu-mi nu răspunsul, ci un foarte amplu registru de opinii, pe cât de interesante, pe atât de divergente, dovadă indubitabilă a dificultăților de a aborda această temă și nu mai puțin diversitatea interpretărilor și a punctelor de vedere. Plaja lor este deosebit de largă, ba chiar fără limite, mergând de la o carte care ne împărtășește tehnica de transformare a unei idei într-un roman de succes, trecând prin numeroase sfaturi oferite cu aplomb, ba chiar prin a considera scrisul o stare ieșită din comun, dacă nu chiar patologică – „o tulburare de personalitate ținută sub control”, conform lui David Mitchell – și

¹ Academia Oamenilor de Știință din România, filiala Piatra-Neamț

ajungând până la creația americanilor Howard Mittelmark și Sandra Newman care, în cartea lor *Cum să nu scrii un roman*², inventariază cu umor, dar și cu cuvenită dreptate, nu mai puțin de două sute de erori posibile care pot compromite scrierea unui roman viabil.

Între glasurile care lasă impresia că poți merge la sigur cu matematica sfaturilor oferite, de altfel, cu deosebită bunăvoință și nonșalanță și cele care enunță principii mult prea generale pentru a fi valabile, unele sunt nu doar inedite, ci și surprinzătoare în cel mai înalt grad. Astfel, Oana Heller, cunoscută pentru romanul *La început a fost minciuna*³ și alte scrieri, susține, nici mai mult, nici mai puțin, că pentru a scrie un roman nu e nevoie să-i fi citit pe alții. Ba chiar afirmă – are și ea dreptul la originalitate – că nu trebuie să pierzi timpul cu cititul până când ajungi cu barba la pământ și cu energia pierdută, ca să-ți scrii propriul roman, fiindcă nu ai face decât să repovestești ce ai citit din alții. Poate că are dreptate, dar, privind lucrurile la modul serios, nu cred că imboldul de a scrie un roman vine chiar din neant, din nimic și mă îndoiesc că cineva care nu a citit cărțile de pe mai multe rafturi de bibliotecă, bune sau mai puțin bune, arde de dorința de a scrie ceva. O contrazice și David Lodge, unul dintre cei mai valoroși scriitori, critici și dramaturgi englezi contemporani, care, alături de mulți alții, pledează pentru cât mai multă lectură, mai înainte de a pune mâna pe condei. La fel a făcut-o și William Faulkner, care ne-a spus pe șleau: „Citiți, citiți și iar citiți! Citiți orice, clasici sau moderni, cărți bune sau proaste! Astfel, observați cum se scrie și apoi scrieți și voi.” În același sens, nu văd de ce nu l-am cita și pe Heliade Rădulescu al nostru, care ne îndemna cu toată convingerea: „Scrieți, băieți, numai scrieți!” și căruia limba românească îi datorează atât de mult.

Aceeași autoare și sfătuitoare crede că mai importante decât lectura sunt alte elemente. Unul ar fi stăpânirea limbii. Personal, cred că acest atribut devine esențial pentru cineva care se antrenează în scris. Numai că aceasta nu este chiar un dat nativ. Limba și limbajul pot fi însușite, exersate, educate și perfecționate. Toate acestea pot fi realizate numai prin lectură și folosire intensivă și îndelungată, evident, nu cum ne sugerează Patapievici, pentru arsenalul de înjurături. Nici însușirea definiției romanului și a elementelor sale, pentru care pledează Oana Heller, nu poate fi suficientă pentru construcția unui roman, cu atât mai mult cu cât însăși formularea lui este departe de a fi unanim acceptată, mai ales că romanul modern nu mai respectă vechile canoane. Singurul adevăr pe care ni-l poate sugera este că a scrie un roman nu este o bagatelă și că nu-l poți aduce la lumină dintr-un foc, dincolo de exercițiul îndelung practicat. Că există autori care au rămas în literatură cu un singur roman? Nimic mai adevărat, dar sunt excepții și nu foarte multe, critica recunoscând doar cinci autori: 1. Margaret Mitchell, cu romanul *Pe aripile vântului*; Arthur Golden, cu *Memoriile unei gheișe*; Emily Brontë, autoarea celebrului *La răscruce de vânturi*; Harper Lee, cu *Să ucizi o pasăre cântătoare* și Anna Sewell, cu *Black Beauty*.

Interesante și nu mai puțin discutabile sunt enunțurile regretatului Nicolae Manolescu, fost președinte al Uniunii Scriitorilor din România, care mărturisește că nu a fost tentat niciodată să scrie și nu va scrie (probabil) nici un roman, pentru simplul motiv că nu are talent. Cine poate accepta asemenea motivație? Că s-a dedicat criticii literare este propria opțiune, dar aceasta este un gen la fel de dificil ca un roman, ca

² Howard Mittelmark, Sandra Newman, *Cum sa nu scrii un roman*, București, Editura Baroque Books & Arts, 2014

³ Oana Heller, *La început a fost minciuna*, Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2014

să nu mai vorbim despre responsabilitatea, deontologia pe care le presupune și posibilitatea, mult mai mare, de a greși. Ce să mai spunem despre inconsistența afirmației sale că romanul îi este nesuferit, fiindcă nu poate admite „ca naratorul să pretindă că intră în mintea și în sufletul tuturor personajelor sale”. În realitate, cel care își construiește personajele înfăptuiește un act de geneză și este puțin probabil să-și desconsidere propria creație. Paternitatea personajelor proprii nu este chiar o glumă. Iar, dacă scriitorul nu reușește să intre în pielea eroilor săi, așa cum o cer acțiunea și legătura cu celelalte personaje, el va consemna un eșec care va fi perceput de cititori. Poate că de aceea unele personaje ne plac, în vreme ce altele ne repugnă.

Și, dacă este corectă, nu și condamnată, afirmația că „există romancierii care știu cum se scrie un roman și alții care fură meseria”⁴ – lucru valabil pentru orice profesie –, aserțiunea criticului că romanul este un „morman de clișee care măsluiesc realitatea...” nu ne convinge. În fapt, viața este una singură, și cel care se încumetă să-i dezvăluie fațetele capătă credibilitate numai în măsura în care știe să le facă plauzibile sau credibile. Și asta fiindcă – îl citez pe Voltaire – „cărțile cele mai reușite sunt cele pe care cititorii înșiși le-ar putea scrie pe jumătate”, după cum Günter Grass ne asigură că scriitorul trebuie să fie un pic mincinos, cu condiția ca minciuna să șlefuiască, să înfrumusețeze și, evident, să nu fie prea gogonată.

Pe drept cuvânt, cartea devine viabilă prin lectură, iar valoarea ei rezultă din meșteșugul cu care autorul dozează amestecul de aspecte ale vieții adevărate cu ficțiunea și reveria. Orice am face, cititorul nu poate fi exclus din ecuație, ceea ce explică de ce aceeași carte îi entuziasmează pe unii cititori și-i lasă indiferenți pe alții.

Pot spune că cea mai plăcută apreciere a uneia dintre cărțile mele⁵ nu a aparținut unui critic literar, ci unei cititoare, care m-a întrebat: „Cum ați reușit Dvs., ca bărbat ce vă aflați, să pătrundeți atât de bine universul feminin? Neapărat că ați folosit jurnalele intime ale unor femei”. Mi-a fost la fel de greu să neg existența acestui jurnal, ca și a modelului de roman cerut de cunoștința amintită la începutul eseului. Îmi exprim nu numai plăcerea, ci și doza de entuziasm – deloc neînsemnată – față de Monica Ramirez, româncea absolventă a unei școli de coregrafie din București, multă vreme trăitoare pe meleagurile americane, mamă a patru copii și autoare a opt sau zece romane. Ea ne învață nu cum se scrie un roman, ci de-a dreptul un bestseller. Admirabilă în mesajul ei, tonic, optimist și generos, ea socotește că scrisul ne vine de undeva din interior, că nu trebuie să-l reprimăm și că oricine poate deveni scriitor. Ea nu face altceva decât să confirme credința exprimată de mulți dintre noi: „Viața mea e un roman”. Și cine i-ar putea contrazice? Singurele condiții pe care le pune scriitoarea sunt ca omul să fie sincer cu el însuși și să simtă că are ceva de spus. Merită citită această autoare, bucurătoare că ne poate transmite convingerile ei și care ne mărturisește că a fost atât de motivată și dornică de a transmite semenilor propria experiență și de a comunica cu aceștia, încât cu o mână scria și cu cealaltă își hrănea bebelușul sau îi încălzea biberonul cu lapte. Ea lansează îndemnul către toți semenii ei să nu ezite să pornească pe drumul împărtășirii către alții, din care să nu se oprească niciodată, pentru că scrisul poate deveni „o necesitate mai puternică decât foamea și setea”. Splendid! Fiindcă a fi scriitor este o opțiune care îți aparține în primul rând ție

⁴ Nicolae Manolescu, „Cum se scrie un roman”, în ziarul *Adevărul*, 5.10.2012, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/cum-se-scrie-un-roman-1235335.html>, accesat: 6.12.2024.

⁵ Virgil Răzeșu, *Mic tratat de deflorare*, Piatra-Neamț, Editura RĂZEȘU, 2010

și poate deveni o vocație, o chemare. Nimeni nu a devenit vreodată scriitor pentru că a participat la vreun curs ori pentru că a citit o carte, fie și cartea ei plină de înțelepciune. Influențată de stilul de viață american, ea susține că este capital ca autorul să-și alcătuiască un plan, ca acesta să se afle în permanență în vizorul lui, chiar dacă, pe parcurs, el va fi suferi diverse modificări. Nimic mai adevărat: însăși experiența de viață ne arată că în toate activitățile noastre, indiferent de domeniu, existența unui plan nu poate fi eludată și cu cât este mai bine documentat și realizat, cu atât șansele de reușită sunt mai mari. El ne ajută să știm de unde pornim și unde vrem să ajungem, are în vedere o multitudine de acțiuni colaterale și alte date de care depinde finalul.

Nimic mai adevărat, numai că în activitățile concrete, materiale, cunoaștem de la început și cu exactitate toți parametrii necesari finalizării, bazați pe experiențele anterioare, ale noastre sau ale altora (să nu uităm de existența acelor standarde naționale sau internaționale), ceea ce nu este valabil pentru roman și pentru nicio realizare spirituală, unicat absolut. Casele, gările sau țesăturile pot fi identice. Picturile, sculpturile sau operele de artă, niciodată! Cu atât mai mult un roman.

De altfel, și Vladimir Nabokov, în cartea sa *Strong Opinions*, își exprimă credințele legate de scrierea unui roman, arătând că, de fapt, viața este o suită de imagini și că scriitorul nu face altceva decât să le descrie așa cum le vede el sau cum socoate că le-ar percepe cititorul. Fără a intra în detalii, el vorbește de o adevărată triadă, care trebuie să se regăsească, într-o măsură mai mică ori mai mare, în fiecare scriitor: cea de povestitor, de învățător și cel care încântă. Dar și mai reală este aserțiunea că plăcerile scrisului sunt exact aceleași cu cele oferite de lectură și că orice operă de artă e o fantezie atât timp cât reflectă lumea unică a unui individ unic.

Camil Petrescu, și el interesat de geneza scrierilor de amploare, ne-a transmis, extrem de plastic, convingerea că există două tehnici principale de a le realiza: una, în care începi cu începutul, continui cu mijlocul și termini cu sfârșitul (ce frumos!), la fel ca gospodina care începe tricotatul puloverului cu poalele, ajunge la gât și apoi trece la mâneci, tehnică pe care o numește chiar „a tricotajului”; cea de a doua seamănă cu treaba constructorului, care realizează mai întâi un schelet, pe care va rostui pereții, cu toate componentele lor, și va termina cu dușumelele, sobele și celelalte. El recunoaște că nu a folosit niciodată tehnica tricotajului, ci pe cea a constructorului, ceea ce nu este o exagerare, totul depinzând de personalitatea și tipul de educație al celui în cauză.

În ce mă privește, pentru romanele mele nu am folosit un plan prestabilit. Chiar dacă am știut de unde pornesc și ce vreau să transmit cititorilor, drumul pe care mă angajam îmi era necunoscut, ca și finalul. În schimb, m-am concentrat asupra ideii centrale a romanului proiectat, ceea ce a presupus un foarte lung proces de gestație mentală. Acolo, de fapt, mi-am scris fiecare roman, în vreme ce conștiința elaborării lui m-a însoțit în mod permanent, nu mi-a dat pace, oriunde m-am aflat. Exagerez, în mod voit, spunând că atunci când m-am așezat la masa de scris, romanul era conturat în linii mari, curgea prin vârful pixului sau prin tastatura calculatorului, urmând ca etapele celelalte să fie destinate armonizării multitudinii de date într-un tot, în sensul și forma dorite. Este ceea ce susține și David Lodge, care ne garantează că atunci când concepi un roman, te gândești la el tot timpul, ești blocat de el și până și cele mai bune idei legate de el îți vin nu când stai la birou sau la masa de scris, așteptând inspirația, ci când te bărbierești sau faci un lucru absolut banal.

Vorbind de masa de scris, trebuie să spun că pentru mine ea a însemnat, de fapt, computerul, cel care conferă avantajele incontestabile ale corecturii instantanee și, mai ales, ale păstrării variantelor deja scrise. N-am șters nimic din ce-am scris. Uneori am revenit la variante primordiale care, nu o dată, s-au dovedit mai reușite decât celelalte. Ce diferență colosală între posibilitățile actuale de scriere sau redactare a unui roman, față de trecutul îndepărtat! Cine ar putea să nu fie impresionat de efortul și energia cheltuite de soția lui Lev Tolstoi, care a transcris manuscrisul capodoperei *Război și Pace* de mai bine de o sută de ori?

Trebuie să mai spun că, în toate scrierile mele, atenția primordială a fost construcția personajului central, cât mai aproape de trăsăturile definitive. Existența lui a însemnat deja acțiune, este cea care a impus crearea celorlalte personaje, folosind modele cunoscute sau create, fiecare cu alt rol în desfășurarea și justificarea acțiunii. Odată ce ai prins curaj, acțiunea te poate obliga ca unuia dintre personaje, nu neapărat eroului central, să-i atribui trăsăturile ideale, ca să-l poți pune în antiteză cu celelalte, ceea ce va deschide alte planuri și alte căi ale acțiunii. Odată ce ai conturat personajele principale și secundare, ești obligat să le corelezi existențele, într-un fel sau în altul, ceea ce înseamnă, iarăși, acțiune. În cascadă, va apărea necesitatea de a plasa acțiunea într-un spațiu și timp bine determinate, reale ori virtuale, cât mai adecvate acțiunii, și așa mai departe. Până când te trezești că romanul a prins contur și aproape fără să-ți dai seama, ai ajuns la final. Nu, ferească Dumnezeu, nu ai terminat, fiindcă urmează șlefuirea întregului, așa cum face orice artizan mai înainte de a-și admira opera, treabă deloc ușoară și de importanță capitală. De la sine înțeles că drumul acesteia nu este ușor, fiind plin de capcane și praguri. Ca prim cititor al ei, poți fi mulțumit de ceea ce ai realizat sau, la fel de bine, nesatisfăcut de unul sau mai multe capitole sau pasaje. Ești dominat mereu de îndoieli, descoperi puncte încâlcite, pe care nu le poți lăsa așa; îți dai seama că mai ai multe de împlinit până când foile acoperite de cuvinte vor apuca drumul tipografiei. Ori... cine știe, nemulțumirea te poate determina să pui totul la fermentat, la dospit, pentru a-l relua într-un moment mai fast, dacă nu cumva să renunți complet la el. Niciuna dintre variante nu este exclusă.

În mod particular, am acordat întotdeauna atenția cuvenită modalităților de exprimare, de formă și limbaj, pe care le-am considerat prioritare pentru toate etapele procesului de creație. Nu exagerez dacă afirm că n-am obosit niciodată în a căuta formele cele mai adecvate, în așa fel încât fluența lecturii să fie asigurată. Dacă cititorul este nevoit să se oprească sau să revină asupra unei formulări ca să înțeleagă sensul celor deja citite, ca să poată merge mai departe, nu va fi cel mai fericit și va pierde interesul lecturii.

Intenționat nu m-am oprit asupra altor factori, nu puțini, care nu pot fi excluși din procesul creativ, care transpar din orice scriere și cu atât mai mult dintr-un roman. În primul rând este vorba de talent. Consider că acesta reprezintă, pentru activitățile de ordin spiritual, ceea ce este îndemânarea pentru activitățile materiale. Talentul își pune amprenta pe orice scriere și, oricât ne-am forța, el nu poate fi suplinat de alte trăsături decât într-o mică măsură. Cunoscătorul sau, în cazul nostru, cititorul avizat, dornic să fie depășit în credințele și tiparele sale, nu poate fi păcălit. Cu toate acestea, trebuie să spunem că talentul, ca dar al naturii, care nu este dat tuturor, pentru a fi pus în valoare, are nevoie de cultură, de experiență de viață, spirit de observație, capacitate de analiză și sinteză, ca și de multe alte trăsături.

În aceeași ordine de idei figurează inspirația, pe care o consider acea stare de grație, de armonie a tuturor factorilor care ne înconjoară, care survine într-un moment

neașteptat și care descătușează izvoarele, înlătură orice obstacol sau negură și deschide drumuri nebănuite. Cui nu i s-a întâmplat să nu poată însăși, zile de-a rândul, o simplă scrisoare sau un text oarecare, să arunce la coșul de gunoi nu știu câte ciorne și să amâne o acțiune necesară? Este suficient un fulger al minții, pentru ca totul să devină simplu și să exprime cu cea mai mare ușurință ceea ce aveai de comunicat, ba să te miri că nu ți-a venit în minte mai devreme, doar tot tu erai. Nu este lipsită de sens nici povestea cu raportul dintre transpirație și inspirație, pe care unii le consideră egale ca pondere sau participare. Dar oricât ai transpira, dacă nu există catalizatorul sau praful de sare care dă gust întregului și care se cheamă talent și inspirație, nimic ca lumea nu poate rezulta.

Nu putem nega nici intervenția unei multitudini de alți factori care pot interveni în geneza unui roman și care nu sunt chiar departe de ceea ce numim soartă, întâmplare sau chiar noroc. Nu avem de ce să nu o credem pe J.K. Rowling, genitoarea lui Harry Potter, care ne spune că a ales să scrie în momente grele pentru ea, că uneori trebuia să aleagă între a cumpăra mâncare sau hârtie și panglică pentru mașina de scris, în vreme ce primul manuscris i-a fost refuzat de douăsprezece edituri.

În cele din urmă, îmi exprim credința, alături de numeroși alții care au gustat tentația scrisului, că un roman, genul cel mai reprezentativ pentru un scriitor, poate fi realizat într-o infinitate de modalități. Fiecare autor dispune de propriul meșteșug și nimeni nu-l poate folosi pe al altuia. Se pot însuși tehnici sau procedee folosite de alții, dar nimeni nu învață de la altcineva să scrie un roman, chiar dacă vechile canoane și tipare ale romanului au pierdut din substanță. Literatura de specialitate a cernut puzderie de principii sau sfaturi, nu lipsite de interes. Chiar cu riscul de a repeta noțiuni deja vehiculate, este binevenit un concentrat al acestora: „Citiți mult și scrieți mult”, ne spune Stephen King. Și tot el ne sfătuiește să nu folosim în mod abuziv adverbele, pentru că există riscul ca textul să pară prea elaborat. În același sens opinează Gabriel García Márquez, adeptul unei documentări cât mai ample, pe care o socotește „partea cea mai intimă a vieții de scriitor”. Ce diferență colosală între posibilitățile de documentare din trecut și cele de care dispunem în prezent! Raymond Chandler se oprește asupra alegerii unui titlu de carte cât mai sugestiv, fiindcă el este cel care atenționează cititorul, o recomandă, o vinde și-i asigură succesul. Să nu intrăm în panică dacă avem impresia că nu știm ce titlu să dăm cărții pe care tocmai am scris-o. Vom sfârși să-l aflăm, chiar dacă, imediat ce am trimis cartea la tipar, vom găsi un alt titlu și mai potrivit.

În cele din urmă, evocându-l pe John Steinbeck, cu spusele sale „ideile sunt ca iepurii. Dacă ai câteva și înveți cum să le folosești, în curând vei avea câteva duzini”, cred că dreptatea absolută și care nu mai necesită comentarii este de partea lui William Somerset Maugham, care afirmă răspicat : „Negreșit, există trei reguli fără de care nu se poate scrie un roman. Din păcate... nimeni nu știe care sunt acelea”.

Oare... cum se scrie un roman?!?

BIBLIOGRAFIE

- Freeman, John, *Cum să citești un romancier*, traducere de Anca Bărbulescu, București, Editura Vellant, 2015
- Heller, Oana, *La început a fost minciuna*, Cluj-Napoca, Editura Eco Transilvan, 2014
- King, Stephen, *Misterul regelui. Despre scris*, traducere de Mircea Pricăjan, București, Editura Nemira, 2007

- Mittelmark, Howard; Newman, Sandra, *Cum să nu scrii un roman*, București, Editura Baroque Books & Arts, 2014
Nabokov, Vladimir, *Strong Opinions*, București, Editura Vintage, 1990
Ramirez, Monica, *Cum se scrie un bestseller*, București, Editura Tritonic, 2019
Răzeșu, Virgil, *Mic tratat de deflorare*, Piatra-Neamț, Editura RĂZEȘU, 2010

Webografie

- Manolescu, Nicolae, „Cum se scrie un roman”, în ziarul *Adevărul*, 5.10.2012, <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/cum-se-scrie-un-roman-1235335.html>

Miscellanea

ASCENSIUNEA DE NIKOS KAZANTZAKIS – O FORMULĂ ROMANESCĂ ATIPICĂ

The Ascension of Nikos Kazantzakis – an Atypical Novel Formula

The Ascension of Nikos Kazantzakis represents a kind of founding pattern, situated between a novel of initiation and a travelogue, crossed by passion and an unrepressed tendency towards a special form of soteriology. Somehow balancing certain artistic, civic, and spiritual inclinations, the volume belongs to a paradigm that illuminates most of Kazantzakis' writings. This vast spiritual confession expresses the author's profession of faith, that writing is a healing act, necessary and, above all, very audacious. The opus is also a kind of literary manifesto, representative of the memory of the XXth century, as well as an illustrative landmark for what, nowadays, meta-modernity means. The whole book consists of a wide and apparently Hamletian monologue on the fragility of existence, on the inconsistency of the thinking reed, on the fragility of the human condition.

Key-words: *allegory, novel of initiation, travelogue, parable, imagology, multiculturalism, metamodern elements*

În albia geneticii literare, *Ascensiunea* de Nikos Kazantzakis se înscrie în versiunile aceluiși macrotext care cuprinde *Raport către El Greco, Căpitan Mihalis. Libertate sau moarte*, dar și altele, fiind un text întrucâtva de graniță, oarecum compozit, cu elemente metamoderne. Elaborat în 1946 la Cambridge și rămas nepublicat până în ianuarie 2021, când apare mai întâi, în traducere, în Franța, cartea reprezintă un soi de matrice fondatoare, aflată între roman inițiativ și relatare de călătorie, străbătută de pasiune și de o tendință nereprimată către o formă de soteriologie aparte. Echilibrând întrucâtva anumite înclinații artistice, civice și spirituale, volumul se integrează într-o paradigmă care iluminează majoritatea romanelor și scrierilor lui Nikos Kazantzakis.

Protagonistul, Kosmas, având un nume predestinat, care cuprinde întreaga esențialitate umană, și bineînțeles un *alter ego* al autorului, realizează un adevărat *regressus ad uterum*, prin întoarcerea intempestivă în insula Creta, la câteva zile după moartea tatălui său, căpitan Mihalis; dar și o mișcare centrifugă ulterioară prin care personajul-narator se situează într-o poziție relativ critică față de prefacerile societății occidentale contemporane, cu precădere cele din Marea Britanie. Reîntoarcerea la origini echivalează cu o purificare sufletească și cu o regenerare spirituală, iar călătoria în Anglia, cu o expandare a conștiinței și cu o extindere a perspectivei față de lume.

„Creta cu munții ei, cu livezile de măslini, cu podgoriile, se apropia întruna. Megalo Kastro se albea în lumina zorilor. Mirosul de cimbrisor devenea tot mai puternic. Lumina coborâse deja de pe creste la poalele muntelui și-i

¹ Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română – Filiala Iași

încingea de-acum rădăcinile, se revărsa domoală și inunda câmpia. Copacii începeau să se contureze, se auzea cântat de cocoș, lumea se trezea”.²

Dacă privirea cretană îi este mai familiară personajului principal, tărâmul englezesc este mai greu de cuprins într-o singură definiție, astfel încât întrebarea *Asta să fie Anglia? Asta să fie Anglia?* devine recurentă. Naratorul-personaj oscilează între tradiționalismul sever (neo-)jelen și conservatorismul englez cu accente decadente. În oarecare măsură, se referă la un dezechilibru al civilizației restabilit prin tendința de echilibrare între cenzura morală, transcendentă și hedonismul imanent, propriu omului. Ca și în celelalte scrieri kazantzakiene, glasul strămoșilor persistă și planează deasupra oricărei încercări de eliberare de constrângerile tradiției:

„Bătrânul, stăpânul meu, n-a murit, se gândea din nou Kosmas, cu ochii ațintiți pe tulburătorul munte din față. Cât timp trăiește și se mișcă în mine, n-a murit; cât timp trăiesc și mă gândesc, nu va muri. Ceilalți îl vor uita, de mine atârână viața lui. Mă ține și îl țin. **Tare greu e sufletul cretanului, ursuz, sălbatic, ca un rinocer**”.³

Dincolo de severitatea regulilor etice, de soarta dură a tinerelor femei ținute în casă ca să nu se mărite cu oricine ori de figura aspră a sfântului Minas, patronul insulei aride, se insinuează o undă anastatică, de prefigurare a unui spirit nou, mai larg, al înțelegerii superioare a lucrurilor. Este o adevărată *questa* spirituală a personajului principal, Kosmas, dublul kazantzakian: regăsirea originilor ascunse, provenind din nordul Africii, dobândirea masculinității în preajma războiului (1941), când deasupra Cretei aproape primitive survolau avioanele germane, învingerea temerilor, emanciparea relativă prin întreprinderea călătoriei în Anglia, persistența dilemei existențiale, în fine, eludarea acesteia. Mai presus de toate, fragilă și puternică deopotrivă, rămâne dragostea autentică pentru evreica Noemi, supraviețuitoare a Holocaustului, pe care o aduce în regeneratoarea Grecie *din țară îndepărtată, de rasă străini, din strămoși triști, îngroziți*⁴.

„Călătorii au apărut toți din cală, din cabine, s-au strâns la proră, privind. Nava intra deja în port; în dreapta strălucea, înfipt între stânci, leul de piatră al Veneției cu Evanghelia deschisă în gheare. Portul vuia, mirosea a lămâi putrede, ulei, chitre, roșcove. În urma lor marea liliachie clocotea. Soarele urcase deja pe boltă și ardea. Kosmas sări de pe chei, întinse mâna, o prinse pe-a fetei: – Calcă cu dreptul, îi spuse încet. Fericită fie clipa asta!”⁵

Altă dată, limitele alterității se interpun fie între cele două generații (bunic și nepot), fie între tipuri diferite de femei (mama-soacră, cretana austeră și nora evreică, delicată și oarecum temătoare), între două nații (Grecia și Anglia) și chiar între două epoci cu mentalități deosebite. Între datorie pentru lupta colectivă și retragerea în singurătate, personajul masculin alege în mod conștient saltul calitativ, înscrierea într-o traiectorie existențială fără precedent. *Patria, casa, soția* reprezintă câteva repere relativ stabile în jurul cărora pivotează Kosmas, până în punctul în care decide să se elibereze și de acestea: o singură propoziție concentrează esența individului și a

² Nikos Kazantzakis, *Ascensiunea*, București, Humanitas, 2021, p. 6.

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁵ *Ibidem*, p. 15.

întregii umanități: *Kosmas era stăpânit de neliniște*⁶. Din străfundurile conștientului răsare o microsinteză a civilizației umane, înfățișată prin anumite trăsături categoriale: colosalul egiptean, armonia și umanizarea de sorginte, elegiacul evreiesc.

Dincolo de asprimea etniei cretane, există totuși și reversul medaliei: cretanul mai este și un *om cald, care iubește viața și nu se teme de moarte*⁷, o emblemă care conferă o altă perspectivă asupra lumii și asupra romanului. Unele episoade din *Ascensiunea*, precum călătoria lui Kosmas, prin Creta, împreună cu Noemi, soția sa, spre satul bunicului, căpitan Sifakas, care trăgea să moară, se regăsesc într-o altă variantă în partea finală a romanului *Căpitan Mihalis. Libertate sau moarte*. Proza aceasta atipică mai relevă puterea altruismului în fața egoismului sufletului individual, așa cum se întâmplă în cazul Kirei Sourmelina, care îi apără, în timpul războiului, pe doi tineri englezi, cu prețul sacrificării propriului fiu, sufletul omului fiind, de altfel, „o flacăra mai presus de viață și de moarte”⁸. Dârzenia și luciditatea în fața morții se dovedesc și în îndelunga negociere a lui moș (căpitan) Sifakas cu luntrașul Charon: este un întreg ceremonial din care fac parte praznicul de adio, măsurătorile pe față ale tâmplarului care urmează să întocmească sicriul ș.a. Recurența cifrei patru în scrierile lui Kazantzakis (patru căpitani – Sifakas, Mandakas, Petrakas și *o daskalos*; punctele cardinale; simbolul crucii etc.) este, de altfel, elocventă pentru imprimarea ideii de ambivalență materialitate – spiritualitate. Bătrânul din carte, ajuns deci la vârsta supremei senectuți, la 100 de ani, este cuprins de o întrebare capitală, de viermele îndoielii: care este rostul vieții? Fiecare dintre căpitani oferă câte un răspuns cvasialegoric la această aparent simplă întrebare, într-un final distilându-se orbirea benevolă, trecerea de la robie la libertate, lipsa de căință și *metanoia* deopotrivă. Numai învățătorul își exprimă sentimentele cu ajutorul melodiei care curge din liră; sunetul muzicii transfigurând atmosfera.

„Parcă era marea și se sprijinea la pieptul ei în nisip și ofta! De parcă era un glas mai tainic, mai ademenitor, dincolo de viață, dulce, întristat, de parcă dezlipea de carne sufletul nostru îndrăgostit. Să nu fi fost oare însuși Dumnezeu, ascuns în întuneric, care ademenea și chema și atrăgea, scoțând ușor din lut iubitul nostru etern, sufletul omului?”⁹

După moartea aproape apoteotică a bunicului, Kosmas începe să fie obsedat de cuvântul *datorie* care este, din punctul de vedere al autorului, *temperatura normală a omului*. În rest, atmosfera tipic cretană întregește calmul aparent al regiunii: copile care se găsesc, slujnice care fac curățenie, bătrâne care se pregătesc pentru biserică. Scriitorul Nikos Kazantzakis deține forța necesară cuprinderii într-o singură frază a unor metafore revelatorii: așa se întâmplă când anticipează sarcina lui Noemi. Altă dată, apare evocarea puterii iubirii în imaginea centrală a transpunerii ei în pământ străin („fiica rabinului luată pe sus și adusă aici, la capătul lumii, în odaia asta cu icoane”¹⁰) ori în scena infinitezimală a unei alte Bunăvestiri. Profilul bărbatului-creator, principiu activ, care este capabil să ia decizii grele, este definitoriu:

„Toată noaptea, în măruntaiele lui se lega, se maturiza o sămânță. În bezna cosmogonică a nopții, când posturile de observație ale minții, pe jumătate

⁶ *Ibidem*, p. 33.

⁷ *Ibidem*, p. 29.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

⁹ *Ibidem*, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*, p. 88.

adormite, lasă porțile deschise, au apărut cele mai vechi și mai infailibile forțe și-au început să lucreze de zor.”¹¹

Percutantă este și întruparea spectrului tatălui, la modul shakespearian, dar mai subtil. *Temerile străvechi, culte, sumbre* se propagă cu precădere noaptea în abisul lăuntric al lui Kosmas. În altă ordine de idei, scena plecării acestuia la Londra este extrem de simplă și de percutantă: cei doi se privesc de parcă s-ar despărți pentru totdeauna. Într-un gest primordial, în momentul suprem al despărțirii, Noemi îi spune bărbatului *copilul meu*, cu o atitudine plină de tandrețe, abandon și frică totodată. Mai târziu, în periplul englez, în călătoria care scapă din zona senină a frumuseții libere, totul devine mai abstract. În tonalitate metamodernă, Nikos Kazantzakis remarcă *barbaria științifică*, precum și „măștile convenabile pentru a camufla imorala lăcomie materială”¹².

Interogația de la început, despre amprenta personalității fiecărei țări, noncuceritoare ori superputere, revine în mod obsesiv. Simbolul broaștei țestoase, definind Marea Britanie din vechime, ca regină a mărilor, evocă durabilitate, istorie; statornicie, conservatorism; forță și, desigur, stabilitate. Autorul deține o dexteritate stilistică remarcabilă care îi permite trecerea cu ușurință de la monologuri abstractizante, neohamletiene, la secvențe de o densitate epică remarcabilă, ca de exemplu în prezentarea succintă a dezbaterilor din Hyde Park, *topos*-ul idealității plenare, unde se întâlnesc deopotrivă comuniști, fasciști, democrați, dar și alții. „**Care este pasărea albastră pe care o vânează de veacuri Anglia?**”¹³ este întrebarea la care se răspunde în subtext prin *supremație*. În acest sens, în chip de reprezentant al națiunii englezești, personajul secundar Lewis, descendent de aristocrat, latifundiar prin ereditate și spirit ludic, încearcă să-l intimideze de cele mai multe ori pe grecul Kosmas, care la rândul lui nu se lasă intimidat: „Ce joc? Numești asta joc?” [despre război]; „Eu sunt cretan, barbar și nu pricep pe deplin”¹⁴, declară acesta din urmă cu autoironie amară.

Oarecum insidios, prozatorul Kazantzakis invocă *vechea lege* și *noua lege*, care se manifestă inclusiv pe târâmul englezesc: este vorba despre transfigurarea umană și nu de supunerea la regulile, cutumele și normele societății. Altă dată, remarcă multiculturalitatea, sumedenia de etnii și rase care conviețuiesc în Anglia, precum și enclavele naturale din mijlocul orașelor – frumoasele parcuri englezești: „Așa cum un trandafir înfloarește în inima Iadului, la fel și parcul, la Londra. Intri în el și deodată te afli în Rai”¹⁵. Viziunile frecvente despre soția lăsată în Creta și proiecțiile bărbatului despre viitor se contopesc adesea într-un amalgam ideatic și afectiv *sui-generis*. Uneori apar și coduri culturale sau interludii aproape lirice, cum ar fi imaginea Londrei *incoerente, irațională, fără sfârșit și început*, care se amestecă cu profilul unui zeu necunoscut din Pacific, exotic, atotputernic și întristat, cu un nume greu descifrabil, însă care exprimă pe deplin un mister inconfundabil (Hoa-Haka-Naka-Ya). Altă dată, într-o microsinteză referitoare la artefactele cuprinse în muzeele londoneze, Nikos Kazantzakis admiră și stabilește ca înalt reprezentative pentru

¹¹ *Ibidem*, p. 94.

¹² *Ibidem*, p. 113.

¹³ *Ibidem*, p. 117.

¹⁴ *Ibidem*, p. 121.

¹⁵ *Ibidem*, p. 129.

întreaga cultură a lumii: basoreliefurile asiriene, miniaturile persane, precum și arta clasică elenă, concluzionând că grecii sunt, de fapt, arhitecții lumii.

Vizionarul Kosmas, *alter ego*-ul kazantzakian, continuă să-și desfășoare perspectivele mai mult sau mai puțin catastrofice asupra lumii: lumea în ansamblu i se pare precum Pompeiul înaintea erupției faimosului vulcan. „Ce se va întâmpla cu lumea azi, ce noi nenorociri s-au strâns într-o noapte?”¹⁶ exprimă o premoniție chiar înainte de preparativele pentru lansarea bombei atomice. În acest context, pentru Kazantzakis, omul nu este decât o maimuță, ba chiar o gorilă care îl imită pe Dumnezeu. În cadrul unei întâlniri cu un tânăr poet și intelectual englez, Kosmas consideră în ton metamodern că epoca actuală este mai degrabă epică, plină de acțiune, căci reprezintă sfârșitul unei civilizații. „O nouă credință, fapte dificile, vânt cald violent, înmugurit, asta-i adevărata noastră epocă!”¹⁷

Scânteia care se ivește din ciocnirea între ideologia socialistă și renașterea neocreștină se consumă lent și, totodată, dramatic, în acest roman dominat de idei. Permanent, în carte, apare clivajul dintre cele două modele civilizatorii, Grecia și Anglia, dintre democrație și monarhie, dintre aparenta barbarie și aparenta civilizație, dintre identitate și alteritate, astfel încât personajul principal pare englezilor, la un moment dat, *un oriental posedat* sau, pur și simplu, *un cretan sălbatic*. Urmează episodul dezbaterii ideologice care are loc între englezi și Kosmas, alături de o irlandeză – care îl privește cu o ocrotitoare duioșie maternă –, unde se intersectează întrebări ardente și răspunsuri promițătoare despre prăpastia pe marginea căreia se află omenirea. „Vorbiți ca un profet dintr-o îndepărtată provincie răsăriteană”¹⁸, îl persiflează cineva din auditoriu pe protagonist. Utopia unei Internaționale a Spiritului propuse de personajul grec continuă până la sfârșitul volumului, dar se risipește totuși în propria ei inconsistență. Din nefericire, el se adresează intelectualilor lumii, și mai ales englezilor, care sunt *narcisiști, obosiți, storși, necredincioși*, în cuvintele autorului.

În altă ordine de idei, irlandeza care îl călăuzește pe idealist într-o călătorie prin orașele muncitorești Birmingham, Liverpool, Manchester, Sheffield, care îi va revela adevăratele probleme ale regiunii și, prin extensie, ale omenirii este doar o dublură cerebrală a lui Noemi, a făpturii de carne care îl așteaptă în Creta. În patria natală, soția îl așteaptă deci alături de o potârniche (simbol ambivalent), aflată într-o colivie, pe care o numește duios *sora mea*. Mai există o scenă elocventă, premonitorie, în care femeia lăsată la vatră poartă un dialog imaginar la mormântul socrului ei cu acela care se află sub piatra funerară. Foarte discret, autorul estompează gravitatea întrebărilor fundamentale despre om și destinul lui:

„Din fericire, soarele se ascunsese; ceața deasă învăluia urâtenia, toate deveneau simboluri mitice, hiperboreene; pentru cineva care s-a născut în țările soarelui deșănțat, care dezgolește totul cu neobrăzare, ziua aceasta purtătoare de peplu era plină de mister.”¹⁹

Adept al alegoriei și al parabolei care augmentează în mod paradoxal sensurile textului, Nikos Kazantzakis o adaugă pe aceea a călugărului care creează o *tulpa*, o plăsmuire care se întoarce împotriva stăpânului, făcând aluzie la mașinăria

¹⁶ *Ibidem*, p. 145.

¹⁷ *Ibidem*, p. 150.

¹⁸ *Ibidem*, p. 161.

¹⁹ *Ibidem*, p. 187.

secolului al XX-lea care îl distruge pe om, treptat. În cele din urmă, limpezindu-și gândurile, Kosmas este încredințat că menirea Greciei este dintotdeauna să prefacă materia în spirit, iar animalul în zeu. Revenind la misiunea Angliei, se profilează frumusețea vreunei catedrale gotice ori se evocă figura dramaturgului George Bernard Shaw, care tocmai împlinea 90 de ani în 1946 și pentru care prozatorul grec întreprinde călătoria respectivă pe meleagurile englezești. Urmează o aluzie extrem de subtilă la armele specifice spiritului englez, *wit*, printre care ironia, umorul, comicul în chip de categorie estetică ce exprimă esențialitatea umană. O altă viziune negativă în care, parafrazăm, blănuri, parfumuri, nobile, gentlemeni, Westminster, Parlament și poduri se cutremură și devin „un terci dens, murdar, care se revărsa ca o lavă în Tamisa înfuriată ce clocotea”²⁰, încheie periplusul sinuos din arhipelagul mai nordic.

În ultima parte, scrisoarea primită din partea mamei, în care află despre sinuciderea soției, este cutremurătoare pentru Kosmas și stă sub semnul destinului implacabil. Solitudinea se adâncește odată cu retragerea temporară spre toamnă la Stratford-upon-Avon, unde trăise Shakespeare. În pofida marelui Brit, care credea că viața este vis, protagonistul dorește, dimpotrivă, să-și asume suferința, să și-o consume până la capăt: „N-am venit aici s-o uit; am venit s-o aduc din Hades!”²¹ El încearcă să o disipeze printr-un alt pelerinaj, de această dată mai scurt, dar mai intens, către Shottery, un sătuc de unde provenea Anne Hathaway, unde se cufundă cumva în epoca Renașterii englezești. Tulburat, și totuși lucid, tânărul grec găsește o cale de transfigurare a amărăciunii: prin scris și lectură, prin reînvierea sentimentelor trecute, prin intermediul unor semne și gesturi aproape oculte:

„Un singur refugiu inexpugnabil există: după ce a încercat așa-zisa sigură realitate, a ajuns acoperit de răni la unicul refugiu al omului: la vis. De vreme ce lumea asta este inferioară inimii noastre, să visăm la propria noastră lume, croită pe talia inimii noastre, imaginară, ușoară, absolut a noastră, invincibilă”²².

În fapt, întreaga carte se constituie într-un amplu monolog aparent hamletian asupra fragilității existenței, asupra inconsistenței trestiei cugetătoare, asupra friabilității condiției umane. În fiecare volum kazantzakian, există câte un mentor, un protector spiritual ori pur și simplu un martor și confident; în acest caz este Shakespeare, cel care, parafrazăm, căzuse în toate capcanele pe care le întinde mereu viața – în cursa prieteniei, a virtuții, a iubirii. Respingând, în cele din urmă, această formulă învechită cum că *viața este vis*, personajul principal încearcă să-și pună în act idealurile și speranțele.

Importantă în economia volumului este întâlnirea cu o fată robustă, cu o englezoaică viguroasă; suferise și ea însă o pierdere din dragoste. La început, Kosmas o respinge, fidel ceremonialului păstrării memoriei neîntinate lui Noemi, iar apoi pare să accepte apropierea ei. Este, de fapt, dinamica celor două *elemente etern rivale și colaboratoare: bărbatul și femeia*²³. La fel și episodul preluat din viața proprie a lui Kazantzakis, scena tumefierii grave a feței, lucru resimțit ca o pecete a interdicției păcatului și, totodată, ca o dovadă a atotputerniciei sufletului asupra trupului. În final, puterile subconștientului se domolesc, întrebările chinuitoare conținesc, iar această

²⁰ *Ibidem*, p. 216.

²¹ *Ibidem*, p. 221.

²² *Ibidem*, p. 229.

²³ *Ibidem*, p. 198.

vastă confesiune spirituală care este *Ascensiunea* exprimă profesiunea de credință a autorului, aceea că scrisul este un act vindecător, necesar și, cu asupra de măsură, temerar în toată puterea cuvântului. Opul este și un soi de manifest literar, reprezentativ pentru memoria secolului, precum și un reper ilustrativ pentru ceea ce înseamnă, în zilele noastre, metamodernitate.

BIBLIOGRAFIE ESENȚIALĂ

- Athanasopoulou, Afroditi, "England in the Writings of Nikos Kazantzakis", in *Culture and Society in Crete from Kornaros to Kazantzakis* (editors) Liana Giannakopoulou and E. Kostas Skordyles, London, Cambridge Scholars Publishing, 2017
- Byrne, John H. (editor) *Learning and Memory: A Comprehensive Reference*, second edition, volume 2, *Learning Theory and Behavior*, Berlin, Elsevier, 2008
- Dombrowski, Daniel A., "Ultimate Reality and Meaning in Nikos Kazantzakis", in *Ultimate Reality and Meaning*, no 21.3, 1998
- Gill, Jerry H., *Kazantzakis` Philosophical and Theological Thought*, New York, Palgrave-MacMillan, 2018
- Grigore, Rodica, „Alegorie și ficțiune în proza lui Nikos Kazantzakis”, în *Transilvania*, nr. 3, 2017
- Kazantzakis, Nikos, *Ascensiunea [The Ascension]*, București, Humanitas, 2021
- Liiceanu, Gabriel, *Despre limită [About limits]*, București, Humanitas, 2009
- Pourgouris, Marinos, "Nikos Kazantzakis, Nietzsche, and the Myth of the Hero", in *International Fiction Review*, no. 32.1, 2005
- Tagopoulos, Constance, "Woman as Symbol in Kazantzakis's Writings", in *Journal of Modern Greek Studies*, supplement to volume 28, no. 1, May 2010

ORE FRANCEZE LA MERIDIAN ROMÂNESC

French Hours at the Romanian Meridian

Our commentary concerns the book "Ore franceze" (*French Hours*), which includes, in the form of a complete edition, the interviews between Ion Pop and critics, historians and literary theorists, as well as exchanged ideas with renowned novelists and poets in the French literary field. These personalities lift the veil on their points of view, their ideas and their creative approaches representative of the time intervals from 1973 to 1977 and from 1990 to 1993. Whether it is a question of aesthetic consciousness or of the theoretical and interpretative horizon, there is no doubt that the positions of these personalities were diverse. In an era marked by the crisis of the subject, of language and of institutions, the professor from Cluj showed great receptivity to what was said to him, keeping wide open the range of all opinions.

Key-words: *avangarde, Brancusi, university teaching, structuralism, School of Geneva*

În urmă cu 50 de ani, Ion Pop a predat ca asistent asociat la Université de la Sorbonne Nouvelle – Paris III, dar a frecventat, ca *auditeur libre*, și câteva cursuri de la École Pratique des Hautes Études, unde a intrat în contact cu câțiva importanți profesori ai perioadei. Atunci, profesorul clujean a avut prilejul să realizeze aproape treizeci de interviuri cu câteva personalități ale culturii franceze, cărora li s-au adăugat dialogurile cu alte mari personalități ale lumii universitare și literare grupate în jurul cunoscutei Școli critice de la Geneva – ilustrată de nume precum Marcel Raymond, Jean Starobinski, Georges Poulet, Jean Rousset și Jean-Pierre Richard. Rodul acestor mirabile întâlniri a fost apariția cărții de convorbiri *Ore franceze* (București, Univers, 1979), purtate între 1973 și 1977.

Între 1990 și 1993, Ion Pop a funcționat din nou la Paris, ca director al Centrului Cultural Român, atunci când a avut posibilitatea să continue petrecerea *orelor franceze*, refăcând vechi legături și adăugând altele noi (tot aproape treizeci), așa apărând volumul al doilea al cărții, la Editura Junimea, în 2002. Sigur că, între timp, multe lucruri se schimbaseră, atât în România, cât și în spațiul hexagonal (mai puțin în spațiul universitar genevez), dar bucuria resimțită la regăsirea și redescoperirea unor personalități cu operele lor de referință a rămas tot atât de mare.

„Pornirea de a întreba și de a se întreba a tânărului de altădată n-a mai avut de suportat acum cenzuri și mutilări exterioare, ba s-a înscris chiar sub un fel de aură romantic-inaugurală, cu o energie înnoită a gândului și cu un fel de aproape candoare și naivitate a «angajării» [...]»²

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

² Ion Pop, *Ore franceze*, vol. II, București, Spandugino, 2024, p. 12.

Am citat din „Argumentul” volumului al doilea al ediției integrale de *Ore franceze* – revăzută de autor, apărută la Editura Spandugino, în 2024, și din care voi da citatele în continuare.

Sunt reunite în cuprinsul prezentei ediții dialoguri purtate cu critici, istorici și teoreticieni literari, precum și cu romancieri și poeți aflați la apogeul carierei în domeniile pe care le-au ilustrat. Aceștia își expun puncte de vedere, idei și demersuri creatoare reprezentative pentru intervalele temporale respective al lumii culturale franceze. De exemplu, celor câțiva poeți importanți (Michel Deguy, Pierre Emmanuel, André Frénaud, Francis Ponge) cu care s-a întreținut Ion Pop li s-au pus întrebări legate de aspecte referitoare la conturarea viziunii proprii și a sensurilor fundamentale ale poeziei din vremea de azi, precum și a rosturilor poetului în contemporaneitate. Nu numai cu poeții s-au purtat discuții despre noțiunea de „text”, care a ajuns până la a elimina ideea de „literatură” sau de „poezie”. O opinie echilibrată a exprimat, în acest sens, Georges Poulet, care întotdeauna a adus un adevărat elogiu *conștiinței critice*, dar nu a fost convins că ar fi o bună cale aceea care constă în a considera poezia, mai presus de toate, drept un „joc verbal”, iar critica, în primul rând, drept o interpretare sistematică, lingvistică, structuralistă, a acestui joc verbal. În condițiile în care literatura a devenit tot mai mult o meditație asupra propriei condiții, începând de la „noua critică”, actul critic s-a definit ca metalimbaj, fiindu-și practic suficient sieși. Or, critica este plurală prin definiție, neexistând o perspectivă dominantă sau unică și de aceea Maurice Nadeau nu a considerat actul critic drept un exercițiu suficient sie însuși.

Distincția genurilor aproape că nu mai există la nivelul conștiinței pe care o avem despre existența literaturii, dar mai ales la nivelul conștiinței de avangardă a literaturii. Este motivul pentru care Ion Pop s-a simțit nevoit să canalizeze discuțiile îndeosebi asupra „textului” (în accepția că totul este text, construcție sau deconstrucție), ca un reflex față de un *hors-texte*. Tocmai pentru a accentua tendința de dezagregare a genurilor, teoreticianul Gérard Genette a considerat că fenomenele de regrupare a operelor în jurul unui anumit tip de scriitură, de imaginație creatoare sau de structură formală sunt tot atât de evidente oricând. Iar aceasta se întâmplă deoarece exista/există o anumită presiune a modei, care persistă ca o stare de fapt a civilizației moderne, drept consecință a intensificării fenomenelor de comunicație, de mass-media.

În acest sens, gânditorul Alain Finkielkraut a apreciat că televiziunea produce un fel de infantilizare, de superficială americanizare („Nu ne mai întrebăm astăzi dacă America este europeană ori dacă Europa e americană”³), ea propunând telespectatorilor un fel de „Disneyland permanent” („Televiziunea e spațiul public, este o *agora*. Însă nu se poate face o agora, când există publicitatea.”⁴). Intră în discuție și ascensiunea unui nou tip de moralism, violent colorat din punct de vedere ideologic, având drept consecință imediată deformarea și deturnarea mesajul literar de la rosturile lui. Astfel, militarea acerbă pentru apărarea unor minorități (etnice, religioase, de gen etc.) vine cu riscul ca totul să fie evaluat în termenii categoriilor morale sau politice apropiate de principiile multiculturalismului, ale corectitudinii politice. O inițială mișcare libertară benefică, de eliberare a anumitor minorități, a

³ *Ibidem*, p. 237.

⁴ *Ibidem*.

degenerat în final într-o politică de supraveghere, de reglare și de oprinare, în ultimă instanță, a majorității.

Pentru o mai bună înțelegere a timpului prezent al literaturii, specialistul nostru în avangardă – interesat aici de avangardă ca fenomen de continuitate, dincolo de actul negației radicale în raport cu tradiția – a pus întrebări, atunci când s-a ivit prilejul, asupra fizionomiei mișcării, căreia i s-a imputat nu o dată excesul teoretizant. O direcție de avangardă cu pronunțat accent teoretic, interesată de punerea în mișcare a ideilor, era în stare să transforme romanul în pur eseu, așa cum făceau reprezentanții grupului „Tel Quel”. Pentru romancierul și eseistul Dominique Fernandez, importantă rămâne opera, restul fiind doar agitație, jurnalism și polemică. Ceea ce îl interesa într-o operă era relația ei cu omul sau cu mâna care a scris-o. Și pentru prozatoarea, eseista și profesoara Danièle Sallenave cărțile sunt prelungiri firești ale ființei umane. Întrebat de Ion Pop care îi este perspectiva în privința atitudinii față de text, dacă ar fi să o raporteze la aceea a lui Roland Barthes, care resimțea „plăcerea textului” ca pe un fel de stare paradiziacă, Jean-Pierre Richard a răspuns:

„Cred că talentul lui Barthes ține tocmai de faptul că el a avut întotdeauna un raport euforic cu literatura, chiar și atunci când făcea o critică de intenții mai științifice. Deosebirea este că, la el, plăcerea e la nivelul cuvântului, o plăcere a *textului*, în timp ce, la mine, ea se află mai degrabă la nivelul *lucrurilor numite*, o plăcere a lumii re-fabricate de către text. În fond, eu sunt mai puțin scriitor decât el. (s.a.)”⁵

Calificată drept literatură despre literatură, critica a încetat în anii '80 ai secolului trecut să fie un discurs despre operă, ea devenind o veritabilă creație. În asemenea circumstanțe, a fost pusă de Ion Pop întrebarea despre rolul pe care îl mai are criticul în viața literară. O parte dintre cei intervievați au răspuns despre felul cum s-a reflectat în biografia lor intelectuală avântul deosebit al științelor limbii și literaturii, al structuralismului, al formalismului, al *new criticism*-ului american, al studiilor despre tehnica narativă și al marilor progrese ale poeziei. De exemplu, în străduința de a combina perspectiva istorică, sociologică, psihologică și critica tematică într-un ansamblu care să poată asigura o imagine integrală a unei opere, Gérard Genette a resimțit necesitatea de a trece granițele criticii literare propriu-zise. S-a ajuns astfel cu discuția la o teorie a formelor, a structurilor, deci la o poezie. Nu mai voia să audă de critică nici Dominique Fernandez:

„Aș spune că, în general, sunt prea mulți critici. Suntem copleșiți de critică – și nu numai de critică, ci, mai ales, de «teoria» critică. Iar în Franța, care a întârziat foarte mult în ceea ce privește descoperirea structuralismului – după ruși, cehi etc. –, a apărut, pentru a recupera timpul pierdut, în universitate, și în critică, un pedantism îngrozitor. Poți exclama, văzându-i: «Iată prețioasele ridicole, femeile savante ale lui Molière!» E prea multă teorie și, chiar în critică, nu există destulă sensibilitate. Roland Barthes este singurul care are talent de creator, o senzualitate a cuvântului. Este un talent adevărat, însă discipolii... E îngrozitor! Critica de la «Tel Quel», de exemplu, o găsesc înspăimântătoare, nu o înțeleg, nu mă interesează.”⁶

⁵ Ion Pop, *Ore franceze*, vol. I, București, Spandugino, 2024, p. 410.

⁶ *Ibidem*, p. 162.

Din fericire, un demers hermeneutic precum acela al lui Paul Ricoeur aspiră la sinteza mai multor demersuri reflexive, referindu-se la cercetarea istorică, la exegeză, la psihanaliză, la fenomenologia spiritului, a religiei etc. În schimb, perspectiva istorică, în speță istoria literară, nu-l atrage prea mult pe Georges Poulet, care preferă noțiunii de structură pe aceea de „rețea tematică” (Jean Rousset agreează „constantele structurale”), întrucât el se consideră un antistrukturalist:

„Eu n-am scris niciodată o istorie a literaturii și n-am avut niciodată ambiția de a o face. M-am considerat un fel de pescar cu undița, ce-și lasă dopul să plutească și pescuiește când un pește, când altul. Nu că aș vrea să vorbesc de rău istoria literaturii, dar nu cred că ea trebuie să se considere absolut obligată să privească textele în contexte. Am putea înfățișa, probabil, o istorie a literaturii care ar fi o istorie liberă a literaturii, și nu una în care textele ar fi închise în ele însele.”⁷

Nu mai puțin efortul critic al lui Jean Starobinski rămâne în întregime hermeneutic și este fundamentat pe o largă arie de relații care cuprind mai multe niveluri ale operei și ale realității istorice în care este inserat. Profesorul genevez nu este reticent la ideea de „structură”, acolo unde ea este pertinentă, și oferă anumite perspective de cercetare.

Nebănuind ce fel de cronofagie va rezerva viitorului sistemul de învățământ universitar european, Marcel Raymond se plânga de servituțile impuse profesorilor:

„eu am avut o carieră de profesor, obligat să facă totul în fugă, să citească lucrări ale studenților (care erau adesea interesante, dar care, de multe ori, nu erau) și toate acestea iau timp; așa încât, din 1962, de când nu mai predau la universitate, am realizat o parte dintre proiectele pe care nu le putusem realiza în anii precedenți.”⁸

Colegul său genevez Jean Rousset s-a exprimat în următorii termeni despre profesorat:

„Am constatat mereu că, pentru mine, învățământul era, pe de o parte, un obstacol, căci mă împiedica să fac anumite lucruri (ai puțin timp când predai), însă, pe de altă parte, este un stimulent. Și sunt multe lucruri cărora nu m-aș fi gândit să mă dedic, dacă o idee sau măcar un germene nu mi s-ar fi născut dintr-un curs, sau dintr-o lecție, ori dintr-un moment al procesului de învățământ. [...] Așa că eu nu am o metodă prea bine definită – și, în orice caz, nu o metodă tiranică. Îi las, oarecum, pe studenți să vină spre mine, să facă ceea ce-i interesează; iar apoi, textele și autorii sunt diferiți și nu le aplic întotdeauna aceleași metode; în fine, nu am metodă...”⁹

Acest mare teoretician al barocului, care vorbise despre emblema păunului, nu se putea împăuna deloc din postura de mentor, neagreând „papagalii”:

„Un discipol – nu știu dacă am sau dacă doresc să am. Când mi se întâmplă să constat că unii studenți citesc ceea ce am scris și-mi reproduc textul, sunt indispus; acest lucru nu-mi face deloc plăcere. Sunt consternat și-mi spun atunci că e mai bine să nu scriu decât să formez niște papagali. Vreau să spun că ideea

⁷ *Ibidem*, pp. 358-359.

⁸ *Ibidem*, p. 380.

⁹ *Ibidem*, pp. 437-438.

unui discipol, adică a cuiva care n-ar face decât să prelungească – presupunând că ar fi de prelungit – ceea ce-mi place, nu mă atrage prea mult.”¹⁰

În privința profesoratului, Roland Barthes a făcut o mărturisire surprinzătoare:

„Dar eu nu mă simt profesor, École Pratique des Hautes Études nu e o universitate. Am, desigur, studenți, auditori, dar nu pot spune cu adevărat că mă simt profesor. Aici nu se pregătesc examene, este un mediu foarte liber, în care exercițiul puterii noastre nu exista. Și, în fond, ceea ce «făcea» un profesor era puterea...”¹¹

Acestea au fost și sunt, vorba lui I. L. Caragiale, *binefacerile unui sistem constituțional* consecutiv mișcării studențești de la 1968, față de care Danièle Sallenave se arată contrariată:

„Pe cei care, acum douăzeci de ani, erau niște revoluționari neîmblânziți îi regăsim, după patruzeci-cincizeci de ani, foarte dispuși să se acomodeze cu o stare socială apreciată ca oarecum firească. Cei mai mulți dintre conducătorii revoltei din '68 au devenit niște oameni care se simt foarte în largul lor în această societate și au adesea responsabilități politice importante în mișcarea de stânga, sunt foarte așezați, foarte la locul lor. Este un mister pentru mine.”¹²

Misterul ar fi fost pe deplin deslușit, cu condiția ca Danièle Sallenave să fi făcut cunoștință, prin intermediul lecturii, cu personajul caragialesc Coriolan Drăgănescu, din schița *Tempora*, care – iată – capătă prin această mărturisire atribute *temporale* cel puțin europene, dacă nu și universale.

Nu ne rămâne decât să vărsăm o lacrimă sinceră la evocarea timpului trecut și pierdut făcută de istoricul (nu numai literar) Jean Cassou:

„Cu mașina nu poți vedea ce se petrece pe cealaltă parte a străzii. [...] Se mai putea merge la cafenea, mai găseai încă loc, mai puteai da un «bună ziua» și recunoaște un chip familiar. Acum, totul s-a americanizat foarte repede. Au venit americanii, care au schimbat mult aceste lucruri, au venit apoi travestiurile. [...] Nu făceam nimic; dejunam, cinam, mergeam la bistrou, la cafenea, ne plimbam, stăteam de vorbă, fumam, beam, vedeam expoziții – aveam timp pentru toate acestea. Pierdeam vremea – și tocmai asta era minunat. O pierdeam. Exista această idee «de a pierde vremea».”¹³

Sentimentalul Dominique Fernandez devenea și mai nostalgic atunci când se gândea la ceea ce întâmpina cu un secol în urmă:

„Când Dickens își scria romanele-foileton, lumea ieșea să-l întâmpine pe poștaș pentru a primi cât mai repede foiletonul respectiv. Când Hugo își scria *Mizerabilii*, la Boston, în America, oamenii se duceau să aștepte vaporul ca să primească fragmentele următoare. Acest lucru este de neînchipuit astăzi. Acum, oamenii preferă să se uite la televizor sau să asculte un șlagăr. De citit le pasă mai puțin. Scriitorul are cu mult mai puțină pondere socială, din cauza

¹⁰ *Ibidem*, p. 438.

¹¹ *Ibidem*, pp. 38-39.

¹² *Ibidem*, pp. 529-530.

¹³ *Ibidem*, pp. 80-83.

mijloacelor mai facile, mai «directe», care sunt cinematograful, televiziunea. Lumea se mulțumește cu puțin.»¹⁴

Fără niciun dubiu, mulțumirea cu puțin duce la instaurarea unei dictaturi a culturii de masă, venită cu o suită de formule precum „cultura de masă”, „civilizația divertismentului”, „mediatizarea”, în opoziție cu marea cultură (ghilimele pot pune doar oponenții acesteia).

Referindu-se la o asemenea problematică, Danièle Sallenave a atras atenția în termenii următori:

„Acest raport dintre *cultură* și *divertisment* este, într-adevăr, de două ori periculos. Nu atât când divertismentul se opune culturii, ci mai ales atunci când cultura e definită ca divertisment. Opoziția ține de lene, de pasivitate – nu e un lucru nou. Dar, atunci când cultura este privită ca ceva care trebuie să facă doar plăcere, cu care să-ți omori timpul, se pierde din vedere faptul că ea urmărește, dincolo de plăcere, să deschidă o breșă, să creeze o ruptură, să lase să pătrundă o dimensiune tragică a existenței. Cultura trebuie să integreze partea de negativitate, de tragic, de întoarcere spre sine, care nu e neapărat plăcută...”¹⁵

Și Jean d’Ormesson a afirmat că adevărata cultură înseamnă atașamentul față de muzica preferată, față de un tablou admirat, iar nu abandonul în voia mediatizării a acestui aspect pe jumătate monden, pe jumătate oficial.

Într-un asemenea climat cultural parazitat, în care ființa umană nu se poate dispensa de trecerea prin lumea culturii, Dominique Fernandez dădea o definiție intelectualilor:

„[...] intelectualii sunt oameni care se îndoiesc de ei înșiși, sunt instabili, solitari și sunt fascinați de imaginile forței. [...] Nimeni nu s-a înșelat mai mult decât Sartre... În tabăra învingătorilor n-au avut loc procese... Intelectualii comuniști din Franța și de aiurea au făcut și ei greșeli, la fel de grele și de criminale precum cele ale fasciștilor, numai că ei au câștigat războiul...”¹⁶

Punctele de suspensie puse la sfârșitul frazei sugerează foarte multe. Acesta este avantajul pe care îl au câștigătorii războiului sau cei care cred că vor fi într-o asemenea postură, precum Nae Ionescu, evocat de criticul de artă Ionel Jianu:

„Lui Nae Ionescu îi plăcea să discute cu mine, dar mă înfunda de multe ori. De pildă, la un moment dat, mi-a spus: «Vezi, ceea ce vă lipsește vouă este eficacitatea. Dacă eu vreau să te omor pe tine, te omor și nu dau socoteală nimănui. Dacă tu vrei să mă omori pe mine, te expui la sancțiuni, la tribunale, la tot felul de formalități și nu mai termini niciodată. Ceea ce ne separă pe noi e finalitatea. Iar în vremurile noastre, eficacitatea contează»...”¹⁷

Răpus de moarte în 1940, carismaticul Nae Ionescu nu a mai apucat să se bucure de avantajele invocatei eficacități, nici măcar pentru un cincinal, dar teama de extrema dreaptă poate genera multe greșeli în privința alegerilor.

Este vorba și despre alegerile electorale, iar romancierul și omul politic Michel Durafour lansa la începutul anilor '90 ai secolului trecut un avertisment, venit

¹⁴ *Ibidem*, p. 171.

¹⁵ Ion Pop, *Ore franceze*, vol. II, *ed. cit.*, p. 525.

¹⁶ *Ibidem*, p. 191.

¹⁷ *Ibidem*, p. 276.

sub forma unei excepții la știuta indiferență a intelectualilor vestici față de realitățile sud-est europene, cărora le aplică uneori și false interpretări:

„[...] termenul *socialist*, în limba țărilor occidentale, nu are deloc aceleași conotații ca în țările din Răsărit... Pentru a traduce termenul *socialist* din țările estice în limba Occidentului, se poate întrebuița termenul de *comunist*. Trebuie folosiți chiar termenii *comunist*, *ortodox*, *stalinist*... lucrurile trebuie învățate pe numele lor. Este evident că nu acesta e cazul partidelor socialiste occidentale. Ne aflăm, așadar, oarecum într-o dispută de limbaj. Și e un lucru cumva nefericit, fiindcă țările din Răsărit riscă să voteze în viitor pentru dreapta, nu printr-o alegere deliberată a partidelor de dreapta, ci dintr-o opoziție față de cuvinte, din teama față de cuvântul *socialist*. Sentimentul meu profund este că aceste țări din Est riscă, după aceea, să cunoască o teribilă răsturnare de balanță, cu atât mai mult cu cât au existat uneori acolo, înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial, niște experiențe de extremă dreapta foarte dificile”... (s.a)¹⁸

Era un avertisment serios de a cărui valabilitate nu ar trebui să ne îndoim nici astăzi
Centenarul nașterii lui Constantin Brâncuși oferea, pentru materia primului volum al ediției, prilejul a nenumărate evocări din partea oamenilor de cultură și artă care i-au fost apropiați marelui sculptor. Unul dintre aceștia a fost sculptorul Berto Larderà, care s-a confesat astfel:

„Am luat masa de multe ori cu el și adeseori, când mergeam în Italia, îi aduceam făină de porumb, din care ne făcea mămligă. Se pricepea și la bucătărie. Căci, vedeți dumneavoastră, deși era un om care trăia în gândirea lui, în visul său, rămăsese foarte omenos, foarte adevărat; rămăsese țăranul român care fusese întotdeauna. Era un țăran român, un păstor... Avea răbdarea oamenilor pământului...”¹⁹

Dar, ca să fi fost cineva apropiat de autorul *Porții sărutului*, era foarte greu, după cum aflăm de la sculptorul Émile Gilioli:

„Brâncuși era – nu-i așa? – un om foarte dificil de abordat, căci îi simțea foarte bine pe oamenii care îl iubeau sau care nu-l iubeau. Primul contact era foarte important pentru el – ori era bine, ori era rău... Pe mine m-a primit foarte bine și am mers adeseori să-l văd. El era în același timp un proletar și un aristocrat, un nobil personaj, foarte sensibil. [...] Se simte foarte bine că Brâncuși n-a negat, în fond, tradiția. S-a revoltat împotriva tradiției, dar s-a revoltat pentru a o iubi și mai mult. [...] Nu-i plăcea să vorbească numai de dragul de a vorbi. Când spunea ceva, era un lucru întotdeauna interesant.”²⁰

O mărturie în privința felului de a crea al părintelui sculpturii moderne a depus suprarealistul Philippe Soupault:

„Era un om... insuportabil. Într-adevăr dificil. Pentru că nu voia să se discute cu el. Își făcea sculpturile, dar nu voia să i se ceară explicații. Avea, totodată, un fel de violență. Nu îngăduia să fie întrebat «ce reprezintă toate astea». Zicea: «E o pasăre!» Dar nu semăna deloc cu o pasăre. Pentru el era însă o pasăre. Spunea doar: «Să-ți arăt ce am făcut!» Lucra săptămâni și săptămâni, căci era un om cu foarte multă răbdare, dar în același timp și foarte exploziv. Avea însă, fără

¹⁸ *Ibidem*, pp. 133-134.

¹⁹ Ion Pop, *Ore franceze*, vol. I, ed. cit., p. 277.

²⁰ *Ibidem*, pp. 214-217.

îndoială, geniul sculpturii. [...] A fost un om de o mare puritate. Un om ce refuza conformismul.”²¹

Într-adevăr, Brâncuși a fost un om de o mare puritate, pentru că, în fața pericolului descompunerii nefirești a formei artistice, el a dat secolului al XX-lea conștiința formei pure, a perfecțiunii formei deschise.

Un alt mare român al exilului parizian, precum Emil Cioran, înțelegea să fie în felul său modern, așa cum a apreciat André Comte-Sponville:

„Cioran părea să ignore orgolios tot ce se petrecea în filosofia timpului său, deopotrivă dezbaterile dintre existențialiști și structuraliști, dintre Derrida și Foucault, ceea ce se petrecea în jurul lui Lacan sau al lui Althusser. [...] Descoperim aici că, tocmai situându-se la distanță față de mode, Cioran a ajuns la adevărata modernitate, la modernitatea care nu se mai sinchisește să fie modernă. În fond, el nu încearcă să o ia înaintea timpului său, nu încearcă să construiască arta sau gândirea de mâine ori de poimâine, ci se mulțumește să fie el însuși. Și cred că tocmai de aceea ne interesează în chip direct. Autenticitatea scrisului lui Cioran explică în același timp înfățișarea lui intempestivă și modernitatea lui. S-a spus adesea că moda este ceea ce se demodează... Ei bine, tocmai pentru că Cioran n-a vrut niciodată să fie la modă, el nu se demodează.”²²

Discutându-se despre salvare din criză și inovație în literatura franceză, despre conștiința estetică sau despre orizontul teoretic și interpretativ, neîndoios că au fost diverse pozițiile personalităților intervievate. (Din păcate, nu au mai avut loc în comentariul de față și opiniile altora, însă este necesară amintirea măcar a câtorva nume: Sonia Delaunay, René Étiemble, Julia Kristeva, Gaëtan Picon, Philippe Sollers, Tzvetan Todorov, Serge Fauchereau și Michael Riffaterre.) Răspunsurile s-au distins, de la atitudinile cumpătate până la acelea novatoare, aidoma vieții culturale franceze pe care au reprezentat-o și o mai reprezintă. Într-o epocă marcată de criza subiectului, a limbajului și a instituțiilor, profesorul clujean a dovedit maximum de receptivitate față de ceea ce i se spunea, menținând larg deschis evantaiul tuturor opiniilor adunate. De exemplu, în timpul dialogurilor purtate cu străluciți profesori, el a retrăit pe moment frumoasa vârstă a studenției sale. Numeroasele mărturisiri făcute în *Ore franceze* sunt revelatoare pentru schițarea unor autoportrete trasate în liniile esențiale atât din partea celor intervievați, cât și din partea lui Ion Pop însuși.

BIBLIOGRAFIE

Pop, Ion, *Ore franceze*, vol. I-II, București, Spandugino, 2024

²¹ *Ibidem*, pp. 484-485.

²² Ion Pop, *Ore franceze*, vol. II, ed. cit., pp. 37-38.

Recenzii

Nadia-Nicoleta Morărașu, Floriana Popescu, An English-Romanian Explanatory Dictionary of Onomastic Phrasemes / Dicționar explicativ de frazeme onomastice, București, Pro Universitaria, 2024, 220 p.

Peisajul variat al „cuvântelnicelor”, dicționarelor bilingve din spațiul românesc, născute din nevoia de a descurca tainele „turnului Babel” identifică noi arealuri de explorat: de la limbaje de specialitate (Sebastian Bodu, *Dicționar explicativ de termeni de drept societar*. Român-englez, englez-român, 2016; Dan Dumitrescu, *Dicționar economic român-englez*, 2012), la domeniul frazeologiei (Mile Tomici, *Dicționar frazeologic sârb-român*, 2020, Mile Tomici, *Dicționar frazeologic al limbii române*, 2009, Petronela Savin, *Dicționar frazeologic român. Câmpul onomasiologic al alimentației*, 2012). Scrierea unui material cu caracter lexicografic este o întreprindere complicată datorită, în primul rând, împlinirii unui criteriu capital, exhaustivitatea, inerentă genului. Elaborarea unui dicționar frazeologic onomastic ridică și mai multe probleme generate de statutul neclarificat al disciplinelor care sunt implicate. Pe de o parte, avem frazeologia, considerată ramură aparte a lingvisticii sau ca parte a lexicografiei ori sintaxei etc. (Tomici: 2020), pe de altă parte, onomastica a fost și ea considerată, la mijlocul secolului trecut, când a început să atragă atenția cercetătorilor, o „ramură oarecum laterală a lingvisticii, iar studiul numelor ramură aparte [...], deoarece și numele se deosebește de materia principală a lingvisticii, cuvintele și frazele” (Graur: 1965).

În ciuda mijloacelor variate și din ce în ce mai performante de informare, traducerea și interpretarea de texte încă se confruntă cu traduceri nu dintre cele mai corecte, cu inadvertențe rezultate din necunoașterea în profunzime a limbii textului original. „Dragomanii”, tâlmăcitorii zilelor noastre, identifică în diferite surse echivalente lingvistice total nepotrivite, cauzate de lipsa de înțelegere a culturii și civilizației respective. Este unul dintre motivele pentru care Nadia-Nicoleta Morărașu și Floriana Popescu, ambele cadre didactice în învățământul superior, au realizat *An English-Romanian Explanatory Dictionary of Onomastic Phrasemes/Dicționar explicativ de frazeme onomastice*, „primul dicționar frazeologic englez-român care prezintă doar expresiile onomastice sau, altfel spus, acele expresii care includ un nume propriu. Atât limba engleză, cât și limba română operează cu o mare varietate de nume proprii cum ar fi numele de persoane (reale sau fictive) și numele geografice sau toponimele (hidronime, oiconime, oronime) folosite cu un alt sens decât acela de desemnare și individualizare a oamenilor sau locurilor” (Morărașu, Popescu: 2024, p. ii). Cultura românească nu dispune, până la acest moment, de vreo altă realizare similară, asta deși numele proprii au atras atenția lingviștilor noștri (Al. Graur, N.A. Constantinescu ș.a.).

Dicționarul se deschide cu o *Prefață*, cu variante în ambele limbi anunțate, urmată de o *Introducere (Introduction)*, o scurtă „instrucțiune” despre utilizarea materialului *Hoe to use this Dictionary, Abbreviations and Symbols*, corpusul propriu-zis al dicționarului *Explanatory Dictionary of A-Z onomastic phrasemes, End notes, Bibliography and webliography* și un *Index of proper names*. Conform tradiției lucrului bine făcut și așa cum procedau autorii primelor scrieri românești din secolul al XVII-lea, autoarele explică în *Preface/Prefață* motivele care le-au determinat să porceadă la această muncă pe care cu „osârdie” au împlinit-o vreo „12 ani”. Experiența ca profesori și traducători de limba engleză le-a demonstrat o insuficientă cunoaștere a frazeologismelor cu conținut onomastic. Preocupările în domeniul

onomasticii reprezintă o constantă a activității științifice a celor două autoare. Nadia-Nicoleta Morărașu a realizat un alt dicționar apărut în anul 2020, la o prestigioasă editură românească (Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca, *English-Romanian dictionary of name-related terms/Dicționar englez-român de termeni referitori la nume*), născut, așa cum afirmă autoarea, din nevoia practică de a opera cu o anumită terminologie onomastică, pentru care româna nu oferă întotdeauna un corespondent și care reprezintă un instrument extrem de important în orice tip de cercetare din domeniu (*e-onomastică* (p. 26), *ergonim* (p. 26), *aristonim* (p. 62), *hieronim* (p. 78), *poecilonim* (p. 89), *tecnonim* (p. 102), *ananim* (p. 108), *epotoponim* (p. 110), *exonim* (p. 111), *nezonim* (p. 118), *odonim* (p. 114), *talasonim*, *oceanonim* (p. 121) (cf. Morărașu: 2020). Floriana Popescu, cercetător cu preocupări în domeniul traducerii, al studiului eponimelor și al limbajelor de specialitate, este autoarea unui număr impresionant de studii onomastice: *Specialist Eponyms and General Eponyms in a Lexicographic Perspective on the English Language, Translating English Mathematical Eponyms into Romanian*.

Introduction reprezintă partea teoretică a lucrării, în care sunt explicitați termeni și concepte din frazeologia onomastică, alături de maniera de lucru. Termenul-cheie al lucrării, *frazem*, este folosit atât ca sinonim pentru idiom, cât și ca termen general pentru orice element care face parte dintr-o colecție bogată de expresii. Aceste expresii au fost denumite și definite în moduri diferite, care ilustrează dihotomia est-vest. Lexicologii și lexicografii occidentali uzează denumirile „structură idiomatică”, „expresie idiomatică” sau pur și simplu „idiom”, în timp ce colegii lor estici folosesc predominant „frază”, „unitate frazeologică” sau „frazemă”. „Idiomul” este o construcție instituționalizată alcătuită din două sau mai multe elemente lexicale și are structura compusă a unei fraze sau semipropoziții, care poate prezenta idiosincrazie constructivă (p. 6). Autoarele consideră frazele „sarea și piperul” unei limbi, dar, dincolo de „savoarea” oferită, ele reprezintă în același timp un „obstacol” în cunoașterea și înțelegerea deplină a unei limbi, atât cea maternă, cât și cea străină. Calitatea de „nativ” a unui vorbitor nu-i conferă automat și accesul la o corectă deciptare a sensurilor din expresii și locuțiuni. Locuțiunile sau frazele onomastice sunt acele construcții care includ un nume propriu în structura lor. Lexicografia tradițională românească nu a separat frazeologismele onomastice de întregul inventar de idiomuri.

Frazele onomastice englezești reprezintă o subcategorie de idiomuri, dintre care cele mai multe pot fi asociate cu următoarele tipuri de antroponime: *nume de femei și bărbați* utilizate în forma lor completă (de exemplu, *Amelia, Anne, Alexander*) sau ca hipocoristice; de exemplu, *Bess, Billy, Charlie*), *nume complete* (*Daniel Boone, Roger Cary, Robin Hood*), *nume de familie* (de *Burke, Burton, Gunter*), *nume biblice sau biblionime* (*Beniamin, Iuda, Cain*), *nume de sfinți sau hagianime* (*Sfântul Antonie, Sfântul Giles, Sfântul Elmo*), *nume de zei și zeițe sau mitonime* (*Cupidon, Cerber, Nemesis*), *nume de personaje literare sau caracteronime* (*Fagin, Frankenstein, Hamlet*), *nume de popoare/națiuni sau demonime* (*chineză, engleză, franceză*), *nume folosite în geografie, adică toponime sau geonime*, care disting mai multe categorii: *nume de țări, sate, orașe, județe* (*China, Kentucky, Mesopotamia*), *nume de ape sau hidronime*, adică râuri, lacuri, mări (*Tamisa, Marea Baltică*), *nume de edificii*, cum ar fi castele, conace și case (*Lathom, Holmby, Knowsley*) (cf. Morărașu, Popescu: 2024, p. v).

Statutul numelor proprii, constituenți ai unităților frazeologice, diferă foarte mult, în funcție de gradul de lexicalizare și de cunoștințele utilizatorilor, deoarece aceștia pot decoda constituenții în cauză ca nume proprii sau este posibil să nu cunoască originile proprii ale elementelor, și de aici pot rezulta decriptări care să nu aibă nicio legătură cu sensul respectiv: *Bob's your uncle*, tradusă prin „Bob e unchiul tău”, și exclamația *Great Scott!*, tradusă „Marele Scott”. Majoritatea frazemelor onomastice sunt constituite din modele de două cuvinte: *New York minute* se referă la un interval de timp care este mai mic de un minut.

Frazemele ilustrate în acest dicționar sunt rezultatul observațiilor și lucrului efectiv cu textul din manuale, dicționare, expresiile idiomatice și proverbele fiind extrase în manieră clasică, autoarele nedispunând de variante electronice. Un element de originalitate al lucrării de față îl reprezintă și Glosarul plasat la final, care datorită numărului pe care îl poartă ajută la identificarea mai facilă a frazemelor onomastice, despre care aflăm că pot avea în componență unul sau două elemente onomastice. *Cuvânt-titlu* a fost ales elementul apreciat drept *suport lexical* al enunțului, un nume propriu:

„Agamemnon 015

Name data: (charactonym) king of Mycenae leader of the Greeks during the Trojan war.

Phraseme:

(1) there were brave men before Agamemnon

Origin and meaning: the verse is a quotation from the Odes of Horace.

Romanian versions:

i) literal: au existat bărbați viteji și înaintea lui Agamemnon

ii) equivalent: eroi au fost, eroi sunt încă [FP]”.

Un alt element pe care îl considerăm important și binevenit în economia lucrării este categorizarea realizată pentru fiecare unitate onomastică, și aici se recunoaște contribuția Nadiei Morărașu din *English-Romanian dictionary of name-related terms/Dicționar englez-român de termeni referitori la nume*. Frazemele onomastice sunt însoțite de determinanți: „*Anne Frank – gyonim, Anthony (St.) – gyonim și hagionim, Arab – etnonim, Ariadna – mitonim, Arkansas – geonim, Assfordby – comonim, Attic – toponim, Babylon – astionim, Baltic – hidronim, Bannister – antroponim, Bashan – biblionim, Beau Brummel – andronim, Billingsgate – urbanonim, Blimp – caractonim, Bohemian – demonim, Bond Street – odonim, Cerberus – mitonim, Chinaman – demonim*. Deontologia și probitatea științifică sunt susținute prin indicarea contribuției fiecăreia dintre autoare în cazul fiecărei unități onomastice.

Cu excepția *Prefeței*, care este redată în ambele limbi anunțate în titlu, restul capitolelor nu sunt tratate în aceeași manieră. Importantă, considerăm, ar fi fost și prezentarea variantei în română a contribuției științifice conținute în *Introduction*, capitol care prezintă aspecte teoretice ale frazeologiei onomastice din literatura de specialitate anglofonă. Publicul-țintă vizat este, fără îndoială, unul cu un nivel bun de cunoaștere a limbii engleze, întrucât nici instrucțiunile de utilizare a materialului lexicografic aici conținut, *How to use this dictionary*, nu sunt prezentate decât în limba lui Shakespeare. Având în vedere însă caracterul declarat de dicționar bilingv, explicativ englez-român, considerăm că prin formație, autoarele acordă mai mult spațiu explicațiilor în limba engleză, românei fiindu-i rezervate doar traducerea literală și echivalentul, deși și pentru un utilizator cu un nivel de înțelegere mai scăzut

al limbii engleze, traducerea ar fi fost mai mult decât necesară, pentru că un alt element extrem de valoros al acestui dicționar îl reprezintă „povestea” structurii, „biografiile cuvintelor”, cadrul semantic și motivațiile stilistice ale constituirii unor imagini, în exprimarea figurată (Dumistrăcel: 2001). Incursiunea în mitologie și istorie demonstrează mecanismele extraordinare prin care limba schimbă anumite frazeme onomastice în simple structuri în care cuvântul-plin, numele, uneori se pierde, alteori nu:

Aladdin 016

Name data: (*charactonym*) a corruption of Arabic *Ala'-ad-Din*, meaning “excellence in faith” (BDN, 11); name of a famous hero of the *Arabian Nights*.

Phrasemes:

(1) an Aladdin's cave

Meanings: (1) accumulation of material or artistic wealth, often unsuspected; (2) a place where something is abundant.

Romanian versions:

i) **literal:** peșteră a lui Aladdin

ii) **equivalent:** peștera lui Aladdin; loc al comorilor nebănuite

(2) fabulous as Aladdin's lamp

Meaning: barely credible, magic

Romanian versions:

i) **literal:** fermecat/vrăjit ca lampa lui Aladin.

ii) **equivalent:** ireal, de-a dreptul fabulos.

Lexemul *Dutch*, cu un număr de 73 de intrări în care îl găsim în diverse ipostaze (toponim, etnonim), demonstrează exhaustivitatea și complexitatea acestui dicționar.

An English-Romanian Explanatory Dictionary of Onomastic Phrasemes/ Dicționar explicativ de frazeme onomastice se constituie într-o lucrare utilă atât studenților, specialiștilor și nespecialiștilor, profesorilor, cât mai ales pentru traducătorii de texte literare și specializate. Avem certitudinea că *Dicționarul* va deveni o sursă de referință pentru cercetarea onomastică grație câtorva calități: este o lucrare inedită în câmpul onomasticii, iar volumul nu este o simplă listă de frazeme onomastice traduse din engleză, ci și o incursiune în cultură, mitologie și literatură universală. *Dicționarul* explică și analizează din dubla perspectivă – a practicianului și a traducătorului – fenomenul onomastic, motiv pentru care avem certitudinea că aceia dintre dragomanii moderni care îl vor utiliza vor fi cu siguranță feriți de categorisirea *Traduttore, traditore!*

Luminița Drugă¹

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Aliona Sobol, Echivalente românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă: (studiu contrastiv), Chișinău, Editura CEP USM, 2024, 163 p.

Lucrarea cercetătoarei Aliona Sobol, intitulată *Echivalente românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă (studiu contrastiv)*, reprezintă o contribuție originală la cunoașterea unei probleme lingvistice actuale: categoria aspectului. Actualitatea temei abordate, așa cum limpede formulează autoarea, „este condiționată de existența unor probleme teoretice și practice neelucidate privind atât structura echivalentelor românești ale verbelor prefixale din limba rusă, cât și procedeele de traducere a unor asemenea lexeme verbale” (p. 7). Realitatea lingvistică din Republica Moldova, care se manifestă în continuare printr-un bilingvism român-rus, face ca problemele de traducere să fie actuale, echivalențele verbelor aspectuale reprezentând un aspect care necesită cercetări aprofundate.

Prima parte a lucrării, *Conceptul de aspectualitate în viziunea lingviștilor*, fundamentează contextul teoretic al demersului științific. Acesta se situează pe teritoriul cercetărilor de gramatică contrastivă, reprezentând cazul limbilor rusă și română, punând problema categoriei funcțional-semantice a aspectualității, inclusiv a categoriei Aktionsart. Lucrarea valorifică teoria și concepte abordate într-o serie de lucrări importante din lingvistica rusă, românească, engleză: I.S. Maslov, A.V. Bondarko, L.L. Bulanin, N.S. Avilova, M.A. Șeleakin, A. Ciobanu, A. Savin-Zgardan, I. Condrea, E. Constantinovici, C. Cemârtan, R.T. Bell, B. Comrie, J. Lyons etc.

Partea a doua a lucrării, *Analiza lexico-gramaticală a echivalentelor românești ale unor verbe prefixale din limba rusă*, are ca scop determinarea, în plan sincron, a similitudinilor și deosebirilor mijloacelor de limbă ce servesc la exprimarea aspectualității în limbile rusă și română, prin selectarea verbelor prefixale din rusă și a echivalentelor românești ale acestora. Metoda confruntativ-contrastivă, utilizată prin procedeul de analiză contrastivă unidirecțională sau unilaterală (limba rusă → limba română), a fost completată de metoda analizei distribuționale, care a urmărit atât distribuția echivalentelor românești în raport cu lexemele prefixale rusești, cât și suma ocurențelor în care se atestă fiecare element. Concluzia analizei este că limba română posedă multiple mijloace analitice de natură lexico-gramaticală de marcare a semnificațiilor pe care verbele prefixale din limba rusă le redau de o manieră sintetică.

Partea a treia a lucrării, *Mijloace de exprimare a categoriei aspectualității în limbile rusă și română, din perspectiva conceptului de echivalență*, reprezintă un studiu contrastiv multiaspectual al echivalentelor românești ale verbelor prefixale din limba rusă pe terenul discursului tradus. Sunt evidențiate cele mai uzuale procedee de traducere a verbelor prefixale din limba rusă, identificate în traducerile românești ale unor opere beletristice. Sunt sistematizate și exemplificate mijloacele semantice, lexicale și gramaticale de exprimare a categoriei funcțional-semantice a aspectualității în limba română din perspectiva echivalențelor din limba rusă în interiorul contextelor discursive literare.

Concluziile lucrării aduc în prim plan faptul că Aktionsartul este o categorie lexicală universală, ce face parte din spațiul aspectualității, utilizând variate mijloace lingvistice (morfologice, sintactice, derivaționale, lexico-gramaticale) și având ca principal scop denotarea modului desfășurării și al distribuirii în timp a acțiunii. Pentru a reda diverse tipuri de Aktionsart, limba română posedă, în majoritatea

cazurilor, mijloace lexico-gramaticale (adverbe, locuțiuni adverbiale, prepoziții etc.), pe când limba rusă – morfeme prefixale.

Cum aspectologia este un compartiment relativ nou al lingvisticii, cercetările care analizează fenomenul aspectualității sunt de mare interes pentru comunitatea științifică. Chiar dacă poate fi calificat drept un fenomen universal, în funcție de specificul fiecăreia în parte, limbile conțin mijloacele specifice ce redau modul desfășurării acțiunii în timp. Studiile dedicate formulelor echivalente, precum cel propus de cercetătoarea Aliona Sobol, *Echivalente românești ale verbelor prefixale aspectuale din limba rusă (studiu contrastiv)*, reprezintă un câștig real în domeniul lingvisticii românești.

Petronela Savin²

*

Ioan Milică, *Fabrica de fraze: Eminescu în lumea presei, București, Editura Universității din București, 2023, 262 p.*

În volumul *Fabrica de fraze: Eminescu în lumea presei*, universitarul ieșean Ioan Milică repune în discuție publicistica lui Mihai Eminescu, insuficient explorată din punct de vedere lingvistic. Bun cunoscător al creației eminesciene, Ioan Milică își propune să surprindă profilul stilistic al publicistului Eminescu în contextul spectacolului discursiv al presei sfârșitului de secol XIX. Sunt utilizate în acest scop mijloacele științelor limbajului, cu precădere elemente de retorică, stilistică, pragmatică, lingvistica textului. Lucrarea se adresează însă unui public larg, instrumentele cercetării lingvistice fiind puse în slujba receptării generale.

În primele capitole ale volumului, este surprins spiritul epocii, ilustrându-se modul în care schimbările sociale se oglindesc la nivelul presei. Industrializarea cuvântului sub supremația tiparului a condus la transformări ireversibile ale discursului scris. Ioan Milică surprinde, în contextul evoluției acestei industrii, statutul ziaristului, o meserie fără un traseu clar în ceea ce privește pregătirea profesională, insuficient așezată în contextul social al schimbărilor sfârșitului de secol. Se înfățișează un tablou detaliat al progresului la nivelul științei tipografice, gazetăria eminesciană oferind cercetătorului informații valoroase în acest sens. Procesul alert de modernizare a orașelor a determinat o societate a contrastelor, reflectată ca atare și în publicații. Începuturile presei românești stau sub semnul sincronizării și imitației materialului occidental. Dovadă stau și cele mai longevive publicații care au acoperit perioada 1829-1843: *Albina românească* (editată de Gheorghe Asachi) și *Curierul românesc* (tipărit de Ion Heliade-Rădulescu). Deși drumul gazetăriei de-a lungul epocii se dovedește a fi sinuos, aceasta își găsește o formă de organizare compozițională care, după Ioan Milică, ar corespunde cu o *zonă informativă* (știrile), o *zonă deliberativă* (exprimare de opinii, scrisori publice), o *zonă directivă* (sfaturi și recomandări) și o *zonă publicitară* (reclame).

După o primă parte a volumului, care se concentrează asupra prezentării presei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în partea a doua a lucrării, accentul cade pe ilustrarea profilului ziaristicii lui Mihai Eminescu. Ioan Milică analizează câteva particularități ale stilului jurnalistic eminescian, structura articolelor și efectul lor

² Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

retoric, metaforele privilegiate (lumea ca mașinărie sau organism viu, ziarul ca piesă de teatru), împletirea filonului cult cu cel popular, știința polemică și folosirea invectivei. Autorul acordă un interes special modului în care Eminescu valorifică literatura sapiențială. Expresia populară este atent cizelată de condeiul poetului, servind ca instrument pentru reflectarea actualității: „La Eminescu, secvența populară este turnată cu meșteșug artistic într-un aliaj expresiv în care sunt topite și elemente de intertext din sursele culte” (p. 149).

Clamarea devalorizării limbajului, impulsionat de beția de cuvinte și de mașinăriile infernale ale discursului fără fundament, reprezintă una dintre luptele pe care le-a purtat Eminescu în gazetărie. Acesta își găsește în cititor un aliat în combaterea delictelor jurnalistice, implicându-l ca personaj al diverselor istorisiri. Cititorul trăiește, observă și analizează, în calitate de participant activ, aspectele sociale și culturale ale vremii. Ioan Milică analizează relația transparentă a ziaristului cu cititorul, de care întotdeauna se ține cont: „Lectorii trebuie întreținuți, adică informați și formați” (p. 93). Eminescu încheie cu cititorii săi *un pact de lectură* tacit manifestat prin cele trei funcții ale limbajului: informativă, formativă și performativă. Ioan Milică vede publicistica eminesciană ca pe una de tip formativ, ce vizează menținerea și dezvoltarea unor capacități de interpretare și adaptare din partea lectorilor. Cititorul este implicat *într-o lectură a lumii* pe care o descifrează cu simț critic: „Prin acest discurs despre discurs, cu generoase infuzii intertextuale, scriitorul încheagă și dezvoltă viziunea sa asupra realității, tot astfel cum un prozator nu înfățișează lumea ca atare, ci proiectează o reprezentare a acesteia” (p. 104).

O atenție specială acordă Ioan Milică reprezentării presei ca *teatru al vieții*, înfățișând cititorilor cum orchestrația compozițională a publicisticii eminesciene capătă note ale artei dramatice. Autorul face un inventar al metaforelor ce descriu spectacolul publicistic, valorificând prototipul lumii ca teatru: *comedie, piesă, reprezentație/teatru, spectacol, farsă, păpușerie, bâlci* etc. Eroii de teatru ai lumii creionate de Eminescu sunt ipostaziați sub diverse roluri: *actori, comedianți, figurine, păpuși, paiate, bufoni, panglicari* etc.

Cititorul va fi impresionat de rolurile variate pe care le pune în act Eminescu în organizarea spectacolului de limbaj. Dincolo de scena teatrului la care cititorii sunt părtași, întreaga recuzită lingvistică menită să alcătuiască discursul gazetăresc amintește de repetițiile actorilor și de tiradele oratorilor. Ioan Milică identifică prezența a două planuri existențiale: *planul de suprafață*, comedia, în care plasează eroul dramatic reprezentat de popor, și *planul de adâncime*, tragedia: „cele două reprezentații, una grotescă și caricaturală, cealaltă nefericită și fatală, intensifică antiteza dintre fragilitatea idealurilor nobile: adevăr, cinste, muncă și demnitate și sălbăticia teatrului cotidian al vieții, măcinat de demagogie, corupție, violență și josnicie” (p. 158).

Lectura cărții oferă o (re)descoperire a universului publicistic eminescian prin transparentizarea mecanismelor artei sale. Ioan Milică reconstituie cu minuție spectacolul presei de la sfârșitul secolului al XIX-lea în care Mihai Eminescu, în calitate de protagonist, joacă într-un registru al lucidității superioare.

Denisa Gherman (Zaldea)³

³Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

*

Cătălina Bălinișteanu-Furdu, Plant and animal metaphors as signs of proto-ecofeminism, Hartung-Gorre Verlag, Konstanz/Germany, 2024, 180 p.

Cătălina Bălinișteanu-Furdu's study aims to analyze ecofeminism in literature - an interesting topic approached in an original manner and from various perspectives meant to show how the perception of the human-natural environment interaction has changed over time. Although at first the book appears to be a survey on women's animalities in the world literature, it is more an attempt at identifying ecocriticism in literary works through the lens of feminist studies. Besides studying the relation between environment and literature, the author is also interested in highlighting the close connection to nature of those who are marginalized, abused, or ostracized – shortly said, of the Other.

The book is divided into two main parts: the first one analyses novels for adults which deal with issues such as independence, free will, colonization, capitalism, seduction; the second part is dedicated to children's literature in which Bălinișteanu-Furdu approaches the work of two female authors who were victims of either a restrictive society (like the Victorian society in Beatrix Potter's case) or of an oppressive regime (like the Communist Party in Ana Blandiana's case). The literary works subjected to an ecofeminist reading are Charlotte Brontë's *Jane Eyre*, Karen Blixen's *Out of Africa*, Beatrix Potter's *The Tale of Jemima the Puddle-duck* and *The Tale of Johnny the Town-Mouse* and Ana Blandiana's Arpagic poems. Out of these four female writers only two seem to be really concerned with environmental issues becoming advocates for the protection of nature against deforestation (like Karen Blixen) or against changing land which endangers many plant and animal species (like Beatrix Potter). Nevertheless, all four writers whose works are analysed in this book demonstrate how femininity has been always linked to nature, therefore their animal and plant imagery can be considered signs of proto-ecofeminism; and we can talk of *proto-ecofeminism*, since ecological feminism appeared much later than most of these narratives.

The present books should not be understood as a critique against the hierarchies that oppress and enclose women in private spaces without the possibility of going out in nature. It is a book that falls “under the umbrella of animality studies” because the chosen “plant and animal metaphors contribute to the opening of new interpretations of literature through the prism of biodiversity” (Bălinișteanu-Furdu, 2024: 8). The author intended to show readers how the animals or plants linked to different characters (mainly protagonists) were mostly used to describe “the colonized, the enslaved, the noncitizen, the animal” (Haraway, 2007: 18) and this emphasizes the racist or sexist practices in world literature which later became gender stereotypes. All four female writers who were deeply rooted in their industrialized or capitalist or communist societies were conscious of the image of the perfect middle class woman who had been generally represented through domestic animals and cultivated plants, showing that they had been already tamed by civilization.

The protagonists of Charlotte Brontë, Karen Blixen, Beatrix Potter and Ana Blandiana are defined by Cătălina Bălinișteanu-Furdu as being human beings or creatures positioned into a liminal space between culture and nature, showing the

female characters' enclosure in domestic activities, whereas the male characters are assigned public activities which underline their intelligence, power, authority.

The first chapter offers an overview of the numerous bird images Charlotte Brontë employs when depicting the plain, obscure Jane Eyre, and the author adheres to Elizabeth Barrett Browning's and Virginia Woolf's metaphor: 'a bird in the cage' which indicates the Victorian woman's position and her entrapment into the societal conventions. Although these bird images have already been discussed by a large number of critics, Bălinișteanu-Furdu's contribution to these surveys is her analysis of bird imagery which targets the male characters and explains that the familiarity between Jane Eyre and Mr. Rochester lies in their close connection to nature. This ecofeminist reading continues with the discussion on the animality of diseased women who highlights their strength and violence. The analysis of gendered language (with numerous examples of animal and plant metaphors) is resumed in the third chapter, and this is further potentiated by the multimodal analysis of Beatrix Potter's illustrations in which the author used the meaning systems proposed by Kress and van Leeuwen (2006: 87) and the theories of Matthiessen (2007: 20) and Moya Guijarro (2010: 127) on how the viewers/readers interact with these images. This analysis not only shows the gendered language used in Jemima's case when a female character is visibly placed into an inferior position to the rest of the male characters, but it also favours Timmy Willie's existence in the countryside as compared to the life led by Johnny the Town-Mouse – mirroring Beatrix Potter's love for nature and her intentions to teach children the important role of nature in constructing one's identity.

What comes as a novelty is Karen Blixen's categorization as a conservationist when the author detects in the protagonist's sadness of leaving Kenya for the highly industrialized Europe the signs of what she calls 'proto-ecofeminism'. In *Out of Africa*, the animal and plant imagery is more subtle than in *Jane Eyre*, but Cătălina Bălinișteanu-Furdu observes Blixen transition from Eurocentric thinking to Afrocentricity in which the animal metaphors do not instrumentalize women or the Africans, they do not intend to offend or belittle the Other; they intend to show the female writer's admiration for the Africans' dignity and for the narrator's strength in moments of crisis. Using Donna Haraway's essay on environmental issues (2015: 159), the author tries to explain why Karen Blixen's detachment from colonial practices marks her evolution from Anthropocene to Plantationocene to Planthropocene – these new terms employed by various ecological critics come with the necessary explanations so that the readers should understand Blixen's conservationism and interest in biodegradability.

The study is, at the same time, a successful and original attempt to promote native poetic creation and to emphasize the contribution of the Romanian author Ana Blandiana who, despite the unfavorable socio-political context of the time, managed to determine the reevaluation of human nature through reconsidering the undeniable importance of the universe of plants and animals. The last chapter of the book deals with Ana Blandiana's ecopoetry in which the poet used the fauna and flora imagery to escape the communist censorship, but also to draw the people's attention on the ecological disasters caused by Nicolae Ceaușescu's urbanization plans. As in Beatrix Potter's case, the Romanian poet uses irony and allegory to criticize the dictator's cult of personality and the agents of the political police whose victim she had been for three decades. Arpagic, "the most famous tomcat in town" as Blandiana defines her character is deemed to represent the Romanians' salvation no matter how many

natural resources might be exploited. Through irony and storytelling elements, the poet uses animal and plant metaphors to make the children aware of nature's futile exploitation, of the absurdities of a totalitarian regime (food shortages, badly heated flats), as well as of women's lack of voice and authority during the Communist times.

In conclusion, this book is a useful guide for researchers and postgraduate students who are interested in animality studies, as well as in a feminist reading of various literary works around the world. What is seen at first as a woman's rebellion against the oppressive structures of a patriarchal society, should be further analysed in connection to the natural environment – at least this is the suggestion we receive from Cătălina Bălinișteanu-Furdu's book. A very well-documented book, which offers professionals an engaging reading, proposes a foray into the cultural space and time of ecofeminism.

BIBLIOGRAPHY

- Bălinișteanu-Furdu, Cătălina, *Plant and Animal Metaphors as Signs of Proto-Ecofeminism*, Hartung-Gorre Verlag, Konstanz/Germany, 2024
- Haraway, Donna, *When Species Meet*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2007
- Haraway, Donna, "Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin", in *Environmental Humanities*, no. 6, 2015, pp. 159-165.
- Kress, Günther and Theo van Leeuwen, *Reading Images. The Grammar of Visual Design*, London, Routledge, second edition, 2006
- Matthiessen, Christian, "The Multimodal Page: A Systemic Functional Exploration", in D. Terry D. Royce and L. Wendy Bowcher (eds.), *New Directions in the Analysis of Multimodal Discourse*, 2007, Mahwah, Lawrence Erlbaum
- Moya Guijarro, Jesus A., "A Multimodal Analysis of The Tale of Peter Rabbit within the Interpersonal Metafunction", in *Atlantis. Journal of the Spanish Association of Anglo-Saxon Studies*, vol. 32, issue 1, June 2010, pp. 123-140.

Mariana Tîrnăuceanu⁴

⁴ "Vasile Alecsandri" University of Bacău